Delges:
Kahs
Elm, UMK
von Dardel
Magnusson, Riga
Lundvik, EC
Hallquist, RPS
Olson, EI/ESEK
Gullgren, ESEK
Wellberg, Amb Moskva
Carl Persson
Ch A-ARK
Backman, A-ARK
Amb Moskva

6/002
1999 -01- 06
6
P 2 Eu'

Susanne Berger
4793 Williamsburg Blvd
Arlington, VA 22207
(703) 237-0946

Martin Hallquist
Stockholm

January 6, 1998

exp. 99-01-08

Dear Mr Hallquist,

I thought it would be easiest, if I forwarded the report on the Swedish materials to you, since Mr. Olson is away and tomorrow is a holiday in Sweden. This way there will be at least one copy available to you before the meeting.

Well, I am off into the deep, dark, stormy night tomorrow - I am a VERY reluctant flighter.

Best wishes,

Susanne

REPORT ON SWEDISH MATERIALS AND THE SWEDISH QUESTION IN THE RW CASE

DESCRIPTION

I INTRODUCTION

a. The Swedish-Russian Working Group's Investigation of the RW Case
b. Proposed Supplemental Efforts
c. Our Research Approach and the Swedish Position

II SWEDISH ARCHIVES COLLECTIONS

Swedish Laws and Guidelines governing Secrecy

a. Foreign Office - Utrikesdepartement
b. National Archives - Riksarkivet
c. Swedish Security Police - Sakerhetspolisen
d. Military Intelligence - Forsvarsmakten/MUST
War Archive - Krigsarkivet
e. Patent and Trademark Office - Patent-och Registreringsverket
f. Wallenberg Business and Family Archive - Stiftelsen for Ekonomisk Historisk Forskning inom Bank och Foretagande
g. Others

III CONCLUSIONS

a. Summary of findings
b. Recommendations

DESCRIPTION

This is an interim report, with a Final report to be issued in December 1999. In this report we attempt to give an overview of both Swedish materials and some Swedish aspects of the RW problem. These are two separate issues but are addressed here jointly. They will be dealt with separately in the Final Report. The research was conducted based on the research premise outlined in the introduction. The report refers to both documentary source materials as well as to oral sources. In the interest of the ongoing investigation and to guard the privacy of individuals who spoke to us on the condition of anonymity we do not identify some persons by name. For the sake of clarity we address each archive and its collections separately. For each we list the type of material available and our particular interest in the documentation. In addition, we cite specific observations/questions which arose from our review. We would like to emphasize that we have left the list of observations/questions intentionally incomplete. In some instances we have chosen not to cite the best example available to us in order not to jeopardize our ongoing research. Full disclosure will be made in the Final Report. Copies of cited documentation will be made available on request.

We have been able to study some of the cited document collections with great care, such as the Swedish Foreign Office material. Others we have been only able to examine for the first time in the past months. To some collections access has been refused alltogether. This accounts for the somewhat uneven attention given to the respective archives under discussion.

I. INTRODUCTION

a *The Swedish-Russian Working Group's Investigation of the RW Case*

Fifty-four years have passed since RW disappeared into Russian captivity and still there is no answer to the central question of 'What happened to Raoul Wallenberg?' But an even larger mystery remains: Why after so many years is there still no information which would clarify his fate?

Experts are divided on the reasons for this lack of information. The Swedish-Russian Working Group is taking three possibilities into account in its investigation of RW's fate.

1. No additional material exists in Russian archives today, except for the materials that were handed over to the Swedish government and representatives of Wallenberg's family over the years. All relevant material is either lost or was destroyed by individuals who had personal connection to the case and who wanted to avoid embarrassment and possible punishment in later years.

2. Some material exists but it simply cannot be found. This means that Russian archivists are reduced to looking for the proverbial needle in a haystack with very limited prospect of success.

3. Relevant documentation survives, some of it in special secret collections of the Russian government agencies and ministries. In addition, there are a number of individuals who still have first-hand knowledge of the case but have not shared what they know. Knowledge about and access to the relevant material is limited to a small circle of individuals.

In view of the scarcity of material which relates to RW directly and the obvious reluctance of the few former Soviet officials with direct knowledge of the case to provide testimony, the Swedish-Russian Working Group in recent months has focused on studying materials which provide indirect clues about RW's captivity, such as the prisoner files of his cellmates. This piecing together of a 'Paper Trail', chronicling RW's movement through the Russian Gulag, was initiated by Susan E. Mesinai, permanent consultant to the Working Group. It is currently continuing under her direction in Moscow.

Three other projects, a quantitative analysis of cell occupancy and prisoner movements in (and out of) Vladimir prison (Marvin Makinen/Ari Kaplan), a review of the so-called 'Trophy' collections, captured materials from Russian occupied territories during World War II (Berger) and a limited review of materials related to Russian medical facilities (Mesinai/Makinen/Berger) are also currently under way.

D. *Proposed Supplemental Efforts*

The Swedish side has enjoyed Russian cooperation in these projects and has been allowed some direct access to certain materials. Direct access to the most important archives or special collection has however not been granted, due to strict Russian laws governing State secrets. The Russian side has stated that it has conducted several reviews of these archives in response to specific Swedish requests for materials. Only a few documents were produced as a result of this search. Therefore it is of paramount importance to devise research strategies and to formulate questions which will allow us to move the case forward indirectly.

There are several key advantages to pursuing the RW question through indirect inquiry. Most important is the fact that such an inquiry touches on documentary material which would not have been subject to withdrawal or destruction by Russian authorities. Indirect clues are much harder to eradicate consistently and are therefore much more likely to remain in the files. One important disadvantage is that the indirect approach requires piecing together hidden connections and clues from files which remain restricted to a large extent. Such an undertaking then is very valuable, but also extremely difficult and timeconsuming.

We therefore are faced with the challenge to effectively supplement the Working Group's research strategy without jeopardizing its most promising aspects.

As outlined above, aside from possibly lost or destroyed material, we must also consider the possibility that material has been intentionally withheld. (This applies to Russia as well as other countries.) In other words, *it should be investigated if the failure to clarify RW's fate is in some form linked to the wish to keep other issues surrounding his captivity a secret.*
As to the nature of this link, there are several possibilities. The reasons behind RW's disappearance could be confined to internal Soviet-Russian conditions: personal or innerpolitical rivalries, for example, or fear of present-day accountability should the truth differ from the official Russian account of RW's fate outlined in the 1957 Gromyko memorandum, i.e. a different cause of death and/or a different time of death. On the other hand, the revelation of what happened to RW might touch upon external conditions, i.e. the truth might affect relations with other countries.

If we consider such a scenario, we need to examine more closely the fundamental aspects of the RW case, from the realities of Soviet bureaucracy to possible charges of espionage. To do that, we need to address the question of *what* happened to RW jointly with the question *why* it happened. Why was Wallenberg arrested? What was known about him at his time of arrest? Why was his case handled by certain (Soviet) agencies and departments? Who were his cellmates and why was he placed with them? Did RW's background affect how his case was handled in Russia and/or in Sweden? Why was Sweden unable to secure RW's release? The first Mesinai Report on the prisoner file review clearly shows that the *what* and the *why* can only be separated for so long. Even with the focus primarily on the question of RW's path through captivity, aspects of the (reasons) *why* (for such a path) inevitably enter into considerations.

In addition to internal Soviet/Russian conditions, clues to the *why* may also be found in the further study and analysis of RW's personal and professional background, his contacts and activities in Budapest as well as a thorough review of political realities at the time of RW's arrest and subsequent years. This includes a close look at all levels of official Swedish-Russian contacts in the question and related matters which may have influenced the handling of the case, such as strategic and economic concerns. Clarification of these issues could prove of central importance in our efforts to pose truly pertinent questions in Russia.

c. *Our Research Approach and the Swedish position*

In light of the difficulties we face in Russia, investigators have to collect and study as much relevant materials as possible from other countries. Although much attention has rightfully focused on the U.S. [in the question of RW's ties to the U.S. War Refugee Board (WRB) and to Office of Strategic Services (OSS) agent Iver Olsen], Sweden remains of central importance. The Wallenberg case has for the most part escaped close scrutiny by Swedish historians. Only a handful academic texts exist on the topic or related issues. The prevailing sentiment among Swedish historians and in Sweden generally is that most facts in the Rw case are well established and that the only question left to solve is the precise date of death. We set out to examine whether such sentiments are justified. Specifically we tried to address two issues: *which questions remain unresolved in the case? And could any of these unresolved matters affect the chances of full disclosure of RW's fate?*

As part of the investigation conducted by the official Swedish-Russian Working Group we [von Dardel and Berger] suggested that the Group conduct a formal review of all available Swedish materials in the RW case. The intention was twofold:

a) to study and extract all information from currently available material for details which would strengthen the ongoing investigations in Russia [particularly the review of prisoner files]

b) to search for additional relevant material from other Swedish agencies, including the Security Police and the Intelligence Services, which so far has not been part of the official RW collection. This would primarily serve to address the questions remaining in Sweden, but would also provide important new information for the inquiry in Russia.

This request was rejected by the Swedish side with the argument that all available material had been reviewed previously and that no additional relevant material in the case is located in Sweden. Swedish representatives argued that since RW disappeared in Russia a solution to the case can only be found there. They added further that even if RW's case should be more complex than generally assumed, this would not change the basic research strategy currently in place.

We respectfully disagree.

We have therefore conducted our research in private capacity and we offer this report independently, for the information of the Working Group. We decided, however, from the beginning of our review not to withhold from the Working Group any information that could potentially advance the investigation in Russia and as a result findings have been shared with researchers in Moscow, notably Ms Mesina. Ms Mesina in return has discussed with us some of her research and we are grateful for the mutually beneficial discussions that have grown from this exchange.

II. SWEDISH ARCHIVES COLLECTIONS

Swedish Laws and Guidelines on Secrecy

*Documentation that is considered sensitive to Swedish national interest can be classified according to the 30/40-year, 70/75-year or 150-year rule. The 150-year category contains materials that are so sensitive as to be considered 'unreleasable' anytime in the forseeable future. This supposedly concerns only material related to issues of National Security, such as location of military installations, etc. According to experts we consulted these materials fall under a special deniability clause: They are so secret that inquiries concerning such material are routinely turned away denying the existence of the material.

*Within Swedish agencies such as the Foreign Office documentation is assigned to various levels of confidentiality, Fortrolig (confidential) and strangt fortrolig (strictly confidential). There are generally two categories of classification: Hemlig (Secret) and Kvalificerat Hemlig (Top Secret)

*Storage of classified documentation is varied: in some instances it remains with the agency from which it originated. There are also special clasified collection in the Riksarkivet. The Swedish Defense Department maintains its own collection.

*As far as we can tell, we have been allowed to see only material that was previously considered secret. We have not had access to 'top secret' information.

a. *Swedish Foreign Office (Utrikesdepartement)*

- RW case file
- special collections, such as Swedish Legation-Berlin

The RW collection in the Foreign Office Archive is considered the complete documentary record of the Foreign Office on the RW case. All documentation up to 1970 is now considered declassified. The Foreign Office collection also serves as the central document pool for RW material from all other Swedish agencies, including the Swedish Intelligence and Security Services. The Foreign Ministry's RW file thereby supposedly constitutes the full and complete record of the Swedish government in the case.

While an impressive collection, it includes only material that is directly related to RW. Associated (background) documentation is noticably absent. There is no documentation about RW's background or any material surrounding RW's selection for his Budapest assignment. The file offers limited detail on how the humanitarian mission to Budapest was conceived and how it was defined by the various parties involved. More importantly, the file contains few documentation which sheds light on internal Foreign Office discussions on the case over the years or any evidence of external discussions with outside agencies. There is of course evidence of close contacts with the Swedish Security Police (SAPO) but the material provides only sketchy insight into how officials at the highest levels evaluated the case and on what they based their evaluation.
Some of the background material, i.e. such as the political conditions in Hungary, correspondence of the Swedish Legation, Budapest, is available in separate collections at the Foreign Office and at the National Archives.

Observations/Questions

01. The Passport collection is a good source for information on some of RW's professional activities and other individuals before and during the war. The type of business and reason for travel had to be stated in the application for all Special travel permits. Such "Kabinettspasses" were issued to quite a number of Swedish businessmen with business abroad. RW's Kabinettspass was issued on the recommendation of Jacob Wallenberg. The reason for obtaining a Kabinettspass was the sale of horses from Sweden to [unoccupied] *Vichy France*. [Records in SAPO indicate that a deal involving horses was under considerations, but it is unclear whether the deal ever went through.] During the war Great Britain listed the sale of horses to *Germany* as one of the six most serious violations of the War Trade agreement with Sweden. In 1942 RW spent one whole month in Paris. Nothing is known about his contacts there. The timing of the trip raises questions since RW's travel coincided on several occasions *precisely* with the movements of German officials who were negotiating with the Wallenberg family in the question of the American Bosch Company.

02. With the exception of one document, the Foreign Office Archives [or the National Archives] do not contain any materials concerning the ransom negotiations for TUNGSRAM director Leopold Aeschner. TUNGSRAM was a subsidiary of ASEA and GE in Hungary. American records indicate that the issue was handled in close cooperation with the U.S. War Refugee Board [WRB], the Office of Strategic Services [OSS], the American Legation, Stockholm, and the Swedish government/Foreign Office [Boheman]. The same documentation indicates that RW was to have been asked [through Iver Olsen] to find out details about the kidnapping and the ransom demands. British records indicate also that the Swedish government refused for a long time to allow payment of the ransom money through [TUNGSRAM associate Svenska Orion] to a Swiss Tungsram subsidiary. Where is this documentation? A large number of RW's personal staff were employees of TUNGSRAM. Aeschner's kidnapping was arranged by Himmler's Special Representative to Hungary, Kurt Becher.

03. Neither the RW case file nor the associated documentation in the National Archive or the Foreign Office contain any material which would shed light on the Swedish Legation, Budapest's contact with Geza Soos and other representatives of the Hungarian resistance. Documentation released by the U.S. indicates that Swedish intelligence had contacts to Soos through the Budapest Legation. Who was involved, how was the plan developed, what other contacts may have existed?

The contacts and activities of the Swedish Legation, Budapest have generally not been thoroughly investigated. Documentation available in the Foreign Office and from various private sources shed some light on the question why the Legation chose to remain in Budapest. While humanitarian concerns of course played a role, important political and economic considerations influenced the decision. The same sources also provide relevant insights into the individual personalities of the Legation members and their attitudes towards the Hungarian situation in general and the humanitarian action in particular. The hiring of certain individuals by the Swedish Minister for employment in the Legation's B-Department deserves further scrutiny, since it apparently happened without prior approval from Stockholm.

04. Close study of the RW case file and the Telegram/Cable traffic between Stockholm and Budapest available at the National Archives raise some questions about how RW's disappearance was handled at the earliest stage, January-April 1945. Especially Swedish Minister to Moscow Soderbloms role at that time appears in a somewhat different light. In January and February 1945 it is Soderblom who expresses concern for RW's wellbeing and urges the Swedish FONOFF to take specific action on his behalf. Shortly thereafter [14.4.1945] Soderblom abruptly changes his position and suggests that RW's disappearance may never be solved. [see also von Dardels article in DN, August 7, 1997]

It is not clear who or what is responsible for Soderblom's change of mind but other material provides some clues. The files of the Swedish Legation Moscow contain a series of telegrams which Soderblom writes between April 6 and April 17, 1945, which concern the normalization of economic and political relation between Sweden and Hungary. Soderblom stresses the important economic interests Sweden has in Hungary, and the critical role the Soviet Union plays in securing these interests. All firms Soderblom cites as examples are Wallenberg family enterprises. Swedish Match, SKF, Asea, L.M. Eriksson etc.
The record shows that S. discusses the difficult situation of Swedish businesses operating under Soviet occupation in Hungary with Minister Danielsson and Consul Ynqve Ekmark, Swedish Match director on their way through Moscow [14.4.1945]. None of the sources shed light on what instruction Soderblom received regarding these issues from January - April 1945.

05. Already by September 1945 the Foreign Office had indication that RW had been taken to the Soviet Union. And that reasons for his arrest may involve his detailed knowledge about important economic matters as they related to wartime relations with Germany. On 25.9.1945 the President of Svenska Kommitten for International Hjalpversamhet, Birger Ekeberg writes in a memorandum: "... Direktor Takaszcy, vice direktor pa utlandet for den Ungerska Nationalbanken och nuvarande generaldirektor for Manfred Weiss koncernen har berattat foljande: Raoul Wallenberg lever. Han befinner sig i ryska hander, och ryssarna behova honom vid en rattegang, som den ungerska regeringen skall halla med framstaende personer inom handel och finans, vilka personer under fem ars tid varit tyskt installda ...
The Foreign Office passed on this information to the U.S. State Department but apparently with the qualifier that "it [the Foreign Office] feels that even if the info is true the Soviets will never produce Wallenberg alive." We have so far been unable to trace this exchange in the Swedish file. It would be important to determine with whom the quote originated and in what context the remark was made.
If confirmed, the remark raises important questions about Foreign Office attitude in the early stages of the case, as well as about the possible reasons for making such a statement.

06. In connection with Point 05, it is important to note that there is very little material available which would cast light upon what transpired at the highest levels of the Swedish government in the RW case. Most importantly we do not know the thoughts of the principal decisionmakers, such as Grafstrom, Boheman, Assarsson, Gunther, later Sohlman, etc. Many people have suggested that Grafstrom's memoirs appear incomplete and may have been heavily edited. Sohlman's papers are very obviously incomplete. Some of Boheman's papers were apparently lost in a fire. Even if one considers that a lot of discussion was carried on in person rather than through written correspondence, the record does not appear complete. There is hardly any information on any discussions which may or may not have taken place between the Wallenberg family [Markus and Jacob] and the Foreign Office [see also under Wallenberg Business and Family Archive]

07. Questions also arise about how some other material may have been handled in the RW case.
A letter from Sverker Astrom to Rolf Sohlman [then Ambassador in Moscow from 1957] concerning Unden's internal guidelines for the RW case in the wake of the Gromyko memorandum indicates that some papers may have never been filed or were destroyed.
"Broder - For Din strangt fortroliga information ber jag fa narsluta ett papper, som belyser, hur regeringen for narvarande betraktar Wallenberg-fragan. *Jag vore lacksam om du omedelbart efter lasning ville branna akstycket.* /Astrom/
Even if there were concerns about confidentiality in the matter, the burning of documentation is not acceptable procedure under the UD's rules for document destruction. Even though in this instance the document in question - Unden's memo - appears to have been preserved, it is impossible to ascertain, however, if the version that survives corresponds to the original. It is also impossible to determine if destruction or removal of documentation took place on other occasions.

08 The RW Case file is made up to a large extent by interviews with witnesses in the case, mostly returned prisoners of war. Most of these are reports made by officials based on notes taken during the interviews. Information available in SAPO indicate that quite a large number of interviews were recorded word for word by shorthand or tape. Transcripts were then made of the shorthand/ tapes. Based on these transcripts, reports were issued. The Foreign Office file does not contain any full transcripts of witness testimonies see also SAPO. It would be important to determine if full transcripts of conversations with witnesses in the case remain, especially important witnesses such as Gustav Richter. The summary reports that were made of the witness interviews may have inadvertently omitted valuable detail and additional information that could prove to be relevant for the current investigation.
There are indications that taped recordings were kept on file with the respective Swedish Embassies or Consulates where the interview was conducted. A few tapes are contained in the RW collection in SAPO.

09 A coherent investigative strategy, i.e. formal procedures for taking testimonies, comparison of testimonies, exchange of information with other agencies etc. appears to have bee in place only during Arne Lundbergs time 1957-1956 and from 1980-present. There are noticable omissions in the investigative record. While some official reports exist, apparently no systematic debriefing of the members of the Swedish Legation, Budapest ever took place. If they did take place, no written record was made [Anger's briefing of the Foreign Minister] There are only general descriptions about what Russian interrogators asked members of the Legation in Budapest. Foreign Ministry officials apparently never tried to interview key witnesses in the case, such Tolstoy-Kutusov and Kurt Becher, both of whom were accessible but were never formally questioned. Becher's role in Budapest will be dicussed further in the Final Report.

10 Since 1917 a number of Swedish citizens have vanished in the Soviet Gulag. Most of these individuals names are known and at least some details of their time in captivity are available. It could prove very helpful to put together a full list of these individuals and the available information in order to compare it with witnesses claims that they have met a Swede or Swedes in Russian camps or prison. Such a list might enable researchers to verify/disprove 'sightings' of RW or to identify certain individuals as the source of confusion with RW.

11. On at least four occasions the Foreign Office received information that there might be an opportunity to learn more about RW's fate in the Soviet Union: Barck-Holst [1946], Erzine-Frey contacts. [1955-1957], Nana Svartz [1961] and Wennerstrom/Svingel [1966-1971]. This last contact is not documented in the UD files but references exist in SAPO's archive. Some documentation should have been produced in the UD as a result of official contacts in Stockholm and (west)Berlin. In Berlin Svingel initially contacted the Swedish Konsul General Sven Backlund who must have in some way informed Stockholm of the conversation. Several official meetings took place in the matter, attended by highranking UD officials. Later, the UD's then-byrachef acted as official contactman for Svingel. Questions also remain about a letter L. Belfrage drafted in the question in 1966 but apparently never delivered to Svingel. The letter has not been located. [see also SAPO]

[For Nana Svartz, see under SAPO and draft report on the Myasnikov-Svartz question]

The Erzine-Frey contacts will be discussed in detail in the Final Report. Of particular interest are the timing of the contacts (*before* the 1957 Gromyko memorandum) and the individuals involved. Noteworthy is also a P.M. filed by Ake Frey as late as 1964, in which he underscores his impression that the contacts in 1955-57 had been "serious". In earlier negotiations his Russian contacts had indicated to him that RW indeed had been held in the Soviet Union but that they were now unable to locate him. He had "simply disappeared". Frey's impression was that his contacts therefore assumed [but did not know for sure] that he was dead.

All possible interpretation of the term "simply disappeared" need to be carefully considered. From the possibility that RW died and that those Russian officials responsible succeeded in covering it up; to the possibility that the term "disappeared" may have been used in a more literal meaning, indicating that RW may have been "hidden" [and perhaps "lost"] but was not necessarily dead. And of course the possibility that the negotiations were - in contrast to Frey's assessment - not serious at all.

12. The RW case was on the agenda for several official meetings between Stockholm and Moscow and on several occasions the subject of private discussions [Mehr/Ehrenburg contacts] It is unclear how many private contacts there were. They should be identified and possible documentation on these contacts should be asked for in Moscow.

In 1956 Erlander was to take up the RW case officially in Moscow. His visit overlapped with the Erzine-Frey discussions going on simultaneously behind the scenes. Questions remain about how much Erlander knew of these discussion. A curious document is contained in the materials handed over by the Russians to the Working Group in 1990, which states that Swedish sources "close to Erlander" indicated to the Russian side that the Prime Minister was forced to raise the issue in Moscow due to public pressure. It has been suggested that this may have been an intentional distortions of Erlander's position by Russian diplomats reporting to Moscow. This isues deserves further investigation.

13. There remain other questions surrounding Erlander's 1956 trip to Moscow, such as Erlander's curious unfamiliarity with details of RW's case shortly before his departure for Moscow [see under Riksarkivet, Frederik von Dardel papers]. And the odd phrasing contained in the protocol of the dicussions with the Russian side [pointed out by Erik Sjoquist], concerning RW's role in Budapest. ... att Wallenberg var diplomat i svensk tjanst och han forsvann under en verksameht, som vi *trodde gick ut* pa att radda manniskoliv under den nazistiska terrorn." There are other such qualifiers contained in the UD files about RW's activities. In 194 Gosta Engzell remarks [in response to a request for reimbursement of costs by Bela Szabo]: "... Du bor sarskilt framholla for Szabo *att wallenbergs aktion inte foretogs pa uppdrag av svenka staten*, varfor denna inte kan hallas ansvarig for fullgorandet av det av honom i Ungern traffade avtalet.

b. Sakerhetspolisen (SAPO)

- RW case file
- files on individuals (personal files)
- other special category files, correspondence files, etc.

We received permission to study the RW case file in SAPO and "related materials". Parts of SAPO's RW case file are essentially identical with the collection in the Foreign Office [witness testimonies]. There are however, several examples where SAPO material is more detailed because in addition to the witness reports it includes some notes and commentaries by the investigators, notably Otto Danielsson. The RW case file supposedly includes all materials generated by the case. If material has been removed a notation in the file indicates the date and destination of such removal. We have also studied a number of files on individuals connected to the case and related category files. Some materials contained in the original files has been destroyed, such as some Telegram, Telephone and Mail intercepts, in accordance with existing rules governing such destruction in SAPO. We have been told that we were allowed to see as much as possible of the complete contents of the files but that there were instances in which documentation had been withheld [for the protection of sources and methods, etc.]

The material contained in the RW case file includes almost no material on internal discussion, liaison with other agencies, case evaluation, etc. We have not been allowed to see interdepartmental memo, reports or recommendation that may have been issued in the question. Even though such documentation is to be part of the case file, it appears that such correspondence may well have been filed separately, under a different classification of secrecy.

Observations/Questions.

01 The Rw case file contains a reference to Dr. Bernhard Philippi. A file on Philippi existed at one point with SAPO but it is unclear what has happened to it. Philippi was a Director of AEG in Germany. In the late 1930's he was arrested by the Gestapo. After a time he was released and was allowed to emigrate to Sweden. Upon his arrival in Sweden Philippi gave as a formal reference to the Police the name of Raoul Wallenberg. It is known [see Leval] that RW had planned to travel to Berlin to intercede on behalf of Philippi with German authorities. On whose wishes this plan was based is not known. It is difficult to see what RW could have done for a man like Philippi if he had gone to Berlin just in private capacity, at the age of 25-27.

02 Aside from the RW casefile we studied a number of files on individuals connected to the case. This has enabled us to identify some previously unknown individuals who are refered to in Foreign Office material, such as Andren, North, Gieeck, etc. Findings on these and other individuals will be addressed in the final report.

03. The SAPO collection includes numerous files on RW's business associates which chronicle the business activities of their companies before, during and after the war. The value of that material becomes evident only in context with documentation obtained from other collections [see PRV, National Archives]

04. We have been able to identify a number of individuals whose names are not included in the Foreign Office RW case file. One of these individuals, a Hungarian national, is of particular interest since it appears that he was held in Vladimir prison in the 1950's [This was formally confirmed by the records of the Organization of Former Prisoners of War in Hungary] Yet his name does not appear on the Vladmir prisoner card index, which raises a number of questions, i.e. possible additional indexes; unregistered "special" prisoners, etc. [This information has been shared with Makinen and Mesinai]

05. We have been able to identify at least one case where material is located in other SAPO files with no indication of that material available in the RW case file. This concerns correspondence received by the Swedish Foreign Office in the RW matter which was forwarded for handling by SAPO. A copy of that correspondence is only contained in SAPO's secret correspondence file for the year in question. No copy or notation was placed in the RW case file. This discovery raises the question of what secrecy level is assigned to the RW case file. It appears to be of lower general classification than other materials. This further raises the question what other materials may exist which directly concern the RW case but to which access has not been granted.

In addition, we have identified a number of instances where references to specific memoranda, correspondence or notations are contained in a file while the document in question is missing. This concerns the RW case file as well as other files we studied. Inquiries into these matters are currently pending.

06. A letter contained in the UD's RW case file which was received by UD and was forwarded to the Security Police raised the spectre that RW may have entered into certain "agreements" with the German authorities in Budapest in order to save lives. Formal and informal contact between RW and the German Abwehr is also alleged in several Canadian press reports from the early 1990's. These reports were based on the statements of three Russian historians who supposedly had access to relevant collections in the Russian archives. This issue is currently under investigation in SAPO and other archive collections. The initial assessment of the letter was made by Otto Danielsson who suspected a certain individual of making unsubstantiated claims. We have not been able to study the full correspondence in the matter, however.

07. The RW case file contains several memos written by OD in connection with the secret discussion involving Carl-Gustav Svingel in the question of a possible Soviet offer of information about RW in exchange for clemency for Stig Wennerstrom (1966-1971) A number of other memos known to exist (they were cited in a number of publications in the early 1990's) are noticeably absent from the file. A note contained in the file states that the material was in the possession of a highranking official in SAEPO. We have repeatedly asked SAPO to produce the missing originals without result so far. The official in question asserts that the documents were given to him in private capacity, a claim which is clearly contradicted by the presence of other memoranda in the file. Just as invalid is the claim that SAPO could not continue its negotiation after the Swedish government formally rejected to pursue the negotiations (March 1966). Otto D.'s meticulous notes and memoranda show clearly that SAPO not only proceeded, but with the knowledge and participation of its highest ranking official. It is absolutely essential to have access to the full set of records in order to make an appropriate evaluation of the Svingel negotiations. Serious questions arise from the available material that need to be addressed. Due to the complexity of the issue we cannot go into further detail in this report [For an in depth discussion see Report I and II, "The Wallenberg-Wennerstrom Exchange Question]
At the very least these negotiations deserve a second look. All information known to exist needs to be provided immediately, so that the material can be studied in context. Certain information contained in the memoranda needs to be checked for verification. Individuals such as Vogel ought to be reinterviewed. The role of Sven Backlund deserves further examination as well.

08. In connection with the Svingel negotiations we asked to see the file on Stig Wennerstrom. This request was denied [although not yet formally] with the argument that the file does not contain any material relevant to the Wallenberg case. If this is true, this would violate SAPO's own rules governing the filing and tracking of material. The memoranda on the Wallenberg-Wennerstrom exchange question pertain directly and specifically to Wennerstrom and therefore copies ought to have been placed in his file.

09. A similar thing is true for the file on Nana Svartz. The Svartz material included in the RW case file is absent from SAPO's official file for Nana Svartz. This again raises questions about handling of material because one cannot be sure that the RW case file is the only place to which documents were transfered from the original Svartz collection.
The RW case file contains a memorandum by Harald Wigfors from 1974 which contains the testimony by one of Dr. Myasnikov's students. [A copy of this document may also be contained in the Foreign Officecollection, although it would not yet be declassified] This document is of interest because it shed light on Myasnikov's professional contacts as well as his character.
The material also raises questions about the second physician brought into the conversation by Myasnikov. [For further details, see draft report on the Myasnikov-Svartz question].

10. SAPO has kept files on almost all members of Foreign Legations during World War II, and especially on those individuals suspected of intelligence connection. There are files for each member of the OSS as well as British Intelligence, except there is no file for Iver Olsen. We have received two different responses to our request to check whether a file ever existed or whether it was destroyed at some point. The question is currently under investigation. Full file histories have been requested for a number of other individuals. There are strong indications that a file should have existed for Olsen. [see also under MUST/War Archive]

11. We were able to study the file on Walter Schellenberg. This file is clearly incomplete. It contains very little information on his contacts in Sweden during the war, his role in the negotiations for the release of the Warsaw Swedes [Sven Norman Group] or his stay in Sweden at the end of the war.
It is unclear whether or not additional file material is available but was withheld for secrecy reasons, or if this material was destroyed [in accordance with existing regulations]. A follow-up request with SAPO is pending. Some related material survives in separate collections of the Foreign Office and the National Archives.

12. The CIA materials released in December 1993 contain information about a Swedish judge who was approached by a Norwegian armsdealer who claimed to have received information about RW in the early 1980's. The records in SAPO show that the armsdealer in question had good contacts to the Soviet Legation in Stocknoim and Madame Kollontai during the war. The person who provided the information concerning RW to the Norwegian was Alexander Pavlov, TASS correspondent during the war and associated with the Soviet Trade Delegation. This raises interesting questions why in the 1980's the approach to the Swedish judge was made through two individuals who both have wartime connections to Stockholm.

13. So far we have not been allowed to study so-called Legation files for relevant years, i.e. the Soviet Legation, Stockholm; British Legation, Stockholm, etc. Our initial request was denied but an appeal is pending. Some important information on the activities of the Legations we were able to learn indirectly through the study of files on individuals. This concerns the activities of Foreign agents in Sweden, as well as details on the various Separate Peace inititiatives which were conducted by all sides through Stockholm. Findings on this issue will be included in the Final Report.

14. The CIA collection of RW material released in December 1993 contains a document which is clearly a response to an inquiry from the Swedish side for information on a specific witness testimony. This Swedish inquiry is not contained in the UD's RW case file and is also not included in SAPO's RW collection. It may be that this Swedish request for assistance is part of currently classified correspondence files. It is also possible that the inquiry originated with a separate Swedish agency, such as the predecessors of MUST. It would be helpful to trace this correspondence because it would offer insights into why the Swedish side considered this particular testimony worthy of extensive follow-up.

15. SAPOs RW case file includes a few formal inquiries over the years made by the Swedish Defense Staff. Specifically, it requested information on certain individuals who were subject of an official investigation. Kalman Lauer is one of these individuals. This documentation indicates that material on these individuals and the respective investigations should have been at one time available in the files of the Swedish Defense Staff. [see also MUST and War Archive]

16. The file on Kalman Lauer raises several questions. Lauer had come to the attention of the Police shortly after his arrival in Sweden. He was known to operate through various front firms and enjoyed the reputation of a charming yet ruthless opportunist. On the one hand he cultivated contacts to the British Legation and had apparently concluded an agreement which stated that his firm Mellaneuropeiska would conduct business in the most loyal way. On the other hand he conducted business with the most notorious Nazi agents and German provocateurs He and Sven Salen profited heavily from providing transport for aid to refugees during the war, estimated up to 3 million kronor. Lauer was denied permission to enter Germany after the war by U.S authorities, based on an official complaint by the Hungarian government accusing Lauer of "looting the Hungarian State" and having facilitated "the escape of former Nazi officials through Sweden." He also apparently offered a bribe to Rudolph Philipp to stop his investigation into RW's disapperance.

17. The RW case file contains a few of Otto Danielsson's notebooks (1952). The books for other years are missing. A request to locate the other books is pending with SAPO.

d. The National Archives (Riksarkivet)

The Swedish National Archives is the central collection point for material from all Swedish agencies. Foreign Office material up to 1957 is now available there. The Riksarkivet holds collections which help to fill in the background of the RW case and related material can be found a wide variety of categories Some materials on companies/businesses and their activities in World War II are available here rather than at the PRV. Some information on Foreigners who entered Sweden during the war remain classified, especially if these individuals were politically active. Some wartime materials from Swedish Signal intelligence, such as intercepts of Foreign Intelligence Services as well as communications from Swedish citizens traveling abroad remain secret and are accessible only with special permission. It is further noteworthy that some finding aids available at the Riksarkivet identify additional material not listed in the same finding aid at the Foreign Office (See ledgers of the Swedish Legation, Berlin) in addition, the National Archive holds several special collections of papers from individuals with connection to the RW case, such as Kalman Lauer, Rudolph Philip and Fredrik von Dardel.

Observations/Questions:

01. Findings concerning Signal intelligence, Swedish businesses abroad and Foreigners in Sweden will be addressed in the Final Report.

02. Lauer's papers are important for several reasons. They shed much needed light on the humanitarian mission, the relationship(to Iver Olsen, as well as Lauer's character
The relationship with Olsen appears to have been fraught with tension. Olsen complains of not receiving enough reports, while RW (through Lauer) complains that not enough money is forthcoming Olsen appears to have met Lauer already in April 1944. It appears that he did approach Lauer in the elevator of the building which housed both their offices. However, it is clear that the meeting was not accidental because Olsen tells Lauer that he knows all about him, his company and his business connections. This would indicate that RW had knowledge of Lauer's discussion with Olsen shortly afterwards. (see also under Krigsarkivet)

Lauer's papers give insight into involvement of others in preparation of the humanitarian mission, i.e de Wahl. All - without exception - are businessmen with business in Hungary

The material includes several documents which indicate that RW's mission was limited on the Swedish side to reporting on the Jewish question and on facilitating the repatriation of individuals with close personal and business ties with Sweden. When he extended his mission, evidence of tensions appeared in surprising quarters:

"Ich mochte dir noch das Gesprach mitteilen dass ich mit Masur gefuhrt habe
Er fragte mich, ob Du uberhaupt die Moglichkeit hattest, dort zu helfen. Der Professor vertritt anscheinend den Standpunkt, dass nur ein Transport hierher eine Hilfe bedeutet, alles andere erscheint Ihnen (sic) belanglos. Eine Dankbarkeit fuer Deine Arbeit wirst Du hier wahrscheinlich nicht finden. Sei also ganz vorsichtig, bevor Du dich in Engagements sturzt .... 21.8.1944 [The term "der Professor" is a code word and apparently means Jewish Community, Stockholm] This raises questions about what the precise concept of RW's mission was, in the mind of Masur and others.

The difficulties posed by the separation between RW's Swedish and American assignment is already evident in RW's letter to Kabinettssekreterare Assarsson from July 6, 1944:

For att icke nagra missforstand skola uppsta, tillater jag mig bekrafta en del av de saker som omnamnts vid vara sammantraden. Det har salunda faststallts, att jag har en viss frihet att forhandla i enlighet med det program som tidigare uppgjorts av Professor Ehrenpreis, Mr. Olsen, Dr. Lauer och mig sjalv. Vidare har jag rattighet att anvanda de medel som jag medfor for dessa personers rakning pa satt some synes mig bast leda till onskat resultat och som enligt Mr. Olsen och professor Ehrenpreis vid liknande tillfallen visat sig nodvandigt.
Utbetalningarna komma i stort sett att goras genom mellanhander, sa att icke min stallning som Utrikes-Departmentets tjansteman kompromettera s.
Resekostnaderna betalas av Utrikes-Departementet.
Det ar vidare overenskommet att jag ma sluta min anstallning efter tva manader, alltsa den 6 September, om jag skulle onska. Hogaktningsfullt. / R. Wallenberg/

Kalman Lauer's papers also provide evidence that Mellaneuropeiska had direct contact with the Soviet Trade Delegation in Stockholm. Officials there may have known both RW and Lauer personally. From other Lauer letters [see Wallenberg Business and Family Archive] it is known that the Soviet Trade Delegation had been advised of RW's mission to Budapest. In one of the letters Lauer suggests that it might be necessary for RW to go to Moscow if he is not back in time [to participate in negotiations with the Soviet Trade Delegation]

It is evident that Lauer provided Hungarian author Jeno Levai with access to his papers. Lauer also provably falsified letters from RW for Levai's book. The expunged portions deal with RW ties to Jacob Wallenberg and the sale of "Egyptian cigarettes" [identified in the code list only as "1 Etui 1 gram"], presumably to be used by RW for the purpose of bribery of German/Hungarian officials.

The Lauer papers include a number of references to as of yet unidentified individuals. Some of these may be code references, others are clearly real names. Of special interest is "Ludo" who is sent to Budapest to assist in the Jewish question and who has some sort of "special [German] authority" from an unknown source. It is obviously not a Swedish official, since RW informs the Foreign Office in a letter of the individual's arrival. [July 29,1944]

03. Rudolph Philipp was the first person to push for a formal investigation of the RW matter. His papers shed light on the very important early years of the case He is one of the first to question why the Swedish government by 1947 has not formally asked the Soviet side to return RW. He makes the argument that there is a "qualitative" aspect to the Swedish demarches up to that time.

22. November 1946 ... Sverige (sic) hat bis heute, also wahrend 22 Monaten noch nie in klaren Worten redovisning (sic) fur das Leben seines Diplomaten gefordert, trotzdem wir eine eindeutige Quittung SSSR's (sic) fur Leben und Eigentum Raouls seit dem 17. Januar 1945 besitzen

Many orginal letters from prisoners of war which are not contained in the Foreign Office collection.

04. Fredrik von Dardel's diary offers a personal perspective of RW's family. He meticulously chronicled all events from the beginning of the case until his death in 1979.
Next to conversations and information received by the family, it also offers important additional perspective on certain events. One such example is his and Maj von Dardel's meeting with Erlander a few days prior to Erlander's departure of his trip to Moscow in 1956.

Den 24. mars. Tilsammens med Philipp och fru Beilander var vi i dag hos statsminister Erlander av vilken jag i gar begart ett sammantraffande. .... Sammantraffandet egde rum straxt innan Erlanders avresa till Moskva. Erlander visade sig forvanande okunnig om Raouls fall, men lyssnande med stigande interesse ... Han gor i all sin valvilja ett mycket svagt intryck och det forefoll oss foga troligt att han skall kunna komma nagon vart med de ryska gangsters han har att gora med. . . Maj var mycket nedstamd och desillusionerad vilket hon ocksa sade honom vid avskedet ..."

e. Military Intelligence (MUST) / War Archive (Krigsarkivet)

- Contains the military records of World War II, including Swedish Intelligence Services [Swedish Defense Staff, C-byran and predecessors/successors such as T-Kontoret/IB/SSI. Some of the finding aids to military records are open, while others remain classifed.
- Collections of official papers of individuals, such as Curt Kempff, Carlos Adlerkreutz and Helmut Ternberg

Access to and knowledge about classified materials is limited to a small number of individuals
This concerns top secret material and beyond

Observations/Questions.

01. Helmut Ternberg's papers indicate that he traveled to Hungary at least twice in 1943/44
He traveled under a false identity posing as a Swedish businessman with matching papers from the Swedish Trade Association. Ternberg's file includes numerous articles written by him after the war and in which he describes the transformation of the Swedish C-byran from its inauspicious beginnings to its impressive size of 3000 employess at war's end.

The records also show an implementation of a special economic division by C-Byran.

02 Records available in MUST indicate that the Radioanstalt [FRA] had at least two teams operating in Hungary in 1944 At least one of the radio's provided back-upcommunications for the Swedish Legation, Budapest. Some of the transcripts of the radio communications have been recovered. Ternberg was in charge of the Signal Plan for Hungary. [see also under Foreign Office]

03. Records of the Militaryattache, Harry Wester. Courier lists in the UD archive show direct communication and exchanges with the Swedish Legation, Budapest. Findings concerning Wester and the collection of other individuals such as Curt Kempff will be discussed in the Final Report.

04. Quite a few documentation was destroyed in the 1960's [IB Affair]. Some of this material has apparently been preserved on microfilm and was recently recovered. The films are currently being analysed at the Krigsarkivet. Some of the lost material concerns post-war connections of Swedish Intelligence with the U.S. and efforts to study the Soviet Union.

05. The Swedish Foreign Office materials and the US documentation indicate that Iver Olsen had close contact to the Swedish intelligence establishment.

In a report from November 22 1944 Olsen details how Swedish intelligence's made use of Olsen network and its conttribution to the rescue of Jewish individuals from Estonia:

"... the Swedish Intelligence Service took advantage of this excellent underground connection to run a few excursions of their own ... This would be quite natural, since the Swedish General Staff was most cooperative, even tothe point of supplying weapons and forged German identification papers, and it would be quite unlikely that there wasn't some quid pro quo somewhere ..."

It needs to be examined what role the Swedish Intelligence Services may have played in other projects in which Olsen was involved CIA records indicate that Swedish Intelligence had contacts to the Swedish Legation, Budapest and the Hungarian Resistance movement. It had provided a signal plan for a planned uprising in Budapest. Olsen was clearly involved in this project. The CIA document in question carries the identification "Crispin" - Iver Olsen's OSS codename. The document mentions both RW and Per Anger by name.

Olsen stated interests as Financial Attache [and Attache for Refugee matters] in Sweden [as identified in a memorandum addressed to Deputy Treasury Secretary Harry Dexter White from January 19, 1944] were, among others:

"... [Under point I.] b) Currency operation, including black market traffic .. ; c) Any matters in which the Legation is involved in the financing of underground movements in the occupied countries ....[Under point III.] a) Trade and capital movements in Axis and occupied countries, ... c) Flight of Axis capital from Axis or occupied countries for safekeeping purposes ...
e) information concerning whereabouts, activities and resources of important bankers, industrialists and other persons of significance in Axis or occupied countries. f) Any specific information regarding Axis looting in occupied countries. ..."

On May 23, 1944 Olsen filed a report on black market operations in foreign currencies in Sweden. He indicates that " a member of the Swedish Intelligence Service is the source for this report." The companies Olsen singles out are all Wallenberg firms. From this documentation it appears that not only was Olsen interested in a wide range of economic topics but that he received crucial information from Swedish Intelligence who apparently kept close track of activities of certain individuals in Sweden, including the Wallenbergs. Such documentation must have existed at one point and should be traced.

06 Just a few records remain from RW's service in the Swedish Homeguard [Hemvarn].
His application for leave for June-December 1944 from the Homeguard for a trip to Hungary "for att kopa upp livsmedel, dels for export till Sverige, dels for distribution bland Ungerns judar genom den komittee som for detta andamal skall bildas ..." is filed already on May 14, 1944.

07. The case of Stig Wennerstrom will be discussed in the Final Report.

f. Patent and Trademark Office (PRV)

- information about company registration, changes in the Board of Directors, annual earnings, shareholders, type of business, etc.. Companies that existed only up to 1955 are registered at Riksarkivet

Observations/Questions:

01. We studied about fifteen companies which had business with Hungary during the war, the type of business they conducted and their activites after the war.
Aside from Mellaneuropeiska, the most interesting of these companies is Swedish Trading The company was formally owned by Lennart Larsson. Larsson is identified in U.S. Treasury documentation as "Enskildas confidential man". Swedish Trading was blacklisted by the Allies in 1942. Markus Wallenberg Jr personally interceded with US authorities to have the blacklisting reversed. Larsson had close contacts to Lauer and RW meets with him both before going to Budapest and during his mission in Budapest. Larsson was under investigation for illegaly smuggling nickel from Finland to Hungary storing it on behalf of Wallenberg business interests. UD documentation shows that Swedish Trading imported armaments from Hungary on behalf of the Swedish government in the mid forties. Kalman Lauer himself, though not Mellaneuropeiska, was blacklisted by the Allies through 1942
SAPO files further indicate that a number of companies we studied enjoyed exclusive trading priveleges with the Soviet Union and Eastern Europe after the war, i.e. Ab Baltiska Skinnkompaniet which was owned by F. Hollander and Norbert Masur

02 Throughout the 1940's the Wallenbergs were under investigation in the U.S. for violations of the Trading with the Enemy Act. The investigation was headed by the Office of Foreign Funds Control of the US Treasury Department. Prosecution was brough by the Alien Property Custodian. Both John Pehle and Iver Olsen had worked for Foreign Funds Control shortly before they joined the War Refugee Board/OSS

Treasury records allege that Wallenberg brothers hid their true interests and ownership of companies through special individuals who acted as "frontmen" on other companies 'Board of Directors", i.e. Ture Gronwall. [PRV's records show that the Board of Directors overlap for most of the companies listed here] With the exception of AB Baltiska Skinnkompaniet, all the companies listed here were considered by the Treasury Department to conduct Wallenberg business. At least four of the companies were accused of furthering German interests in Geman occupied areas of Russia, providing among other things much needed hard currency.
The US Treasury also accused SEB of extensive currency violations in Hungary and Rumania.

g. Wallenberg Family Archive (Stiftelsen for Ekonomisk Historisk Forskning inom Bank och Foretagande et.al.)

- Archives of individual businesses
- Diaries/Appointment books of individuals

The Wallenberg family did not permit any direct access to their records but did answer some of our questions in person. Their representatives also provided us with some documentation related to RW and Kalman Lauer

Observations/Question:

01. Prompted by RW's letter to Boneman in June 1944 in which he declares his resignation from all commercial affairs " and Jakob Wallenberg" we studied if there had been closer contact between RW and the Wallenberg family than previously known. The truth appears to be somewhere in the middle: He was not especially close but also by no means "cut off" as has been usually protrayed
The Wallenberg Archive provided us with some of the correspondence between RW and both Markus and Jacob Wallenberg A 1939 letter by RW to Jacob is interesting, in which he reminds Jacob that "Vid vart sista sammantraffande sade du att kriget eventuellt skulle medfora en hel del problem i samband med vilkas losning du mojligen skulle vilja taga mig i ansprak ..." It appears that RW on several occasion acted as courier for Jacob. His Kabinettspass, allowing him travel abroad in wartime, was issued on JW's recommendation

RW joined Mellaneuropeiska on recommendation of Jacob Wallenberg. Though formally owned by Sven Salen, this firm operated completely in the Wallenberg business sphere.

02. A witness has testified that RW maintained an office in a building on Blasieholmen and that he had conducted business in 1944 for the account of Baltiska Oljebolaget, a Wallenberg firm.
It is also know that RW conducted several Patent and Trademark searches for Wallenberg businesses.

Kalman Lauer's paper indicate that RW had worked as "Private Secretary" to Jacob during his time with Mellaneuropeiska. It is interesting to note that when Lauer is waiting for news from RW in October 1944, he does not contact the UD directly or through Ehrenpreis or Salen. Instead he writes to Jacob who in turn contacts Gosta Engzell. JW then passes word to Lauer of the exchange in a short letter.

03. There is no evidence that RW conducted business on behalf of the Wallenbergs in Budapest. He did not have to - there were plenty of other Wallenberg business representatives in Hungary.
[see also Foreign Office Archive (Kabinettspasses)] But specific aspects of his humanitarian mission, such as repatriation of individuals with ties to Sweden and rescuing persons with technical or other professional skill did of course affect Wallenberg businesses.

04. We asked the Wallenberg archive to provide the original documents establishing the full history of all financial transactions which were conducted through SEB-Stockholm and SEB's account in Switzerland [shortly before], during [and shortly after] RW's Budapest assignment. In Stockholm RW had a "Specialkonto" with SEB and in Switzerland SEB maintained under its own name a "Sonderkonto divers zur Verfugung Raoul Wallenberg " Some originals have been seen for the Specialkonto, but none for the Swiss account. [The report to the UD by SEB representative Birger Zotterman contains only a listing of transactions and no original documentation].

05. We requested all documentation which chronicles Wallenberg family efforts on behalf of RW, inquiries to the UD, petitions, etc. We received just one document, Marcus Wallenberg's April 1945 letter to Soviet Ambassador Kollontai.

06. Representatives of the Wallenberg checked the entries fo MW's appointment calendar to see if it held an entry for a meeting with RW during the second half of 1944. We were informed that there was no such entry.

07. The Wallenberg family itself may have had access to additional information in the case. Former Kabinettssekreterare Arne Lundberg told us that he had a discussion with Markus Wallenberg in the 1950's in which it appeared that Markus Wallenberg was completely convinced that RW was dead. Lundberg never learned the reason for this conviction. Already in 1947 Marcus Wallenberg had rebuffed an offer of aid from President Truman. Wallenberg made it clear that he thought that "RW is most likely dead by now." It is entirely conceivable, given the Wallenberg's vast network of personal and business connections that they received privileged information. This would perhaps explain their passive demeanor in the question.

There have been other indications that the Foreign Office may have received information through undisclosed channels about RW in the 1950's (in addition to the Erzine Frey contacts). This information is currently under review.

h. Others

- RW's papers
- miscellaneous collections
- books and publications

Questions/Observations

01. Surprisingly few of RW's papers are available. We have only had access to a handful of letters from before 1944. The whereabouts of the rest of his correspondence, calendars or appointment calendars is unknown.

Partial information can be derived from a notation in SAPO's RW file. The RW case file contains a receipt issued to Maj von Dardel for several items which she handed over to the Police for fingerprint analysis. These items include a number of RW's books and letters. This receipt is an indication that the von Dardel family had possession of a number of personal items quite a few years after RW's disappearance. Some of these may have been lost in a burglary at the storage unit where some of RW's personal items were kept. It does appear, however, that most of his personal papers were not stored there.

A few of his letters and social correspondence were made accessible recently and provide some interesting insights. RW carried with him a business card from Marcus Wallenberg with the inscription "Pour introduir mon neveu M. Raoul Wallenberg"; RW knew personally the American Military Attache William Falwell Neff. a guest list for a reception at RW's house on December 2, 1943 includes, among others, Marcus and Jacob Wallenberg; the Hungarian Minister Ullein-Reviczky, Sven Salen and Bo Andren. Also listed is Count Ibo Douglas [who is identified by Walter Schellenberg as one of his German agents in Stockholm]

02. We have made use of several private and public collections of materials in Sweden and abroad which concern Sweden during World War II and beyond. The collections and individuals in question will be discussed in the Final Report.

03. There are several collections which have yet to be studied but which are of direct concern to the RW case. The archives of the Argentine Legation, Stockholm during the war is available for study at the Argentine Embassy in Stockholm; files of the German Legation, Stockholm during the war are available at the German National Archives (Bundesarchiv); the collection of the Vatican, specifically the papers of the Papal Nuntiature in Hungary in general and Angelo Rotta and Genarro Verolino in particular; records of Hungarian government and the Police, as well as private collections in Hungary, several private collections in Israel, such as the papers of Gillel Storch; as well as Israeli Archive collections of the Jewish resistance in Hungary, etc.

04. Newspapers and wire reports in Sweden and abroad have been very helpful in identifying new information in the case. This is how we learned of a book published some time ago in Hungary, which chronicles the activities of two individuals during the war who had direct contact with RW and who both were subsequently arrested by Soviet authorities. This material has yielded a number of interesting details and offers additional avenues to pursue directly in Russia.

CONCLUSIONS

a. *Summary of Findings*

The findings indicate that important questions remain in the following areas:

1. How was RW selected for his mission to Hungary and what exactly was his professional background/activities before 1944? What precisely were his activities and contacts in Budapest? Were there other aspects to his mission?

2. How was RW's case evaluated at the highest levels of the Swedish government after his disappearance? What formed the basis for this evaluation and for subsequent decisions taken in the case in the time from 1945 - present?

3. What information did the Swedish side have about RW's fate over time and how did it receive this information? Which official and private channels to the Soviet Union exist and what precisely was discussed?

4. Absence of some material that should exists raises questions as to whether or not it existed at one time, i.e. Iver Olsen file, kidnapping of Aeschner, etc.. Was this material classified immediately after RW's disappearance or was it destroyed? If material [on Olsen, for example] is found to have been classified in Sweden, it would increase the likelihood that other classified materials pertaining to the RW case exists in Sweden today.

It appears that the search for RW immediately after his disappearance [and to varying degrees throughout the years] may have been restricted by three factors:

a. National Security Concerns
b. Economic Concerns
c. Intelligence Concerns

What needs to be determined precisely is how important each of these factors were and how much they influenced the handling of the case. Beyond that lies the question whether or not Swedish concerns were restricted to these three factors or if other, as yet unknown issues may have entered into the consideration of RW's case.

Of the three areas of concern the least researched and therefore least understood are Swedens Intelligence considerations which may have influenced the case. These include possible clandestine activities in Eastern Europe, as well as cooperative efforts with Foreign Intelligence Services - both Allied and German - in wartime and later years. There is also almost no information about what role Swedish Intelligence Services played in the investigation of RW's case. Were they ever consulted in the question? If so, how?, when? and by whom? If not, why not?

From the available record it appears that the Foreign Office never itself gave and/or ever received the necessary signals for a full advocacy of RW's case in Russia. The strange rebuff of US assistance in 1945, the Wallenberg family's lack of engagement in the question, and the curious official Swedish statement from September 1945 [that the Soviets will never allow RW to come back alive], all raise important questions. So do the Foreign Office's perceived attempts to distance itself from RW's work, the lack of interest to launch a full investigation and the apparent willingness to settle for pragmatic answers rather than to insist on full disclosure

Osten Unden's internal Foreign Office memorandum which laid down official guidelines for the handling of the Wallenberg case in 1957 in the wake of the Gromyko memorandum summarizes the pragmatic approach: "...Huruvida Wallenberg ar dod eller icke har ju ej med ledning av sovjetnoten med sakerhet kunnat faststallas. Men det forefaller sannolikt att Wallenberg ar dod och att detta konstaterats av sovjetregeringen vare sig for lange sedan eller i samband med den nu foretagna undersokningen. Hade Wallenberg varit i livet och detta kant for sovjetregeringen borde det ha varit mindre pakostande, mindre forodmjukande att atersanda honom. Det kan ju spekulera over andra mojligheter, t.ex att Wallenberg ar forsvunnen eller att han ar i sadant skick - t.ex. pa grund av mishandel - att han kan inte visas upp. Det ar teoretiska mojligheter men foga troliga. Att vidmakthalla eller bygga upp ett vanskaptligt forhallande till Sovjet, i den man detta kan ske utan offrande av viktigare varden, hor till vars viktigaste utrikespolitiska uppgifter . Vi har enligt var mening inte anledning att halla i gang ett kontinuerligt grai med Sovjet, sedan vi nu sagt var mening om var ansvaret ligger."

This approach would explain Sweden's lack of public advocacy of the case. After a few years of following up witness testimonies, including that of Nana Svartz in 1961, Tage Erlander informed Wallenberg's mother in 1965 [after his meeting with Sovjet Premier Kosygin] that nothing else could be done in the case. For fourteen years, between 1965-1979, Sweden did not place an official request to the Soviet side in the RW question.

Furthermore, Unden's 1957 memo indicates that Swedish government chose to regard the Wallenberg issue in rather general terms [as a missing person case] rather than as an issue of principle [a violation of International Law] Sweden was ready to settle for the most likely outcome - that RW was dead - and decided not to insist on learning the true circumstances of his fate. Unden's memo implies that even if Wallenberg survived in the Soviet Union it was neither pragmatic nor politically feasible for Sweden to insist on his return. This willingness to compromise, to settle the question short of the truth is largely responsible for the public's perception of Sweden's "passivity" in the RW case. Through the years the public has been left with the impression that Sweden approaches its inquiry into RW's fate with the old assumptions more or less in place rather than with the wish to establish the objective facts of the case. This general perception of passivity has served to obscure the considerable time and effort individual Foreign Office representatives have invested to move the case forward. But the question remains whether or not these individuals will be allowed to push beyond the long tradition of accepting pragmatic solutions to the problem.

It is not clear whether or not Sweden ever "staked" anything on the return of its missing diplomat; or if Sweden ever invoked the threat of some type of retaliatory action against the Soviet Union [diplomatic or economic] if Russia failed to provide answers about RW. There can be no doubt that in the era of the Cold War Sweden had overwhelming security concerns, but it is also clear that Sweden did not have to stand on its own when it came to the Wallenberg case. Instead it appears that on numerous occasions when Sweden had the opportunity to learn more about the case, it chose not to pursue the matter

One important question remaining is if and how Swedish handling of the case in the early years , 1945-1947 and perhaps later influenced RW's chances of survival in Russia. Did Sweden's lack of initiative make RW uninteresting to his Russian captors, so that they executed him? Or did they simply keep him in captivity hoping, he would succumb to natural causes? Or did they isolate him and keep him for possible use in the future, due to his family name and background. Or were the Swedish actions irrelevant and was RW's fate determined purely by internal Russian conditions?

b. *Recommendation/Relevance for Russia*

The investigation of RW's fate in Russia takes into account all possible scenarios: That RW died in 1947, along with the possibility that he may have survived in captivity well into the 1960's. The same standard should apply to the search for the reasons behind RW's fate. While we consider that purely internal Soviet conditions may be responsible for his fate, we must also investigate whether or not other factors may have affected his case. And although RW's fate was determined in Russia and will indeed be found in Russia, *clues* to his fate may well be discovered elsewhere

Sweden has of course made use of "outside" information for its investigation in Russia but only in the last year has it begun to develop and implement a true investigative strategy that is designed to both collect and correlate information.

While our investigation into Swedish materials would not outwardly affect *research procedures in Russia*, an expanded look at RW's disappearance will effectively widen the field of inquiry there. As our knowledge of persons, conditions and events increases, this deeper understanding will help us to focus questions and to make them even more relevant.

* If we have information through Swedish files that a former prisoner in Russia was asked to care for a special, secret prisoner, this offers us an opportunity to learn not only about this one incident but it could confirm the existence of secret prisoners in Russia, how they were handled administratively, etc

* Considering RW's personal background, his relatives' personal and business ties to Soviet diplomats and his own possible contacts to the Soviet Trade Delegation/Soviet Embassy it would be worthwhile to examine the Russian archival collection on the Wallenberg family. Such collections are know to exist for other prominent foreign business families, such as the American Dulles family. At the same time it would be important to examine the reports submitted by Swedish diplomats in Stockholm in 1944 and beyond. This would address the important question how RW was perceived by the Russian side at the time of his arrest and if it bore any consequence for his future fate.

* If there are questions about RW's contacts and activities in Budapest it would be helpful to request access to documentation that might shed light on these connections, such as confiscated material from the occupied territories of German and Hungarian authorities, the Jewish underground, etc.

* If there were official informal discussions between Swedish and Russian representatives as in the Ankara-Helsinki-Stockholm contacts 1955-57 these exchanges must have yielded a certain amount of documentation in various Soviet government departments and agencies. Here then are specific requests which can be placed to the Foreign Ministry; individuals associated with these negotiations might still be alive could be interviewed, etc

In practical terms, Sweden ought to consider implementing the following steps:

1. Submit to a formal, systematic review of all its materials, and the questions that arise from it. The value of studying 'old' material has been well established by the prisoner file review in Russia (where a number of the materials under review have been studied previously). What works in Russia, will work just as well in Sweden.
More importantly, such a review would be mutually beneficial: While the investigation in Sweden will be able to provide helpful information and detail to the review in Russia, information derived from the Russian investigation will flow to offer new insights into the Swedish material.

2. Accept formal, minimum standards of investigation and evidence for both the investigation in Sweden and that conducted in Russia. This includes the insistence on direct access to material where it is available

Sweden's reluctance to adress questions in its own country leaves too much room for suspicion and misconceptions Sweden should remember that posing questions does not presuppose certain answers. Any investigation that wants to be considered complete and objective needs to insist on the right to pose questions Sweden demands this of other countries and it must therefore submit to the same process. Addressing the remaining questions in Sweden will do two things:

1. Lift the veil of the lingering suspicion and doubt about Swedish sincerity. And 2.. it will allow Sweden to state with a clear conscience that the case has been fully investigate.

The Swedish side, including RW's family, has to make it clear to all involved that the search for RW's fate is not a search for blame, but simply a search for truth. It might prove helpful to lay down this sentiment in a legally binding document which forestalls all legal action against individuals or governments who bear direct or indirect responsibilities for RW's fate.

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

TELEFAX Sid 1 (4)

1999-01-07

Handläggare: S. Lundvall

P 2 Eu

EC

aa

UTRIKESDEPARTEMENTET, nr 3

Till: Ambassadör Jan Lundvik, EC

Wallenbergstatyerna

1 bil

Ett stick ur dagens Magyar Nemzet rörande Pál Pátzays Wallenbergstaty, som 1946 "kidnappades" i Budapest och fördes till Debrecen, bifogas. Det är nu aktuellt att taga statyn till Budapest och göra en kopia av den. Det förefaller bli kopian som kommer att uppföras på den plats i Budapest där originalet, som torde komma att återföras till Debrecen, ursprungligen skulle uppföras. Mera information i minnesmärkesfrågan enligt bifogade sida ur senaste bulletinen från Handelskammaren i Budapest.

Carlsson

Sänt Kl. 13.30/g

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

UNOFFICIAL TRANSLATION

2(4)

1999-01-07

Handläggare: Katalin Borvölgyi.

Wallenberg memorial on the move
(Magyar Nemzet 7 january 1999 - g.j.m.)

The 2.8-meter high Wallenberg memorial made by Pal Patzay and showing a man killing a snake was originally meant in 1949 to be erected in Budapest, but then just before its inauguration it was lifted from its pedestal and due to reasons still unknown, was taken to Debrecen to be set up there in front of the building of a pharmaceutical company now called Biogal. A short time ago Budapest asked the statue back, but then it has put up with its copy. For this copy to be made, the memorial has been taken to Sandor Györfi`s workshop, a sculptor of the town of Karcag, who is now supposed to renovate the original statue as well.

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A

Telefon
+36 1 352 2804

Telefax
+36 1 352 2807

Telex
225647

3 (8)

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

1999-01-07

Magyar Nemzet den 7 januari

Utazik Wallenberg emlékműve

Pátzay Pál kígyóölő férfit ábrázoló, 2,8 méteres Wallenberg-emlékművét 1949-ben Budapesten akarták felállítani, de felavatása előtt leemelték talapzatáról, és máig ismeretlen módon Debrecenbe szállították. Itt, a ma Biogalnak nevezett gyógyszergyár előtt állították fel. A közelmúltban Budapest visszakérte a szobrot, majd megelégedett annak másolatával is. Ennek elkészítésére az emlékművet Győrfi Sándor karcagi szobrász műhelyébe szállították, ahol a művész az eredeti szobrot is felújítja. (g. j. m)

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A

Telefon
+36 1 352 2804

Telefax
+36 1 352 2807

Telex
225647

4(4)

METRO

Mr. Ferenc Doktor informs us that Budapest's only free daily newspaper, the Metro, which is a product of MTG Metro Gratis Kft., is becoming a success story in Hungarian newspaper publishing. With a circulation of 140,000 copies in October and still growing, this full-colour daily makes travelling a lot more enjoyable. The pattern of distribution strictly follows that of the Swedish parent company's (MTG) similar products: the paper is available in underground and suburban train (HÉV) stations only. By launching Metro in Budapest, MTG expanded further south on the Stockholm-Göteborg-Prague route. ■

RE-ERECTING THE WALLENBERG MEMORIAL

In the summer of 1946, the Public Works Council of Budapest decided that the Raoul Wallenberg memorial statue would be erected in the District XIII of Budapest (a former centre of the hero's activities), in Szent István Park. But this was not to be. Without ever being unveiled, the bronze statue by Pál Pátzay (one of the greatest Hungarian artists of this century) was "kidnapped" by the State Security Department. It was taken to the eastern town of Debrecen and - after four years in storage - was erected there with no reference to the Swedish diplomat. The statue's three-meter-high granite pedestal disappeared, and the sculpture - a man wrestling a snake - was exhibited as simply another one of Pátzay's many wonderful works. The people of Debrecen or the employees of the Biogal pharmaceutical factory where it stood (and still stands) never had any idea that the man fighting the snake actually represented Wallenberg battling the Nazis.

This summer the Wallenberg Statue Committee '98 was founded in Budapest with the city's mayor, Mr. Gábor Demszky, as patron and with a number of outstanding public figures as members. The Committee decided that the memorial statue should be permanently erected where it was originally intended to stand: in Szent István Park. The pedestal will be reconstructed and a replica of the original sculpture - which the city of Debrecen insists on keeping - put on it. To realise this plan, public donations are required. The committee has already collected about HUF 8 million, but another HUF 8 million is still needed. Our vice-president, Mr. Peter A. Hegedüs, thinks a joint contribution by SCCH would be appropriate. He asks every member to join him in this endeavour. For details, those wishing to contribute individually may contact Mr. Matyas Vince at (361) 329-5024 or (36) 30-924-7609. ■

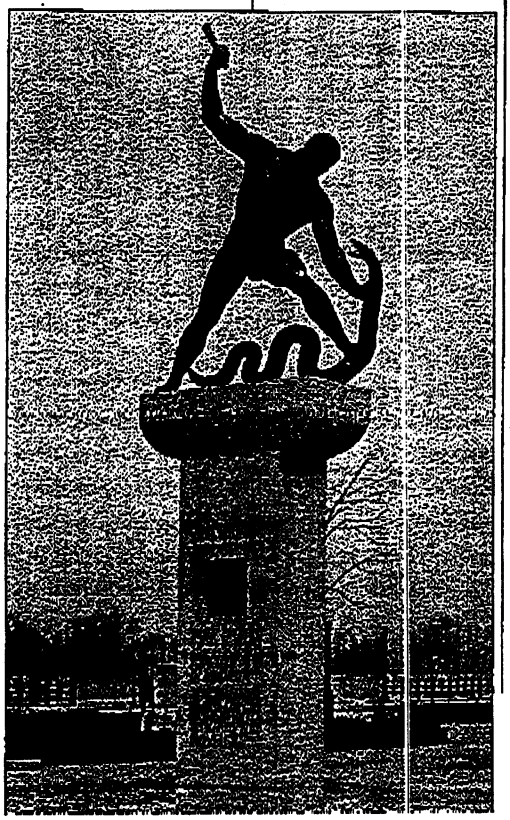

DUNI, MÖLNLYCKE AND HISTORY

In our previous issue we said that Duni was the first Swedish company on the Hungarian market selling fast-moving consumer goods. This was strongly and rightly disputed by Mr. Börje Dalsmo, SCA Mölnlycke Kft.'s country manager, who wrote to remind us of Mölnlycke's (fast-moving) diapers and feminine hygiene products, which were on sale in Hungary as early as the late '80s. But this is not the only point on which we might have made a mistake. We also said that those diapers' brand name was Sancella; in fact, it was "Libero" - a household name, by the way, in Hungary 10 years ago. The name Sancella has been given to the joint venture owned initially by Mölnlycke and its Hungarian partner, then by Mölnlycke alone. ■

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

1998-12-30

Ambassadör Jan Lundvik

Utrikesdepartementet

HEMLIG
enl 2 kap 1 § sekretesslagen
19 98 12 30
AMBASSADEN
i Budapest

364/001
Avd. P Gr 2 Mä Eu 1

EC

Kop LG
OG JL

Wallenbergärendet

Ambassadens m i s o 1998-06-08
1 bil

Broder,

Äntligen har visst material rörande SS-officeren Kurt Becher, med vilken Wallenberg förhandlade i Budapest, inkommit från ungerska riksarkivet. Av departementet önskad information om Kálmán Lauer har inte kunnat uppbringas.

Gott Nytt År önskas Dig och Birtha,
Tillgivne Sören L.

Sören Lundvall

UD/EC/Amb Jan Lundvik
990201
Delges jämte bilaga till
H Magnusson, Riga
L Olson, ESEK
G von Dardel
S Gullgren
J Lundvik
amb Moskva
Exp. 990201/RP

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

Bilaga till handbrev Lundvall-Lundvik, 1998-12-30, Wallenbergärendet

Från **Riksarkivet**
Bécsi kapú tér 2-4

Nr 8359/98
Föredr: Gábor BAKA
Bil: 6 sid
Ärende: Raoul Wallenberggruppens forskning an. Kurt Becher och Kálmán Lauer

Ärade adressat!

Som svar på en till Riksarkivet ställd förfrågan den 16 september 1998, får jag härmed informera om att vi försökt finna dokument ang. Kurt Becher och Kálmán Lauer. Tyvärr har de inte hittats i Justititeministeriets akt nr D 36962/1946. och 82555/1947. VII. i vårt arkiv.

Dokumentet nr D 36962/946 betr. Kurt Becher, lyckades vi efter långa efterforskningar finna indelat i ett annat ärende.

Vi har också lyckats finna anhållningsordern given av Budapests folkdomstol betr. Kurt Becher i vårt arkivmaterial.

I förhoppning om att Ni har nytta också av dessa dokument bifogas vidimerade fotokopior av de arkiverade dokumenten XIX-E-1-i 37827/946.IM VII och XIX-E-1-i Dj 46401.

Budapest den 16 december 1998

Högaktningsfullt
dr Vass István
avd.dir.

Idee att: 981228/ K Julius

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST
UNGERN

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

Inofficiell översättning

1998-12-29

B r å d s k a n d e

Budapest, 21 maj 1946
Ärende: Utlämnande av ungerska och utländska krigsförbrytare samt av deras ungerska offer

Ungerns utrikesministerium

Ärade Minister,

Åberopande rubricerade ärende översänder jag från den ungerska beskickningen i London hit ställda åtta st skriftliga bilagor.

Jag tillåter mig be Er att särskilt uppmärksamma protokollet om Kurt Becher(bil 1). Enligt uppgift från protokollet spelade denne en betydande roll vid transporterna av judarnas egendom till Tyskland, och det är sannolikt att man, i händelse av ett eventuellt utlämnande, skulle erhålla värdefulla uppgifter om var egendomen finns.

Med hänsyn till detta samt till uppgifterna från övriga protokoll kan man förmoda att det rör sig om allvarliga krigsförbrytare. Jag får därför vördsamt hemställa att Ni godhetsfullt beslutar om åtgärder och meddelar mig dessa så snart som möjligt.

På uppdrag av ministern

Szondy, med egen hand

Till ungerske justitieministern

Budapest

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST
Ske rH 5. 981230
Berit Gulyás

Från Budapests folkdomstol
Nr: Nb.IV.4041/1946/2

Arresteringsorder

ang utrikes vistande

Med stöd av 1896 års lag 33 art 475§ avger Folkdomstolen i Budapest arresteringsssorder för tyske medborgaren Kurt Becher, skäligen misstänkt för följande

Som tysk medborgare och som överstelöjtnant i det väpnade SS, verkställde han för SS:s räkning häst- och andra inköp på det tyska rikets order den 19 mars 1944. Samma år under våren och sommaren verkställde han som chef för ovannämnda tyska organ inköp av c:a 20-21000 hästar till den tyska stridskraften, av vilka 17-18000 hästar togs i anspråk av det i Ungern uppställda SS 2 husarregementet, under det att resterande mängd levererades av den misstänkte till Tyskland.

För att ytterligare underlätta den misstänktes ovannämnda inköpsåligganden tog han på rekommendation av en av Dunai Repülögyár:s (Donau Flygplansfabrik) direktörer, avlidne dr Bilitz, kontakt med Ferenc Chorin och med stöd av dennes informationer, stod till hans förfogande alla lämpliga handelskontakter till buds i branschen. Den misstänkte tog kontakt med behöriga tyska organ och uppnådde därmed att han för att förverkliga sina mål, fick Ferenc Chorin förflyttad från ett interneringsläger bredvid Wien till Budapest. P g a de ekonomiska förändringarna efter den tyska ockupationen kunde inte Ferenc Chorin fullgöra uppgiften Becher ursprungligen utsett åt honom, och eftersom det nu inte skulle ha funnits anledning för den misstänkte att hålla Chorin i Budapest, vände sig Chorin till den misstänkte för att överlämna till SS, förfoganderätten över hans 51 % aktiemajoritet i Weiss Manfred-fabriken och rekommenderade samtidigt som följd av judelagarna även den till statens förfogande stående 49 § minoriteten. Mellan den i ärendet misstänkte och Chorin framkom som resultat av långa förhandlingar den 17 maj 1944 flera överenskommelser mellan dem, vidare ledningen av Weiss Manfredsföretagen liksom överlämnande av inkomsten från övriga familjen tillhörande företag i Ungern till Bechergruppen, vilken grupp han samtidigt gav förvaltningsrätt betr. lösegendomen (Treuhand). På detta sätt tillförsäkrades Bechergruppen fullständig förfoganderätt över hela konsernen. Som mot-

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST
UNGERN

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

prestation lät den misstänkte c:a 45 personer, Chorin, Weiss Manfred, medlemmar av Mauthner och Kornfeldfamiljen, till Portugal, Schweiz och Tyskland. Därefter började den misstänkte sin verksamhet vid Weiss Manfreds företag, som från slutet av maj 1944 hamnat helt under hans styrning.

Vid det under tysk ledning stående Weiss Mangredföretaget liksom vid Duna Repülögyár AB påbörjades i slutet av juni 1944 utlokaliseringen av de viktigaste fabriksenheterna till utkanten av Budapest och den 11 oktober till Väst-ungern och från mitten av november till Tyskland. Under november och december 1944 utflyttades från anläggningen i Csepel c:a 15-20%, 2500-3000 vagnar av Weiss Manfredfabrikens maskinpark, råvaror och halvförädlat materiel, av vilken materiel enligt uppskattning 2/3 gick till Tyskland. Likaså utflyttades 60 % av Duna Repülögyár maskinpark och materiallager, varav större delen gick till Tyskland. För tvångsförflyttningen åligger det straffrättsliga ansvaret den misstänkte, Kurt Becher i första hand, som var konsernens maktfullkomlige ledare.

Från den 20 oktober 1944 blev den misstänkte chef för det organ som hade till uppgift att säkerställa och leverera västerut, för krigföringen viktiga varor som maskiner, textil, skinn, trä, osv, när fronten ryckte närmare.

Under denna verksamhet verkställde han tömningen av Szolnok och mellersta Donau-Tisza-området som delvis ägde rum till Väst-ungern, delvis till Passauregionen och Linz.

P g a evakueringen åvilar det straffrättsliga ansvaret framför allt den misstänkte som chef för evakueringsorganet.

Ovanstående brott är åtalbara ex officio. Eftersom den misstänkte flytt västerut förordnar Budapests folkdomstol med stöd av straffprocesslagen 145 § p. 2 om arrestering och häktning.

Den misstänktes uppehållsort är sannolikt interneringsläger på okänd ort i Tyskland.

Personuppgifter betr. den misstänkte:
Kurt Á Becher, född den 12 september 1909 i Hamburg, boende Park Allée 63, Hamburg, tysk medborgare, tyskspråkig, gift, handelsman och f d överstelöjtnant i SS.

Personbeskrivning står ej till förfogande.

Följande lagrum åberopas för kategorisering av ovannämnda brottshandlingar och för straffbestämning:
Nbr 13§, p 2: Den som hjälpt militärt förband att utöva våld mot sak eller person

Betr. de i Nbr 13§ uppräknade handlingarna kan som huvudstraff utdömas
a) dödsstraff eller
b) livstids tvångsarbete eller vid kroppsligt handikapp livstids tukthus, eller
c) tvångsarbete, i lägst 5 år, i fall av kroppsligt handikapp tukthus i 5 - 15 år, eller
d) fängelse mellan 5 - 10 år.

Utöver de uppräknade huvudstraffen kan folkdomstolen som bistraff utdöma penningstraff, egendomskonfiskation, arbetsuppsägning eller förbud att utöva yrke och upphäva rätten att utöva politiska rättigheter, vilket senare är obilgatoriskt för samtliga fall.

I samma dom kan flera bistraff utdömas.

Budapest den 15 april 1947.

Underskrifter
varav någon oläslig

Namn och medborgarskap
BECHERT KURT Tysk medborgare

Nuvarande vistelsort okänd

Personuppgifter
född i Hamburg den 12 september 1909, gift, handelsman. Bodde på adress: Park Allé 63, Hamburg. F d SS-överstelöjtnant

Personbeskrivning

Nr arresteringsorder eller spaningsbrev benämning av utfärdande domstol:

Budapests folkdomstol Nb IV.4041/46, spaningsbrev

Anmärkning:

Angiven folkåklagarmyndighet och nr:
Budapests folkåklagarmyndighet nr 8611/46

Brottsbenämning:
Krigsförbrytelse som strider mot lag 1945:VII art. lagakraftvunnen genom Nbr 13§ p 2

Kort brottsbeskrivning:

Den misstänkte har utfört inköp av hästar i Ungern för SS räkning och för den tyska stridskraften tagit i anspråk c:a 20-21000 hästar. Han har påbörjat förhandlingar med Ferenc Chorin för att skaffa förfoganderätten för SS del över Weiss Manfredfabriken. Sedan detta lyckats hjälpte han som motprestation Corin, Weiss Manfred och medlemmar ur familjen Kornfeld till utlandet. Weiss Manfredverken som hamnade under tysk ledning började i slutet av juni 1944 tvångsflyttningen till Tyskland. Den misstänkte var chef för det tyska förband, vars uppgift var att verkställa evakuering av de ur krigssynpunkt viktiga tillgångarna till väst.

Benämning av bevis:

Ärendets läge:
utlämningsärende pågår

Icke officiell översättning 981230/Berit Gulyás

Till DJ
f. övers. /Ksz

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
1014 BUDAPEST I. Bécsi kapu tér 2-4.
Postacím: 1250 Budapest, 1. Pf.3.
Telefon: 356-5811
V. osztály

INK. AMB. BUDAPEST
D. No 14/261/A
19 98 12 21
AVD. R | OR. 18 | MAL. Raoul Wallenberg

Iktatószám: 8359/98.
Hivatkozási szám: -
Előadó Baka Gábor
Melléklet: 6 oldal
Tárgy: Raoul Wallenberg Munkacsoport kutatása Kurt Becher és Kálmán Lauer személyére

Svéd Nagykövetség
1148 Budapest
Ajtósi Dürer sor 27/a.

Tisztelt Cím!

A Magyar Országos Levéltárhoz eljuttatott 1998. szeptember 16-án kelt megkeresésére válaszolva, tájékoztatom, hogy a Kurt Becherre valamint Kálmán Lauerre vonatkozó dokumentumok felkutatását megkíséreltük. Sajnos az Igazságügyi Minisztérium D 36962/1946. és 82555/1947. VII. sz. ügyirata levéltárunkban nem található.

A Kurt Becherre vonatkozó D 36962/946. sz. irat egy másik ügyirathoz szerelt másolatát hosszabb kutatás után sikerült megtalálni.

Ugyancsak megtalálható iratanyagunkban egy a Budapesti Népbíróság által kiadott elfogatóparancs Kurt Becher ellen.

Annak reményében, hogy ezeket a dokumentumokat is fel tudják használni, a XIX-E-1-i 37827/946. IM VII. és a XIX-E-1-i Dj 46401 levéltári jelzetű iratokról készített hitelesített másolatokat mellékelten megküldjük.

Budapest, 1998. december 16.

Tisztelettel:

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

Dr. Vass István
főosztályvezető

Magyar Külügyminisztérium

S ü r g ő s

Budapest, 1946. május 21.

Tárgy: magyar és külföldi háborús bűnösök és azok magyar áldozatainak kiadatása.

Melléklet: 8 drb.

Fentrovatoltakra vonatkozólag tisztelettel megküldöm Miniszter úrnak a londoni magyar követségtől ide felterjesztett 1-8-ig számozott iratcsomókat.

Külön felhívom Miniszter úr sz. figyelmét Kurt A. Becher-re vonatkozó /1. sz. melléklet/ jegyzőkönyvre; e jegyzőkönyv tanúsága szerint n szett a zsidóvagyonoknak Németországba való szállításában fontos szerepet játszott és feltehető, hogy esetleges kiadatása esetén értékes adatokat t ha szolgáltatni a vagyonok hollétére vonatkozólag.

Erre való tekintettel, továbbá azért is, mert a többi jegyz könyv tanúsága szerint is feltehető, hogy súlyos háborús bűnösökről van s tisztelettel kérem Miniszter urat, hogy a további lépések megtétele célj ból engemet elhatározásáról mielőbb értesíteni szíveskedjék.

A miniszter rendeletére:

Szondy s.k.

rend. köv. és megh. miniszter

A magyar Igazságügyminiszter úrnak

Budapest

Magyar Országos Levéltár

Hivatalosan igazolom, hogy ez a .....2..... lapra terjedő, ...1/1..... arányban készült xerox másolat a MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR őrizetében lévő ....XIX-E-1-i.....37827/946..... jelzetű irat szövegével megegyezik.

Budapest....., 19 98 december hó 7 -n

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR • BUDAPEST • 13.

.....Baka Gábor.....
aláírás

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR • BUDAPEST • 13.

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR • BUDAPEST • 13.

Budapesti Népbiróságtól.

Nb.IV. 4041/1946/2. sz.

E L F O G A T Ó P A R A N C S.

Külföldön tartózkodó ellen.

A budapesti népbiróság az 1896. évi 33.t.c. 475§ alapján elfogató parancsot bocsájt ki Kurt Becher német állampolgár ellen, aki alaposan gyanusitható azzal, hogy Magyarországon, mint német állampolgár és a fegyveres SS.alezredese, a német birodalmi kormány utasitására 1944. március 19. napján az SS. számára lóvásárlási és egyéb beszerzéseket eszközölt. Ugyanezen év tavaszán és nyarán a fentebb emlitett beszerzést eszjözlő német szerv vezetőjeként kb. 20- 21 ezer lovat vett igénybe a német haderő részére, amely mennyiségből 17-18 ezer lovat a Magyarországon felállitott SS 2. huszárezred vette igénybe, mig a fennmaradó mennyiséget a gyanusitott Németországba szállitotta ki.-

Gyanusitott ezen fentebb emlitett beszerzési feladatának még könnyebb elvégezhetése céljából a Dunai Repülőgépgyár egyik igazgatójának néhai dr. Bilitznek ajánlatára Chorin Ferenccel lépett kapcsolatba, a tőle kapott információk alapján az összes szakmákban megfelelő kereskedelmi összeköttetéssel rendelkezett. Gyanusitott az illetékes német szervekkel érintkezésbe lépett elérte azt, hogy céljai megvalósitása végett a Bécs melletti egyik internálótáborból, ahol annak idején Chorin Ferenc internálva volt, Chorin Ferencet Budapestre szállitották. Azonban a gazdasági helyzetnek a német megszállás folytán történt megváltozása miatt Chorin Ferenc már nem teljesithette azt a feladatot, amelyre eredetileg Becher kiszemelte s minthogy emiatt gyanusitottnak indoka már nem lett volna arra, hogy Chorint Budapesten tartsa, Chorin azzal az ajánlattal fordult gyanusitotthoz, hogy gyanusitotton keresztül átadja az SS.-nek a Weiss Manfréd gyár árja kézben lévő 51 %-os részvénytöbbsége felett a rendelkezési jogot s ugyancsak felajánlotta a zsidó törvények következtében az állam rendelkezése alatt álló 49 %-os minoritásnak átruházását is. Az ebben az ügyben gyanusitott és Chorin között tartott hosszas tárgyalások eredményeként 1944. május 17.-én több megállapodás jött létre gyanusitott és Cjorin között továbbá a Weiss Manfréd vállalatok vezetését valamint egy e vállalatok, mint a család egyéb magyarországi vállalatokban birt érdekeletségeit jövedelmét átafja a Becher csoportnak, amely csoportnak, egyben a vagyontárgyakra vonatkozólag kezelési / Treuhand/ megbizást adott. Ilymódon a Becher csoportnak az egész konszern fölött teljes rendelkezési jog biztosittatott. Ellenszolgáltatásként gyanusitott a Chorin, Weiss Manfréd, Mauthner és Kornfeld család tagjai kb. 45 főt Portugáliába, Svájcba és Németországba juttattak. Ezek után gyanusitott megkezdte müködését az 1944. május hó vége óta teljesen az ő irányitása alá került Weiss Manfréd vállalatnál.

A német vezetés alatt álló Weiss Manfréd vállalatnál továbbá a Dunai Repülő gépgyár rt-nél 1944.junius végén megkezdték a legfontosabb üzemrészek Budapest környékére, október hó 11.napján Nyugatmagyarországra, november hó közepénpedig Németországba való kitelepitését. 1944.november és december havában a Weiss Manfréd gyár csepeli telepéről a géppark, nyers anyja és félkész áru, kb 15-20.%-át, 2500-3000 wagont kitevő mennyiségben kitelepitették s ennek az anyagnak megközelitő becslés szerint 2/3 része Németországba került mint a Dunai Repülőgépgyár rt. géppark és anyagkészleteinek 60 %-át telepitették ki, s ennek az anyagnak legnyagobb része ugyan csak Németországba szállittatott. A kitelepités miatt a bün etőjogi felelősség elsősorban Kurt A.Becher gyanusitottat terheli, mint aki a konszernek tejhatalmu vezetője volt.

Magyar Országos Levéltár - XIX-E-1-i-8d Dj 46401

1944.okt.ober 20-tól gyanusitott lett a vezetője annak a szervnek, amelynek feladata volt a hadiszempontból fontos javaknak - ipari gép textil, bőr, fa, stb. a front közelsége miatt nyugatra való szállitása és biztositása.

E működése során foganatosittatta Szolnok s a Duna-Tisza közének s majd Budapestnek részbeni Nyugatmagyarországra, részben pedig Passau nagytérségébe és Linzbe történt kiüritését.

Az evakuálás miatt a büntetőjogi felelősség elsősorban gyanusitottat mint a kiüritést elrendelő szerv vezetőjét terheli.

A fenti bűncselekmények hivatalból üldözendők. Minthogy gyanusitott külföldre szökött a Budapesti Népbiróság a Bp.145.§.2.pontja alapján elfogatását és letartóztatását rendeli el.

Gyanusitott valószinü tartózkodási helye Németország ismeretlen helyén lévő internálótábor.

A gyanusitott személyi adatai a következők:

Kurt Á.Becher 1909.szeptember hó 12.napján született Hamburgban, hamburgi Park Allé 63.sz.a.lakos német állampolgár, német anyanyelvü, nős, kereskedő, volt SS alezredes.

Személyleirása rendelkezésre nem áll.

A fentebb megjelölt bűncselekmények minősitésére és a büntetésekre vonatkozó törvény szakaszok szószerint a következők:

Nbr.13.§.2.pont: Aki valamélyen katonai jellegü alakulatnak személy vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményéhez segitséget nyujtott.

A Nbr.13.§.-ában felsorolt cselekményekre főbüntetésként a következő büntetéseket lehet alkalmazni:

a./ halál, vagy

b./ életfogytig tartó kényszermunka, testi alkalmatlanság esetében életfogytig tartó fegyház, vagy

c./ kényszermunka, melynek legrövidebb tartama 5.évnél kevesebb nem lehet, testi alkalmatlanság esetében 5.évtől 15 évig terjedhető fegyház, vagy

d./ 5 évtől 10 évgi terjedhető börtön.

A felsorolt főbüntetéseken kivül a népbiróság mellékbüntetésként pénzbüntetést, vagyonelkobzást, állásvesztést, vagy foglalkozástól való eltiltást és politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is kimondhatja, az utóbbi minden esetben kötelező.

Ugyanazon elitélttel szemben többféle mellékbüntetést is lehet alkalmazni.

Budapest, 1947.évi április hó 15.napján.

Dr. Séra Mihály sk.
tanácsvezető biró.

Dormati János sk.
népbiró

Wagner Rihárd népbiró

Halász Sándor sk.népbiró

Lakó Oszkárné népbiró

Laborcai Imre sk.népbiró

Olvashatatlan aláirás sk. népbiró.

A másolat hiteléül:

Sonsdorf Ri

sk. igazgató

Név és állampolgárság:

BECHERT KURT NÉMET ÁLLAMPOLGÁR

Jelenlegi tartózkodási hely: ISMERETLEN

Személyi adatok: Hamburgban, 1909. év szeptember hó 12.- én született, nős, kereskedő, volt hamburgi Park allé 63. sz. alatti lakos, volt -SS- alezredes.

Személyleirás:

Elfogatóparancs, vagy nyomozólevél száma:

kibocsátó biróság megjelölése: Budapesti Népbiróság Nb. IV. 4041/46. nyomozó levél

Megjegyzés:

Eljáró népügyészség megjelölése: Budapesti Népügyészség

és ügyszáma: 8611/46. sz.

Büncselekmény minősitése: Az 1945:VI. t.c-vel törvényerőre emelt Nbr. 13.§. 2. pontjába ütköző háborus büntett miatt.

Büncselekmény rövid leirása: Gyanusitott Magyarországon az -SS- számára lóvásárlásokat eszközölt és a német haderő részére krb. 20-21 ezer lóvat vett igénybe. Corin Ferenccel tárgyalásokat kezdett, az irányban, hogy az -SS- részére a Weiss Manfréd gyár vállalatok felett a rendelkezési jogot megszerezze. Miután ez sikerült, ellenszolgáltatásként Bechert a Corin, Weiss z Manfréd, és Kornfeld család tagjait külföldre segitette. A német vezetés alá került Weissz Manfréd müveknek, 1944. év junius hó végén megkezdték Németországba való kitelepitését. Gyanusitott volt vezetője annak a német alakulatnak, amelynek feladata volt a hadiszempontból fontos javaknak nyugatra vagy kiüritését végezni.

Magyar Országos Levéltár XIX-E-1-a 8-d

Bizonyítékok megjelölése:

Az ügy állása: a kiadatási eljárás folyamatban.

XIX-E-1-ü D; 46401

Author: Anders (UD) Wallberg at (Pk)Moskva-amb-1
Date: 1999-01-13 17:08
Priority: Low
TO: INTERNET:makinen@eprendor.uchicago.edu/ at internet,
Hans (UD) Magnusson at (Pk)Riga-amb
CC: Lage (UD) Olson at (Pk)UD-3, Jan (UD) Lundvik at (Pk)UD-3
Subject: Re: Vladimir cards

13/002

13

P 2 Eu'

Dear Marvin,

back to work after a heavy flu (I just learned from Lage that my message that I was unable to attend the meeting last Friday in Stockholm reached him only after the meeting due to the change of telephone numbers), here is a fresh update on your investigation:

The letter we wrote to Sergey Stepashin, Minister of Home Affairs, on the 16 of December, urging him to give his approval to access for Prosoft, has reached MVD, MID has attached a letter to it signed by deputy Foreign Minister Avdeyev, in which he endorses our position. According to MID, a final answer from MVD is to be expected by the 20 Januari. Also, Prosoft claims that MVD:s information centre seem to be softening their stance. I will let you know as soon as I have any additional information.

Regards

Anders

Reply Separator

Subject: Vladimir cards
Author: INTERNET:makinen@eprendor.uchicago.edu/ at INTERNET
Date: 1998-12-28 10.32

Lage and Anders:

I am sure that you will not be reading this for several days, but please let me wish you a pleasant Christmas and Happy New Year.

I should like to inquire whether there seems to be any advantage for my coming to Moscow after the January 8 meeting in Stockholm. This will depend on the status of the Vladimir card data entry, primarily, but if that is not in order still, it would be useful to work with Susan in the archives. Please let me know as soon as you can in order that I can try to arrange for the cheapest flight arrangements possible.

With best wishes,

Marvin Makinen

****

Marvin W. Makinen
Department of Biochemistry & Molecular Biology
The University of Chicago
Cummings Life Science Center
920 E. 58th Street
Chicago, Illinois 60637

Tel: 773/702-1080
FAX: 773/702-0439

e-mail: m-makinen@uchicago.edu

****

REGERINGSKANSLIET
Utrikesdepartementet

Promemoria
14/013
1999-01-14

P 2 Eu 1

EI-ESEK
Lage Olson
Telefon 08-405 3280

HEMLIG
enl. kap. 1 § sekretesslagen (1980:100)
1999 01 15
UTRIKESDEPARTEMENTET

Delges:
Ulrika Haggård, P-P
Joanna Billner, RS
May Andersson, Moskva
Anders Wallberg, Moskva,
Hans Magnusson, Riga
Jan Lundvik, EC
Stefan Gullgren, EC
RP-99-01-15/Ko

HEMLIG

Utrikesdepartementets ekonomiska samröre med den amerikanska experten Susan Mesinai i Raoul Wallenberg-ärendet

(2 bil.)

Ett möte med den svenska delen av arbetsgruppen i Raoul Wallenberg-ärendet jämte experter ägde rum på Utrikesdepartementet den 8 januari 1999. I anslutning till detta möte hade jag den 9 januari ett längre samtal med den amerikanska experten Susan Mesinai, 123 Bank Street, New York, NY 10014, i syfte att klarlägga under vilka ekonomiska villkor hon skall utföra sitt uppdrag för arbetsgruppen. Vid samtalet framkom följande.

1. Mesinai anlitades för några år sedan att utföra vissa arkivgenomgångar för arbetsgruppen på ad hoc-basis. För detta erhöll hon ersättning i form av bidrag/kostnadsersättning. Sedan den 1 augusti 1998 har Mesinai anlitats på heltid för genomgång av olika arkiv, främst i Moskva men även i Washington och London. Enligt överenskommelse skulle Mesinai erhålla ett arvode om 3 000 US per månad för sitt arbete. Viss osäkerhet rådde dock huruvida skatt skulle betalas i Sverige för arvodet. Efter hörande med skattemyndigheterna tolkades gällande bestämmelser på så sätt att skatt skulle dras på vederbörande belopp med 25 procent när Mesinai arbetade utanför USA. Vid arbete i hemlandet skulle arvodet utbetalas utan skatteavdrag i Sverige. Avdrag har enligt uppgift skett med 25 procent för samtliga utbetalningar som gjorts under 1998.

Vid kontroll av olika handlingar har det framkommit att Mesinai under den aktuella tiden för uppdraget under 1998 (1 augusti - 31 december)

arbetat utanför USA under tiden 3 augusti - 16 september jämte 12 november - 21 december. En kompletterande betalning bör därför ske av arvodet till Mesinai med fullt belopp för den tid hon arbetat i USA under tiden 1 augusti - 31 december 1998. Reglering av detta belopp bör ske snarast.

2. Mesinais uppdrag för arbetsgruppen fortsätter under 1999 och beräknas pågå åtminstone t.o.m. juni månad. En förlängning av tiden för uppdraget kan dock bli aktuell beroende på flera olika faktorer. I syfte att underlätta betalning av arvodet till Mesinai har hon föreslagit att detta betalas av UD i förskott senast den 25 månaden före direkt till hennes bankkonto nr 231034598 med Republic National Bank of New York, 207 Varick Street, New York, NY 10014-4303 (Branch 23) (bil. 1). Senare under året bör slutreglering ske av det arvodesbelopp som skall utbetalas under 1999 m.h.t. skatteavdraget i Sverige.

3. Jag meddelade Mesinai att viss oklarhet förelåg om ersättning för vissa kvitton hon inlämnat till ambassaden i Moskva. En genomgång av dessa skulle därför ske snarast av ambassaden för att få klarhet i vad som utgör kostnader i tjänsten och som skall ersättas av departementet resp. vad som faller utanför denna ram. Mesinai förklarade sig införstådd med att absolut klarhet måste råda på denna punkt. Hon sade sig också vara väl medveten om att detta i praktiken innebar att hon skulle bli tvungen att återbetala en del av den ersättning hon erhållit av ambassaden i Moskva under hösten 1998.

Utöver ersättning för hotell/pensionat med halvpension, vilket kostar ca 200 USD per vecka i Moskva för Mesinai (och som måste betecknas som utomordentligt prisvärt jämfört med kostnaden för ett sedvanligt hotellrum som uppgår till ungefär lika mycket per dag) bör Mesinai erhålla ersättning för kostnader i tjänsten, t.ex. resekostnader, tolkning, kopiering, telefon, fax och transporter. Andra kostnader utanför tjänsten bör givetvis ej ersättas. Mesinai kan dock med visst fog hävda (och jämfört med andra tjänstemän på utrikes uppdrag) att hon bör ha någon form av merkostnadsersättning under sitt arbete utanför New York. Efter hörande av några experter på området vill jag livligt anbefalla att Mesinai erhåller ett halvt dagtraktamente under den tid hon arbetar i den ryska huvudstaden. Då traktamentet för Moskva uppgår till 811 kr för 1999 skulle ett halvt traktamente innebära en ersättning med 405,50 kr per dag. Avdrag har därmed gjorts dels för frukost med 15 procent, dels

med 35 procent för lunch eller middag. Traktamentet bör utbetalas av ambassaden i Moskva vid lämpliga tidpunkter från och med den dag Mesinai återupptar sitt arbete i Moskva, vilket beräknas ske i början av februari i år.

Mesinai överlämnade bifogade förteckning (bil. 2) över kostnader som hon ansåg sig böra få ersatta. En genomgång ger vid handen att allt i princip på denna lista torde kunna ersättas utom måltider.

4. Mesinai bör ej blanda samman kvitton från Washington och London med utbetalningar i Moskva. Särskild reseräkning bör upprättas och insändas till UD för alla resor och kostnader i tjänsten i olika länder och redovisas var för sig.

5. Mesinai framförde önskemål om att liksom tidigare få erhålla tillgång till en arbetsplats på ambassaden under sin vistelse i Moskva.

6. Mesinai har inte längre något krav på att ett konsultkontrakt skulle ingås med UD.

7. Experten Susanne Berger, 4793 Williamsburg Blvd, Arlington, VA 22207, meddelade likaså den 9 januari att hon ej erhållit utlovat förskott på 2 500 USD före avresan från Washington till Sverige den 6 dennes.

8. Berger anmälde vidare att hon beräknade arbeta i Moksva med början någon gång i maj månad i år. Även hon önskade tillgång till en arbetsplats på ambassaden.

Det är angeläget att frågan om utbetalning av arvoden, kostnadsersättning jämte traktamenten till Mesinai löses snarast för att undvika onödiga problem i framtiden. Samma villkor som skall gälla för Mesinai bör givetvis även gälla för Berger när hon påbörjar sitt uppdrag i Moskva för arbetsgruppen senare i år.

Lage Olson

SUSAN ELLEN MESINAI
123 Bank St., Apt. 110
New York, NY 10014

☐ CASH
INCLUDING COINS

List
Checks
Singly

TOTAL ITEMS

DEPOSIT TICKET
PLEASE PRESS FIRMLY

DATE

DEPOSITS MAY NOT BE AVAILABLE FOR IMMEDIATE WITHDRAWAL

- Jeannette Belgrave - Officer

REPUBLIC NATIONAL BANK OF NEW YORK
207 VARICK STREET
NEW YORK, NY 10014-4303
BRANCH 23

$

23 - 231034598⑈ 01

© HARLAND CHECKS AND OTHER ITEMS ARE RECEIVED FOR DEPOSIT SUBJECT TO THE PROVISIONS OF THE UNIFORM COMMERCIAL CODE AND ANY APPLICABLE COLLECTION AGREEMENT.

Bel. 1

Air Ticket
VISA
TRAVEL INSURANCE
AIR PORT CABS
No Hotel - London
Transportation - London
Public Records Office - Copying
Lunch or Greenich - London
Fax - Supplies London
Taxi to + from Airports
Room - Moscow
Outside Meals - Meetings
Occasional translations
Russian Lessons
Telephone Charges
Transportation
Car at Night
Transportation to + from Airport

Bill. 2

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

TELEFAX

1999-01-14

Sid. 1 (6)

Dnr 5

Aambs A. Wallberg

1999-01-15

Avd P Ur 2 Mål Eu 1

EC

För: UD-EC (Lundvik)
Kopia: UD-EI (Olson) fvb Mesinai, refax amb Riga

Re Raoul Wallenberg

(1 bil.)

Bifogat översänds svar som inkommit från Rysslands inrikesministerium på Susan Mesinais förfrågningar avseende hennes delundersökning i Raoul Wallenberg-ärendet.

LUTHMAN

Postadress
Ulitsa Mosfilmovskaja 60
119 590 MOSKVA

Besöksadress
Ulitsa Mosfilmovskaja 60

Telefon
(095) 937 92 00
(502) 937 92 00

Telefax
(095) 937 92 02
(095) 937 92 03 (viseringsavd)
(095) 937 92 04 (handelsavd)

Telex
64-413 410

MOSKVA 1998 -12- 29

ATT: SH
AVS: MID/2:a europeiska avd
RE: Svar på S. Mesinais förfrågningar

INK. AMB. MOSKVA
D. 13A - 369
1998 - 12 - 29
AVD. R | GR. 18 | MAL RW

МИНИСТЕРСТВО ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

121200, г. Москва; Г-200,
Смоленская-Сенная площадь, дом 32/34
Телефон 244-16-06

24.12.98 № 10135/дед-нс

На № _____ от _____

ЕГО ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВУ ЧРЕЗВЫЧАЙНОМУ И ПОЛНОМОЧНОМУ ПОСЛУ КОРОЛЕВСТВА ШВЕЦИЯ В РОССИИ

ГОСПОДИНУ СВЕНУ ХИРДМАНУ

AW: Fax 5 1999-01-14, KW

Уважаемый Господин Посол,

Настоящим имею честь передать ответ МВД России на вопросы, поставленные в предварительном отчете госпожи С.Месинай.

Приложение: упомянутое, на 2 лл.

С уважением,

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ДИРЕКТОРА ВТОРОГО ЕВРОПЕЙСКОГО ДЕПАРТАМЕНТА МИД РОССИИ

П.КУЗНЕЦОВ

ОТВЕТ МВД РОССИИ НА ОСНОВНЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО ОТЧЕТА С.МЕСИНАЙ №1

пп.1-3 - личных дел осужденных (заключенных) И.Бетлина, Ф.Марека, Х.Феллера, М.Мейера и М.Толстого-Кутузова на хранении в Центральном архиве МВД России, а также в архивных подразделениях МВД, ГУВД, УВД субъектов Российской Федерации не имеется. Материалы Бутырской тюрьмы, в том числе личные дела заключенных, содержавшихся в ней в 40-50 гг., были уничтожены в конце 50-х годов.

п.4 - личного дела осужденного И. Вольвина и К. Волкова в Центральном архиве МВД РФ не имеется. В марте 1998 года С.Месинай было предоставлено для ознакомления личное дело заключенного Р.Хамбургера. Какими-либо другими материалами в отношении Р.Хамбургера МВД РФ не располагает.

пп.5-9 - личных дел заключенных и каких-либо других документов в отношении В.Шлиттера (Шлюттера) Шоера, Э.Хубера, Ф.Гфроренера, (доктор Карл Шмидт), В.Роделя, О.Хатца, С.Радо и Н.Филда в Центральном архиве МВД России не имеется. С личным делом В.Шлюттера С.Месинай была ознакомлена в феврале 1998 года.

п.10 - какими-либо сведениями о документах, конфискованных у Спишиака, Мейера и других МВД России не располагает.

пп.11-12 - информация о работе, проведенной МВД России по установлению "номерных заключенных" во Владимирской тюрьме, ранее предоставлялась шведской стороне. При необходимости С.Месинай может быть ознакомлена с результатами этой работы.

п.13 - материалами в отношении Г. Рихтера Центральный архив МВД России не располагает.

пп.14-16 - документов, содержащих сведения о перевозке заключенных МГБ СССР из, а также в Лубянскую тюрьму в 40-50-х г.г., Центральный архив МВД России не располагает, также как и данными о содержании Р.Валленберга и В.Лангфельдера в местах лишения свободы, расположенных на территории г.Москвы.

п.17 - журнал о поступлении заключенных в Бутырскую тюрьму в начале 50-х годов на хранении в Центральном архиве МВД России не имеется (смотри подробно пп. 1-3).

п.18 - материалов в отношении Х.Шнайдера, за исключением материалов, с которыми была ознакомлена шведская сторона в 1997 году, МВД России не имеет.

п.19 - материалов в отношении Р.Баррета, В.Бондара и других в Центральном архиве МВД России не имеется.

пп.20-22 - в отношении лиц, указанных в данных пунктах предварительного отчета №1, информация может быть предоставлена после проведения дополнительной поисковой работы, в случае предоставления С.Месинай в отношении них более подробных данных.

Non-official translation from Russian

MINISTRY FOR FOREIGN AFFAIRS
OF RUSSIAN FEDERATION

HIS EXCELLENCE
EXTRAORDINARY AND
PLENIPOTENTIARY AMBASSADOR
OF THE KINGDOM OF SWEDEN
TO RUSSIAN FEDERATION

Your Excellence!

Hereby I have the honour to hand in a response of the Russian Ministry of Interior on the requests, made in the Preliminary report of Ms S. Mesinai.

The document (2 pages) is enclosed.

P. KUSNETSOV
DEPUTY DIRECTOR
SECOND EUROPEAN DEPARTMENT OF
RF MFA

MINISTERY OF INTERIOR OF RUSSIA ON MAIN REQUESTS, MADE IN S. MESINAI'S PRELIMINARY REPORT #1

Pp. 1-3 The MVD Central Archive as well as the archives of MVD, GUVD and UVD of Russian Federation subjects contain no personal files of (the prisoners) I. Bethlen, F. Marek, H. Feller or M. Tolstoy-Kutuzow. The materials of Butyrka prison, including the personal files of the prisoners, who sat there in 1940s-1950s, were destroyed in the late 1950s.

P. 4 The MVD Central Archive contains no personal files of I. Wolfin or K. Volkov. In March 1998 S. Mesinai was given access to a personal file of the prisoner R. Hamburger. RF MVD has no other documents on R. Hamburger to submit.

Pp. 5-9 The MVD Central Archive contains no personal files or any other documents, concerning W. Schlitter (Schlutter) Schoyer, E. Huber, F. Gfrorener (Dr Karl Schmidt), W. Roedl, O. Hatz, S. Rado or N. Field. The personal file of W. Schlutter was submitted to S. Mesinai in February 1998.

P. 10 RF MVD has no data on documents, confiscated from Spishiak, Mayer or others.

Pp. 11-12 The Swedish side was earlier informed on the results of the search, made by MVD, on the "numbered prisoners" of Vladimir prison. S. Mesinai could be given access to these results, if required.

P. 13 The MVD Central Archive contains no data on G. Richter.

Pp.14-16 The MVD Central Archive contains neither documents on transfers of prisoners by MGB from/to Lubyanka prison nor any data on R. Wallenberg or W. Langfelder, while being kept in places of imprisonment on the territory of Moscow region.

P. 17 The MVD Central Archive contains no registry of Butyrka inmates, kept there in the early 1950s (The details in Pp. 1-3)

P. 18 MVD has no materials on H. Schneider, except those which were presented to the Swedish side in 1997.

P. 19 The MVD Central Archive contains no data on R. Barratt, V. Bondor or any of the other persons named.

Pp. 20-22 The information on persons, named in Paragraphs 20-22 of Preliminary report #1, could be submitted, if an additional search were conducted, given that S. Mesinai gave a more detailed request on the persons named.

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

TELEFAX

1999-01-14

Sid. 1 (8)

Dnr 6

Aambs A. Wallberg

INK. UTRIKESDEPARTEMENTET
DNR
1999 -01- 15
Avd P | Gr 2 | Mål Eu 1

UD/EC/Amb Jan Lundvik
990201
Delges
G von Dardel
S Gullgren

Exp. 990201/PP

EC

För: UD-EC (Lundvik)
För: UD-EI (Olson) fvb Mesinai, refax amb Riga

Re Raoul Wallenberg

(1 bil.)

Bifogat översänds delsvar som inkommit från FSB på Susan Mesinais förfrågningar avseende hennes delundersökning i Wallenberg-ärendet.

LUTHMAN

Postadress
Ulitsa Mosfilmovskaja 60
119 590 MOSKVA

Besöksadress
Ulitsa Mosfilmovskaja 60

Telefon
(095) 937 92 00
(502) 937 92 00

Telefax
(095) 937 92 02
(095) 937 92 03 (viseringsavd)
(095) 937 92 04 (handelsavd)

Telex
64-413 410

AW for Eyford / SL

МИНИСТЕРСТВО ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

121200, г. Москва, Г-200,
Смоленская-Сенная площадь, дом 32/34
Телефон 244-16-06

10.01.99 № 83/Ред-кс

На № _____ от _____

Факс MID

Fax 6 1999-01-11

ЧРЕЗВЫЧАЙНОМУ И ПОЛНОМОЧНОМУ ПОСЛУ КОРОЛЕВСТВА ШВЕЦИЯ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

СВЕНУ ХИРДМАНУ

INK. AMB. MOSKVA
D. 13:B/9
1999 - 01 - 11
AVD. R | GR. 18 | MAL R.W

Уважаемый господин Посол,

Настоящим имею честь передать Вам заключительную часть ответов ФСБ России на вопросы по делу Р.Валленберга, поставленные госпожой С.Месинай в письме от 30 ноября 1998 года.

С уважением,

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ДИРЕКТОРА ВТОРОГО ЕВРОПЕЙСКОГО ДЕПАРТАМЕНТА

П.КУЗНЕЦОВ

еп-2

ОТВЕТЫ

на вопросы, поставленные С.Месинай
30 ноября 1998 г.

17. Журналов регистрации поступления заключенных в Бутырскую тюрьму в архиве ФСБ РФ не имеется. Вопрос к МВД РФ.

Вместе с тем, в сохранившейся переписке Лефортовской тюрьмы имеются сведения об убывших заключенных в Бутырскую тюрьму с 31 марта по 10 апреля 1955 г. В их числе были военнопленные: Томсен Генрих - 1907 г.р.; Янчи Гейнц Штефан - 1916 г.р.; Хофштетер Ганс - 1924 г.р.; Лойда Ян Иванович - 1912 г.р.; Ратенхубер Ганс - 1897 г.р.; Штольц Эрвин - 1891 г.р.; Риво Золтан - 1920 г.р.; Хилле/Эргард Отто - 1913 г.р.; Пелконен Эро - 1922 г.р.; Тиллиссен Вернер - 1880 г.р.; Кичман Хорст - 1895 г.р.; Рихтер Густав - 1912 г.р.; Герстенберг Альфред - 1893 г.р.; Гфрорнер Франц - 1902 г.р.; Шернер Фердинанд Ганс - 1892 г.р.; Хатц Отто - 1902 г.р.; Адельман Рюдигер - 1893 г.р.; Ангелис Максимилиан - 1889 г.р.; Крафт Эрнест - 1885 г.р.; Штагель Рейнер - 1892 г.р.; Бергеман Вилли - 1886 г.р.; Де-Мор Клаудио - 1900 г.р.; Ройшле Вальтер - 1894 г.р.; Шлиттер-Шлюттер-Шауэр Вальтер - 1900 г.р.; Хубер Эрнст - 1907 г.р.; Кун Иохим - 1913 г.р.

18. Личного дела заключенного немецкого офицера, командира танка под фамилией Хельмут Шнайдер не имеется.

Риво Золтан, 1920 г. рождения, уроженец деревни Уйчанало Земплинской области (Венгрия), студент Болгарского государственно университета.

19 сентября 1944 г. задержан органами контрразведки "Смерш" территории Болгарии и доставлен в Москву как военнопленный. С 3 октяб 1944 г. содержался в Лефортовской тюрьме, с 1 апреля 1950 г. - в Бутырск тюрьме.

28 августа 1950 г. был арестован по обвинению в шпионаже. Вмес тем, по постановлению Особого совещания при МГБ СССР от 17 ноя 1951 г. сослан в Красноярский край на 10 лет как "социально-опас элемент". В 1956 г. реабилитирован.

Медицинских дел или медкарточек на заключенных в архиве не име

Коноэ Фумитака, 1915 г.р., командир 2-й батареи 3-го отдел тяжелого артполка японской армии, поручик, 19 августа 1945 г. в г.Ту (Маньчжурия) пленен советскими войсками. 16 апреля 1946 г. этапиро

Москву в распоряжение ГУКР "Смерш" НКО СССР. Содержался во внутренней (28.04-01.05.46), в Лефортовской (01.05.46-21.02.51), Бутырской (21.02.51-14.02.52) тюрьмах.

22 апреля 1949 года был оформлен его арест по обвинению "во враждебной деятельности против СССР". По постановлению особого совещания при МГБ СССР от 26 декабря 1951 года заключен в тюрьму сроком на 25 лет. В феврале 1952 г. этапирован в Александровскую тюрьму МГБ СССР (Иркутская область). Сведений о дальнейшей судьбе не имеется. По данному вопросу целесообразно обратиться к представителю МВД РФ. В 1991 г. реабилитирован.

19. Никаких материалов на лиц под фамилиями Реджинальд Баррет и Эленор Бенечес (Бенчеша) в архиве ФСБ РФ не имеется.

Мико Золтан, 1910 г.р., капитан Генштаба венгерской армии, был арестован 8 февраля 1945 г. органами контрразведки "Смерш" 3 Украинского фронта по обвинению в диверсионной и шпионской деятельности против советских войск.

Бондар Вильмош, 1915 г.р., старший лейтенант венгерской армии, был арестован 2 июня 1945 г. УКР "Смерш" НКО СССР 3 Украинского фронта по обвинению в диверсионной и шпионской деятельности против советских войск.

После ареста оба содержались в полевой тюрьме УКР "Смерш" 3 Украинского фронта.

По приговору военного трибунала Южной группы советских войск от 9 июля 1945 г. Мико Золтан осужден к расстрелу, а Бондар Вильмош - к 20 годам лагерей.

Приговор в отношении Мико Золтана приведен в исполнение 15 августа 1945 г. в г.Одессе.

Бондар Вильмош отбывал наказание в Ивдельлаге МВД СССР. 18 ноября 1955 года он был передан в распоряжение правительства Венгрии как преступник.

В 1992 году оба реабилитированы.

В материалах следственного дела на Мико Золтана и Бондера Вильмоша сведений о Р.Валленберге не имеется, следователи вопросы о нем им не задавали.

20. Оггинс Исай Саймонович, 1898 г.р., был арестован органами НКВД СССР 20 февраля 1939 года по подозрению в шпионской деятельности. Содержался во внутренней и Бутырской тюрьмах. По постановлению особого совещания при НКВД СССР от 5 января 1940 г. подвергнут тюремному заключению сроком на 8 лет. Отбывал наказание в Норильлаге (Красноярский край).

В августе из указанного лагеря этапирован в Москву, где с 21 августа 1942 г. содержался во внутренней тюрьме, а затем в Бутырской, с декабря 1946 г. - вновь во внутренней тюрьме. О судьбе см. книгу А.Судоплатова "Тайная жизнь генерала П.Судоплатова", Москва, "Современник", 1998 г.

21. Личных дел заключенных, упомянутых в пункте 22 раздела отчет. С.Месинай о событиях 1947 года, за исключением дел на Клаудио Ди Мора и Армандо Диего, в архиве ФСБ РФ не имеется.

Следственных дел на лиц под фамилиями Хельмут Видлюнг, Аф д Сандберг, Эрих Калер, гауптман Крайденвайс, Эрих Куейд, Фердинанд Куейд, Ханц Линге, Адольф Шмидт, Ханс Шмидт, Альберт Швайдер Элизабет Шрайбер выявить не удалось.

В материалах следственных дел на остальных лиц, упомянутых в п.22 сведений о Р.Валленберге нет.

Следует заметить, что сведениями, полученными С.Месинай и: шведского СЕПО, мы не располагаем.

22. Фосс Ганс Эрих, 1897 г.р., представитель главного командования германского военно-морского флота при ставке Гитлера, вице-адмирал пленен советскими войсками 2 мая 1945 г. С 31 июля 1945 г. содержался в Лефортовской тюрьме на правах военнопленного, с 21 августа 1945 г. - во внутренней тюрьме, с 19 декабря 1946 г. - в Лефортовской, с 8 января 1947 г. - во внутренней, с августа 1948 г. - в Бутырской.

11 августа 1951 г. арестован как военный преступник и 16 февраля 1952 года военным трибуналом Московского округа осужден к 25 годам лишения свободы.

14 мая 1952 года из Бутырской тюрьмы этапирован во Владимирскую тюрьму.

В декабре 1954 г. досрочно освобожден и передан правительству ГДР.

Кутепов Павел Александрович, 1925 г.р., сын генерала Кутепова А.П., арестован ГУКР "Смерш" НКО СССР 12 января 1945 г. на территории Югославии. С 18 января по 6 марта 1945 г. содержался во внутренней тюрьме НКВД СССР, с 6 марта 1945 г. по 10 октября 1946 г. - в Лефортовской, с 10 октября 1946 г. - вновь во внутренней.

По постановлению Особого совещания при МГБ СССР от 12 июля 1947 г. по обвинению в участии "в контрреволюционной террористической организации и враждебной деятельности против СССР" заключен в тюрьму сроком на 25 лет.

Наказание отбывал во Владимирской тюрьме. Освобожден из-под стражи в сентябре 1954 г. Дальнейшая судьба неизвестна.

В 1992 году реабилитирован.

Личных дел заключенных по фамилии Эрих Фосс, Ханс Шмидт, Самуэль Фридман и Кутепов в архиве ФСБ РФ не имеется. Также не имеется следственных дел на Ханса Шмидта и Самуэля Фридмана.

FSB's ANSWERS TO THE REQUEST, MADE BY S. MESINAI ON NOVEMBER 30,1998

17. The FSB Archive contains no Butyrka prison registries of prisoners, transferred to Butyrka. This request should be readdressed to MVD.

At the same time, according to the correspondence of Lefortovo prison left, the following persons were transferred from Lefortovo to Butyrka from March 31 till April 10, 1955:

Prisoners of war: Heinrich Tomsen (b. 1907), Heinz Stefan Janchi (b. 1916), Hans Hoffstetter (b. 1924), Ian Ivanovich Loyda (b. 1912), Hans Ratenhuber (b. 1897), Ervin Schtolz (b. 1891), Zoltan Rivo (b. 1920), Edgard Otto Hille (b. 1913), Ero Pelkonen (b. 1922), Verner Tillissen (b. 1880), Horst Kitschman (b. 1895), Gustav Richter (b. 1912), Alfred Gerstenberg (b. 1893), Franz Gfrorener (b. 1902), Hans Ferdinand Scherner (b. 1892), Otto Hatz (b. 1902), Rudiger Adelman (b. 1893), Maximillian Angelis (b. 1889), Ernest Krafft (b. 1885), Reiner Stagel (b. 1892), Willy Bergeman (b. 1886), Claudio Di Mohr (b. 1900), Walter Roichle (b. 1894), Walter Schlitter-Schlutter-Schauer (b. 1900), Ernst Huber (b. 1907), Jochim Kühn (1913).

18. The personal file of a German officer, Lieutenant Tank commander by name Helmut Scheider is missing from the archive.

Zoltan Rivo, born in 1920 in a village of Újcsanalos, Zemplen region (Hungary), a student of Bulgarian State University.

On September 19, 1944 he was captured by Smersh on the territory of Bulgaria and taken to Moscow as prisoner of war. From October 3, 1944 he was kept in Lefortovo prison, from April 1, 1950 - in Butyrka prison.

On August 28, 1950 he was arrested on a charge of espionage. At the same time by the decision of OSO/MGB on November 17, 1951 he was sent to Krasnoyarsk, considered as "socially dangerous person". In 1956 he was rehabilitated.

The Archive contains neither medical files nor medical cards of prisoners.

Ensign Fumitaka Konoye (b. 1915), in charge of 2nd battery of the 3rd heavy artillery regiment of the Japanese Army, was captured by the Russian troops on August 19, 1945 in the town of Tumyn (Manchuria). On April 16, 1946 he was sent to GUVD Smersh/NKO in Moscow. He was kept in the Internal prison (28.04-01.05.46), in Lefortovo (01.05.46-21.02.51) and in Butyrka (21.02.51-14.02.52).

On April 22, 1949 the final accusation was put against him, where he was charged with "taking part in circle hostile to the USSR". On December 26, 1952 he was sentenced by OSO/MGB to 25 years imprisonment. In February 1952 he was sent to Alexandrov prison of MGB (Irkutsk region). There's no information on what happened him since then. We recommend you to readdress this matter to RF MVD. In 1991 he was rehabilitated.

19. The FSB Archive contains no data on persons by names Redginald Barratt or Elemer Benczes (Benchesh).

Captain Zoltan Miko (b. 1910) of the General Staff of the Hungarian Army was arrested on February 8, 1945 by Smersh officers of the 3rd Ukrainian Front under an accusation of diversion and espionage activities against the Soviet troops.

Senior Lieutenant Wilmosch Bondar (b. 1915) of the Hungarian Army was arrested on June 2, 1945 by Smersh NKO SSSR of the 3rd Ukrainian Front on a charge of espionage and diversion activities against the Soviet army.

When arrested, both were kept in a provisional field prison of the 3rd Ukrainian Front.

On July 9, 1945 Zoltan Miko and Wilmosch Bondar were tried by War Tribunal of the Soviet Army's Southern group and sentenced: Zoltan Miko - to execution by shooting, Wilmosh Bondar - to 20 years labour camps.

Zoltan Miko was executed on August 15, 1945 in Odessa.

Wilmosch Bondar served his sentence in MVD's Ivdellag labour camp. On November 18, 1955 he came under the jurisdiction of the Hungarian government as a war criminal.

In 1992 both the persons were rehabilitated.

The name of R. Wallenberg was never mentioned in the investigation files of Zoltan Miko or Bondar Wilmosch, the investigators asked no questions on Wallenberg.

20. Isay Saymonovich Oggins (b. 1898) was arrested by NKVD on February 20, 1939 under an accusation of espionage. He was kept both in the Internal and Butyrka prisons. On January 5, 1940 he was sentenced by OSO NKVD to 8 years imprisonment. He was kept in Norillag labour camp (Krasnoyarsk region).

In August he was sent from the camp named to the Internal prison in Moscow, where he was kept starting from August 21, 1942, then in Butyrka prison until December 1946 when he returned to the Internal prison. His fate is described in "Secret life of General P. Sudoplatov", a book by A. Sudoplatov, Moscow, "Sovremennik", 1998.

21. The FSB Archive contains no personal files of the prisoners, named in Paragraph 22 of S. Mesinai's Preliminary report, referring to the events of 1947, with the exception of Claudio Di Mohr's and Armando's Diego's files.

The search of investigation files of Helmut Wiedlung, af De Sandberg, Erich Kahler, (Hauptmann) Kreidenweiss, Erich Quade, Ferdinand Quade, Heinz Linge, Adolf Schmidt, Hans Schmidt, Albert Schweider and Elisabet Schreiber gave no results.

The materials of the rest of prisoners mentioned in P. 22 contain no data on Raoul Wallenberg.

It is worth noting, that we have no access to the information, received by S. Mesinai from SÄPO.

22. Vice Admiral Hans Erich Voss (b. 1897), a representative of the Chief Command of the German Navy to Hitler's Headquaters, was captured by the Soviet Army on May 2, 1945. From July 31, 1945 he was kept in Lefortovo prison as prisoner of war, from August 21, 1945 transferred to the Internal prison, from December 19, 1946 back in Lefortovo, from January 8, 1947 in the Internal prison, from August 1948 in Butyrka prison.

On August 11, 1951 he was arrested as a war criminal and on February 16, 1952 he was tried by Moscow region's War Tribunal and sentenced to 25 years imprisonment.

On May 14, 1952 he was transferred from Butyrka to Vladimir prison.

In December 1954 he was released, before the full sentence had been served, and came under the jurisdiction of the DDR government.

Pavel Aleksandrovich Kutepov (b. 1925) son to General A. P. Kutepov, arrested by GUKR Smersh/ NKO on January 12, 1945 on the territory of Yugoslavia. From January 18 till March 6,1945 he sat in the NKVD's Internal prison, then from March 6, 1945 till October 10, 1946 - in Lefortovo, from October 10, 1946 on - in the Internal prison.

On July 12, 1947 he was charged by OSO/MGB of taking part in "a counter-revolutionary organisation and circles hostile to the USSR" and sentenced to 25 years imprisonment.

He served his sentence in Vladimir prison. He was released in September 1954. The further fate of his is unknown.

He was rehabilitated in 1992.

The RF FSB Archive contains no personal files of Erich Voss, Hans Schmidt, Samuel Fridman or Kutepov. The investigation files of Hans Schmidt and Samuel Fridman are not available either.

Delges:
von Dardel — Olson, EU-ESEK
Carl Persson — Wallberg, Moskva
Magnusson, Riga — Mesinai, Moskva
Lundvik, EC — Amb Moskva
exp. 99-03-10

REPUBLIK ÖSTERREICH

Bundesministerium für auswärtige Angelegenheiten

GZ.: 517.195/0002e-II.11a/1998

SB.: Agstner, Rudolf, Dr.

An
Die Königlich Schwedische Botschaft
z.H. Herrn Gesandten Martin Wilkens
Wien

INK. AMB. WIEN
D.Nr 15/124
1999 01

DW.: 3680

Wien, am 21. Dezember 1998

Betreff: Anfrage Wallenberg

Bezugnehmend auf die Vorsprache von Herrn Gesandten Wilkens beim Leiter der Abteilung „West- und Nordeuropa" beehrt sich das Bundesministerium für auswärtige Angelegenheiten mitzuteilen, daß

1. die österreichische Botschaft Moskau kein Archivmaterial - weder Originalakten noch Fotokopien - von früheren sowjetischen Stellen erhalten hat. Soweit hier bekannt, hat das Ludwig-Boltzmann-Institut für Kriegsfolgenforschung (Univ.Prof.Dr.Stefan Karner) 8010 Graz, Schörgelgasse 43, Tel. 0316-822 500-00, Fax DW - 33, vor einigen Jahren Fotokopien einschlägiger Akten in Moskau anfertigen können; diese Kopien befinden sich in Graz.
2. der Personalakt des österr. Diplomaten Ferdinand Marek liegt im Archiv der Republik; er enthält keinerlei Hinweis auf Wallenberg. In der Anlage darf die Kopie einer im Jahre 1995 in Prag erschienenen Biographie über F. Marek, die sich auf österreichische und sowjetische Quellen stützt, übermittelt werden.

Reg. i avsaknad av arkivex.

INK. UTRIKES DEP.
D.N:o
AVD 7 GR 2 MÅL Eu 1

Mit freundlichen Grüßen

(Dr. Rudolf Agstner)
Gesandter

F. d. R. d. A.:

1999-01-21 Nr 26
Förfrågan rörande Wallenberg
Överlämnas jämte bilagor av av ambassaden i Wien till UD-EI (ESEK) (Lage Olson) under åberopande av miso 1998-09-09

Martin Wilkens

Exp. kurir 990126 MS.

SVERIGES AMBASSAD
WIEN

PROMEMORIA

1999-01-20

Inofficiell översättning av skr från österrikiska utrikesministeriet 21 december 1998

Re: Förfrågan rörande Wallenberg

Åberopande minister Wilkens´ besök hos chefen för Väst- och Nordeuropa-avdelningen vill utrikesministeriet meddela att

1. den österrikiska ambassaden i Moskva ej har erhållit något arkivmaterial - varken originalhandlingar eller fotokopior - från tidigare sovjetiska myndigheter. Såvitt ministeriet vet kunde "Ludwig-Boltzmann-Institut für Kriegsfolgenforschung" (Universitetsprofessor Dr. Stefan Karner), 8010 Graz, Schörgelgasse 43, tel 0316-822 500 00, fax ankn -33, för några år sedan ta fotokopior av relevanta handlingar i Moskva; dessa kopior befinner sig i Graz.

2. personalakten rörande den österrikiske diplomaten Ferdinand Marek finns i republikens arkiv; den innehåller inga hänvisningar till Wallenberg. Kopia av en biografi om F. Marek som utgavs 1995 i Prag och som stöder sig på österrikiska och sovjetiska källor bifogas.

Med vänliga hälsningar

Dr. Rudolf Agstner
Minister

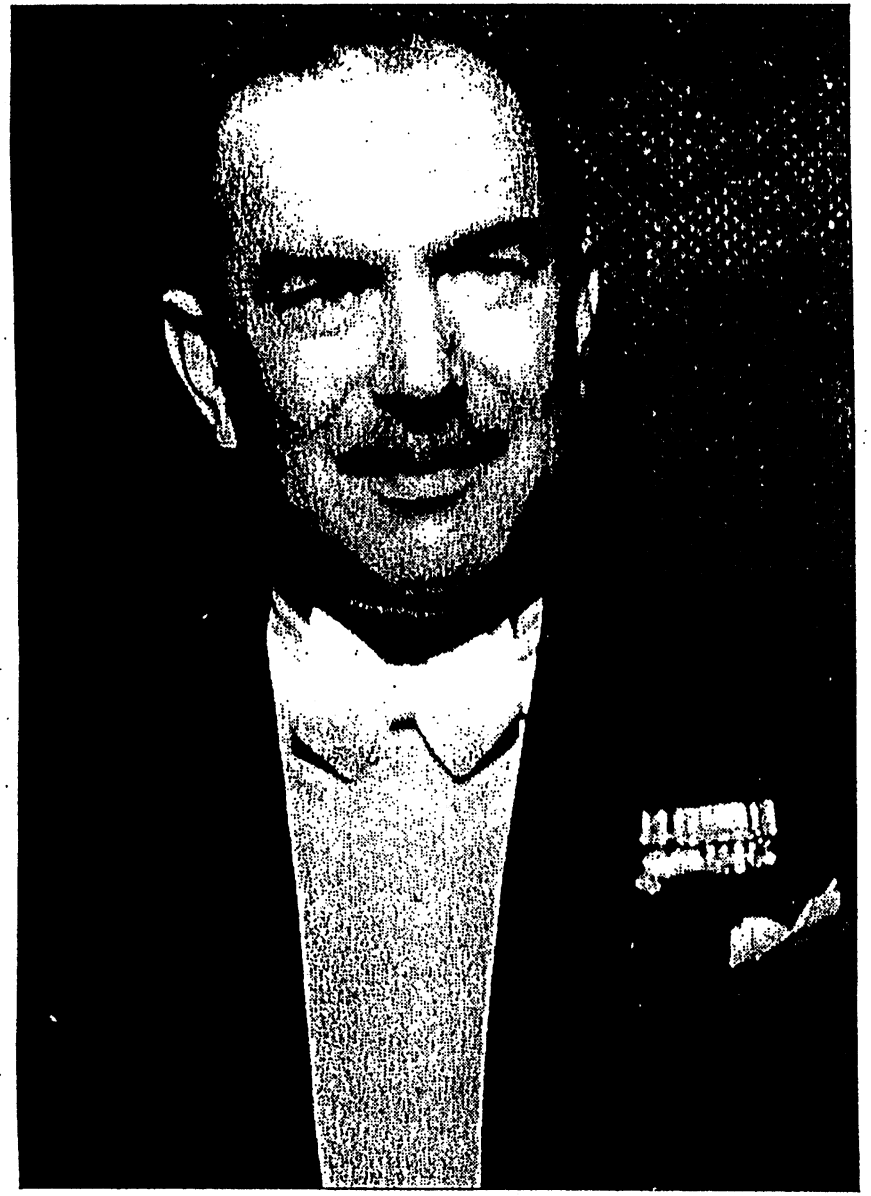

Dr. Ferdinand Marek

ARCHIV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
ve spolupráci s velvyslanectvím Rakouské republiky v Praze

První rakouský vyslanec v Praze

FERDINAND MAREK

Jeho osudy v letech 1938 - 1947

Napsal

HERBERT STEINER

Der erste österreichische Gesandte in Prag

FERDINAND MAREK

Sein Schicksal in den Jahren 1938 - 1947

Von

HERBERT STEINER

Praha 1995

Vychází v rámci řady

Práce z dějin akademie věd
Studia historiae academiae scientiarum,

seria B, svazek 10

Tuto řadu vydává Archiv Akademie věd České republiky

(editor: Antonín Kostlán)

© Herbert Steiner 1995
Lektoroval: doc. dr. Zdeněk Šolle, DrSc.
Překlad z němčiny: Libuše Brodová
Editor svazku: Antonín Kostlán
Na přípravě svazku spolupracovali: Jana Bělohlávková, Hana Barvíková, Alena Míšková, Václav Podaný, Marie Tošnerová.

K publikaci, kterou dostáváte do rukou

Změny, ke kterým došlo v Evropě po roce 1989, přispěly mimo jiné k pootevření dveří řady dosud pečlivě uzavřených archivů. Díky tomu se objasnila mnohá fakta, která až dosud zůstávala zahalena rouškou tajemství a dohadů. Univ. docentovi dr. H. Steinerovi z Vídně se podařilo nahlédnout do dvou posledních krušných let rakouského diplomata F. Marka, jehož život byl úzce spojen s Prahou, a s výsledky svého bádání se nyní obrací jak k rakouské, tak k české odborné veřejnosti.

V Praze H. Steiner informoval o plodech svého badatelského úsilí poprvé 22. května 1995 v přednášce, kterou uspořádal Archiv Akademie věd České republiky ve spolupráci s velvyslanectvím Rakouské republiky v budově Akademie věd na Národní třídě. Protože se jeho vystoupení setkalo mezi českými historiky s nebývalým ohlasem, rozhodl se Archiv AV ČR, že zpřístupní Steinerovy výsledky i v písemné podobě. Předkládáme nyní jeho studii o F. Markovi v české i - s autorovým laskavým svolením - v německé versi. Rovněž na vydání publikace se podílelo rakouské velvyslanectví v Praze a panu velvyslanci i pracovníkům ambasády je třeba poděkovat za jejich vstřícnost a pomoc.

Autor sám v úvodu své studie zdůrazňuje, že v ní nehodlá podávat úplný životopis F. Marka či analýzu jeho diplomatické činnosti. Jeho studie má za úkol seznámit v prvé řadě s nově objevenými prameny a skutečnostmi a pokusit se o jejich první zhodnocení. I když některé z autorových závěrů by mohly být podrobeny diskusi, stanovený úkol jeho studie beze zbytku plní. S podobným záměrem jako autor - totiž zpřístupnit čtenáři pokud možno rychle dosud neznámé informace k Markovu případu - přistupuje Archiv AV ČR i k této publikaci. Německá verse je otištěna zcela v původním znění, pouze rozčleněna na kapitoly, v české versi byly provedeny jen nezbytné redakční úpravy. Publikace byla doplněna několika dalšími příspěvky rakouských a českých diplomatů a historiků, z nichž některé Steinerovu práci doplňují a rozvíjejí o další dosud neznámá či málo známá fakta.

F. Marek rozhodně nebyl plakátově kladným hrdinou. Byl to slušný člověk a pečlivý úředník, který se - podobně jako jiní Středoevropané před

ním a po něm - ocitl v soukolí dvou mocných totalitních režimů; za jeho ústupky jednomu z nich si od něj ten druhý vyžádal naprosto neadekvátní cenu. Doufáme proto, že vydáním této publikace přispějeme nejen k objasnění jedné z kapitol česko - rakouských vztahů v minulosti, ale umožníme zároveň českému čtenáři nahlédnout do jednoho svým způsobem typického středoevropského tragického osudu.

Antonín Kostlán

NA ÚVOD

Předmluva k publikaci o vyslanci dr. Ferdinandu Markovi

Wolfgang Schallenberg

Vyslanec dr. Ferdinand Marek byl loajálním služebníkem Rakouské republiky, jíž zůstal věrný i v těžkých dobách. Jako diplomat z povolání zastupoval Rakousko od roku 1918 (formálně od roku 1922) až do roku 1938 ve funkci vyslance v Praze. Po obsazení Rakouska Německem v roce 1938 byl z diplomatické služby propuštěn a během války se musel potýkat s četnými obtížemi.

Markovo zatčení sovětskou okupační mocí v květnu 1945 v Praze znamenalo pro jeho rakouské i československé přátele šok, na nějž si živě pamatuji. Markova rodina byla po léta velmi spřátelena s mou rodinou. Můj otec, hrabě dr. Herbert. Schallenberg, byl do roku 1938 rakouským honorárním generálním konsulem v Praze. Jak pro něj, tak pro F. Marka i pro další četné naše krajany přinesl tzv. "anšlus" nenáviděnou cizovládu, po jejímž konci jsme toužili. Idea Rakouska zůstávala v našich rodinách živá.

Jakmile se rýsovala porážka hitlerovského Německa, začalo se tajně plánovat znovuvzkřísení Rakouska. Já sám jako mladík jsem byl začátkem roku 1945 v našem domě svědkem rozmluvy mezi F. Markem a mým otcem o obnově oficiálního zastupitelství Rakouska v Československu (H. Steiner se o těchto rozmluvách zmiňuje ve své studii). Vzpomínám si ještě na větu, kterou jeden z nich vyslovil: *"Až tenhle tyátr skončí, začneme opět pracovat pro naše Rakousko."* Tyto plány na mne udělaly velký dojem, poněvadž již na základě zkušeností ze školy jsem si uvědomoval nebezpečí, jež plynulo vzhledem ke strašnému tlaku nacistického režimu ze všech takových hovorů.

Je historickou kuriositou, že toto quasidiplomatické zastupitelství bylo zřízeno ještě dříve, než 27. dubna 1945 vzniklo Rakousko oficiálně jako stát. Hlavním úkolem tohoto zastupitelství bylo pomáhat mnohým Rakušanům, kteří se uchýlili na území Československa, docílit, aby je československé úřady - na rozdíl od německých státních občanů - uznaly za Raku-

šany, a zároveň naše krajany repatriovat do vlasti. Legitimita této činnosti se odvozovala od oficiálních funkcí v Praze do března 1938 a byla umožněna díky - již před válkou vzniklým - osobním vztahům ke členům československé vlády, zejména k presidentu E. Benešovi a rovněž i k ministrům J. Masarykovi a H. Ripkovi. F. Markovi, který byl v Praze dobře znám, připadla tu klíčová role. Otec mi vyprávěl, jak s jinými spolupracovníky určoval rakouský původ osob, které zpravidla nedisponovaly žádnými dokumenty. Identifikovali je pouze důkladnými dotazy na rodnou obec a sousední vesnice, na geografické podrobnosti a historické události a posuzovali jazykový přízvuk v řeči. Ještě dnes potkávám lidi, kteří s vděčností vzpomínají na svou tehdejší záchranu díky rakouskému zastupitelství v Praze.

Zatčení F. Marka a jeho tragický konec v sovětském vězení nutno považovat za velmi nespravedlivé. Přes veškeré snahy rodiny i rakouského ministerstva zahraničních věcí, které stále znovu intervenovalo v Moskvě, nebylo po desetiletí možné dozvědět se cokoli o Markově osudu. Případ Marek připomíná v tomto ohledu případ švédského diplomata R. Wallenberga, rovněž odvlečeného a zmizelého. Stále znovu se vynořovaly pověsti, že F. Marek je dosud naživu. Jistotu o jeho konci poskytl teprve nález sovětských spisů během moskevského výzkumu rakouského Dokumentačního archivu, spisů, které mně předali zástupci tohoto archivu pro rakouské spolkové ministerstvo zahraničních věcí v říjnu 1993 a které byly použity v této studii.

Vítám, že padesát let po osvobození Rakouska a po obnovení rakouské diplomatické služby se touto publikací vzpomíná na rakouského diplomata Ferdinanda Marka a že jeho krutý osud bude připomenut také budoucím generacím. Jde o důležitou episodu v dějinách rakouské diplomacie, která má rovněž své mučedníky. Jsem proto - též jménem Spolkového ministerstva zahraničních věcí - neobyčejně vděčen univ. doc. dr. Herbertu Steinerovi, že sepsal a zveřejnil tuto práci.

Vídeň, duben 1995

(Dr. Wolfgang Schallenberg je významným rakouským diplomatem. Působí ve službách rakouského ministerstva zahraničních věcí jako velvyslanec a generální sekretář pro zahraniční záležitosti.)

Mise naděje

Jaroslav Opat

Mise Ferdinanda Marka jako zplnomocněného představitele Rakouské republiky v Československu byla v nejednom ohledu jedinečná.

Byla jí již délkou svého trvání: od konce roku 1918 do "anšlusu" Rakouska k Třetí říši v březnu 1938. V novodobých dějinách snad ani neexistuje druhý případ tak dlouhé diplomatické stáže. Mise byla jedinečná i tím, že její vykonavatel, původem z pražské německé rodiny, ji plnil de facto v rodné zemi. Vzhledem k tomu, že základní a středoškolské vzdělání získal na školách v Praze, v Litoměřicích a v Kolíně, znal nejen velmi dobře slovem i písmem česky, ale blízká mu byla kultura země jeho diplomatického působení vůbec. Konečně, a myslím že především, byla jeho mise jedinečná mírou a kvalitou vstřícnosti, s níž se při plnění svého poslání setkával u rozhodujících ústavních činitelů Československa: u presidenta T. G. Masaryka, u ministrů zahraničních věcí E. Beneše, později i K. Krofty, i u jejich hlavních spolupracovníků. Všichni tři, Masaryk, Beneš a Krofta, si velmi dobře uvědomovali, že je v životním zájmu Československa pracovat cílevědomě pro rozvoj dobrých sousedských vztahů s Rakouskem jako nástupnickým státem po zaniklé monarchii. S tímto vědomím k Markovi také od počátku přistupovali. A F. Marek byl pro ně vnímavým a rovněž vstřícným representantem své země.

Od roku 1920 existoval pro plodnou spolupráci obou stran další dobrý předpoklad, rovněž jedinečný; v Rakousku byl zvolen presidentem republiky M. Hainisch.

T. G. Masaryk se s M. Hainischem znali jako vzdělanci již dávno před válkou, od počátku devadesátých let. Již tehdy mezi nimi existoval vztah vzájemné úcty a respektu. Dne 18. listopadu 1892 se T. G. Masaryk ve velké řeči proti velkoněmectví v říšské radě dovolával také právě tiskem vydané *"velice dobré práce"* Die Zukunft der Deutschösterreicher. Jejím autorem byl M. Hainisch. M. Hainisch znal zase některé Masarykovy práce, sledoval jeho politické myšlení i chování v praxi.

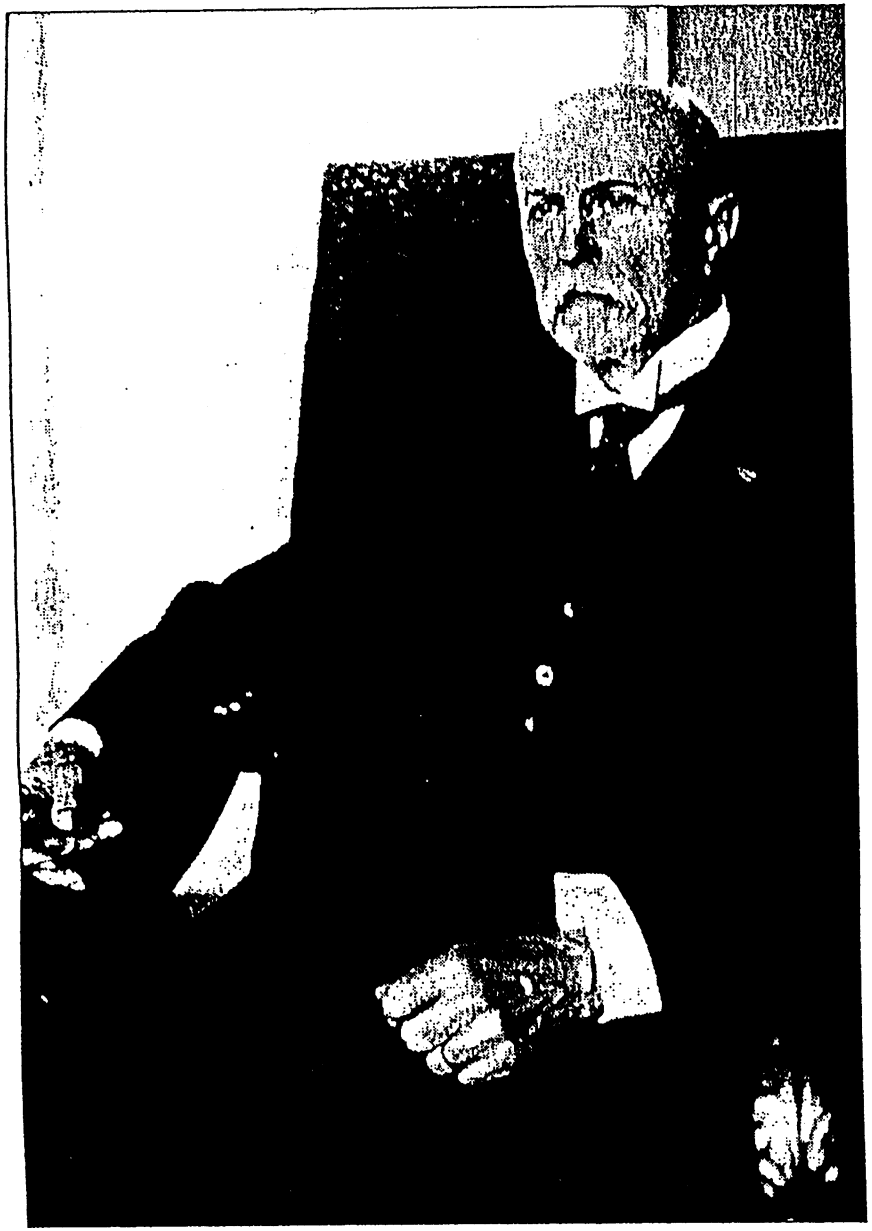

Československý president T.G.Masaryk

Na tuto minulost navázali oba přátelé jako presidenti. T. G. Masaryk poslal dne 12. května 1921 před svou cestou na ostrov Capri M. Hainischovi dopis, v němž mu nabídl, že až se bude z Itálie vracet, mohli by se v Rakousku setkat na místě, které Hainisch určí, k žádoucím rozhovorům. Dopis končil pozdravem *"In alter Treue Ihr ergebener T.G.M."* M. Hainisch podnět přijal. Když se T. G. Masaryk z Itálie vracel, vyjel mu z Vídně vstříc do alpského Hallstattu. Tam spolu strávili v diskusích několik hodin. Jednou z otázek, o nichž spolu hovořili, byl nepochybně program připravované Hainischovy oficiální návštěvy u T. G. Masaryka v Lánech. Ta se pak uskutečnila ve dnech 15. a 16. prosince téhož roku. Byla při ní podepsána Lánská smlouva, která upravovala hospodářské i politické vztahy mezi Rakouskem a Československem. M. Hainisch a jeho doprovod byli s výsledky návštěvy spokojeni.

F. Marek byl setkání v Hallstattu i při jednáních v Lánech účasten. Když se v Hallstattu oba presidenti rozloučili, pozval T. G. Masaryk F. Marka k sobě do vlakového vozu, aby s ním a s R. Fliedrem, československým zastupitelem ve Vídni, a za přítomnosti ministra zahraničí E. Beneše až do Prahy besedoval. Po příjezdu na československé území nastoupili do vagonu jako presidentův doprovod i předseda vlády J. Černý, předseda poslanecké sněmovny F. Tomášek a kancléř P. Šámal. V této společnosti president oběma diplomatům, F. Markovi a R. Fliedrovi, děkoval za jejich podíl na přípravě setkání v Alpách. S jeho výsledky byl velmi spokojen. F. Markovi přitom řekl, že lituje, že mu nemůže za jeho zásluhy o setkání předat vysoký řád, protože zatím nemá podobný k dispozici. F. Marek poté o rozhovoru referoval svému zahraničnímu úřadu ve Vídni. Lze konstatovat, že T. G. Masaryk choval vůči F. Markovi již tehdy naprostou důvěru. V dalších letech byla tuto skutečnost mnohokrát potvrzena.

Dne 11. dubna 1922 předával F. Marek T. G. Masarykovi v Lánech oficiálně své pověřovací listiny jako presidentem M. Hainischem zplnomocněný vyslanec Rakouska v Československu (do té doby v zemi působil jako vedoucí úřadu rakouské mise zatím bez titulu vyslance). V nástupní řeči konstatoval, že díky moudrým mužům obou států, především pak T. G. Masarykovi, mohla jím vedená rakouská mise hned po roce 1918 v klidu a produktivně pracovat a v řešení četných problémů, které mezi oběma státy existovaly, dosáhnout povzbudivých výsledků. T. G. Masaryk v úvodu své odpovědi poděkoval presidentu M. Hainischovi, že F. Marka v Československu vyslancem jmenoval, a ocenil jeho dosavadní práci. Ke vztahům mezi státy pak řekl mj.: *"Naše státy mají tak mnohonásobné hospodářské a finanční vztahy, styk našich státních občanů je tak živý a intimní, že už z těchto praktických důvodů musíme pěstovat nejpřátelštější vzájemnost. Ale také neblahá situace Evropy a našich států, světovou válkou způsobená,*

vede nás k téže shodě." V závěru své řeči F. Marka ujistil, že může plně spoléhat na spolupráci příslušných činitelů československé strany.

Nebylo to jen zdvořilé diplomatické ujištění. Po skončení oficiálního ceremoniálu pozval F. Marka ke zcela neformálnímu rozhovoru, jemuž byli přítomni i kancléř P. Šámal a ministr národní obrany F. Udržal. Rozhovor trval přibližně hodinu. O jeho obsahu poslal F. Marek do Vídně důvěrnou zprávu. T. G. Masaryk se nejdříve krátce zajímal o vnitropolitické poměry v Rakousku. Sám krátce srovnal existující poměry v Rakousku, v Německu a v Československu. Poté F. Marka podrobněji informoval o potížích, které měla česká politika a on osobně s českými Němci. F. Marek se dozvěděl, že T. G. Masaryk při sestavování Černého úřednické vlády v roce 1920 nabízel německým politikům dvě ministerská křesla. Ti však nabídku nepřijali. Masaryk považoval odmítnutí nabídky z hlediska zájmů Němců samých za nemoudré. Vstupem do vlády mohli jejich ministři pro své krajany vykonat mnohem víc, než když setrvávali v opozici. O politické situaci mezi českými Němci se F. Marek dozvěděl od T. G. Masaryka vůbec mnoho užitečného pro jeho další působení v Československu.

Ve zprávě do Vídně referoval F. Marek nakonec i o Masarykově úmyslu navštívit na podzim Vídeň. Jeho spolužáci z tamního Akademického gymnasia připravovali jubilejní setkání u příležitosti padesátého výročí svých maturit. Masaryk chtěl být při tom, jako president Československa však inkognito. Až po setkání se spolužáky by se snad mohl na jeden den objevit na veřejnosti oficiálně. *"Er freue sich ungemein, Wien zu sehen und auch wiederum mit dem Herrn Bundespräsidenten plaudern zu können"*, čteme v Markově zprávě.

V dalších letech, po celé zbývající Masarykovo funkční období, byl F. Marek presidentem zván nejen podle norem diplomatického protokolu k různým oficiálním příležitostem, ale i s paní zcela soukromě: do Lán, na Slovensko do Topolčianek, na hony do křivoklátských lesů. Tato skutečnost sama napovídá hodně o tom, jak si T. G. Masaryk F. Marka vážil a jak blízko měl Marek k Masarykovi. Zprávy, které F. Marek o těchto setkáních posílal do Vídně (jsou uloženy ve vídeňském Státním archivu), jsou cenným svědectvím nejen o těchto vztazích osobních, ale především o vážnosti a opravdovosti Masarykova zájmu o rozvoj pokud možno co nejlepších vztahů s Rakouskem, se zemí, kterou velmi dobře znal a s jejímž lidem a jeho kulturou ho pojilo nejedno pouto.

Ve dnech 4. a 5. března 1926 byl ministr zahraničí E. Beneš ve Vídni na oficiální návštěvě u příležitosti podpisu arbitrážní smlouvy mezi Rakouskem a Československem. T. G. Masaryk využil této příležitosti, aby F. Markovi udělil vysoké československé vyznamenání: řád Bílého Iva I. třídy. Současně ho udělil tehdejšímu předsedovi rakouské vlády R. Ramekovi. Odůvodnění řádu pro Marka? Jeho dlouholeté úspěšné úsilí o vytvoření dobrých přátelských vztahů mezi Rakouskem a Československem. Řád mu předal ve Vídni oficiálně z pověření presidenta ministr E. Beneš. Dne 17. března přijal T. G. Masaryk F. Marka opět k soukromé audienci. Jak se již stalo v podobných případech zvykem, president hosta informoval o podstatných problémech československého politického života. Tehdy byla znovu aktuální otázka vstupu českých Němců do vlády Československé republiky. T. G. Masaryk přitom vyslovil nejeden kritický soud na adresu jak německých, tak českých politiků. F. Marek poté informoval Vídeň o setkání a obsahu rozhovoru, přičemž informaci označil jako *"Streng vertraulich"*.

O tom, jaké srozumění a blízkost existovaly mezi oběma muži, vypovídá myslím pěkně jeden detail z konce roku 1926. T. G. Masaryk nechal manželům Markovým poslat darem k Novému roku zastřeleného daňka. Kancléř P. Šámal doprovodil dar kyticí květů pro Markovu paní. Markovi byli obojím velice potěšeni, o jejich radosti vypovídal děkovný dopis, který F. Marek adresoval kancléři Šámalovi, i s poručením a *"nejoddanějším"* díkem presidentu republiky.

Markova diplomatická mise se vyvíjela velice nadějně ku prospěchu nejen Rakouska a Československa, ale i širšího středoevropského prostoru ještě po řadu dalších let. Předzvěstí zmaru nadějného vývoje se stal příchod A. Hitlera a NSDAP k moci v Německu. Jedno ze svědectví, jak T. G. Masaryk tuto novou situaci reflektoval z hlediska společných zájmů Rakouska a Československa, obsahuje Markova zpráva kancléři E. Dollfussovi o rozhovoru, který s presidentem měl v září 1933 na zámku v Topolčiankách. T.G. Masaryk zůstával tehdy ještě celkem optimistou v odhadování příštího vývoje, v možnost války zatím nevěřil. Nicméně o A. Hitlerovi a hitlerismu iluze neměl, pozoruhodně kriticky se o něm vyslovil již dříve několikrát veřejně, hlavně v rozhovorech se zahraničními novináři. V rozhovoru s F. Markem v Topolčiankách však vyslovil myšlenku, která mohla překvapit nejen Marka. Nová situace podle T. G. Masaryka vyžadovala, aby se evropské národy tváří v tvář rýsujícímu se nebezpečí mezi sebou dorozuměly. Pro střední Evropu by pak bylo nejlepší, kdyby se mezi sebou opět dohodly Rakousko, Československo a Maďarsko. Na Markův dotaz, jak má řečenému rozumět, T. G. Masaryk odpověděl, že má na mysli vytvoření jakési nové formy bývalého Rakousko-Uherska! *"My tři"*, Rakousko, Československo a Maďarsko, ho měly vytvořit, dle Masarykových ideálních představ. Jako realista ovšem hned dodal, že to není možné vzhledem k nerozumným územním revizionistickým požadavkům, jež Maďaři vždy znovu uplatňují jak vůči Rakousku, tak vůči Československu. Co F. Marka dále překvapilo, byl fakt, že se T. G. Masaryk v daném rozhovoru ani slo-

vem nezmínil o malodohodových spojencích Československa, Jugoslávii a Rumunsku.

V další části rozhovoru se T. G. Masaryk vyslovil v několika poznámkách k myšlence "anšlusu" Rakouska k Německu. Byl přesvědčen, že nikdo rozumný z Rakušanů ji nebude podporovat, snad jen *"blázni"* typu G. Schönerera. *"Co by mohlo Rakousko a zejména Vídeň očekávat pod pruskou knutou? Nikdo nemůže také vážně věřit, že by páni z Říše strpěli, aby Vídeň hrála vedle Berlína nějakou roli"*, tak zaznamenal F. Marek Masarykova slova k otázce *"anšlusu"*.

Žel, poměry v Evropě se vyvíjely od roku 1933 jinak, než si přáli demokraté, včetně F. Marka a T. G. Masaryka. Proti jejich vůli se prosadily agresivní síly fašismu, také díky slabosti a neschopnosti mnohých demokratů postavit se fašismu včas a účinně na odpor.

Když Hitlerova Wehrmacht obsadila v březnu 1938 Rakousko a obávaný "anšlus" se stal skutečností, byl to pro F. Marka zničující úder. Svět, v němž do té chvíle žil a pracoval, se pro něj zhroutil. Noví páni ve Vídni ho z diplomatických služeb propustili. Přikázali mu, aby do 10. května opustil užívaný pražský byt. Byla to nepřímá výzva, aby se vrátil do Vídně. Tam se F. Markovi nechtělo. Dne 21. dubna proto navštívil i s chotí kancléře P. Šámala, na kancléřovo pozvání. Podle Šámalova záznamu setkání byl F. Marek z nastalých změn v pravém slova smyslu zhroucen. Kancléři řekl, že kdyby mohl zůstat v Praze, do Vídně by se nevrátil, a to i v případě, kdy by mu nová německá vláda řekla, že mu výslužné bude vyplácet jenom ve Vídni.

Toto Markovo rozhodnutí, v němž ho jeho paní plně podporovala, ovšem vyžadovalo vytvořit pro Marka v Československu odpovídající existenční podmínky. Když se pokoušel najít si sám místo ve správní radě některých podniků, setkal se sice s porozuměním i ochotou, ale také s přáním, aby se zamýšleným řešením souhlasila napřed československá vláda nebo president. P. Šámal Markovi slíbil, že bude presidenta informovat. Učinil tak při setkání s presidentem E. Benešem již 28. dubna, v přítomnosti ministra zahraničí K. Krofty. Po zvážení všech okolností se E. Beneš rozhodl F. Markovi pomoci. Měl *"pevnou víru"* v jeho *"plnou loyálnost"* vůči Československu, jak zaznamenal presidentova slova kancléř. Toho také president pověřil, aby pro F. Marka sjednal členství v některé ze správních rad velkých podniků tak, aby měl zajištěn příjem minimálně 5.000 Kč měsíčně.

P. Šámal mohl poté daný úkol splnit bez zvláštních obtíží. Škodovy závody a Vítkovické železárny začaly F. Markovi vyplácet měsíčně (každý z těchto podniků) 2.500 Kč. Pak ovšem přišel Mnichov, rozbití Československa, Benešův odchod do exilu, 15. březen 1939 a nakonec druhá světová

válka. Osudy F. Marka a jeho rodiny v oné zlé době a první dva roky po ní zaznamenává studie Herberta Steinera, která se v této publikaci dostává čtenářům do ruky.

V pražském Archivu Kanceláře presidenta republiky jsou uloženy dva dokumenty z této doby, jejichž obsah zde budiž pro doplnění vzpomenut. Prvním je Šámalův záznam rozhovoru s F. Markem ze 4. listopadu 1938. F. Marek se tehdy vrátil z delšího pobytu v cizině (byl hlavně v Londýně a v Paříži), P. Šámalovi vyprávěl o svých poznatcích z cesty. V Londýně se setkal i s Janem Masarykem, který ho přijal *"neobyčejně přátelsky"* a informoval ho o svých zkušenostech z jednání s anglickými politiky v kritických měsících před Mnichovem. P. Šámal se zajímal i o osobní Markovu situaci, která se po Mnichovu zhoršila. Výslužné mu německé úřady vyplácely zatím v Rakousku, tam z něj žil jeho syn. Úřady však nerady viděly, že on sám zůstával v Praze. Proto se obával, že mu výplatu služného bez výpovědi zruší, což se stávalo v podobných případech často. Paušál od dvou českých podniků mu v okleštěném Československu vyplácen byl. Markova paní žila tehdy již s vnukem ve Švýcarsku. Ona a syn se při jednání s německými úřady již setkali s hrubostmi a narážkami na židovský původ Markovy paní, na její přátelský vztah k Čechům apod.

Druhým dokumentem uloženým v pražském Archivu Kanceláře presidenta republiky je Markův telegram Benešovi ze dne 15. května 1945. Vzhledem k obsahu telegramu a ke skutečnosti, že jde zřejmě o jeden z posledních Markových písemných projevů na území Československa, cituji zde text telegramu celý:

"Pan president Dr. Eduard Beneš, Praha - Hrad. Při slavnostním Vašem Příchodu do Prahy vítám Vás jako dlouholetý Váš spolupracovník, z pohnutého srdce blahopřeji k plnému zdaru Vaší politické koncepce, k šťastnému znovuzřízení Československé republiky a kladu do Vašich rukou osud zdejších Rakušanů, jejichž prozatimní ochranu v dorozumění s Národní radou jsem převzal. Dr. Ferdinand Marek."

Dne 25. května 1945 připsal úředník presidentské kanceláře pod text telegramu, že vyslanec F. Marek byl zajištěn ruskými úřady...

Velmi nadějnou misi rakouského vyslance F. Marka v Československu ukončil "anšlusem" Rakouska ke Třetí říši a poté rozbitím Československa hitlerovský fašismus. Fyzickou likvidaci zasloužilého demokrata si připsal na své konto stalinský komunismus. Ideje, z nichž vycházelo Markovo meziválečné působení v Československu a pro něž nacházel u svých hlavních politických partnerů v novém státě mnohem víc než jen porozumění a diplomatickou vstřícnost, však zničeny nebyly. Jako pozoruhodná kapitola

společné rakousko - československé demokratické tradice zůstávají živou výzvou i pro naši přítomnost.

Praha, srpen 1995

(Docent PhDr. Jaroslav Opat, DrSc., je ředitelem Ústavu T. G. Masaryka při Akademii věd České republiky)

První rakouský vyslanec v Praze

FERDINAND MAREK

Jeho osudy v letech 1938 - 1947

Úvod

Dr. Ferdinand Marek byl již v roce 1918 vyslán tehdejším rakouským státním tajemníkem pro zahraniční záležitosti dr. Otto Bauerem do Prahy jako oficiální rakouský zástupce. O. Bauer hledal tehdy pro tento důležitý úřad vhodnou osobu a F. Marek mu byl doporučen paní Violou Brodovou. O. Bauer navštěvoval dům rodiny Brodových ve Vídni (Prinz Eugen Strasse 14). Viola Brodová, rozená Pabstová, byla matkou dlouholetého rakouského ministra spravedlnosti Christiana Brody a významného chemika profesora dr. Engelberta Brody. Viola Brodová byla sestřenicí manželky F. Marka Hedwigy (rozené Brodové) a sestrou filmového režiséra Georga Wilhelma Pabsta. Bratr Hedwigy Markové byl dr. Ernst Broda. Hedwiga a Ferdinand Markovi měli dvě děti - Hanse, narozeného roku 1908, a Elisabeth, narozenou v roce 1915.[1])

F. Marek byl vzhledem ke své předchozí činnosti a vzdělání mimořádně způsobilý, aby po první světové válce a vzniku nezávislého Československa převzal obtížný úřad rakouského diplomatického zástupce v této zemi. Narodil se 25. ledna 1881 v Praze. Jeho otec tu tehdy pracoval, a tak syn Ferdinand navštěvoval německou obecnou školu v Praze - Karlíně, později školu v Terezíně a české gymnasium v Litoměřicích a v Kolíně; zde také složil maturitu s vyznamenáním.[2]) Po absolvování několika semestrů na pražské universitě ukončil úspěšně svá studia právnickým doktorátem na universitě ve Vídni.

Od května 1904 do prosince 1906 působil F. Marek jako koncipient na finančním ředitelství ve Vídni. Poté vykonával různé funkce v Obchodní a živnostenské komoře v Brně, kde se roku 1912 stal vedoucím tajemníkem.

---

[1]) Informace o různých rodinných vztazích jsem obdržel od paní Elisabeth Marneggové, dcery vyslance dr. Ferdinanda Marka. Paní E. Marneggová mi též dala k dispozici fotografie a poskytla i četné cenné informace. Její matka Hedwiga, o níž bude ještě mnohokrát řeč, byla sestrou Engelberta Brody, otce Christiana a Engelberta Brody.

[2]) Tyto i některé jiné údaje pocházejí z osobních spisů dr. Ferdinanda Marka v rakouském Státním archivu, fond ministerstva zahraničních věcí, Archiv republiky.

V červenci 1914 musel Ferdinand Marek narukovat jako záložní důstojník. Kromě dokonalé znalosti německého a českého jazyka ovládal dobře i francouzštinu, angličtinu a italštinu.

Za téměř dvacetileté služby u brněnské obchodní komory dokázal Ferdinand Marek navázat a vybudovat mnoho cenných kontaktů s pozdějšími československými diplomaty, politiky i jinými významnými osobnostmi.

Po roce 1930 - jako doyen diplomatického sboru v Praze - znal většinu zdejších zahraničních diplomatů; někteří z nich patřili k jeho osobním přátelům. Československý president Tomáš G. Masaryk a ministr zahraničních věcí (posléze rovněž president) Edvard Beneš si mimořádně cenili osobnosti F. Marka. Oba presidenti jej zvali k zcela soukromým návštěvám. President E. Beneš říkával, že Marek mluví česky lépe než on sám. Při rozhovorech s ním prý zapomínal, že hovoří s cizím diplomatem. Přes mnohé potíže se F. Markovi podařilo vybudovat a upevnit positivní a užitečné přátelské vztahy mezi Československem a Rakouskem. Potvrzuje to řada dokumentů, zpráv a zmínek v rakouském Státním archívu - Archivu republiky.[3])

Po nacistické okupaci Rakouska v březnu 1938 byl F. Marek z rakouských diplomatických služeb okamžitě propuštěn. Přesto zůstal po roce 1938 v Praze a snažil se tu za hitlerovské okupace příležitostnými pracemi a s obtížemi podporovat svou rodinu. Bezprostředně po osvobození Prahy v květnu 1945 navázal spojení s novou československou vládou v čele s E. Benešem. Ten mu dovolil, aby neprodleně zřídil rakouské zastupitelství v Československu. V tomto těžkém úkolu podporovali F. Marka někteří další zde žijící loajální Rakušané. Patřil k nim i bývalý rakouský generální konzul v Praze dr. Herbert Schallenberg, otec současného generálního sekretáře rakouského ministerstva zahraničních věcí.

F. Marek spolu s oběma svými dětmi a několika rakouskými spolupracovníky se účinně staral o četné Rakušany, většinou utečence z různých oblastí východní Evropy, kteří se chtěli cestou přes Prahu vrátit do své vlasti. Se značným úsilím a obtížemi obstarávali F. Marek a H. Schallenberg potraviny, aby mohli alespoň skromně zaopatřit uprchlíky. Marek ihned navázal spojení s prozatímní rakouskou vládou, především se svým známým, se státním kancléřem dr. Karlem Rennerem. K. Renner souhlasil bez výhrad s tím, aby F. Marek opět zřídil v Praze rakouské diplomatické zastoupení.

[3]) Tamtéž.

Již v květnu 1945 začalo se však o F. Marka zajímat několik důstojníků sovětské kontrarozvědky "Směrš". F. Marek i jeho rodina se tehdy domnívali, že zástupci sovětské armády chtějí získat informace o jeho někdejší působnosti ve funkci rakouského vyslance v Praze do roku 1938.

Jenže F. Marek byl 23. května 1945 v Praze sovětskou kontrarozvědkou zatčen a uvězněn. Mohl sice ještě poslat své dceři Elisabeth pár uklidňujících řádků, poté však bylo jakékoli přímé spojení přerušeno. Rodina byla pochopitelně krajně znepokojena.

Po krátkém přechodném pobytu v ruském vězení v Badenu u Vídně byl F. Marek 8. srpna 1945 převezen do Moskvy, kde se mělo ve vyšetřování proti němu pokračovat; byl obviněn, že působil v německé zpravodajské službě jako špion proti Sovětskému svazu.

Z důkladných výslechů i z vyšetřování vyplynulo, že F. Marka sice občas gestapo vydíralo, že však neprováděl žádnou špionáž proti Sovětskému svazu. Napsal pouze několik zpráv o americké politice; jejich kopie nalezli Rusové v jeho bytě. Již v říjnu 1945 nařídil šéf 2. oddělení sovětské kontrarozvědky plukovník Kartašov, aby *"vyšetřování případu Marek bylo prozatím zastaveno"*.[4]) Přesto F. Marka z vězení nepropustili a ani jeho rodinní příslušníci, ani rakouská vláda neobdrželi o "případu Marek" žádné informace. Naopak - četné dotazy rakouského vyslance v Moskvě i Markových rodinných příslušníků zůstávaly stále nezodpovězeny.

Tato situace způsobovala, že se občas ve Vídni věřilo různým falešným zvěstem. Někteří Rakušané, kteří se po propuštění z ruských věznic vrátili do Rakouska, uváděli, že F. Marka potkali. Tím byla i nadále živena naděje, že jednoho dne se F. Marek rovněž vrátí do Rakouska.

Na podzim roku 1946 se zdravotní stav F. Marka ve vězení Lefortovo zhoršil. Velitel věznice plukovník Jonov žádal ministerstvo státní bezpečnosti, aby byl F. Marek *"neprodleně přeložen do vězeňské nemocnice Butyrka k nemocničnímu ošetření"*. Velitel zdravotnické služby věznice plukovník dr. Janšin vystavil o zdravotním Markově stavu znepokojující posudek. Požadoval pro vězně, který trpěl srdeční vadou se známkami dekompenzace třetího stupně a s dystrofií, *"nejpřísnější klid na lůžku"*.

Po této intervenci byl Marek přeložen na nemocniční oddělení věznice Butyrka. Náčelník zdravotní služby, plukovník dr. Larin, hlásil 27. února 1947, že Markův zdravotní stav je velice špatný. V dubnu 1947 se F. Marek

[4]) Veškeré údaje o vazbě jsou ve spisech Ferdinanda Marka, archiv ruského ministerstva vnitra v Moskvě.

obrátil na ředitelství věznice s žádostí o propuštění. Ředitel věznice napsal 17. dubna 1947: *"Vyšetřování v této záležitosti lze ukončit."*

Koncem dubna téhož roku těžce nemocný F. Marek ještě požádal, aby byla rakouskému vyslanectví doručena prosba o poskytnutí jistého obnosu *"na přilepšenou, například na mýdlo, teplé punčochy, šálu. Byl bych jako pětašedesátiletý muž velmi vděčný."* Dne 4. května 1947 F. Marek zemřel *"za příznaků přibývající srdeční slabosti"*. Příštího dne bylo provedeno soudní lékařské ohledání mrtvoly. Odborník soudního lékařství dr. Semjonovskij vystavil podrobný a dobře zdůvodněný protokol o svém nálezu příčiny úmrtí. Opis této zprávy je v této studii zveřejněn - v závěrečném konstatování se uvádí, že *"Markova smrt nastala v důsledku selhání srdce při chronickém zánětu ledvin"*.

Zdá se proto, že je zcela prokázáno, že dr. Ferdinand Marek zemřel 4. května 1947 na nemocničním oddělení vyšetřovací vazby v moskevské Butyrce a to v důsledku tělesné slabosti způsobené vězněním a na srdeční chorobu. Veškerá hlášení osob, které měly údajně F. Marka spatřit po tomto datu v nějakém vězení či v pracovním táboře, vyplývají ze záměny osobností. Přesné datum jeho úmrtí nebylo ovšem z ruské strany nikdy oznámeno - ani Markovým příbuzným, ani rakouskému vyslanectví v Moskvě, jež se na něj dotazovalo.

Na základě 3. článku zákona RSFSR z 18. října 1991 *"o rehabilitaci obětí politického pronásledování"* byl F. Marek plně rehabilitován. Tento fakt lze rovněž považovat za potvrzení, že jak Markovo zatčení, tak i následná vyšetřovací vazba v ruských věznicích byly nespravedlivé. Nemůžeme však vytýkat ruským úřadům, jež se *"případem Marek"* zabývaly, že nepostupovaly vždy se služební horlivostí a v plném souladu s veškerými byrokratickými nařízeními, které jim předepisovaly nadřízené orgány. Několik týdnů po Markově smrti, 20. května 1947, se zabýval zástupce náčelníka sovětské kontrarozvědky generálmajor Budarev *"zastavením vyšetřování případu Marek"*. Budarev nařídil, že *"vzhledem k úmrtí obžalovaného má být vyšetřování skončeno a spis předán do archívu 1. zvláštního oddělení MFiA Sovětského svazu"*. Tomuto generálmajorovi Budarevovi pravděpodobně vděčíme za to, že se dnes z těchto spisů můžeme poněkud více dozvědět o posledních dvou letech života F. Marka v ruském vězení.

*

Nemám v úmyslu předkládat práci o všestranně úspěšné činnosti F. Marka ve funkci dlouholetého rakouského vyslance v Praze. Nemá to ani být životopis tohoto pozoruhodného diplomata. To vše zůstává vyhrazeno dalšímu bádání. Chtěl jsem pouze osvětlit některé podstatné podrobnosti z Markovy letité působnosti v úřadě rakouského vyslance, především však jeho smutný osud vězně ve vyšetřovací vazbě ruského vězení.

Všechny spisy z ruských, českých, německých a rakouských archívů, které jsem v této studii užil, dal jsem k dispozici Dokumentačnímu archívu rakouského odboje ve Vídni. Tam se pro účely dalšího bádání nacházejí i zajímavé vzpomínky sepsané Markovou dcerou Elisabeth Marneggovou.

Považuji za nutné poděkovat všem, kteří mně při tomto výzkumu pomáhali. Již v roce 1968 mne upozornil na osud Ferdinanda Marka můj později zesnulý přítel prof. dr. Engelbert Broda.[5]) Seznámil mě také s Markovou dcerou Elisabeth Wallersteinovou - Marneggovou. Od ní jsem obdržel opisy jejích vzpomínek i mnoho důležitých informací.

V Praze, především v archívu českého ministerstva zahraničních věcí, jsem se seznámil s některými zajímavými dokumenty o dlouholeté činnosti F. Marka ve funkci rakouského vyslance. Za pomoc při práci děkuji zejména paní Libuši Brodové a historikovi doc. dr. Zdeňkovi Šollemu. Ve Vídni mně umožnil přístup k Markovým osobním spisům dvorní rada dr. Lorenz Mikoletzky, jenž byl mezitím jmenován ústředním ředitelem rakouského Státního archívu. Dr. Eckhart Früh, pracovník dokumentace vídeňské Dělnické komory, mně poskytl některé výstřižky z novin. Další cenné podklady jsem dostal od dr. Olivera Rakhkolba z Nadace Bruna Kreiského; jeho referát na symposiu historiků v říjnu 1992 ve Zwettlu obsahoval rovněž řadu údajů o vztahu F. Marka ke státnímu kanceláři K. Rennerovi. Dceři dr. F. Marka, paní Elisabeth Marneggové, děkuji ještě za četné fotografie i za laskavé přehlédnutí mého rukopisu. Dr. Susanne Millerové z Bonnu děkuji zejména za pomoc při obstarávání některých spisů, které se týkají se odchodu F. Marka do důchodu a pocházejí z archívu Zahraničního úřadu v Bonnu. Dr. Elisabeth Campagner korigovala tento rukopis a připravila jej k tisku.* Barry McLoughlin, irsko-rakouský badatel, pomáhal při shromažďování dokumentů z ruských archívů. Pokud byly tyto tyto texty psány v ruském jazyce, zhotovili odpovídající překlady** Martin Grünberg a Alfred Rosenberg (mezitím zesnulý).

[5]) Existuje obsáhlý životopis prof. dr. E. Brody: G. Oberkofler, Engelbert Broda (1910 - 1983). Wien 1983.

* Je míněno pro chystané vydání v Rakousku (pozn. red.).

** Jde o původní překlady do němčiny (pozn. red.).

Všem těmto osobám srdečně děkuji za pomoc, jež mně umožnila, abych předložil tuto práci.

Jaro 1995

Herbert Steiner

F. Marek rakouským vyslancem v Praze

Ferdinand Marek byl mnohostranně nadaný a umělecky zaměřený člověk. Hrál velmi dobře na klavír, kytaru a housle, vedle klasické hudby se mu však líbily i moderní populární písně. Občas sám komponoval a napsal i několik básní. Rád také příležitostně kreslil a maloval.

Rakouské ministerstvo zahraničních věcí hodnotilo Markovy politické zprávy z Prahy pro jejich dobrou stylistickou formu - platily dokonce někdy jako vzor pro jiné diplomaty. To je také jedním z mnoha důvodů, proč je politováníhodné, že se dochovalo pouze několik málo svazků jeho osobních deníků. Jeho stálou ochotu pomoci, optimismus a snášenlivé jednání oceňovali jeho četní kolegové, i když po prolistování jeho osobních spisů se můžeme domnívat, že mu nepochybně mnozí i záviděli a že měl své protivníky. Málokdy se však dal zaplést do osobních sporů. Vystupoval vždy jako dokonalý gentleman a jeho oblíbeným heslem při výměně názorů bylo: *"Kill by kindness"*.

Jeho manželka Hedwiga, rozená Brodová, navštěvovala v době studií také některé přednášky profesora L. Boltzmanna. Zdá se, že zájem o profesora L. Boltzmanna byl v její rodině velmi rozšířen. Prof. dr. Engelbert Broda, synovec Hedwigy, napsal vedle řady vědeckých statí také všeobecně uznávaný životopis tohoto vědce.[6])

Otec Hedwigy Markové se rovněž jmenoval Engelbert Broda; lze mít za to, že si v rodině tohoto jména vážili. Jejich vídeňský obytný dům (na Prinz Eugen Strasse 14-18) patřil knížeti Schwarzenbergovi. Rodina Brodových byla spřízněna s některými známými Rakušany. Významný filmový režisér G. W. Pabst byl bratr Violy Brodové, skladatel dr. Wilhelm Kienzl byl rovněž členem rodiny. Rodina Brodových byla až do všeobecné inflace, která po roce 1918 zasáhla Rakousko, dosti zámožná. K dalším příbuzným náležel též dr. Leopold Zechner, president městské školní rady, i jeho dcera dr. Ingrid Leodolterová, první rakouská ministryně zdravotnictví. K četným

---

[6]) Viz poznámku č. 5.
Profesor vídeňské university Ludwig Boltzmann (1844 - 1906) byl světově proslulý fyzik, zakladatel kinetické teorie plynů a statistické fyziky. (Pozn. red.)

vlivným přátelům rodiny Brodových náležel mezi jinými i profesor dr. Hans Kelsen, tvůrce rakouské ústavy, dále sociálně demokratický teoretik dr. Max Adler a vůdčí sociálně demokratická osobnost dr. Otto Bauer, od listopadu 1918 rakouský ministr zahraničních věcí (státní tajemník).

V lednu 1919 pověřil rakouský státní tajemník O. Bauer F. Marka, aby se odebral do Prahy jako rakouský diplomatický zástupce. Rovněž československá vláda jmenovala tehdy svého diplomatického zástupce ve Vídni.

Z dokumentů Archivu českého ministerstva zahraničních věcí, které se počínaje březnem 1919 často vztahují k Markově osobě, vyplývá, že jeho působnost v prvních dnech pražského pobytu zde byla sledována s určitou podezíravostí. Zvláštní služba Ředitelství pošt a telegrafů v Praze odposlouchávala pravidelně Markovy telefonické rozhovory.[7]) Např. v jedné zprávě určené presidiu ministerstva vnitra v Praze ze 4. března 1919 se píše: *"Včera ve 12 hodin 30 minut byl odposlechnut telefonický rozhovor mezi Vídní a zdejší stanicí dr. Marka č. 2593. Zdejší stanice si stěžovala na včerejší výtržnosti a uvedla, že Němci nejsou v Praze dostatečně chráněni. Vídeň odpověděla, že dr. Otto Bauer přiletí odpoledne do Prahy."*

V poznámce na této zprávě československé ministerstvo vnitra doporučovalo, *"aby telefonické rozhovory dr. Marka byly ostře sledovány a aby případně bylo vše zajímavé hlášeno"*. Dne 6. března 1919 obrátilo se pražské ministerstvo vnitra v této záležitosti dokonce s dotazem na československou vládu, zda by *"jmenovanému měl být odebrán telefon v případě, že se něco podobného bude opakovat"*.[8])

Úřady a především nová československá policie chovaly k F. Markovi krajní nedůvěru. Již 1. března 1919 se dostavili do Markova bytu dva úředníci československé státní policie, aby zde provedli domovní prohlídku. O tomto incidentu referovaly 2. března 1919 některé rakouské noviny ve Vídni, například "Neue Freie Presse" a "Arbeiterzeitung".[9]) Úředníci kriminálního odboru požadovali, aby jim byla vydána Markova služební i soukromá korespondence. F. Marek ohlásil na československém ministerstvu zahraničních věcí protest proti tomuto *"porušení diplomatických zvyklostí"*.

---

[7]) Archív českého ministerstva zahraničních věcí v Praze, č. 350-P.p.-1919 a č. 2584. Rovněž č. 340/21 pd. Res. z 2. 6. 1921, krabice 19 - Rakousko.

[8]) Tamtéž.

[9]) Viz o tom zprávy v "Arbeiterzeitung" z 2. 3. 1919 a v "Neue Freie Presse" z 2. 3. 1919; titulky v obou případech znějí: "Domovní prohlídka u německo-rakouských zplnomocněnců".

Dne 13. listopadu 1919 oznamoval československý vyslanec ve Vídni, že se jej státní kancléř K. Renner dotazoval, zda by po uzavření mírové smlouvy byl F. Marek přijatelný pro československou vládu jako *"rakouský vyslanec"*.

Německé vyslanectví v Praze projevovalo neustálý zájem o všechny rakouské snahy vybudovat dobré vztahy s Československem. Dokazují to zcela zřetelně příslušné spisy politického archivu Zahraničního úřadu v Berlíně. Již 15. ledna 1919 šla z Prahy obšírná zpráva o F. Markovi, v níž se pravilo: *"Zabývá se výhradně vyřizováním hospodářských záležitostí a u Čechů není neoblíben..."* V téže době pobýval na návštěvě v Praze dr. Robert Scheu, vídeňský spisovatel a politik. R. Scheu odjel do Prahy po dohodě se státním kancléřem K. Rennerem a setkal se zde s některými českými politiky. Německé vyslanectví v Praze se intensivně zajímalo o Scheuovu misi. Nevylučovalo se totiž, že by Scheu mohl případně vystřídat F. Marka v jeho diplomatické funkci. Ovšem německé hodnocení nebylo právě přívětivé: *"Pan Scheu se nezdá být pro své poslání příliš způsobilý. Je to typ vídeňského kavárenského politika..."*

Zdá se, že zmíněná nedůvěra československé vlády vůči F. Markovi trvala ještě několik let. Československý zastupitelský úřad ve Vídni doručil 2. června 1921 do Prahy zprávu s poznámkou *"přísně tajné"*. Československý ministr zahraničních věcí dr. Edvard Beneš měl údajně vydat pokyn, aby *"se zaranžoval vhodný způsob, jak odvolat dr. Ferdinanda Marka z Prahy"*. Zdá se však, že se důvěra československé vlády vůči F. Markovi v příštích letech znatelně zlepšila.

Teprve v roce 1922 se F. Markovi podařilo koupit dům v Praze v Jungmannově ulici č. 9 a adaptovat jej pro potřeby rakouského vyslanectví. Nebylo to nijak jednoduché, neboť kanceláře vyslanectví i bydliště zaměstnanců se až dosud nacházely v různých částech města.

F. Marek jednou dokonce pohrozil československému ministerstvu zahraničních věcí, že si na Václavském náměstí postaví maringotku. Různé přednášky a recepce mohlo vyslanectví organizovat jen v některých pražských hotelích. Zásluhou generálního ředitele závodů Tatra barona Franze Ringhoffera získal F. Marek konečně pro svou rodinu přece jen vhodný byt.

Jak velice F. Marka trápilo, že nemá odpovídající byt, vyplývá z jeho zápisu do deníku 15. prosince 1921: *"Právě před rokem jsme museli opustit slunný a krásný byt na Riegrově nábřeží - týdny a měsíce nervy drásajícího bezdomoví..."* Kdykoliv přijímal oficiální návštěvy, musel si F. Marek pronajmout hotelový pokoj v Praze. Když rakouský spolkový kancléř J. Schober navštívil Prahu, mnohé rozhovory se konaly v hotelu De Saxe v Hybernské ulici.

Během návštěvy rakouského spolkového presidenta M. Hainische u presidenta T. G. Masaryka se vyskytly drobné protokolární nedostatky. Při příjezdu presidenta Hainische hrála československá vojenská hudba hymny obou zemí. Spolkový president M. Hainisch ještě neznal novou rakouskou hymnu od W. Kienzla a obrátil se na vyslance Marka: *"Copak to hrají?"* F. Marek přirozeně ihned spolkovému presidentu vysvětlil, oč jde.

Koncem prosince 1920 uveřejnily pražské noviny *"Venkov"* různé příspěvky členů diplomatického sboru v Praze. Byl mezi nimi i článek tehdejšího rakouského diplomatického zástupce F. Marka. Ten soudil, že navázání diplomatických styků s jeho zemí je ztíženo, neboť veřejné mínění i někteří politikové pohlížejí *"na rakouské diplomaty jako na zástupce nenáviděné vídeňské hegemonie a staré rakouské říše"*. F. Marek argumentoval též proti široce rozšířenému českému názoru, že z vývozu uhlí do Rakouska má prospěch pouze Rakousko: *"Československu přece nemůže být lhostejné, jestliže se hospodářské poměry v sousedním Rakousku zhroutí a vyvolá to sociální nepokoje..."* F. Marek však současně vyzdvihl i vstřícný postoj ministra zahraničních věcí E. Beneše k Rakousku. *"Ke sblížení přispěla zvláště cesta státního kancléře dr. Karla Rennera do Prahy... Rakousko si přeje získat a udržet přátelství všech svých sousedů..."*[10])

Rakouský president M. Hainisch požádal 24. března 1922 československého presidenta T. G. Masaryka, aby uznal dosavadního rakouského zástupce dr. Ferdinanda Marka za rakouského vyslance. F. Marek při této příležitosti poukazoval v osobním dopise adresovaném československému presidentovi obšírně na svou činnost v Praze za poslední tři roky. Marek soudil: *"V žádném směru nepostihlo Rakousko tak těžce uzavření dávných obvyklých hospodářských cest, jako k jeho severnímu sousedu, jenž za mnohem šťastnějších a výhodnějších podmínek se v dané realitě postavil pevně na obě nohy, a s obdivuhodnou rychlostí a důsledností počal budovat vlastní dům..."* (viz osobní spis Ferdinand Marek v Archívu republiky, uloženém v rakouském Státním archívu).

Dne 11. dubna 1922 předal F. Marek československému presidentovi T. G. Masarykovi své pověřovací listiny, jimiž byl *"ustanoven prvním vyslancem Rakouské republiky v Praze"*.

Ve výše uvedeném dopise Marek vzpomínal, že přijel do Prahy již 8. prosince 1918, aby zde zřídil rakouské zastupitelství. *"Aniž by se mohl předem opřít o základ obvyklého mezinárodního práva, byl povolán, aby znovu navázal zpřetrhaná ekonomická vlákna, pečlivě je spojil a pokud možno dále spřádal..."*

[10]) "Neue Freie Presse" (Vídeň) 27. 12. 1920 přináší podrobné výňatky z Markova článku ve "Venkově".

F. Marek poděkoval československé zahraniční politice i sdělovacím prostředkům a zdůraznil, že jeho činnost i činnost jeho spolupracovníků z rakouského zastupitelství *"doprovázel brzy úspěch a že opětné hospodářské sblížení přineslo - po překonání jistých překážek - rychleji, nežli se zpočátku dalo předpokládat, i vzájemné politické porozumění..."* F. Marek přislíbil československému presidentovi, že se bude i nadále důrazně zasazovat *"o politiku přátelské shody..., aby byly konečně překonány strašné následky války a aby naše národy, jako kulturně i hospodářsky hodnotní členové, byly uvedeny do šťastné rodiny národů"*.

Předání pověřovacích listin dr. Ferdinanda Marka, prvního rakouského vyslance, jež se konalo 11. dubna 1922 na zámku v Lánech, v rezidenci československého presidenta T. G. Masaryka, bylo obšírně komentováno jak v českém, tak i v rakouském tisku. President T. G. Masaryk odpověděl německy. Mimo jiné pravil: *"Ve válce jsme byli protivníky neblahé habsburské dynastie a veškerého jejího režimu. Nyní jsme však již natolik uklidněni, abychom mohli zřetelně rozlišovat mezi dynastií a jejím režimem na jedné straně a rakouským národem na straně druhé. Naše republika je a zůstane v každém ohledu vaší republice loyalním a přátelským sousedem..."* (viz archiv českého ministerstva zahraničních věcí v Praze).

Zlepšení vztahů mezi oběma zeměmi vysvítá rovněž z formulace Markova přípisu ze 16. prosince 1922, adresovaného odpovědnému úředníku československého ministerstva zahraničních věcí; F. Marek v něm žádal o názor na zřízení rakouských honorárních konsulátů v Karlových Varech, v Liberci a v Ústí nad Labem. *"Místní zámožné osobnosti, bydlící v těchto místech, se prý obrátily na spolkové ministerstvo zahraničních věcí ve Vídni s návrhem, aby se ve jmenovaných městech zřídily rakouské konsulární úřady, a sebe navrhly do příslušných funkcí."* Jak dobře už tehdy F. Marek vybudoval své osobní kontakty ke kompetentním úředníkům, je zřejmé i z toho, že připojil k návrhu na ustavení nových honorárních konsulátů svůj vlastní názor. Napsal: *"Ačkoliv nemohu uznat naléhavou potřebu zřídit na jmenovaných místech honorární konzuláty..."* F. Marek mohl považovat za velký úspěch, když za několik měsíců byly dosavadní rakouské pasové úřadovny v Moravské Ostravě, Brně a v Bratislavě povýšeny na řádné konzuláty Rakouské republiky.

V únoru 1925 koncertovali v Praze s velkým úspěchem vídeňští filharmonikové pod vedením ředitele opery Schalka. Koncerty navštívilo více než 4.000 osob. Mezi hosty byl i president T. G. Masaryk a ministr zahraničních věcí E. Beneš.

F. Marek gratuluje T.G. Masarykovi k jeho 80. narozeninám.

Markovy úzké vztahy k české kultuře dokládá i tento příklad: U příležitosti 60. narozenin českého dramatika Jaroslava Hilberta uvedlo české Národní divadlo jeho hru Falkenštejn. Pod hlubokým dojmem z tohoto představení navrhl F. Marek řediteli vídeňského Burgtheatru, aby toto dílo uvedl v rámci cyklu Hlasy národů v dramatu. Sám se podjal úkolu přeložit tuto hru do němčiny a v létě 1935 mu svůj překlad odevzdal.

Dne 26. března 1924 uveřejnil pražský komunistický list Rudé právo senzační článek o domnělých bankovních transakcích rakouského vyslance v Praze dr. Ferdinanda Marka. List obviňoval F. Marka, že je společníkem pražské banky "Fischer, Krase a spol.".[11])

Po naléhání mnoha pražských vlivných přátel dal prý F. Marek v roce 1920 k dispozici této bance 300.000 Kč ze svého soukromého jmění. *"Byl to naprosto legální a zcela veřejný kapitálový vklad."* F. Marek připustil, že *"mu tato finanční účast dnes přináší úroky"*. Ke svému kapitálovému vkladu prý obdržel *"povolení od nadřízeného úřadu ve Vídni"*, rovněž o celé věci prý informoval československého ministra zahraničních věcí E. Beneše. Československé ministerstvo zahraničních věcí sdělilo F. Markovi ke článku v "Rudém právu", že *"nepřikládá tomuto zveřejnění žádný význam"* a požádalo ho, aby *"nepodnikal žádné další kroky"*.

Ve srovnání s řadou dalších diplomatů v Praze nalézal se F. Marek v obtížné finanční situaci. Svědčí o tom četné Markovy žádosti adresované příslušným úředním místům. Přesto vždy pěstoval dobré vztahy s politiky a zejména s mnoha osobnostmi českého kulturního světa. Při různých audiencích u československého presidenta T. G. Masaryka byl vždycky *"vřele a srdečně"* přivítán[12]), většinou také v německé řeči.

Vlivné křídlo uvnitř křesťansko - sociální strany v Rakousku usilovalo - právě tak jako v Itálii, Maďarsku a Jugoslávii - o autoritativní vládu v zemi. Omezování některých demokratických práv a legislativní zákroky proti sociálně demokratické straně v letech 1933 a 1934 sledoval F. Marek se značnými obavami.[13]) Po úředním rozpuštění sociálně demokratického republikánského "Schutzbundu" poznamenal si F. Marek do svého deníku: *"Vůdcové sociálně demokratické strany jsou prý dokonce rádi, že došlo*

---

[11]) Ke zprávě pražských novin "Rudé právo" z 26. 3. 1924 uveřejnily 28. 3. vídeňské noviny "Die Stunde" zvláštní článek. Dr. Ferdinand Marek v něm uvedl věci na pravou míru a "Die Stunde" napsala, že "podezření Rudého práva jsou zcela vymyšlená".

[12]) Viz osobní spis Ferdinand Marek, Archív republiky, rakouský Státní archív.

[13]) O ambivalentním postoji rakouského vyslanectví v Praze v letech 1934 - 1938 existují četné zprávy v rakouském Státním archívu a rovněž v Dokumentačním archívu rakouského odboje (DÖW).

k rozpuštění Schutzbundu, pretoriánské gardy, která by mohla být některým SD vůdcům nebezpečná."

Politická krize v Rakousku v roce 1933 zaměstnávala rovněž československou politiku. V Praze se obávali, že by konservativní a autoritářský postoj Dollfussovy vlády mohl dokonce vést k restauraci habsburské monarchie v Rakousku.

V dubnu 1933 navštívil ve Vídni československý ministr dr. Milan Hodža spolkového kancléře E. Dolfusse a spolkového presidenta W. Miklase. F. Marek byl přítomen rozhovorům a poznamenal si do svého deníku, *"...že ministr Beneš zastává názor, že by se rakouská vláda měla dohodnout se sociálními demokraty, aby čelila hrozícímu nacionálně socialistickému nebezpečí. Spolkový kancléř dr. Dollfuss tuto možnost však odmítl. Spolkový president dr. Miklas by 'rád viděl Vídeň jako střed německé střední Evropy'. Miklas též vystoupil v rakouském parlamentu pro omezení práv politických stran. Požadoval 'více autority pro vládu'. Miklas pokládal italského fašistického diktátora Benita Mussoliniho za 'spolehlivého přítele Rakouska'."*

F. Marek musel ve funkci rakouského vyslance složit v červnu 1933 novou služební přísahu.[14]) V ní se pravilo: *"budete zejména přísahat, že zůstanete věrný a poslušný spolkové vládě ustavené spolkovým presidentem a že se budete řídit služebními příkazy svých nadřízených..."* F. Marek se i v období od roku 1933/34 až do března 1938 osvědčil jako věrný úředník. To vysvětluje také jeho postoj k sociálním demokratům a komunistům, kteří po rakouských událostech z února 1934 uprchli do Československa. S žádnou pomocí od rakouského vyslanectví v Praze počítat nemohli. Naopak, na příkaz autoritativní rakouské vlády E. Dollfusse a K. Schuschnigga muselo rakouské vyslanectví mnohokrát intervenovat u československých úřadů proti politické aktivitě rakouských emigrantů.[15])

V letech 1934 - 1938 existovalo zahraniční zastoupení rakouské sociálně demokratické strany v Brně a obdobně i rakouské komunistické strany v Praze. Právě tak působili v Československu vedoucí představitelé rakouských Svobodných odborů a vycházely zde rovněž různé těmito sociálně demokratickými, odborářskými a komunistickými organizacemi vydávané tiskoviny. Ty pak českoslovenští antifašisté pomáhali různými cestami pašovat přes hranice do Rakouska, kde byly ilegálně rozšiřovány. V Československu se pořádaly i některé důležité konference těchto rakouských politických a odborových organizací.

---

[14]) Viz o tom též osobní spis dr. Ferdinanda Marka v rakouském Státním archivu.

[15]) Viz o tom spis 3143 v DÖW, Vídeň a další dokumenty.

Rakouské vyslanectví v Praze předávalo o těchto aktivitách do Vídně hlášení donašečů. Nehodí se v této souvislosti o tom podrobněji pojednávat. F. Markovi určitě nebyla tato situace příjemná - vždyť v brněnském exilu po roce 1934 pobýval rovněž O. Bauer, jemuž F. Marek vděčil za svou funkci.

V červnu 1934 byl konečně F. Marek povýšen do administrativní skupiny 8, která mu již dávno příslušela. Ve spolkovém kancléřství založili k tomuto aktu obšírný spis (Z.192.956-14 pers.). Lze se v něm dočíst, že Marek byl úřadujícím direktoriem rakouské Státní rady *"ustanoven legačním radou II. kategorie při započtení služební doby, kterou absolvoval jako úředník Obchodní a živnostenské komory v Brně"*. Vždyť F. Marek nastoupil svou službu v Praze již 8. prosince 1918; v červnu 1928 požádal úřad spolkového kancléře, ministra zahraničních věcí, aby mu pro pozdější výměr jeho důchodu započetli i služební dobu strávenou na finančním ředitelství od května 1904 a v Obchodní a živnostenské komoře od roku 1906.[16])

V červnu 1936 požádal F. Marek v podrobně zdůvodněné žádosti *"o zvýšení zahraničního příplatku"*. V té době byl již doyenem pražského diplomatického sboru a těšil se všeobecné vážnosti. F. Marek mj. psal: *"Československo nepatří k nejlevnějším zemím a výdaje, k nimž jsem z titulu svého postavení nucen, překračují již dlouho mé příjmy. Povinnost hradit veškeré náklady na automobil je obzvlášť tíživá, uvážíme-li, že rakouský vyslanec v Praze se bez vozu nemůže obejít, ať už z prestižních důvodů či ze služební nutnosti... Početné návštěvy vídeňských umělců, divadelních a koncertních souborů zavazují mne nejen, abych se zúčastňoval jednotlivých představení, ale jsem povinnen pořádat i representační recepce, jež ve srovnání s předchozími léty podstatně zatěžují můj rozpočet. Připomínám, že můj plat nedoznal po řadu let žádného zvýšení, a proto žádám, vzhledem k uvedeným důvodům, aby mně byl můj zahraniční příplatek přiměřeně zvýšen."*[17])

Hedwiga, manželka F. Marka, si celý život vedla deník. Z něho se dovídáme některé dost zajímavé podrobnosti o jejím životě. Zde jen několik příkladů:

Dne 22. ledna 1938 pozval kardinál K. Kašpar Markovu rodinu v Praze na oběd. H. Marková líčí kardinála jako *"dětsky laskavého muže, jeho neteř a praneteře se u něho každou neděli setkávají s jeho milou, dobrou sestrou,*

---

[16]) Viz o tom poznámku č. 2.

[17]) Viz o tom poznámku č. 2.

která s ním sdílí celý jeho život... Utěšená nálada v hezké kapli, kde se po jídle konala krátká pobožnost."[18])

Markova rodina se 8. února 1938 zúčastnila slavnostního představení opery Dalibor v pražském Německém divadle. *"Jako domácí páni dostavili se téměř všichni humanističtí, kultivovaní, bohatí patricijští pražští židé. Živoucí vyvrácení nacistické ideologie..."* Dne 12. února 1938 zaznamenala si Hedwiga do deníku: *"Dnes v noci došel z Vídně šifrovaný telegram, že Schuschnigg a Quido Schmidt odjeli k Hitlerovi do Berchtesgadenu. Snad je to - dej Bůh, že nikoliv - konec nás všech."*

Markovi pořádali 14. února 1938 oběd pro dvaadvacet osob na počest pěvce Richarda Taubera, jenž vystoupil v Praze v Zemi úsměvů. H. Marková si o něm poznamenala: *"Raději by se viděl dirigentem nežli zpěvákem... Není ani trochu pověrčivý, ani asketický či změkčilý, je opravdu sebevědomý..."* Dne 17. února 1938 byli Markovi na recepci na polském vyslanectví v Praze. *"Nálada je stísněná... Všeobecné téma: Německo - Rakousko. Zděšení nad znásilňováním práva. Konec ideologie Společnosti národů."*

26. února 1938, nová naděje. H. Marková si zapisuje do deníku: *"Velkolepý Schuschniggův projev. Rakouský v nejušlechtilejším slova smyslu, humanistický, otevřený světu, hluboce věřící... Jak podivně muselo být masám v Německu, které se shromáždily u amplionů, když slyšely poprvé taková pravdivá slova o situaci našich obou států..."*

Ale 12. března 1938 si H. Marková zaznamenala do svého deníku: *"Včera Hitler protiprávně a proti božímu zákonu vyděračsky přepadl Rakousko. Armáda, tanky, bomby... vpochodovali, Himmler a Hess jsou tu. Brzy přijde Göring i Hitler. Finis Austriae... Vlajka s hákovým křížem vlaje dnes na našem vyslanectví, můj muž právě přišel za mnou vzlykaje, v nervovém šoku - miluji ho v takových okamžicích: přeji si, aby podal demisi."*

K těmto zdrcujícím slovům připojila dcera Elisabeth Marneggová poznámku: *"Byla jsem v otcově kanceláři, v přízemní rohové místnosti domu v Jungmannově ulici 9. Obklopovalo nás stále více přátel, kteří nám projevovali účast."* F. Marek nechtěl věřit, že nacionální socialisté již ovládají Vídeň. V deníku H. Markové je k 15. březnu 1938 tento zápis: *"Rakousko přestalo existovat. Dojemné výrazy přátelské věrnosti, květiny, dopisy. Žezlo doyena předáno. Konec diplomatického života."*

U příležitosti nacionálně socialistické anexe Rakouska v březnu 1938 poznamenala si E. Marneggová, svědkyně, dobře si pamatující ony událos-

[18]) Deníky jsou v majetku E. Marneggové.

ti:[19]) *"Ano, naši přátelé byli obdivuhodně s námi, ale současně jsme pociťovali i nenávist. Náhle se objevovali lidé s nacionálně socialistickými stranickými odznaky..."* Rodina se obávala, že F. Marek bude zatčen. Jeho manželka Hedwiga zaznamenala 17. března 1938 do deníku: *"Později jsme zjistili, že nejen členové rakouského vyslanectví, nýbrž i všechen domácí personál vystoupil na jeho podporu. Především však za něj intervenoval pražský německý vyslanec Eisenlohr..."*

H. Marková byla hluboce otřesena zprávami, které přicházely z Vídně. Zapsala si do deníku: *"Dnes byl odstraněn štít rakouského vyslanectví, auto i řidič odjeli do Německa..."*

Dne 18. března se u ní objevil baron Ringhoffer, ředitel závodů Tatra: *"Dal se k dispozici radou i skutkem, penězi, případnou přímluvou u svých přátel..."* Navštívila ji rovněž Else Eisenlohrová, manželka německého vyslance: *"Její muž se úspěšně zasadil ve Vídni. Více nechci papíru svěřovat... Ó, přátelství! Ó, lidské hodnoty!..."*

F. Marek se neohroženě postavil za své spolupracovníky z rakouského vyslanectví v Praze. K nim patřil i legační rada Schleinitz, který byl posléze převzat do německých diplomatických služeb. Baronu Schleinitzovi se předhazovalo, že je monarchistou. F. Marek namítal: *"Čím jiným by měl rakouský aristokrat a důstojnický syn být? Snad anarchistou?"*

Československý president E. Beneš a jeho žena zaslali 26. března 1938 rodině Markových velkou kytici s navštívenkou: *"Avec l'expression de l'amitié fidèle."*

[19]) Dle ústní výpovědi H. Markové.

Za války a po válce

Markovým bylo přikázáno, aby nejpozději do 1. května 1938 vyklidili svůj byt. H. Marková byla z této ztráty velmi smutná a poznamenala si: *"Sbohem, obrazy Schwinda a Engertha, osmirohý stole císaře Karla, nejmilejší portréte císařovny Alžběty i vy mnohé ostatní předměty prodchnuté vzpomínkami, za šestnáct let splynuté v jediný celek vlastního života... Nyní by byl mým ideálem světský klášter, mé vysněné přání, spisovatelská práce ve Švýcarsku...*[20]) Naposledy byli manželé Markovi oficiálně pozváni do divadla na operetu 4. dubna 1938. *"Zpěváci nás zdraví úklonou před naší lóží. O přestávce je plna návštěvníků. To vše je labutí píseň, přece však odlesk oblíbenosti, která byla po téměř dvacet let poctivě získávána..."*

Právě tak jako mnozí jiní v novém režimu, politicky nežádoucí a židé ve Vídni, dožila se náhle i rodina Markových v březnu 1938 toho, jak k ní náhle někteří lidé změnili svůj postoj. Dnes pro takové lidi máme výraz "převlékači kabátů". H. Marková o nich píše 9. dubna 1938: *"Otřesné, jak teď lidé v našem okolí obstávají ve zkoušce charakteru - patřilo k mým malým 'iluzím', že jsem se nikdy neklamala v hodnocení povah. Je tu tajemník úřadu Gerstberger, neustále servilní, rozplývající se; náš hodný, věrný boxer Orbassan vždycky zuřivě štěkal, kdykoli vstoupil do kanceláře mého muže. Nyní mu žádné zákazy nejsou dost rychlé. Jako správce usiluje, aby se co nejdříve zalíbil novým pánům a do mrtvoly svrženého lva ještě kopl. Na druhé straně hodná kuchařka Rosa, které nabízeli pohádkové místo, přišla slavnostně za námi a prosila o povolení, aby směla zůstat u nás jako kuchařka i bez platu... Následník rodu, kníže Adolf Schwarzenberg nám nabídl - téměř zadarmo - pěkný pětipokojový byt ve své správní budově; jiní nám dávají vyhlídky na práci i na chléb. Přátelství se pozná v nouzi. Semínka lidskosti, přátelské ochoty pomoci, která jsme po devatenáct let zasévali, se nezdají být úplně ztracena!"*

[20]) Převzato z deníku H. Markové.

Československý president E. Beneš.

Na velikonoční neděli roku 1938 ocenila paní Hedwiga "rytířskou" přízeň svého muže. Ocenila zejména, že ji věnoval nádherné květiny, a napsala: *"Společná nouze a starosti svazují naše srdce více než kdykoli předtím. Kéž by nám Bůh dopřál klidnou závěrečnou strofu našeho společného stárnutí."*

Nový doyen diplomatického sboru, belgický hrabě d'Aubert, pozval ještě 28. dubna 1938 Markovy na večeři. Jménem diplomatického sboru byly Markovým předány dárky. F. Marek dostal zlatou tabatěrku a jeho manželka Hedwiga krásnou bonbonieru.

President E. Beneš se svou chotí uspořádali 3. května 1938 pro Markovy čaj na rozloučenou. Téměř dvě hodiny zdůrazňoval E. Beneš při této příležitosti své sympatie k zaniklému Rakousku. Z deníku H. Markové se dozvídáme významné podrobnosti o politickém postoji E. Beneše v této kritické době.

"Beneš chce v zájmu evropského míru, z loyality vůči občanům Anglie, jít v ústupcích sudetským Němcům tak daleko, jak jen to bude možné."

Selhání francouzského politika A. Brianda zdůvodnil E. Beneš *"lidsky ušlechtilou slabostí"*. Dodával, že diktaturám lze mnohem snadněji *"odstraňovat nemilosrdně protivníky. V Rusku se Stalin až na čtyři muže zbavil všech bolševiků starého ražení."* E. Beneš v této souvislosti mínil: *"Ruská armáda je dnes mnohem lépe a silněji vyzbrojena než v roce 1914."* E. Beneš očividně tehdy ještě neviděl veškeré důsledky rozsáhlých represálií v Rusku.

Při rozloučení ujistila znovu paní Hana Benešová, že si váží rodiny Markových a ubezpečila je, že *"určitě nezemřou hladem, dokud ještě její slovo bude alespoň trochu platit..."*

Dne 6. května se Markovi vystěhovali se svým skrovným majetkem z vyslanectví. H. Marková k tomu poznamenala: *"Osobně nepostrádám zhola nic z celé té parády."*

Československý ministr zahraničních věcí K. Krofta uspořádal 17. května 1938 pro Markovy formální snídani na rozloučenou. H. Marková si poznamenala: *"Poněkud pohřební nálada."* Přítomný vatikánský nuncius Ritter jí sdělil, *"že papeže velmi málo potěšilo stanovisko kardinála Innitzera v březnu 1938"*.

Německý Zahraniční úřad oznámil 30. června 1938 svému vyslanectví v Praze: *"Role, kterou podle vědomostí Zahraničního úřadu sehrál Marek vůči Německu, by vcelku mohla ospravedlňovat vstřícnost."* Dne 2. června 1938 požádala služebna Zahraničního úřadu ve Vídni o *"rozhodnutí ve věci podané žádosti"*. V závěru tohoto přípisu se ovšem praví: *"Touto záležitostí se souběžně bude zabývat úřad pana říšského místodržícího a tajná státní policie (gestapo), místní služebna ve Vídni."*[21])

Německý vyslanec v Praze E. Eisenlohr urgoval po měsíci, 2. července 1938, Zahraniční úřad v Berlíně o brzké rozhodnutí, *"zda a kdy bude Marek pensionován... Doporučuji tuto žádost a žádám ze své strany o vyjádření, zda jsou tam vzneseny pochybnosti o zamýšlené hospodářské činnosti pana Marka. Podle mých znalostí osoby pana Marka a zdejších poměrů neměly by být proti ní námitky, respektive by mohla být dokonce považována za žádoucí."*

Ve stejné době, 1. července 1938, se F. Marek znovu obrátil ve své záležitosti dopisem na Zahraniční úřad v Berlíně. Opět poukazoval na své finanční závazky k rodině a žádal o povolení, *"aby mohl zůstat v Praze a byl pensionován"*. Dále uvedl: *"V Čechách bych měl možnost uplatnit se ve správě průmyslového nebo podobného podniku a zajistit si tak dodatečný příjem. Narodil jsem se zde, vedl jsem téměř dvacet let rakouské vyslanectví v Praze a získal četné přátele, z nichž někteří by vřele uvítali mou spolupráci..."* V tomto dopise F. Marek žádal, aby směl i nadále bydlet v Praze *"a mohl zde vykonávat přiměřené zaměstnání"*.

F. Marek opětovně poukazoval na své korektní a dobré vztahy se všemi německými vyslanci v Praze. Zřejmě však všechny uvedené přípisy nebyly mnoho platné, neboť neobdržel od Zahraničního úřadu v Berlíně žádnou odpověď.

V březnu 1939 odeslal F. Marek znovu řadu dopisů týkajících se jeho odchodu do důchodu německému Zahraničnímu úřadu. Německé vyslanectví v Praze v této věci sdělilo 20. března 1939: *"Vyslanectví nejsou v posledním období známy žádné skutečnosti, z nichž by se dalo soudit na neloyalní postoj vůči zdejšímu říšskému zastupitelství."* F. Marek napsal 12. března 1939 (přesně rok po tzv. *"anšlusu"*) Zahraničnímu úřadu v Berlíně ohledně svého propuštění. Uvedl, že byl propuštěn výnosem říšského místodržícího ve Vídni ze dne 7. února 1939, spis č. I 19701. Ve svém přípisu rovněž připomněl, že během své dvacetileté působnosti ve funkci rakouského vyslance pěstoval vždy dobré styky se všemi německými vyslanci. Marek se odvolával také na své dobré kontakty i k sudetoněmeckým politikům. V tomto dopise, který - jak očividně doufal - měl být podkladem pro obdržení důchodu, zašel F. Marek velmi daleko, aby dokázal *"své německé smýšlení"*. V tomto ohledu F. Marek uváděl, že již v roce 1937 vedl

[21]) Tyto i další údaje z dopisů F. Marka, které se týkají jeho penzionování, jsou v politickém archívu Zahraničního úřadu ve Spolkovém archívu v Koblenci, fond Praha A 1 a 3 ve svazku 1 a ve svazku 2.

rozhovory se župním vedoucím Konradem Henleinem i se zástupcem župního vedoucího Karlem Hermannem Frankem.

F. Marek se rovněž zmínil o některých otevřených i skrytých útocích proti své osobě. *"Na jedné straně se tvrdilo, že jsem čechofil a byl jsem podezírán, že provádím politiku přijatelnou dr. Benešovi. Naopak z české strany se zase přede mnou varovalo..."*

Dále tvrdil, že koncem března 1938 vedl ve Vídni rozmluvy s některými vysokými funkcionáři, mimo jiné s ministrem Glaise-Horstenauem. *"Proti veškerému očekávání jsem nyní, 18. února 1939, obdržel výše zmíněné vyrozumění o mém propuštění."* F. Marek požadoval revisi této výpovědi, proti ní však neexistovalo žádné právní odvolání. Přál si *"žít jako politicky bezúhonný a v politickém smyslu nezatížený muž, a být s to udržovat svou nezaopatřenou rodinu - manželku, dceru, syna, snachu a vnuky - alespoň tím, že by mu byl přiznán řádný důchodový příjem."*

Zdá se, že v listopadu 1939 se v Praze Markova finanční situace obzvláště ztížila. Proto i nadále usiloval u některých vysoce postavených nacionálně socialistických funkcionářů, aby mu byl vyplácen důchod od německého státu. O tom jsou k dispozici informace v jednom zajímavém dokumentačním fondu. V jednom dopise z 23. listopadu 1939 píše státní tajemník K. H. Frank z Prahy župnímu vedoucímu NSDAP do Vídně Josefu Bürckelovi: *"Bývalý rakouský vyslanec v Praze dr. Ferdinand Marek se na nás obrátil s prosbou, aby mu byla vyplacena pense, která je toho času zablokována. Ze zahraničně politického hlediska je žádoucí, aby Marek, jenž mluví plynně česky a zná veškeré prominenty bývalé československé vlády, žil v Protektorátu, místo aby v cizině jako 'Rakušan' podporoval Benešovy snahy. Nadto se Marek nabídl ke spolupráci, od níž si sice mnoho neslibuji, z níž by však tu a tam mohla vyplynout informace, která je politicky cenná..."* Svobodný pán Konstantin von Neurath, někdejší německý ministr zahraničních věcí, se rovněž přimlouval za Markovu žádost: *"Pana vyslance dr. Marka, který mě dnes navštívil, jsem znovu informoval o daném stavu věcí. Je velmi srozuměn s tímto řešením, jež mu zabezpečuje dobré příjmy..."*

Říšský komisař pro znovusjednocení Rakouska s Německou říší, jenž sídlil v budově bývalého Parlamentu ve Vídni, rozhodl 25. ledna 1941: *"Z mého podnětu bylo zrušeno opatření, jímž byl bývalý vyslanec Marek propuštěn, aniž mu byla přiznána pense. Nyní mu má být poskytován důchod s 25 procentním krácením."*

Zároveň bylo pražské velitelství Sicherheitsdienstu informováno, aby *"případ Marek vzalo na vědomí a vrátilo jej"*. Můžeme se domnívat, že v důsledku této akce mohl být F. Marek později vydírán, aby poskytoval

různé informace. Ačkoliv E. Marneggová - Wallersteinová i její manžel (tedy Markova dcera a zeť) měli tehdy slovenskou státní příslušnost, pokoušela se je Sicherheitsdienst rovněž vydírat. E. Marneggová například referuje: *"Nepustí mne nazpět do Protektorátu tak dlouho, dokud můj muž nebude ochoten podávat informace Sicherheitsdienstu."*

Jak je z uvedeného též patrné, používala Sicherheitsdienst rozmanitých metod, aby dosáhla svých zlovolných cílů. Později využili někteří spolupracovníci Sicherheitsdienstu svých vědomostí, aby F. Marka udali Rusům jako *"donašeče gestapa"*.

Německá úřední místa dovolila dokonce později F. Markovi, aby navštívil svou ženu ve Švýcarsku; avšak pod podmínkou, že podá zprávu o svých rozhovorech s různými diplomaty v této zemi. To pak také bylo F. Markovi Rusy při výslechu vytýkáno. F. Marek neustále ujišťoval, že v příslušných zprávách uváděl pouze takové citace různých rozmluv, které v žádném případě nemohly Spojence poškodit.

F. Marek během války udržoval též přátelské kontakty s někdejšími rakouskými diplomaty dr. Rotterem a dr. Vollgruberem. Dr. Vollgruber byl bezprostředně po Markově zatčení 29. května 1945 jmenován rakouským zástupcem v Praze. Po roce 1945 působili dr. Vollgruber a dr. Rotter jako rakouští velvyslanci v Praze a Paříži.

Při různých rozhovorech po roce 1938 obhajoval F. Marek v Praze plán na poválečné vytvoření "Dunajské federace" za účasti Československa, Maďarska a Rumunska. Jak známo, měli tehdy někteří spojenečtí politikové podobné plány. O znovuzřízení samostatného rakouského státu přinesla jasno teprve spojenecká konference v říjnu 1943 v Moskvě. "Moskevská deklarace", kterou tam Spojenci přijali, stanovila poprvé oficiálně za spojenecký válečný cíl obnovu *"samostatného a nezávislého Rakouska v hranicích z roku 1938"*.

F. Marek se nikdy nevzdal přání ani naděje na obnovu samostaného rakouského státu. Ve svém bytě měl dokonce za knihovnou uschovánu červeno-bílo-červenou rakouskou vlajku.

V únoru 1945 zažil F. Marek v Praze několik spojeneckých náletů. Tehdy hovořil o svých plánech na znovuzřízení rakouského zastupitelství v Praze s bývalým rakouským generálním konzulem H. Schallenbergem. Hned v květnu 1945 navázal v této záležitosti kontakt s presidentem Československé republiky E. Benešem. Již za svého londýnského exilu podporoval E. Beneš rakouské snahy o poválečné ustavení nezávislého Rakouska. Pohlížel totiž na tuto záležitost z československého stanoviska a uvědomoval si, jaké nebezpečí hrozí Československu z jakýchkoli velkoněmeckých

tendencí. Zřízení a vybudování nového demokratického a samostatného Rakouska hodnotil proto E. Beneš i jako nutné bezpečnostně politické opatření pro výstavbu nové Československé republiky. Tím lze vysvětlit, proč nová československá vláda rozhodla, aby bývalé rakouské vyslanectví v Jungmannově ulici bylo - již 12. května 1945, pouze čtyři dny po oficiálním ukončení druhé světové války - předáno F. Markovi a jeho spolupracovníkům. Pravděpodobně šlo v celém světě vůbec o první navrácení budovy rakouského vyslanectví. Červeno-bílo-červená vlajka, zhotovená ze staré vlajky s hákovým křížem, označovala na dálku nové, lépe řečeno staré rakouské zastupitelství v Praze.

Budovu střežila česká policie z pražského Smíchova. Již odpoledne 12. května 1945 se objevili na vyslanectví mnozí Rakušané. Většinou byli na cestě do Rakouska po namáhavém útěku z různých zemí. Rovněž sem dorazila více než stovka rakouských dětí z nejrůznějších táborů. Řada rakouských lékařů, včetně váženého profesora dr. Knause, pečovala o četné nemocné a vyčerpané. E. Marneggová, Markova dcera, bydlela též se svou rodinou u svého otce. Vypráví o tom:[22])

"V Praze ještě nefungovaly dopravní prostředky, obě rodiny bydlely na Vinohradech a chtěly být kdykoli dosažitelné pro uprchlíky nalézající se na vyslanectví. Nacisté, i z bývalého vyslanectví, ucpali před svým útěkem všechna kamna spálenými spisy, takže první brambory jsme mohli vařit pouze ve fungujícím kotli na prádlo. Dr. Marek vyprosil od úřadů dvě blízké školní budovy, v nichž na schodišti i na podlaze tábořili další lidé. V budově vyslanectví bylo mezi šesti až deseti tisíci částečně hrozně zbědovaných lidí, v obou školních budovách o mnoho tisíc více. Všichni chtěli nazpět do Rakouska. Hrabě Schallenberg, můj muž, baron Loebenstein a jiní se snažili objevit skutečné Rakušany pomocí léček skrytých ve vhodně formulovaných otázkách, protože dostat se přes hranice na základě falešných údajů se snažilo mnoho říšských Němců a osob, které byly Němci svou národností, včetně kriminálních živlů. Bylo dojemné, jak se české úřady snažily pomoci, bez jejich účinné podpory bychom nemohli zravovat tolik lidí, mezi nimiž byly stovky malých dětí."*

Ruští vojáci na rakouských hranicích prováděli velmi důkladně náležitou kontrolu. Propouštěli do Rakouska pouze ty osoby, které mohly nezvratně prokázat, že jsou opravdu Rakušané. Nikomu z ostatních nebylo povoleno překročit hranici a řada z nich se pak vracela zpátky do Prahy.

---

[22]) Tyto údaje jsou od paní E. Marneggové.

* V originále "Reichsdeutsche und Volksdeutsche" (pozn.red.).)

F. Marek vedl mnohá jednání s ruskými úřady v Praze, aby tuto obtížnou situaci mohl případně řešit.

K činnosti F. Marka je k dispozici záznam úřadu spolkového kancléře ve Vídni z 6. června 1945. Říká se v něm, že vídeňská státní místa se dozvěděla o existenci rakouského zastupitelství v Praze teprve z hlášení londýnské BBC... *"Rakouské zájmy v Československu zastupuje dřívější rakouský vyslanec dr. Marek... To byla první zpráva o působnosti dr. Marka, jež nás dostihla... Nutno mít za to, že tato formulace byla výsledkem osobní dohody mezi dr. Markem a pražským Národním výborem, tehdejším představitelem československé státní moci, protože československá vláda přibyla do Prahy teprve později. Ani Rusové asi v tom okamžiku ještě v Praze nebyli... Dr. Marek a jeho spolupracovníci mohli tedy zřejmě mezi 10. a 20. květnem na tomto podkladě nerušeně pracovat..."* (viz osobní spisy F. Marka v rakouském Státním archívu ve fondu ministerstva zahraničních věcí - Archív republiky).

F. Marek napsal 21. května 1945 zprávu rakouské vládě. Již v tomto přípise zdůraznil, že *"je 'nejnaléhavějším úkolem' co nejdříve dosáhnout souhlasu ruských vojenských úřadů s jeho akcí. Vyslanec dr. Marek neměl v této době žádné úřední sdělení z Vídně."*

První Markovy zprávy dorazily do vídeňského ministerstva zahraničních věcí 17. května prostřednictvím jistého redaktora Komana, jenž navštívil Prahu, jakož i nějakého pana Brandstillera, který rovněž přišel z Prahy. Brandstiller předal Markovu zprávu státnímu kancléři K. Rennerovi a ústřednímu tajemníku ministerstva zahraničních věcí vyslanci dr. Wildnerovi. *"...Brandstiller se zároveň nabídl, že na zpáteční cestě převezme poštu pro vyslance Marka."*

V té době se ve Vídni objevil také hrabě Waldstein, jenž zde podal první zprávu o Markově zatčení: *"Na rakouském vyslanectví v Praze tuto skutečnost zatajovali a mluvili o onemocnění dr. Marka."*

Hrabě Waldstein, aktivní protivník nacismu, měl dobré vztahy s Čechy a zasazoval se v Markův prospěch rovněž na Moravě.

"Waldstein projevil ochotu, že prozatím převezme zastoupení Rakouska v Československu namísto zatčeného vyslance dr. Marka..."

O tom podala zprávu E. Marneggová (dle záznamu její ústní výpovědi): *"Prostřednictvím hraběte Franze Schönborna, spojovacího důstojníka u ruských úřadů, požádal můj otec o rozhovor s ruským velitelem města o otázkách repatriace. Nechali totiž vlaky dojet jen k rakouské hranici, odkud staří lidé, nemocní, matky s dětmi atd. stěží mohli pokračovat dál.*

Dne 23. května 1945, v půl třetí odpoledne, zatím co můj otec odpočíval, dostavil se ruský důstojník s tlumočníkem a s dopisem, údajně od velitele města, aby dovezl mého otce k jednání, a že by o půl šesté měl být opět do-

ma. Protože se tak nestalo, zalarmovala jsem svého muže, hraběte Schallenberga i další lidi, kteří se na vyslanectví starali o uprchlíky, a jela jsem k bývalému ministrovi zahraničních věcí Kroftovi. Ten mi poradil, abych se okamžitě obrátila na presidenta Beneše, který mne objednal na ráno k sobě na Hradčany. V noci telefonoval můj otec, že ho nechali přespat v kuchyni "jednoho bílého, kachlíkového domu". Jelikož jsem si byla jista, že mě sledují, požádala jsem našeho dlouholetého řidiče Nováka, aby tam ihned odjel. Lidé, kteří mého otce poznali, mu umožnili, aby tam pro mne nechal prsten, tabatěrku a dopis - jeho samotného však za svítání odvezli. V dopise mně psal, že se vkládá do rukou Božích a 'hledí věcem klidně vstříc'. Sdělil mi, kde je jeho závěť, prosil mne, abych vše uspořádala, abych předala pozdravy matce i laskavou prosbu za odpuštění, jestli jí způsobil bolest. Místo presidenta Beneše mne přijala jeho paní - president Beneš prý rozčílením nespal a vzkazoval mi, abych se neprodleně obrátila na ministerského předsedu Zdeňka Fierlingera, jenž má nejlepší styky s ruskými úřady. Ten v mé přítomnosti zavolal ruského velitele měst, jenž mne přijal a ihned mi sdělil, že to museli být 'esesáci v ruských uniformách', neboť nikdo přece nemá nic proti mému otci. Bylo mnoho intervencí, československé vlády i ministra zahraničních věcí Jana Masaryka osobně.

Můj otec dosáhl u presidenta Beneše, že Rakušané nebyli na rozdíl od Němců soustřeďováni v táborech a vyvlastňováni. To přirozeně nebylo vhod leckomu, kdo se chtěl obohacovat také na nich. Myslím, že to bylo 20. nebo 21. května, kdy za mé přítomnosti přišel do otcovy kanceláře hrabě Waldstein s velitelem moravských partyzánů a oznámil, že se na Moravě dohoda nedodržuje a že Rakušané jsou vyvlastňováni. Partyzánský velitel prohlásil, že dohoda ho nezajímá a že bude Rakušany vyvlastňovat právě tak jako Němce. Můj otec udeřil pěstí do psacího stolu, za nímž seděl, a zvolal, že dokud on bude zástupcem Rakouska, nic takového se dít nebude.

Jsem přesvědčena, že poté jistí čeští mocipáni dali mého otce zatknout a odvléci nastrčenými Rusy, protože při mé okamžité intervenci u presidenta Beneše, ministerského předsedy Fierlingera a ruského velitele města (údajně) o tom nikdo nic nevěděl a říkali mi, že můj otec byl znám jako antifašista a že pravděpodobně šlo o 'nacisty v ruských uniformách'... Teprve za pár dní, jak řečeno, přišli do jeho bytu, aby mne požádali o deníky. O nějaké domovní prohlídce nebylo ani řeči! Přinejmenším až do mého odjezdu do Vídně 15. června 1945 se žádná nekonala."

Dnes víme z ruských dokumentů, že F. Marek byl tehdy zatčen sovětskou kontrarozvědkou "Směrš". Ta ho také později krátce vyslýchala ve vězení v Badenu u Vídně. Odtud se pak dostal F. Marek k dalším výslechům do ruských věznic v Moskvě. Od té doby už nikdy nesměl a nemohl navázat styk ani se členy rodiny, ani se svými přáteli.

Od zatčení F. Marka k vyšetřování v Moskvě

Ruské úřady založily obsáhlý spis o "případu Marek". Kompletní spis, a to jak v ruštině, tak i opis německého překladu (překlad: Rosenberg a Grünberg) jsem měl ke své práci k dispozici. Teprve tím bylo nyní konečně možné alespoň do jisté míry osvětlit smutný osud vyslance dr. Ferdinanda Marka i poslední léta jeho života.

Dne 26. května 1945 kapitán Koloděnko ze 60. armády nařídil sovětské kontrarozvědce "Směrš", aby byl F. Marek zatčen. Vojenský prokurátor plukovník justiční správy Feferov i náčelník vyšetřovacího oddělení major Mišura vyjádřili s tímto aktem písemně svůj "souhlas". V příkazu o uvalení vazby se pravilo, *"že počátkem roku 1943 byl Ferdinand Marek získán za tajného agenta gestapa. Navštěvoval častěji spolupracovníky gestapa a předával jim zprávy o zahraniční politice USA, Švýcarska, Rumunska a Bulharska."*

Zatykač číslo 786-1, podepsaný náčelníkem kontrarozvědky 60. armády plukovníkem Chatšanovem, byl rovněž vydán 26. května. Existuje o tom podrobný protokol hlavního vyšetřujícího soudce kapitána Šmavleva i protokol spolupodepsaný Ferdinandem Markem o domovní prohlídce v jeho bytě. Byly při ní zabaveny různé nalezené dokumenty, mezi nimi několik osobních písemností, peníze a fotografie, a vedle toho opis proklamace rakouské spolkové vlády o obnovení nezávislosti rakouského státu z 26. dubna 1945.

Ruské vyšetřující orgány vyplnily 27. května 1945 s F. Markem dotazník ("anketa arestovanego"); obsahoval třináct otázek týkajících se jeho životopisu, pracovní činnosti, předchozích trestů apod. K otázce č. 9 o jeho *"stranické příslušnosti"* F. Marek uvedl: *"Nestraník"*. Z protokolu se dozvídáme několik podrobností o Markově vzezření. F. Marek měřil 173 cm, měl šedé vlasy, modré oči, oválný obličej s vysokým čelem, úzké rty, spíše malá ústa i uši. Neměl žádná zvláštní znamení, občas *"koktal"* a měl ve zvyku *"okusovat si nehty"*. V dalším dotazníku zatčeného byly dokonce otisky jeho prstů. Na tomto dotazníku je tato poznámka: *"Zakazuje se předat za-*

tčenému dotazník k vyplnění. Vyplnění se bude dít podle údajů zatčeného a bude prověřeno na základě dokumentů."

Dne 26. května 1945 F. Marka poprvé vyslýchal kapitán Kološenko. Výslech začal ve dvanáct hodin a tlumočník rudé armády Vasilij Nikotovič Merkuškin byl zodpovědný za "správnost překladu".

Dne 12. července 1945 byla "přísně tajně" doručena náčelníku hlavní správy kontrarozvědky v Moskvě podrobná zpráva o zatčení F. Marka. Líčila se v ní jeho činnost rakouského vyslance v letech 1918 - 1938 a dále se uvádělo:

"V březnu 1943 získalo Marka gestapo na základě kompromitujících dokladů - má židovskou manželku. Až do března 1945 plnil příkazy gestapa v Praze, a poněvadž měl styky s níže uvedenými vyslanectvími, zhotovoval pro gestapo přehledy o mezinárodní politice Švýcarska, Maďarska, Turecka, Ameriky, Sovětského svazu a dalších států...

Po osvobození města Prahy Rudou armádou vešel Marek do písemného styku s kancléřem rakouské vlády dr. Karlem Rennerem a s jeho souhlasem zřídil opět vyslanectví Rakouska v Československu. (...) Při domovní prohlídce byly zabaveny opisy jeho hlášení a zprávy gestapu o činnosti zahraničních velvyslanectví v Praze a o mezinárodních otázkách... Marek doznal, že je psal... Markova žena žije ve Švýcarsku..." (V dopise z května 1947 obviněný záležitost výslovně objasnil. F. Marek nikdy "agentem" gestapa nebyl.)

Plukovník Mironov z moskevské věznice obdržel 30. července 1945 rozkaz, aby převzal vězně F. Marka. Uvádělo se v něm: *"... Z příkazu generála Abakumova je vězeň Marek Ferdinand eskortován do Moskvy..."*

V srpnu 1945 generál Kovalčuk, náčelník správy kontrarozvědky "Směrš" 4. ukrajinského frontu, postoupil "spis Marek" lidovému komisariátu obrany v Moskvě. Ve směrnici se praví: *"Spis o žalobě proti Markovi Ferdinandu se předává současně s osobou zatčeného lidovému komisariátu obrany k dalšímu vyšetřování..."*

V období od 5. do 8. srpna 1945 existují Markem podepsané stvrzenky, že vězeňské orgány převzaly od něho peníze a osobní předměty, které si jako vězeň nesmí ponechat (včetně částky 525 Kč).

Z ruského vyšetřovacího protokolu ze 6. března 1946 vyplývá, že F. Marka zřejmě podrobili četným výslechům. F. Marek například prohlašuje: *"Potvrzuji plně a vcelku níže podepsané výpovědi z protokolů o výslechu z 25. 5., 26. 5., 1. 6., 11. 6. a 15. 6. 1945 a nemám k nim co doplnit..."*

F. Marka opakovaně vyslýchali ve věci každé zprávy, kterou dodal gestapu. K tomu F. Marek uvedl: *"Celkem jsem předal Schulzemu přes dvacet takových zpráv... Moje spolupráce s gestapem byla tajná a předávání podkladů Schulzemu nebo jeho zmocněnci se několikrát dělo v konspirativním bytě gestapa v Praze... Chtěl bych poznamenat, že jsem za svou práci pro gestapo nikdy neobdržel žádnou peněžitou odměnu a že jsem byl přinucen pracovat ze strachu před represáliemi vůči mně a mojí ženě..."*

F. Marek dále vysvětloval: *"... Musím přiznat, že jsem svou spolupráci s gestapem zatajil až do doby, kdy jsem byl zatčen sovětskými bezpečnostními orgány..."* Vyšetřující soudce však v této souvislosti F. Markovi vytýkal, že se tím také dopustil zrady na rakouské i na československé vládě. F. Marek to dokonce připustil.

Dne 22. listopadu 1946 odeslal F. Marek ze své cely č. 122 ve věznici Butyrka žádost o udělení milosti. V ní uvedl: *"Neprovinil jsem se nijak proti Sovětskému svazu. Je mi 65 let, jsem ve špatném zdravotním stavu. Proto vás žádám, abyste mne předali rakouskému státu..."* Tato Markova žádost byla postoupena příslušným místům v ministerstvu státní bezpečnosti SSSR.

29. prosince 1946 požádal zástupce náčelníka butyrského vězení hlavní správu, aby urychlila vyšetřování případu vzhledem ke stále se zhoršujícímu zdravotnímu stavu vězně Ferdinanda Marka. V přiložené informaci se sděluje, že F. Marek se od 10. července 1946 nachází ve vězeňské nemocnici. Trpí *"chronickou a pokročilou ischemickou srdeční chorobou a plicním emfysemem."* Náčelník zdravotní služby věznice Butyrka plukovník Larin naléhavě proto navrhoval: *"urychlit vyšetřování a Marka odeslat do tábora pro oslabené a invalidy".*

F. Marek napsal 21. ledna 1947 z cely č. 122 chybnou ruštinou a tiskacími písmeny tuto žádost vyšetřujícímu soudci: *"Jsem nemocný, slabý a velmi hubený. Mohu od vás dostat trochu lepší jídlo, jaké dostávají někteří vězňové ve vyšetřovací vazbě? Je-li to možné, mnohé díky."* Bylo to čtyři dny před Markovými šestašedesátými narozeninami.

F. Marka vyslýchali do všech podrobností o jeho činnosti ve funkci rakouského diplomatického zástupce v Praze. Uvedl, že *"po březnu 1938 přišel o svou penzi a byl tudíž nucen pracovat u jedné české firmy".* Působil u ní prý jako revizor šest let. Ke své činnosti po osvobození dodával: *"Po skončení československé revoluce 7. května jsem se odebral na městský revoluční výbor, kde mne registrovali jako prozatímního diplomata Rakouské republiky u československé vlády."*

O svých vztazích ke gestapu F. Marek vypověděl: *"Moje žena, Hedwiga Marková, rozená Brodová, je židovského původu. Když v roce 1939 přišli do Prahy Němci, obával jsem se represí proti mým dětem Hansimu a Elisabeth. Obrátil jsem se na advokáta dr. Müllera s prosbou o doklad, z něhož by vyplývalo, že moje děti jsou arijci... Moje žena odjela již v roce 1938 na rakouský pas do Švýcarska a v současné době žije v St. Gallen. Můj syn Hans, povoláním filmový režisér, začal v roce 1940 pracovat v Praze jako bankovní úředník. Tam ho jakýsi mně neznámý agent gestapa odhalil jako syna židovky. Kvůli tomu ho gestapo předvolalo k prověření jeho dokladů. To se stalo v roce 1943. Gestapo zjistilo, že jeho matka, moje žena, je židovka. Poté jsem byl rovněž se svými doklady předvolán na pražské gestapo. Vyslýchal mne neznámý pracovník gestapa v civilu, který přezkoumal všechny předložené dokumenty a prohlásil, že jsem ženat s židovkou a tudíž že i moje děti jsou židé. Pod hrozbou užití zbraně prohlásil, že jsem měl poměr se ženou židovského původu, která má se mnou židovské děti... Poté mne tento pracovník varoval, že ještě od gestapa uslyším, co je třeba, a propustil mne..."*

"Asi po čtrnácti dnech objevil se v mém bytě důstojník gestapa, Němec jménem Schulz, společně s mou bývalou osobní sekretářkou Senslovou, která znala adresu mého bydliště. Schulz mi v rozhovoru řekl, že by gestapo potřebovalo pro říšského protektora Franka zprávy, jak diplomatické kruhy v Praze reagují na berlínskou politiku, a navrhl mi, abych spolupracoval s gestapem, takže bych ho informoval o postoji diplomatů, a slíbil mi, že gestapo nebude v budoucnosti pronásledovat ani mne ani moje děti. Dal jsem Schulzovi k tomu svůj osobní souhlas. Jakmile obdržel můj souhlas ke spolupráci s gestapem, Schulz odešel. Od té doby jsem vyhotovil a předal gestapu asi deset až dvacet hlášení. Dvě z nich jsem předal majoru Schulzovi osobně, ostatní jsem předal jednomu spolupracovníku gestapa v Praze, jistému Jägrovi, který mne navštívil v mém bytě... Jäger určil, že dny schůzek se budou konat jednou až dvakrát měsíčně, mezi osmou a desátou hodinou večerní... V jedné zprávě, kterou jsem v srpnu 1943 předal majoru Schulzovi osobně, jsem informoval o mezinárodní politice USA a Litvy. K tomu poznamenávám, že jsem v červenci navštívil svou ženu v St. Gallen, přičemž jsem se setkal se švýcarským vyslancem v USA Bruggmannem. Kromě toho jsem v Bernu hovořil s Turanskasem, do roku 1939 litevským diplomatem. Ve své zprávě gestapu jsem psal o rozmluvách s těmito osobami; na jejich obsah se již přesně nepamatuji. Kopie všech mých zpráv gestapu jsou uloženy ve zvláštních deskách v mém bytě v Podskalské ulici 55. Ostatní mnou sestavené zprávy pro gestapo se týkaly zahraniční politiky Bulharska, Rumunska, Švýcarska a dalších zemí. Na obsah těchto zpráv si nevzpomínám."

Na otázku sovětského vyšetřujícího soudce o odměně, jíž mu poskytovalo gestapo za tyto informace, F. Marek odpověděl: *"Za svou spolupráci s gestapem jsem nedostal žádnou odměnu. Ovšem od mého prvního rozhovoru s majorem Schulzem nebyli jsme již ani já ani mé děti nijak pronásledováni."* Svým podpisem Marek potvrdil, že: *"... v protokolu je vše sepsáno podle mých slov ve správném překladu do němčiny".*

Právem bychom se dnes mohli ptát, proč tak zkušený diplomat, jakým F. Marek nepochybně byl, vůbec ukládal ve svém bytě kopie zpráv pro gestapo. Chtěl tím patrně později dokázat, že jeho "zprávy" gestapu neměly valnou cenu a že nikomu nezpůsobily škodu. To zřejmě později zjistili i Rusové. F. Marek však nemohl tušit, že tyto zprávy mohou být považovány též za "důkaz" jeho spolupráce s gestapem. Bohužel, tyto zprávy již neexistují a proto jsme v tomto směru odkázáni na dohady. V dopise adresovaném ředitelství věznice v Moskvě podává F. Marek, krátce před svou smrtí, vysvětlení o těchto zprávách určených gestapu. O nějaké spolupráci s gestapem nebo o tom, že by byl činný jako agent gestapa, neexistují jakékoli důkazy.

Pověřenec pro zvláštní úkoly 4. oddělení 3. hlavní správy pro kontrarozvědku ministerstva státní bezpečnosti Sovětského svazu major Adamov, jemuž bylo svěřeno šetření ve věci obžaloby proti F. Markovi, prozkoumal v květnu 1947 veškeré "doličné předměty". Šlo o sedmatřicet hlášení gestapu, které byly v květnu 1945 zajištěny v pražském Markově bytu. Byly přiloženy pro pozdější obžalobu F. Marka ve "zvláštní obálce" k vyšetřovacímu spisu č. 1429. F. Marek se k nim sám podrobně vyjádřil. Plukovník Kartašov, zástupce velitele 4. oddělení 3. hlavní správy pro kontrarozvědku, potvrdil 26. května závěr, který z toho vyplýval. Avšak další vyšetřování F. Marka bylo 29. května oficiálně zastaveno, neboť *"Marek dne 4. května zemřel na srdeční vadu a chronický zánět ledvin".*

Zdá se, že přeložení těžce nemocného F. Marka do vězeňské nemocnice v Butyrce nebylo tehdy vůbec jednoduché. Dne 20. února 1947 psali tajemník věznice Lefortovo kapitán Malkin i velitel věznice podplukovník Jonov znovu ministerstvu státní bezpečnosti. Žádali o *"naléhavý převoz do nemocničního vězení v Butyrce za účelem hospitalizace."* Současně zaslali lékařský posudek o zdravotním stavu vězněného F. Marka. V posudku se konstatovalo, že F. Marka přeložili v červenci 1946 do nemocničního oddělení věznice Butyrka, *"odkud se vrátil 12. února 1947 bez viditelného zlepšení. Nyní se nachází Marek ve velmi špatném stavu... potřebuje přísný klid na lůžku a odpovídající péči."* Náčelník sanitárního oddělení ve věznici Lefortovo nadporučík lékařské služby Janšin závěrem napsal: *"Vězeň Ferdinand Marek musí být neprodleně přeložen do nemocnice v butyrské věz-*

nici ministerstva státní bezpečnosti za účelem dlouhodobějšího ošetřování..."

Za několik dní, 24. února 1947, Marka konečně přeložili na sanitární oddělení ve věznici Butyrka. Plukovník lékařské služby Larin zjistil *"těžké onemocnění"* vězně a jako diagnosu uvedl *"chronickou chorobu srdeční i všeobecnou stařeckou zchátralost"*. Úřední vyšetřování Markova případu bylo 17. května 1947 oficiálně zastaveno. *"Zatčený Marek je těžce nemocen a nelze jej předvést k výslechu."*

F. Marek odeslal 19. dubna příslušným místům žádost v německém jazyce. Ospravedlňuje se v ní a prohlašuje za naprosto nevinného. Uvádí v ní: *"Silné duševní deprese mi zabránily, abych vyvrátil obvinění proti mně vznesená. Po delším nemocničním ošetření vidím dnes věci jasněji..."* F. Marek dodával, že při svém zatčení v květnu 1945 *"byl již aktivním diplomatickým zástupcem Rakouska"* a že Rakousko bylo tehdy uznáno jak Spojenci, tak i Sovětským svazem. Rakouský státní kancléř K. Renner *"písemně potvrdil mé postavení i činnost"*. Právě tak byl F. Marek *"oficiálně uznán"* československou vládou *"ve smyslu její spojenecké politiky"* - jmenovitě presidentem E. Benešem, ministrem J. Masarykem a ostatními.

Ve zprávách gestapu, které byly v roce 1945 u Marka nalezeny a zabaveny, šlo podle Markova vysvětlení *"o záznamy a výtahy ze švýcarských novin, z vysílání spojeneckého rozhlasu a příležitostně o pověsti, které kolovaly v pražské veřejnosti. (...) Tento materiál, jak ukazuje jeho obsah, nebyl tajný, nýbrž byl každému přístupný, a politickým místům v Říši byl lépe znám než mně. (...) Tyto záznamy mi sloužily k objasnění mého antifašistického postoje. Připravovaly základnu, abych po zhroucení nacistického režimu, ve které jsem doufal, mohl ihned zahájit svou činnost v souladu se spojeneckou politikou. Četné pohrůžky, že budu odvlečen do koncentračního tábora, mne donutily, abych některé nepodstatné materiály předal jednomu funkcionáři SD (tj. Sicherheitsdienstu). V přesvědčení, že mé chování bylo zcela v souladu se spojeneckou politikou, uvedl jsem po svém zatčení tuto skutečnost, aniž bych byl dotázán, a dal jsem bez vyzvání tento materiál k dispozici. Můj ostře protinacistický postoj byl znám nejen všem činitelům ve Vídni i v Praze, nýbrž též nacistickým úřadům, které mne v roce 1938 bezodkladně propustily a proti mně zakročily..."*

Po tomto pozoruhodném a také smělém vylíčení napsal F. Marek řediteli vězení: *"Jako těžce nemocný, jehož stav se dle mého přesvědčení už nemůže ve vězení - přes svědomitou péči - podstatně zlepšit, žádám pana generálplukovníka, aby mou záležitost co nejrychleji uzavřel, přikázal zrušit mou vazbu a zároveň mne předal rakouskému diplomatickému zastupitelství v Moskvě."*

Tento dopis, psaný krátce před jeho smrtí, nám dává jasné vysvětlení o Markově takzvané "spolupráci s gestapem". Možná, že existovali nějací ruští úředníci, kteří podnítili F. Marka k této objasňující výpovědi. Ale snad to bylo i jeho přesvědčení, že živý nikdy z vězení nevyjde, které ho přimělo, aby se osobně tak podrobně ospravedlňoval. Pravděpodobně nebudeme moci nikdy přesně zjistit skutečné příčiny tohoto otřesného svědectví jeho neviny.

Po několika dnech odeslal F. Marek další žádost v němčině adresovanou ředitelství věznice. Úvodem napsal: *"Jsem činný rakouský diplomat, nemocný a bez prostředků. Prosím, aby mně bylo umožněno požádat rakouského diplomatického zástupce v Moskvě, aby mohl vězeňské správě složit pro mne 200-300 rublů pro nákup tabáku a jiných věcí..."* Několik dní poté však Ferdinand Marek zemřel.

Dne 7. května 1947 zaslali náčelník butyrského vězení a úřadující tajemník ministerstva státní bezpečnosti protokol o soudním lékařském ohledání mrtvoly F. Marka z 5. května 1947. Tento protokol se nalézá ve "spisu Marek" a dokazuje, jak velice se ruské úřady snažily, aby "případ Marek" přece jen uzavřely poměrně korektně. Originál i německý překlad tohoto protokolu jsou zde proto uvedeny v plném znění.

*

H. Markové se ještě před začátkem druhé světové války podařilo vystěhovat se z Prahy do St. Gallen ve Švýcarsku. Znala dost dobře St. Gallen z četných návštěv, jež podnikla se svým manželem. Nade vše ráda studovala v bohaté klášterní knihovně. Po válce - v roce 1948 - se vrátila do Rakouska a žila až do roku 1964 ve Vorarlbergu. Ve Schrunsu byla H. Marková také pochována.

Elisabeth, dcera F. Marka, se po zatčení svého otce snažila objasnit jeho osud. Požádala prvního rakouského velvyslance v Moskvě dr. Bischofa, aby obstaral patřičné informace, ale bez úspěchu. Na řadu dotazů rakouské vlády nepřišla žádná odpověď. Ani československá vláda, president E. Beneš, ministr zahraničních věcí J. Masaryk a další zdejší politici nebyli s to cokoli o F. Markovi zjistit.

Ch. Broda, pozdější rakouský ministr spravedlnosti, pokusil se po roce 1945 - ještě jako advokát - získat o F. Markovi, s nímž byl spřízněn, nějaké informace. Sekretariát tehdejšího státního tajemníka dr. Bruna Kreiského požádal v roce 1953 rakouské velvyslanectví v Moskvě, aby *"znovu začalo*

jednat o případu Marek vzhledem k výrazně zlepšeným vztahům".[23]) Ch. Broda se 20. listopadu 1953 spojil s úřadem spolkového kancléře a kopii svého dopisu zaslal B. Kreiskému.

Ch. Broda, jenž převzal *"stálé právní zastoupení Elisabeth Marneggové"*, která byla mezitím okresním soudem ustavena kurátorem svého otce F. Marka po dobu jeho nepřítomnosti, píše: *"Podepsanému jsou známy potíže, s nimiž se v posledních letech setkalo pátrání úřadu spolkového kancléře. (...) Podepsanému je obzvláště známo, že je nutno mít za pochybné, zda je dr. Ferdinand Marek dnes ještě vůbec naživu."* Ch. Broda dále uváděl, že *"četné osoby nalézající se v ruském zajetí byly amnestovány a repatriovány (...), že lze požadovat vyjasnění osudu vyslance dr. Ferdinanda Marka tím naléhavěji, že jeho rakouské a protinacistické stanovisko i smýšlení jsou nade vší pochybnost, (...) zdá se, že je tím spíše na místě, aby bylo s dvojnásobným důrazem znovu zahájeno úsilí směřující k objasnění osudu vyslance dr. Ferdinanda Marka..."*

Rakouský velvyslanec v Moskvě dr. Bischof sděloval, že Rusové nikdy nepřiznali, že by kdy měli vyslance F. Marka *"ve svém držení"*.

V informaci pro B. Kreiského, označené jako "důvěrná", stojí: *"V průběhu snah rakouského vyslanectví v Praze o navrácení majetku náležejícího Markovi, opakovali funkcionáři československého ministerstva vnitra obvinění vůči Markovi, že tento byl údajně konfidentem gestapa..."*

Ve "spisu Marek" ruského ministerstva státní bezpečnosti existují originály, respektive opisy různých rakouských podání. Již v květnu 1947 obdrželo sovětské ministerstvo zahraničních věcí *"dotaz rakouského politického zástupce v Moskvě se žádostí, aby byla poskytnuta informace o pobytu bývalého rakouského vyslance v Praze Ferdinanda Marka"*. Tři ruští generálové se zabývali touto záležitostí. Teprve však po smrti Ferdinanda Marka v květnu 1947 se objevilo "přísně tajné" sdělení o údajné Markově spolupráci s gestapem. Oznamovalo se rovněž, že Marek *"4. května zemřel za příznaků rostoucí srdeční slabosti"*.

Mnozí vězňové propuštění z ruských kriminálů hlásili, že se prý s F. Markem setkali. Šlo však zřejmě o nedorozumění. Jeden Švýcar například oznamoval v roce 1960, že potkal F. Marka v jedné věznici v roce 1953. Hamburský státní návladní dr. Mayer vskutku s Ferdinandem Markem sdílel vazbu v Bútyrce. Uvedl, že F. Marek mu poskytoval duchovní i morální podporu.

[23]) Od dr. Olivera Rathkolba z archívu "Nadace Bruna Kreiského". Jde o zevrubnou zprávu sekretariátu státního tajemníka dr. Bruna Kreiského z 26. 11. 1953.

Rakouský Červený kříž rovněž požádal sovětský Červený kříž o informaci o F. Markovi. Teprve v červnu 1962 obdržel poprvé zprávu o jeho úmrtí.

Na symposiu historiků v Zwettlu v Dolním Rakousku v roce 1992 se jednalo zevrubně o vztazích Rakouska k Československu[23]). O. Rathkolb se vyjádřil velmi kriticky o chování rakouské prozatímní vlády v Markově záležitosti. Prohlásil tehdy: *"Reakce oficiální rakouské strany byla hanebným způsobem zdrženlivá. Státní kancléř dr. Renner naznačil sice v dopise předsedovi vlády Zdeňkovi Fierlingerovi, že Marek zmizel, soustředil se však v této intervenci především na argumenty proti ztotožňování Rakušanů s Němci..."*[24])

Rakouský velvyslanec v Moskvě dr. Friedrich Bauer potvrzoval v dopise z roku 1993, *"že dokument o rehabilitaci Marka Ferdinanda došel na velvyslanectví..."* Podobně též činovníci ministerstva státní bezpečnosti Ruska informovali v březnu 1993 spolupracovnici Ústavu pro východní a jihovýchodní Evropu ve Vídni paní dr. Elisabeth Wislonzilovou o rehabilitaci dr. Ferdinanda Marka.

Od chvíle, kdy jsem se před mnoha lety dozvěděl od profesora dr. Engelberta Brody několik podrobností o tragickém osudu dlouholetého rakouského diplomatického zástupce v Praze dr. Ferdinanda Marka, vždy mně osobně záleželo, abych o celé věci podal přesnější informace. Doufám, že se mně to tímto stručným výkladem alespoň poněkud podařilo.

Vysvětlení k poznámkám

Všechny citované údaje z ruských výslechových protokolů jsou přístupné v původním znění i v německém překladu v Dokumentačním archívu rakouského odboje ve Vídni. Rozhodl jsem se neuvádět tyto dokumenty jednotlivě. Originály ruských dokumentů jsou v archivu ruského ministerstva vnitra v Moskvě. V knihovně Dokumentačního archivu jsou též uloženy strojopisné vzpomínky Elisabeth Marneggové na jejího otce (inv. č. 12.254).

[23]) Od dr. Olivera Rathkolba z archívu "Nadace Bruna Kreiského". Jde o zevrubnou zprávu sekretariátu státního tajemníka dr. Bruna Kreiského z 26. 11. 1953.

[24]) Protokol o tom uveřejnil Waldviertler Heimatbund. Dr. Oliver Rathkolb referoval na téma "Obtížný vztah - Rakousko a Československo v letech 1945 až 1950" a líčil i činnost Ferdinanda Marka.

Příloha

Protokol soudní patologické pitvy těla Marka Ferdinanda, syna Johanna, narozeného v roce 1881.

(překlad z ruského originálu)

Pitva byla provedena dne 5. května 1947 soudním znalcem Semjonovským za přítomnosti podplukovníka zdravotní služby Finjajeva.

Vnější pohled:

Tělo vysoce vzrostlého muže s pravidelnými tělesnými rysy a podvyživeného. Celková barva kůže: mrtvolně bledá. Na zádech a po stranách slabé fialové mrtvolné skvrny. Mrtvolný rigor všude vyznačený. Na hlavě a obličeji není nic nápadného. Ušní a nosní otvory a dutina ústní jsou volné a čisté. Krk a hrudník beze změn. Kůže v inguinách je bledá. Vnější pohlavní orgány beze změn. Dolní končetiny edematosní. Na horních končetinách a na zádech bez zvláštních změn.

Vnitřní pohled:

Dutiny hlavy jsou bledé. Lebka je celá. Krční orgány jsou celé. Sliznice laryngu, faryngu i jícnu jsou světle fialové barvy. Sternum a žebra jsou nepoškozené. Plíce jsou místy fibrinósními nánosy a vnější pleurou spojené. Plíce plněné vzduchem, podprůměrně plněné krví, edematosní. Srdce je velikosti 12x13x6 cm. Srdeční dutiny jsou rozšířené. Mitrální chlopeň je ztluštělá, chordy jsou ztluštělé a o něco kratší. Ostatní chlopně jsou ztluštělé, na aortě a na venosních arteriích jsou žlutošedivé plaquy. Tloušťka levé komory srdeční je 2,5 cm, pravé komory 0,6 cm. Srdeční sval má šedivý nádech, v oblasti hrotu je několik fibrosních výběžků. Sliznice žaludku a střev je šedofialové barvy. Slinivka břišní není nápadná. Játra jsou poněkud zvětšená, hladkého povrchu, poněkud tlustá, při řezu se tkáň podobá muškátu. V žlučníku je velké množství velkých a menších kamenů, tmavohnědě zbarvených, stěny žlučníku jsou ztluštělé (?), jeho sliznice je jemná. Ledviny jsou obvyklé velikosti, na jejich povrchu je mnoho malých svraštěnin. Mozkové blány jsou široké, šedého zbarvení, s četnými tečkami a cáry žluté barvy. Morková vrstva je fialová. Sliznice močového měchýře je bledá, slezina je obvyklé velikosti, velmi silná, povrch je silný (nebo špekovitý?), tmavočervený. Páteř a pánevní kosti jsou celé.

Anatomická diagnoza:

Srdeční vada, mitrální insuficience, chronická pseudonefrosa. Arteriosklerosa. Kardiofibrosa. Hypertrofie srdeční. Zvětšení srdečních dutin. Amyloidosa sleziny. Edemy.

Závěr:

Smrt Marka nastala srdeční vadou při chronickém zánětu ledvin.

Soudní pitevní znalec z Moskvy
(Semjonovskij)

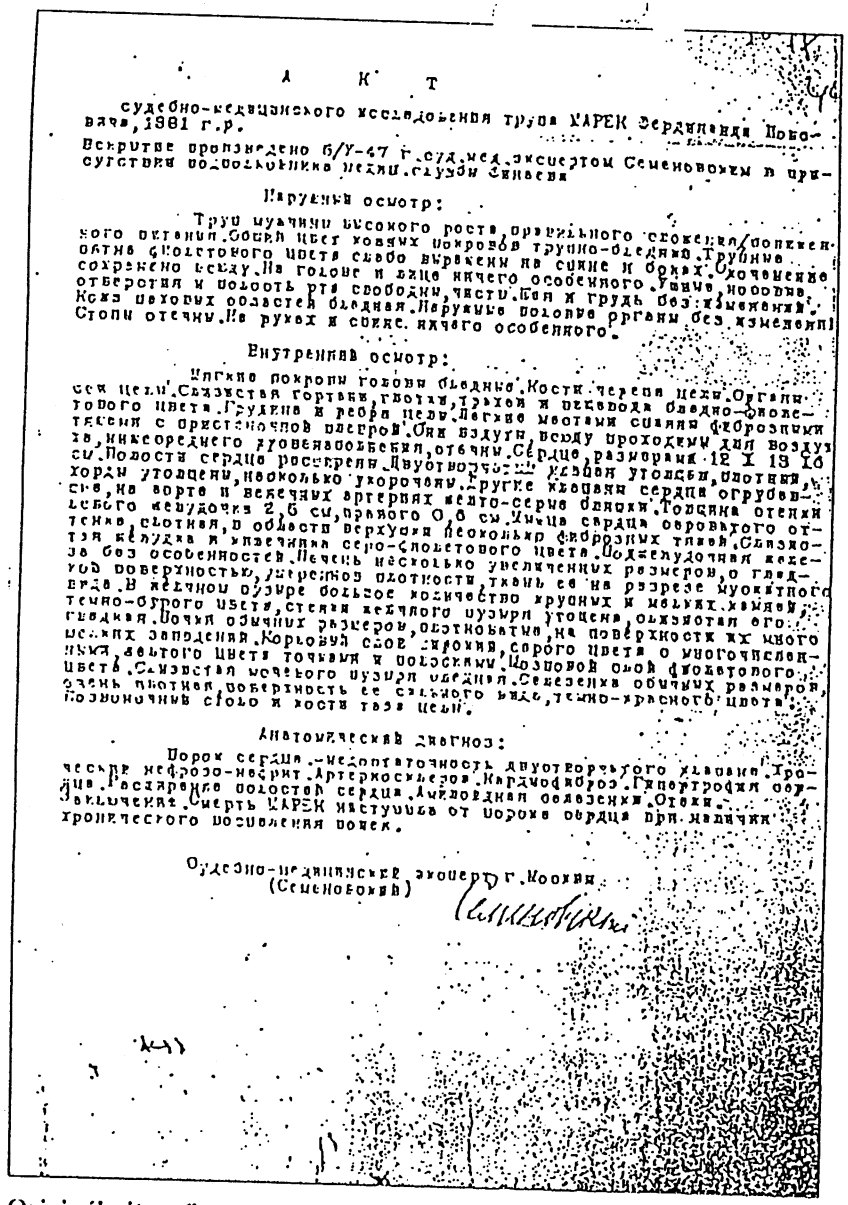

А К Т

судебно-медицинского исследования трупа МАРЕК Фердинанда Новорача, 1881 г.р.

Вскрытие произведено 6/V-47 г.суд.мед.экспертом Семеновым в присутствии подполковника мелиц.службы Синаева

Наружный осмотр:

Труп мужчины высокого роста, правильного сложения/полного питания. Общий цвет кожных покровов трупно-бледный. Трупные пятна фиолетового цвета слабо выражены на спине и боках. Окоченение сохранено всюду. На голове и лице ничего особенного. Уши, носовые отверстия и полость рта свободны, чисты. Шея и грудь без изменений. Кожа паховых областей бледная. Наружные половые органы без изменений. Стопы отечны. На руках и спине ничего особенного.

Внутренний осмотр:

Мягкие покровы головы бледные. Кости черепа целы. Органы шеи целы. Слизистая гортани, глотки, трахеи и пищевода бледно-фиолетового цвета. Грудина и ребра целы. Легкие местами сращены фиброзными тяжами, никсореднего кровенаполнения, отечны. Сердце, размерами 12 X 13 X 6 см. Полости сердца расширены. Двухстворчатый клапан утолщен, плотный, хорды утолщены, несколько укорочены. Другие клапаны сердца огрубевшие, на аорте и венечных артериях мелко-серые бляшки. Толщина отенки левого желудочка 2,5 см, правого 0,5 см. Мышца сердца островатого оттенка, плотная, в области верхушки несколько фиброзных тяжей. Селезенка серо-сливового цвета. Поджелудочная железа без особенностей. Печень несколько увеличенных размеров, с гладкой поверхностью, умеренной плотности, ткань ее на разрезе мускатного вида. В желчном пузыре большое количество крупных и мелких камней, темно-бурого цвета, стенки желчного пузыря утолщены, слизистая его гладкая. Почки обычных размеров, плотноватые, на поверхности их много мелких западений. Корковый слой сероватый, серого цвета с многочисленными желтого цвета точками и полосками. Мозговой слой фиолетового цвета. Слизистая мочевого пузыря бледная. Семенники обычных размеров, плотные, поверхность ее сального вида, темно-красного цвета. Позвоночник сбоку и кости таза целы.

Анатомический диагноз:

Порок сердца - недостаточность двухстворчатого клапана. Хронический нефрозо-нефрит. Артериосклероз. Кардиофиброз. Гипертрофия сердца. Расширение полостей сердца. Инфекционная болезнь. Отеки. Заключение: Смерть МАРЕК наступила от порока сердца при наличии хронического воспаления почек.

Судебно-медицинский эксперт г.Москвы
(Семеновский)

Семеновский

Originál pitevního protokolu Markova těla z 5.5.1947

Der erste österreichische Gesandte in Prag FERDINAND MAREK

Sein Schicksal in den Jahren 1938 - 1947

Einleitung

Dr. Ferdinand Marek wurde vom damaligen Staatssekretär für auswärtige Angelegenheiten Dr. Otto Bauer bereits 1918 offiziell als österreichischer Vertreter nach Prag entsandt. Bauer hatte damals für diese wichtige Stellung eine geeignete Person gesucht und eine diesbezügliche Empfehlung von Viola Broda erhalten. Er verkehrte im Hause der Familie Broda in Wien, Prinz-Eugen-Straße 14. Viola Broda, geborene Pabst, war die Mutter des langjährigen Justizministers Christian Broda und des bedeutenden Chemikers Univ. Prof. Dr. Engelbert Broda. Ferdinand Marek wurde am 25. Jänner 1881 geboren.

Viola Broda war eine Kusine von Ferdinand Mareks Gattin, Hedwig (geborene Broda) und Schwester des Filmregisseurs G. W. Pabst. Der Bruder Hedwig Mareks war Dr. Ernst Broda. Hedwig und Ferdinand Marek hatten zwei Kinder: Hans, geboren 1908, und Elisabeth geboren 1915[1]). Dr. Ferdinand Marek war durch seine vorhergegangene Tätigkeit und Ausbildung außerordentlich geeignet, die nach dem ersten Weltkrieg und der Gründung einer unabhängigen Tschechoslowakei schwierige Stellung eines österreichischen diplomatischen Vertreters zu übernehmen. Mareks Vater war beruflich in Prag tätig gewesen und so hatte sein Sohn Ferdinand die deutschsprachige Volksschule in Karolinenthal und Theresienstadt, anschließend das tschechische Gymnasium in Leitmeritz und Kolin besucht. Am letzteren bestand er die Matura mit Auszeichnung.[2])

Nachdem Ferdinand Marek mehrere Semester an der Universität in Prag studiert hatte, beendete er im Mai 1904 mit gutem Erfolg sein Studium mit dem juridischen Doktorat an der Universität Wien.

---

[1]) Auskünfte über verschiedene Familienverhältnisse erhielt ich von Frau Elisabeth Marnegg, der Tochter des Gesandten Dr. Ferdinand Marek. Sie stellte auch die Photos zur Verfügung und gab zahlreiche wertvolle Informationen. Ihre Mutter Hedwig, die mehrmals erwähnt wird, war die Schwester von Engelbert Broda, dem Vater von Christian und Engelbert Broda.

[2]) Diese und einige andere Angaben sind aus dem Personalakt von Dr. Ferdinand Marek im Österreichischen Staatsarchiv, Bestand Außenministerium, Archiv der Republik.

Von Mai 1904 bis Dezember 1906 war Ferdinand Marek Konzeptpraktikant bei der Finanzdirektion in Wien. Anschließend übte er verschiedene Funktionen bei der Handels- und Gewerbekammer in Brünn aus, wo er 1912 leitender Sekretär wurde.

Im Juli 1914 mußte Ferdinand Marek als Reserveoffizier einrücken. Neben perfekten Kenntnissen der deutschen und tschechischen Sprache beherrschte er auch gut Französisch, Englisch und Italienisch.

Ferdinand Marek hatte in den fast 20 Jahren seiner Dienstzeit bei der Brünner Handelskammer viele wertvolle Kontakte zu späteren tschechoslowakischen Diplomaten, Politikern und anderen Persönlichkeiten anknüpfen und ausbauen können.

Nach 1930 - als Doyen des diplomatischen Corps in Prag - kannte er die meisten der dort tätigen ausländischen Diplomaten; einige von ihnen zählten zu seinen persönlichen Freunden. Der Präsident der Tschechoslowakei Thomas G. Masaryk und Außenminister Edvard Beneš, später ebenfalls Präsident, schätzten die Persönlichkeit Mareks außerordentlich. Die beiden Präsidenten luden ihn auch ganz persönlich ein. Präsident Beneš pflegte zu sagen, Marek spreche besser tschechisch als er selbst. Er vergesse im Gespräch mit ihm dann, daß er mit einem ausländischen Diplomaten rede. Ferdinand Marek gelang es trotz mancher Schwierigkeiten, positive und nützliche freundschaftliche Beziehungen zwischen der Tschechoslowakei und Österreich aufzubauen und zu festigen. Darüber gibt es zahlreiche Dokumente, Berichte und Hinweise im Österreichischen Staatsarchiv - Archiv der Republik[3]).

Nach der nationalsozialistischen Annektion Österreichs im März 1938 wurde Dr. Ferdinand Marek fristlos entlassen. Ferdinand Marek, der nach 1938 in Prag geblieben war, versuchte in der Zeit der nazideutschen Besetzung mühevoll, mit Gelegenheitsarbeiten seine Familie zu unterstützen. Unmittelbar nach der Befreiung Prags im April 1945 nahm er Verbindung zur neuen tschechoslowakischen Regierung unter Führung von Dr. Edvard Beneš auf. Dieser gestattete Ferdinand Marek, sofort eine Vertretung für Österreich in der Tschechoslowakei zu errichten. Unterstützt wurde Marek bei dieser schwierigen Aufgabe von einigen anderen loyalen Österreichern in der Tschechoslowakei. Dazu gehörte auch der frühere österreichische Generalkonsul in Prag, Dr. Herbert Schallenberg - Vater des gegenwärtigen Generalsekretärs im österreichischen Außenministerium.

[3]) ebenda.

Marek, seine beiden Kinder und einige österreichische Mitarbeiter kümmerten sich sofort wirkungsvoll um die zahlreichen Österreicher, meist Flüchtlinge aus verschiedenen Gebieten Osteuropas, die versuchten, über Prag zurück in ihre Heimat zu gelangen. Unter beachtlichen Mühen und Schwierigkeiten trieben Marek und Schallenberg Lebensmittel auf, um diese Flüchtlinge wenigstens notdürftig zu verpflegen. Marek nahm sofort Kontakt zur provisorischen österreichischen Regierung und vor allem zu dem ihm bekannten Staatskanzler Dr. Karl Renner auf. Renner war durchaus einverstanden, daß Marek wieder eine österreichische diplomatische Vertretung in Prag errichten sollte.

Schon im Mai 1945 begannen sich einige Offiziere der sowjetischen Spionageabwehr "Smersch" für Marek zu interessieren. Marek und seine Familie dachten damals, daß die Vertreter der Sowjetarmee von Marek Auskünfte über seine frühere Tätigkeit als österreichischer Gesandter bis 1938 erlangen wollten.

Am 23. Mai 1945 wurde Marek jedoch in Prag von der sowjetischen Spionageabwehr verhaftet und inhaftiert. Er hatte Gelegenheit, seiner Tochter Elisabeth einige beruhigende Zeilen zukommen zu lassen. Dann brach jedoch jede direkte Verbindung ab. Die Familie war verständlicherweise äußerst besorgt.

Nach kurzem Zwischenaufenthalt in einem russischen Gefängnis in Baden bei Wien wurde Ferdinand Marek am 8. August 1945 zur Fortsetzung der gegen ihn gerichteten Untersuchung nach Moskau gebracht. Man warf Marek vor, daß er im deutschen Nachrichtendienst für Spionage gegen die Sowjetunion tätig gewesen war.

Die ausführlichen Verhöre und Untersuchungen ergaben, daß Marek zwar von der Gestapo zeitweise erpreßt wurde, jedoch keineswegs Spionage gegen die UdSSR betrieben hatte. Er hatte lediglich einige Berichte über die amerikanische Politik verfaßt; Kopien darüber fanden die Russen in seiner Wohnung. Bereits im Oktober 1945 verfügte der Leiter der 2. Abteilung der sowjetischen Spionageabwehr Oberst Kartaschow, daß *"die Untersuchung im Falle Marek zeitweilig auszusetzen"*[4]) sei. Trotzdem wurde Marek nicht aus dem Gefängnis entlassen und weder seine Angehörigen, noch die österreichische Regierung wurden über den "Fall Marek" informiert. Im Gegenteil - mehrere Anfragen des österreichischen Botschafters in Moskau sowie von Familienangehörigen blieben stets unbeantwortet.

[4]) Alle Angaben über die Haft sind im Akt Ferdinand Marek, Moskau, Archiv.

Dies führte dazu, daß manche falsche Informationen zeitweise in Wien geglaubt wurden. Einige Österreicher, die aus russischen Gefängnissen entlassen worden waren und nach Österreich zurückkehrten, gaben an, Marek getroffen zu haben. So wurde die Hoffnung weiter genährt, daß Ferdinand Marek doch eines Tages wieder nach Österreich heimkehren könnte.

Im Herbst 1946 verschlimmerte sich im Gefängnis Lefortowo der Gesundheitszustand von Ferdinand Marek. Der Leiter des Gefängnisses, Oberst Jonow, verlangte vom sowjetischen Ministerium für Staatssicherheit für Marek eine *"dringende Verlegung in das Spital des Gefängnisses Butyrka zwecks stationärer Behandlung"*. Der Leiter der Sanitätsabteilung des Genfägnisses, Oberst Dr. Janschin, stellte einen besorgniserregenden Befund über den Gesundheitszustand von Marek aus. Er forderte für den Häftling, der an einem Herzfehler mit Dekompensationserscheinungen 3. Grades sowie Dystrophie litt, *"strengste Bettruhe"*.

Marek wurde daraufhin in die Krankenstation des Gefängnisses Butyrka verlegt. Der Leiter der Sanitätsabteilung, Oberst Dr. Larin, meldete am 27. Februar 1947, daß der Gesundheitszustand Mareks äußerst schlecht sei. Im April 1947 richtete Marek ein schriftliches Gesuch um Entlassung an die Gefängnisdirektion. Am 17. 4. 1947 schrieb der Gefängnisdirektor: *"Die Untersuchung in der Sache kann man beenden"*.

Ende April 1947 schrieb der schwer Kranke noch ein Ansuchen, daß man die österreichische Botschaft in Moskau bitten möge, ihm etwas Geld für *"Zubußen, wie Seife, warme Strümpfe, einen Shawl"* zu senden. *"Ich wäre als 65-jähriger Mann sehr dankbar"*. Am 4. Mai 1947 starb Marek *"unter Erscheinungen zunehmender Herzschwäche"*. Am nächsten Tag erfolgte eine gerichtlichsmedizinische Untersuchung seines Leichnams. Der gerichtsmedizinische Experte Dr. Semjonowski erstellte ein ausführliches und fundiertes Protokoll über seine Untersuchung der Todesursache. Eine Kopie dieser Untersuchung wird in dieser Arbeit veröffentlicht. Abschließendes Ergebnis: *"Der Tod des Marek erfolgte infolge eines Herzfehlers bei chronischer Nierenentzündung"*.

Es scheint daher jetzt durchaus erwiesen, daß Dr. Ferdinand Marek am 4. Mai 1947 in der Krankenabteilung des Butyrka Untersuchungsgefängnisses in Moskau auf Grund seiner durch die Haft verursachte körperliche Schwäche und an seinem Herzleiden verstorben ist. Alle Meldungen von Personen, die angeblich Marek nach diesem Datum in einem Gefängnis oder Arbeitslager getroffen haben wollen, sind daher auf eine Verwechslung seiner Person zurückzuführen. Allerdings wurde von russischer Seite das exakte Todesdatum weder den Verwandten Mareks,

noch auf deren Anfragen der österreichischen Botschaft in Moskau jemals bekanntgegeben.

Entsprechend Artikel 3 des Gesetzes der RSFSR vom 18. Oktober 1991 *"über die Rehabilitierung von Opfern der politischen Repression"* wurde Ferdinand Marek voll rehabilitiert. Dies kann auch als Bestätigung der ungerechten Verhaftung Mareks und der darauf folgenden Untersuchungshaft in russischen Gefängnissen gewertet werden. Man wird jedoch den mit dem *"Fall Marek"* befaßten russischen Behörden kaum vorwerfen können, daß sie nicht alle ihnen von vorgesetzten Behörden auferlegten bürokratischen Schikanen diensteifrig und genau befolgt hätten. Am 20. Mai 1947, wenige Wochen nach Mareks Tod, befaßte sich der stellvertretende Leiter der sowjetischen Spionageabwehr, Generalmajor Budarew, mit der *"Einstellung der Untersuchung im Fall Marek"*. Budarew verfügte, daß *"wegen des Todes des Angeklagten die Untersuchung einzustellen und der Akt in das Archiv der 1. Sonderabteilung des MFiA der UdSSR zu übergeben sei"*. Wahrscheinlich verdanken wir daher diesem Generalmajor Budarew, daß wir heute durch diese Akten einiges mehr über die beiden letzten Lebensjahre von Ferdinand Marek in russischer Haft erfahren können.

*

Es ist keineswegs meine Absicht, eine Arbeit über die durchaus erfolgreiche Tätigkeit von Ferdinand Marek als langjähriger österreichischer Gesandter in Prag vorzulegen. Es soll auch keine Biographie dieses bemerkenswerten Diplomaten sein. All dies bleibt der weiteren Forschung vorbehalten. Meine Absicht ist es lediglich, einige wesentliche Details aus Mareks langjährigem Wirken als österreichischer Gesandter und vor allem aber sein trauriges Schicksal als Untersuchungshäftling in russischen Gefängnissen zu beleuchten.

Die von mir benützten Akten aus russischen, tschechischen, deutschen und österreichischen Archiven habe ich komplett dem Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes in Wien zur Verfügung gestellt. Dort befinden sich auch die von seiner Tochter Elisabeth Marnegg verfaßten interessanten Erinnerungen für weitere Forschungen.

Es ist mir ein Bedürfnis, all jenen zu danken, die mir bei dieser Forschungsarbeit behilflich waren. Schon im Jahre 1968 hat mich mein

später verstorbener guter Freund Univ. Prof. Dr. Engelbert Broda[5]) auf das Schicksal Ferdinand Mareks aufmerksam gemacht. Er führte mich auch mit Ferdinand Mareks Tochter, Elisabeth Wallerstein-Marnegg, zusammen. Von Frau Marnegg erhielt ich dann die Kopie ihrer Erinnerungen und zahlreiche wichtige Auskünfte.

In Prag, vor allem aus dem Archiv des tschechoslowakischen Außenministeriums, bekam ich einige interessante Dokumente über die langjährige Tätigkeit von Ferdinand Marek als österreichischer Gesandter. Für diesbezügliche Hilfe danke ich vor allem Frau Dr. Libuše Brodová und dem Historiker Dr. Zdeněk Šolle. In Wien war es der inzwischen zum Generaldirektor des österreichischen Staatsarchivs ernannte Hofrat Dr. Lorenz Mikoletzky, der mir den Zugang zum Personalakt Dr. Ferdinand Mareks ermöglichte. Dr. Eckhart Früh, Dokumentation der Wiener Arbeiterkammer, stellte mir einige diesbezügliche Zeitungsausschnitte zur Verfügung. Weiters erhielt ich wertvolle Unterlagen von Dr. Dr. Oliver Rathkolb von der *"Bruno Kreisky-Stiftung"* in Wien. Sein Referat beim Historikersymposion im Oktober 1992 in Zwettl enthält auch einige Angaben über das Verhältnis von Dr. F. Marek zu Staatskanzler Dr. K. Renner. Der Tochter Dr. F. Mareks, Elisabeth Marnegg, danke ich nochmals für zahlreiche Photos sowie für die freundliche Durchsicht meines Manuskriptes. Dr. Susanne Miller, Bonn, war mir behilflich, einige Akte betreffend die Pensionierung Dr. Mareks im Archiv des auswärtigen Amtes Bonn zu besorgen, wofür ich besonders danke. Frau Dr. Elisabeth Campagner korrigierte dieses Manuskript und bereitete die Drucklegung vor. Barry McLoughlin, ein irisch-österreichischer Forscher, half bei der Beschaffung von Dokumenten aus den russischen Archiven. Soweit diese Texte in russischer Sprache waren, haben der inzwischen verstorbene Alfred Rosenberg und Martin Grünberg entsprechende Übersetzungen angefertigt.

All diesen Personen danke ich herzlich für die Hilfe, die es mir erst ermöglichte, diese Arbeit vorzulegen.

Frühjahr 1995

Herbert Steiner

[5]) Über Univ. Prof. Dr. E. Broda gibt es eine inhaltsreiche Biographie: G. Oberkofler: Engelbert Broda (1910 - 1983), Wien 1983.

Ferdinand Marek - der erste österreichische Gesandter in Prag

Ferdinand Marek war ein vielseitig begabter musischer Mensch. Er spielte recht gut Klavier, Gitarre und Violine und schätzte aber neben klassischer Musik auch moderne Schlager. Zeitweise komponierte er und schrieb einige Gedichte. Er liebte es, gelegentlich zu zeichnen und zu malen.

Im österreichischen Außenministerum wurden Ferdinand Mareks politische Berichte aus Prag wegen ihrer guten stilistischen Form geschätzt und galten sogar manchmal für andere Diplomaten als Vorbild. Dies ist einer der vielen Gründe, weshalb es bedauerlich ist, daß nur wenige Teile seines persönlichen Tagebuches erhalten geblieben sind. Seine stets hilfsbereite, fröhliche und tolerante Art schätzten viele seiner Kollegen, obwohl die Durchsicht von Mareks Personalakt (3) die Vermutung nährt, daß Marek zweifellos auch manche Neider und Gegner hatte. Er geriet jedoch kaum in persönlichen Streit. Er gab sich stets als der perfekte "Gentleman" und sein beliebter Wahlspruch bei Auseinandersetzungen war: *"Kill by kindness"*.

Hedwig, geborene Broda, seine Gattin, besuchte als Studentin auch einige Vorlesungen von Prof. Boltzmann. Das Interesse für Boltzmann scheint in der Familie Broda durchaus verbreitet gewesen zu sein. Univ. Prof. Dr. Engelbert Broda, Hedwigs Neffe, schrieb eine allseits anerkannte Biographie über Ludwig Boltzmann sowie zahlreiche wissenschaftliche Aufsätze.[6])

Hedwig Mareks Vater hieß ebenfalls Engelbert; dieser Vorname wurde in der Familie Broda scheinbar geschätzt. Das Wohnhaus in der Prinz Eugen-Straße 14-18 gehörte dem Fürsten Schwarzenberg. Die Familie Broda war mit einigen bekannten Österreichern verwandt. Der berühmte Filmregisseur G. W. Pabst war der Bruder Viola Brodas. Der Komponist Dr. Wilhelm Kienzl zählte ebenfalls zur Familie. Die Brodas waren bis zur

[6]) Siehe Fußnote 5.

allgemeinen Inflation nach 1918 durchaus vermögend. Zur weiteren Verwandtschaft gehörte auch Dr. Leopold Zechner, Präsident des Stadtschulrates; weiters dessen Tochter, Dr. Ingrid Leodolter, die erste Ministerin für Gesundheit. Zu den zahlreichen einflußreichen Freunden der Familie Broda zählten unter anderen Prof. Dr. Hans Kelsen, der Schöpfer der österreichischen Verfassung; der sozialdemokratische Theoretiker Dr. Max Adler und der führende Sozialdemokrat und seit November 1918 österreichische Außenminister (Staatssekretär) Dr. Otto Bauer.

Im Jänner 1919 beauftragte der österreichische Staatssekretär Dr. Otto Bauer Dr. Ferdinand Marek, sich als österreichischer diplomatischer Vertreter nach Prag zu begeben. Auch die tschechoslowakische Regierung ernannte für Wien einen diplomatischen Vertreter.

Im Archiv des tschechischen Außenministeriums in Prag befinden sich daher ab März 1919 mehrere Dokumente, aus denen hervorgeht, daß die Tätigkeit Mareks in den ersten Jahren seines Aufenthaltes in Prag mit gewissem Argwohn beobachtet wurde. Ein Sonderdienst der Post- und Telegraphendirektion in Prag hörte regelmäßig die von Marek geführten Telephongespräche ab.[7]) So hieß es in einem Bericht an das Präsidium des Ministeriums des Inneren in Prag vom 4. 3. 1919: *"Gestern um 12 Uhr 30 wurde ein Telephongespräch zwischen Wien und der hiesigen Station Nr. 2593 / Dr. Marek abgehört. Die hiesige Station hat sich über die gestrigen Ausschreitungen beschwert und hinzugefügt, daß die Deutschen in Prag nicht genügend geschützt sind. Wien antwortete, daß Dr. Otto Bauer nachmittags mit einem Flugzeug nach Prag kommen wird."*

Das tschechoslowakische Innenministerium vermerkte auf diesem Bericht, *"daß man die Telephongespräche von Dr. Marek streng verfolgen und eventuell alles Interessante melden soll"*. Am 6. 3. 1919 richtete das Prager Innenministerium diesbezüglich sogar eine Anfrage an den tschechoslowakischen Ministerrat, ob dem *"Genannten das Telephon abzunehmen ist, im Falle einer Wiederholung"*[8]).

Die Behörden und vor allem die neue tschechische Polizei begegneten Marek mit tiefem Mißtrauen. Bereits am 1. März 1919 kamen zwei Beamte der neuen tschechoslowakischen Staatspolizei in die Wohnung Mareks, um dort eine Hausdurchsuchung vorzunehmen. Darüber berichten am 2. 3. 1919 einige österreichische Zeitungen in Wien. Darunter die "Neue Freie Presse" und die "Arbeiterzeitung". Die Kriminalbeamten verlangten die

[7]) Archiv des tschechischen Außenministeriums in Prag, Nr. 350-P.p.-1990und Nr. 2584. Ebenso Nr. 340/21 pd. Res. vom 2. 6. 1921, Schachtel 19 - Österreich.

[8]) ebenda.

Ausfolgung der dienstlichen sowie der privaten Korrespondenz. Dr. Marek kündigte bezüglich dieser *"Verletzung der diplomatischen Gebräuche"* einen Protest im tschechoslowakischen Außenministerium an.[9])

Am 13. 11. 1919 meldete der tschechoslowakische Gesandte in Wien, daß er von Kanzler Dr. Renner gefragt worden sei, ob für die tschechoslowakische Regierung Dr. Ferdinand Marek nach Abschluß eines Friedensvertrages als *"österreichischer Gesandter"* annehmbar wäre.

Das Interesse der deutschen Gesandtschaft in Prag für alle österreichischen Bemühungen, gute Beziehungen zur Tschechoslowakei herzustellen, war stets intensiv. Die diesbezüglichen Akten des Politischen Archivs des Auswärtigen Amtes in Berlin zeigen dies sehr deutlich. Bereits am 15. 1. 1919 gibt es aus Prag einen ausführlichen Bericht über Dr. Ferdinand Marek, in dem es heißt... *"Er befaßt sich ausschließlich mit der Erledigung wirtschaftlicher Angelegenheiten und ist bei den Tschechen nicht unbeliebt..."* Zu dieser Zeit befand sich Dr. Robert Scheu, ein Wiener Schriftsteller und Politiker auf Besuch in Prag. Scheu war im Einvernehmen mit Staatskanzler Dr. K. Renner in die Tschechoslowakei gereist und traf dort mit einigen tschechischen Politikern zusammen. Die deutsche Gesandtschaft in Prag interessierte sich eingehend für Scheus Mission. Man vermutete, daß Scheu eventuell Dr. F. Marek als österreichischer Gesandter ablösen könnte. Allerdings war die deutsche Einschätzung nicht gerade freundlich... *"Sehr geeignet scheint Herr Scheu für seine Mission nicht zu sein. Er ist der Typus des Wiener Kaffeehauspolitiker..."*

Das oben erwähnte Mißtrauen der tschechoslowakischen Regierung gegenüber Dr. F. Marek scheint noch einige Jahre angedauert zu haben. Am 2. 6. 1921 wurde ein Bericht der tschechoslowakischen Vertretung in Wien mit dem Vermerk *"strengvertraulich"* nach Prag übermittelt. Angeblich hätte der tschechoslowakische Außenminister Dr. E. Beneš Auftrag erteilt, *"eine geeignete Art der Abberufung von Dr. F. Marek von Prag zu arrangieren"*. In den folgenden Jahren scheint sich allerdings das Vertrauen zu Dr. Marek auf Seite der tschechoslowakischen Regierung merklich verbessert zu haben.

Erst 1922 gelang es Dr. Ferdinand Marek, in Prag ein Haus in der Jungmannova 9 zu kaufen und dieses für die Bedürfnisse der österreichischen Gesandtschaft adaptieren zu lassen. Es war dies gar nicht so einfach. Die

[9]) Siehe dazu Berichte in "Arbeiterzeitung" 2. 3. 1919 und "Neue Freie Presse" 2. 3. 1919, der Titel in beiden Fällen ist: "Hausdurchsuchung beim deutsch-österreichischen Bevollmächtigten".

Büros der Gesandtschaft und die Wohnungen der Mitarbeiter befanden sich bis dahin in verschiedenen Teilen Prags.

Marek drohte dem tschechoslowakischen Außenministerium einmal sogar damit, daß er am Wenzelsplatz einen Wohnwagen aufstellen werde. Die Gesandtschaft konnte verschiedene Vorträge und Empfänge nur in einigen Prager Hotels durchführen.

Schließlich bekam Marek durch die Vermittlung des Generaldirektors der Tatrawerke, Baron Franz Ringhoffer, für seine Familie doch eine geeignete Wohnung.

Wie sehr Marek darunter litt, keine entsprechende Wohnung zu haben, geht aus seiner Tagebucheintragung vom 15. 12. 1921 hervor: *"Heute vor einem Jahr mußten wir aus der sonnigen, schönen Wohnung am Riegerkai fort - Wochen und Monate der nervenzerstörenden Heimatlosigkeit..."* Bei Veranstaltungen anläßlich offizieller Besuche mußte Marek in Prager Hotels Zimmer mieten. So fanden, als Bundeskanzler Dr. Schober Prag besuchte, viele Gespräche im Hotel de Saxe statt.

Beim Besuch des österreichischen Bundespräsidenten Dr. Michael Hainisch bei Präsident Th. G. Masaryk ergaben sich kleine protokollarische Schwierigkeiten. Bei der Ankunft von Präsident Hainisch spielte eine tschechoslowakische Militärkapelle die Hymnen der beiden Länder. Bundespräsident Hainisch kannte die neue österreichische Hymne von W. Kienzl noch nicht und bemerkte zu Gesandten Marek: *"Was spielen denn die?"* Marek konnte den Bundespräsidenten natürlich sofort aufklären.

Ende Dezember 1920 veröffentlichte die Prager Zeitung "Venkov" verschiedene Beiträge von Mitgliedern des diplomatischen Corps in Prag. Darunter befand sich auch ein Artikel des österreichischen Geschäftsträgers Dr. F. Marek. Dieser meinte, daß die Anknüpfung der diplomatischen Beziehungen belastet wären, da die öffentliche Meinung und auch manche Politiker *"die österreichischen Diplomaten als Vertreter der verhaßten Wiener Hegemonie und des alten österreichischen Reiches"* sähen. Marek argumentierte auch gegen die weit verbreitete tschechische Meinung, daß die Kohlelieferungen nach Österreich nur zum Vorteil Österreichs wären. Für die Tschechoslowakei *"könnte es aber nicht gleichgültig sein, wenn die wirtschaftlichen Verhältnisse im benachbarten Österreich zusammenbrechen und soziale Unruhen hervorgerufen würden..."* Er würdigte aber auch die entgegenkommende Haltung des Ministers des Äußeren Dr. E. Beneš gegenüber Österreich. *"...Die Annäherung sei besonders durch die Prager Reise des Staatskanzlers Dr. K. Renner*

gefördert worden... Österreich will die Freundschaft aller seiner Nachbarn erwerben und erhalten..."[10])

Am 24. März 1922 ersuchte der Präsident der Republik Österreich, Michael Hainisch, den Präsidenten der Tschechoslowakei, T.G. Masaryk, den bisherigen österreichischen Vertreter Dr. Ferdinand Marek als österreichischen Gesandten anzuerkennen. Marek wies diesbezüglich in einem persönlichen Schreiben an den tschechoslowakischen Präsidenten ausführlich auf seine Tätigkeit in Prag in den letzten drei Jahren hin. Marek meinte: *"Nach keiner Richtung war die Sperrung altgewohnter wirtschaftlicher Wege für das neue Österreich so schwer zu ertragen, wie zum nördlichen Nachbarn, der sich unter weitaus glücklicheren und günstigeren Bedingungen fest auf beiden Füßen in die Wirklichkeit gestellt und mit bewunderungswürdiger Raschheit und Konsequenz sein eigenes Haus aufzubauen begonnen hatte..."* (siehe auch Fußnote 12)

Am 11. 4. 1922 übermittelte Marek dem tschechoslowakischen Präsidenten T.G. Masaryk sein Beglaubigungsschreiben, welches ihn *"zum ersten Gesandten der österreichischen Republik in Prag bestellt"*.

Marek erinnerte in diesem Brief, daß er bereits am 8. 12. 1918 nach Prag gekommen war, um eine österreichische Vertretung zu errichten. *"Ohne vorerst auf der üblichen völkerrechtlichen Basis zu fußen, berufen war, die zerrissenen, wirtschaftlichen Fäden wieder aufzunehmen, behutsam zu knüpfen und womöglich weiterzuspinnen..."* (siehe auch Fußnote 12)

Marek dankte der tschechoslowakischen Außenpolitik, den öffentlichen Medien und wies darauf hin, daß seine Tätigkeit und jene seiner Mitarbeiter in der österreichischen Vertretung *"bald von Erfolg begleitet war, und die wirtschaftliche Wiederannäherung brachte nach Überwindung so mancher Hemmung schneller als es anfangs für möglich erachtet worden wäre, auch ein gegenseitiges politisches Verstehen..."* Marek versprach dem tschechoslowakischen Präsidenten, sich weiter tatkräftig dafür einzusetzen, *"zu einer Politik freundschaftlichen Einvernehmens... - auf daß die schrecklichen Kriegsfolgen endlich überwunden und unsere Völker als kulturell und materiell wertvolle Glieder in eine glückliche Völkerfamilie eingeführt werden"*.

Die Überreichung des Beglaubigungsschreibens Dr. F. Mareks, als erster österreichischer Gesandter in Prag, am 11. 4. 1922 im Schloß Lány,

---

[10]) "Neue Freie Presse", Wien 27. 12. 1920, bringt ausführliche Auszüge aus dem Artikel Mareks im "Venkov" (Weihnacht).

der Residenz des tschechoslowakischen Präsidenten T.G. Masaryk, wurde sowohl in der tschechischen als auch in der österreichischen Presse ausführlich kommentiert. Die Antwort des Präsidenten T.G. Masaryk erfolgte in deutscher Sprache. Er sagte u. a.: *"Wir waren im Kriege Gegner der unheilvollen Habsburger-Dynastie und ihres gesamten Regimes, aber wir sind jetzt schon genug beruhigt, um den richtigen Unterschied zwischen der Dynastie und ihrem Regime und dem österreichischen Volke machen zu können. Unsere Republik ist und bleibt Ihrer Republik in jeder Beziehung ein loyaler und freundlicher Nachbar..."* (siehe auch Fußnote 7)

Eine Verbesserung der Beziehungen zwischen den beiden Ländern geht auch aus den Formulierungen eines Briefes Mareks vom 16. 12. 1922 an den zuständigen Beamten im tschechoslowakischen Außenministerium hervor, wo Marek dessen Meinung bezüglich der Errichtung von österreichischen Honorarkonsulaten in Karlsbad, Reichenberg und Aussig erbat. Es hätten sich *"ortsansässige wohlhabende Persönlichkeiten in diesen Orten an das Bundesministerium für Äußeres in Wien mit dem Antrag gewendet, in den genannten Städten österreichische Honorarkonsularämter zu errichten und sich selbst für den betreffenden Posten in Vorschlag gebracht"*. Wie sehr Marek seine persönlichen Kontakte zu den zuständigen Beamten damals bereits aufgebaut hatte, wird auch daraus ersichtlich, daß er in dem Vorschlag betreffend die neuen Honorarkonsulate seine eigene persönliche Meinung anschloß und schrieb: *"Wiewohl ich die zwingende Notwendigkeit, an den genannten Orten Honorarkonsularämter zu errichten, nicht einzusehen vermag..."* Als großen Erfolg konnte Marek einige Monate später die Umwandlung der bisherigen österreichischen Paßstellen in Mährisch Ostrau, Brünn und Bratislava in ordentliche Konsulate der Republik Österreich registrieren.

Im Februar 1923 konzertierten die Wiener Philharmoniker unter Leitung von Operndirektor Schalk mit großem Erfolg in Prag. Mehr als 4.000 Personen besuchten die Konzerte. Unter den Gästen befanden sich Präsident Masaryk und Außenminister Beneš.

Mareks enge Beziehungen zur tschechischen Kultur zeigt auch Folgendes: Anläßlich des 60. Geburtstages des tschechischen Dichters Jaroslav Hilbert wurde 1929 im tschechischen Nationaltheater in Prag dessen Drama "Falkenstein" aufgeführt. Marek war tief beeindruckt und schlug dem Direktor des Wiener Burgtheaters vor, im Rahmen des Zyklus "Stimmen der Völker im Drama" dieses Stück aufzuführen. Ferdinand Marek übernahm es dann persönlich, "Falkenstein" ins Deutsche zu übersetzen. Im Sommer 1935 übergab Marek seine Übersetzung dem Direktor des Burgtheaters in Wien.

Am 26. März 1924 veröffentlichte die Prager Kommunistische Zeitung "Rudé Právo" einen sensationellen Artikel über angebliche Bankgeschäfte des österreichischen Gesandten Dr. F. Marek in Prag. Die Zeitung beschuldigte Marek, Teilhaber der Prager Bank "Fischer, Krase u. Co." zu sein.[11])

Auf Betreiben mehrerer Prager einflußreicher Freunde hätte Marek im Jahre 1920 aus seinem Privatvermögen 300.000 Kronen der Bank zur Verfügung gestellt. *"Es war eine durchaus erlaubte und ganz freie Kapitalanlage"*. Marek räumte ein, daß *"diese Beteiligung mir heute Zinsen eintrage"*. Marek hätte zur Kapitalanlage auch *"die Erlaubnis seiner vogesetzten Behörde in Wien"* erhalten. Auch hätte er darüber den tschechoslowakischen Außenminister Dr. E. Beneš informiert. Zum Artikel des "Rudé Právo" erklärte man Marek im tschechoslowakischen Außenministerium, *"man messe dieser Veröffentlichung keinerlei Bedeutung bei"* und Marek wurde ersucht, *"keine weiteren Schritte zu unternehmen"*.

Ferdinand Marek befand sich im Vergleich zu manchen anderen Diplomaten in Prag in schwieriger finanzieller Lage. Davon zeugen mehrere Ansuchen Mareks an seine Dienststelle. Trotzdem pflegte er stets guten Kontakt zu Politikern und vor allem auch zu vielen Persönlichkeiten des tschechischen Kulturlebens. Bei verschiedenen Vorsprachen beim tschechoslowakischen Präsidenten Th. G. Masaryk wurde er jeweils *"warm und herzlich"*[12]) und meist auch in deutscher Sprache begrüßt.

Starke Kräfte innerhalb der christlich-sozialen Partei in Österreich wollten ähnlich wie in Italien, Ungarn und Jugoslawien eine autoritäre Regierung in Österreich. Die Einschränkung einiger demokratischer Rechte und die legistischen Maßnahmen gegen die sozialdemokratische Partei in den Jahren 1933 und 1934 verfolgte Marek mit großer Sorge.[13]) Nach der behördlichen Auflösung des sozialdemokratischen republikanischen Schutzbundes vermerkte Marek in seinem Tagebuch: *"Die Führer der SP seien sogar froh über die Auflösung des Schutzbundes, einer*

---

[11]) Zu dem Bericht der Prager Zeitung "Rudé Právo" vom 26. 3. 1924 veröffentlichte am 28. 3. die Wiener Zeitung "Die Stunde" einen Spezialbericht. Darin klärte Dr. F. Marek die Tatsachen auf und "Die Stunde" schrieb, daß die "Verdächtigungen der Rudé Právo vollständig aus der Luft gegriffen sind".

[12]) Siehe Personalakt Ferdinand Marek, Archiv der Republik, Österreichisches Staatsarchiv.

[13]) Über die ambivalente Haltung der österreichischen Gesandtschaft in Prag zwischen 1934 und 1938 gibt es zahlreiche Berichte im Österreichischen Staatsarchiv, auch im DÖW.

Prätorianergarde, die so manchem SP-Führer hätte gefährlich werden können".

Die politische Krise in Österreich im Jahre 1933 beschäftigte auch die tschechoslowakische Politik. In Prag befürchtete man, daß die konservative und autoritäre Haltung der Regierung Dr. Dollfuß sogar zu einer Restauration der Habsburgerherrschaft in Österreich führen konnte.

Im April 1933 besuchte der tschechische Minister Hodža Bundeskanzler Dr. Dollfuß und Bundespräsident Dr. Miklas in Wien. Marek war bei den Gesprächen anwesend, er notierte in seinem Tagebuch: *"... daß Minister Beneš die Ansicht vertrat, die österreichische Regierung möge sich mit den Sozialdemokraten gegen die drohende nationalsozialistische Gefahr verständigen. Bundeskanzler Dr. Dollfuß lehnte dies jedoch ab. Bundespräsident Dr. Miklas wollte 'Wien als Mittelpunkt eines deutschen Mitteleuropa' sehen. Miklas trat auch für eine Einschränkung der Rechte der politischen Parteien im österreichischen Parlament ein. Er wollte 'mehr Autorität für die Regierung'. Miklas würdigte den italienischen faschistischen Diktator Benito Mussolini als 'verläßlichen Freund Österreichs'".*

Ferdinand Marek mußte im Juni 1933 in seiner Eigenschaft als österreichischer Gesandter einen neuen Diensteid ablegen[14]). Darin hieß es: *"Insbesondere werden Sie schwören, der vom Bundespräsidenten bestellten Bundesregierung treu und gehorsam zu sein, den dienstlichen Anordnungen Ihres Vorgesetzten Gehorsam zu leisten..."* Marek erwies sich von 1933/34 bis März 1938 als ein treuer Beamter. Dies erklärt auch seine Haltung gegenüber den, nach den Ereignissen des Februar 1934 in die Tschechoslowakei geflüchteten Sozialdemokraten und Kommunisten. Sie konnten von der österreichischen Gesandtschaft mit keinerlei Hilfe rechnen. Im Gegenteil. Im Auftrag der autoritären österreichischen Regierungen Dr. Dollfuß und Dr. Schuschnigg mußte die österreichische Gesandtschaft mehrmals bei den tschechoslowakischen Behörden gegen die politische Aktivität der österreichischen Emigranten intervenieren.

Zwischen 1934 und 1938 befand sich die Auslandsvertretung der österreichischen Sozialdemokratischen Partei in Brünn und jene der Kommunistischen Partei in Prag. Ebenso waren führende Freie Gewerkschafter in der Tschechoslowakei. Dort wurden auch zahlreiche sozialdemokratische, gewerkschaftliche und kommunistische Publikationen gedruckt. Sie wurden mit Hilfe tschechoslowakischer Antifaschisten auf verschiedenen Wegen über die Grenze geschmuggelt und in Österreich im

[14]) Siehe dazu auch Personalakt Dr. F. Marek im Österreichischen Staatsarchiv.

Untergrund verteilt. Einige wichtige Konferenzen der österreichischen Sozialdemokraten, Kommunisten und Freien Gewerkschaften wurden in der Tschechoslowakei abgehalten. Die österreichische Gesandtschaft in Prag verfaßte darüber Spitzelberichte.[15]) In diesem Zusammenhang soll darüber nicht ausführlicher eingegangen werden. Für Marek war diese Situation sicher nicht angenehm - befand sich doch auch Dr. Otto Bauer, dessen Vermittlung Marek seinen Posten verdankte, nach 1934 im Exil in Brünn.

Im Juni 1934 wurde Marek endlich in die ihm schon länger zustehende Verwendungsgruppe 8 eingereiht. Im Bundeskanzleramt wurde dazu ein umfangreicher Akt (Z. 192.956-14 pers.) angelegt. Daraus geht hervor, daß Marek vom geschäftsführenden Direktorium des österreichischen Staatsrates *"unter Anrechnung der als Beamter der Handels- und Gewerbekammer Brünn vollstreckten Dienstzeit zum Legationsrat II. Kategorie"* ernannt wurde. Ferdinand Marek hatte ja bereits am 8. Dezember 1918 seinen Dienst in Prag angetreten; im Juli 1928 hatte er das Bundeskazleramt, Minister für auswärtige Angelegenheiten, gebeten, auch seine Vordienstzeiten in der Finanzlandesdirektion ab Mai 1904 und der Handels- und Gewerbekammer ab 1906 für eine spätere Bemessung seines Ruhegenusses anzurechnen.[16])

Im Juni 1936 ersuchte Marek in einer ausführlichen Eingabe *"um Erhöhung der Auslandszulage"*. Zu dieser Zeit war Marek bereits Doyen des Prager Diplomatischen Corps und genoß hohes Ansehen. Marek schrieb u.a.: *"Die Tschechoslowakei gehört nicht zu den billigeren Ländern und die Ausgaben, die ich kraft meiner Stellung zu machen gezwungen bin, übersteigen schon längst meine Einnahmen. Die Verpflichtung, für alle Autokosten selbst aufzukommen, ist außerordentlich drückend, wenn man bedenkt, daß der österreichische Gesandte in Prag, teils aus Prestigegründen, teils aus dienstlicher Notwendigkeit ohne Auto nicht auskommen kann... Die zahlreichen Besuche Wiener Künstler, Theater- und Konzertensembles verpflichten mich nicht nur zum Besuch der einzelnen Veranstaltungen, sondern auch zu Repräsentationsempfängen, die mein Budget im Vergleich zu den früheren Jahren wesentlich belasten. Unter Hinweis darauf, daß meine Bezüge seit vielen Jahren keine Erhöhung erfahren haben, bitte ich im Hinblick auf die geschilderten Gründe, um eine den Umständen angemessene Erhöhung meiner Auslandszulage..."*[17]).

[15]) Siehe dazu Akt 3143 im DÖW, Wien, und weitere Dokumente.

[16]) Siehe dazu Fußnote 2.

[17]) Siehe dazu Fußnote 2.

Die Gattin Ferdinad Mareks, Hedwig, hat lebenslang ein Tagebuch geführt. Daraus erfährt man manche recht interessante Einzelheiten aus ihrem Leben. Hier nur einige Beispiele:

Am 22. Jänner 1938 hatte die Familie Marek in Prag bei Kardinal Kašpar ein Essen. Hedwig Marek schildert den Kardinal als einen *"kindlich-gütigen Mann, allsonntäglich versammeln sich Nichten und Großnichten mit seiner lieben, guten Schwester, die sein ganzes Leben teilt, um ihn... Voll Stimmung die schöne Kapelle, wo nach den Speisen kurze Andacht verrichtet wurde..."*[18])

Am 8. 2. 1938 besucht die Familie Marek in Prag eine Festvorstellung von "Dalibor" im Deutschen Theater. *"Als Hausherren waren die humanistisch, kultivierten, reichen patrizischen Juden Prags fast vollzählig erschienen. Lebendige Widerlegung der Naziideologie..."* Am 12. 2. 38 notierte Hedwig Marek in ihr Tagebuch: *"Heute nachts aus Wien Chiffretelegramm gekommen, daß Schuschnigg und Guido Schmidt nach Berchtesgaden zu Hitler gefahren sind - vielleicht - gebe Gott, so daß nicht - ist das unser aller Ende".*

Am 14. 2. 38 gab es bei den Mareks zu Ehren von Richard Tauber, der in Prag im "Land des Lächelns" auftrat, ein Mittagessen, an dem 22 Personen teilnahmen. Hedwig Marek vermerkt über Richard Tauber *"er sähe sich lieber als Dirigent, denn als Sänger... Er ist gar nicht abergläubisch, nicht asketisch, nicht verweichlicht, recht selbstbewußt..."* Am 17. 2. 38 nehmen die Mareks an einem Empfang in der polnischen Botschaft in Prag teil. Die Stimmung ist gedrückt:..*"Allgemeines Gespräch: Deutschland - Österreich. Entsetzen über Gewalt vor Recht. Ende der Völkerbundideologie..."*

Am 26. Feber 1938, neue Hoffnung. Im Tagebuch schreibt Hedwig Marek: *"Herrlich die Rede Schuschniggs. Österreichisch im edelsten Sinn, humanistisch, weltoffen, tiefgläubig... Wie eigen muß den Massen in Deutschland zumute gewesen sein, die - um ihre Lautsprecher versammelt - zum ersten Mal solche wahre Worte zur Lage unserer beiden Staaten hörten..."*

Am 12. März 1938 bemerkte Hedwig Marek in ihrem Tagebuch: *"Gestern hat Hitler wider Recht und göttlichem Gesetz Österreich erpressend überrumpelt. Das Heer, die Tanks, die Bomben... sind einmarschiert, Himmler und Hess sind da. Bald kommen Göring und Hitler: Finis Austriae... Heute weht die Hakenkreuzfahne von unserer*

[18]) Tagebücher im Besitz von E. Marnegg.

Gesandtschaft, soeben, ist mein Mann - ich liebe ihn in solchen Augenblicken - schluchzend zu mir gekommen, mit Nervenzusammenbruch: ich will, er soll demissionieren".

In einer Anmerkung zu diesen erschütternden Worten schreibt die Tochter Elisabeth Marnegg: *"... Ich war im Büro meines Vaters, im Eckzimmer der Jungmannova 9 im Parterre. Immer mehr Freunde standen anteilnehmend um uns herum."* Ferdinand Marek wollte nicht glauben, daß Wien bereits von den Nationalsozialisten beherrscht wurde.

Am 15. März 1938 vermerkt das Tagebuch Hedwig Mareks: *"Österreich ist gewesen. Herzbewegende Freundestreue, Blumen, Briefe. Szepter des Doyen übergeben. Finis Diplomatenleben".*

Anläßlich der nationalsozialistischen Annektion Österreichs im März 1938 vermerkte Elisabeth Marnegg, die sich als Zeugin an diese Ereignisse gut erinnert:[19]) ..*"Ja, unsere Freunde hielten wunderbar zu uns, aber den Haß bekamen wir auch gleich zu spüren. Menschen erschienen plötzlich mit dem nationalsozialistischen Parteiabzeichen..."* Die Familie befürchtete die Verhaftung von Ferdinand Marek. Am 17. März 1938 vermerkte seine Frau Hedwig:..."*Später erfuhren wir, daß nicht nur die Herren der österreichischen Gesandtschaft, sondern auch alle Hausangestellten für ihn eingetreten waren. Vor allem hatte aber der Prager deutsche Gesandte Eisenlohr für ihn interveniert..."* Hedwig Marek ist über die Nachrichten, die sie aus Wien erreichten, tief erschüttert. So vermerkt sie in ihr Tagebuch:..."*Heute wurde das Schild der österreichischen Gesandtschaft entfernt, Auto und Chauffeur gingen nach Deutschland..."*

Am 18. 3. erschien Baron Ringhoffer bei ihr, der Direktor der Tatrawerke: *"Er stellt sich zur Verfügung mit Rat und Tat, mit Geld, mit möglicher Verwendung bei seinen Freunden..."* Else Eisenlohr, die Gattin des deutschen Botschafters, besucht sie auch... *"Ihr Mann hat sich erfolgreich in Wien verwendet. Mehr will ich dem Papier nicht anvertrauen... O Freundschaft! O Menschenwert..."*

Ferdinand Marek setzte sich mutig für seine Mitarbeiter in der österreichischen Gesandtschaft in Prag ein. Darunter war auch Legationsrat Schleinitz, der später in den deutschen diplomatischen Dienst übernommen wurde. Man warf Baron Schleinitz vor, er sei ein Monarchist. Darauf entgegnete Marek: *"...Was soll ein österreichischer Aristokrat und Offizierssohn anderes sein? Vielleicht Anarchist?"*

[19]) Mündliche Angaben von Elisabeth Marnegg.

Am 26. März 1938 sandten Staatspräsident Dr. E. Beneš und seine Gattin der Familie Marek einen großen Blumenstrauß mit einem Billet: *"Avec l'expression de l'amitié fidèle"*.

Im Krieg und nach dem Krieg

Die Mareks wurden angewiesen, ihre Wohnung bis längstens 1. Mai 1938 zu räumen. Hedwig Marek ist über diesen Verlust sehr traurig und notiert: *"Ade die Bilder Schwind und Engerth, achteckiger Tisch des Kaiser Karl, Lieblingsbild der Kaiserin Elisabeth und so vieles andere, durch Erinnerung beseelt, zu einem Stück eigenen Lebens durch 16 Jahre verschmolzen... Ein weltliches Kloster, das wäre jetzt mein Ideal, mein Wunschtraum, schriftstellerische Arbeit in der Schweiz..."*[20])

Am 4. April 1938 werden die Mareks das letzte Mal offiziell zu einer Operettenaufführung ins Theater eingeladen.

"...Die Sänger auf der Bühne verneigen sich grüßend vor unserer Loge. Im Zwischenakt wird sie von den Besuchern nicht leer. Schwanengesang das alles, doch Abglanz einer Beliebtheit, die fast 20 Jahre hindurch redlich erworben war..."

Die Familie Marek erlebte im März 1938 wie so viele im neuen Regime, politisch Unliebsame und die Juden in Wien, die plötzlich veränderte Haltung mancher Menschen. Heute verwenden wir dafür den Ausdruck *"Wendehälse"*. Hedwig Marek schreibt darüber am 9. April 1938: *"...Erschütternd, wie jetzt die Menschen unserer Umgebung die Charakterprobe bestehen - es gehört zu meinen kleinen 'Einbildungen', sich in der Bewertung von Seelen noch niemals getäuscht zu haben. Da ist Amtssekretär Gerstberger, stets servil, überbeflissen, unser braver, treuer Boxerhund Orbassan hat immer wütend gebellt, so oft er das Büro meines Mannes betrat. Jetzt kann er nicht rasch genug Dinge verbieten... Als Hausverwalter will er sich bei den neuen Herren nur rasch genug beliebt machen und dem gestürzten Löwen den Eselsfußtritt geben... Auf der anderen Seite die brave Köchin Rosa, der man märchenhafte Stellungen anbot, kommt feierlich zu uns und bittet um die Erlaubnis ganz ohne Lohn, als Köchin bleiben zu dürfen... Erbprinz Adolf Schwarzenberg bietet uns eine schöne 5 Zimmerwohnung - halb geschenkt - in seinem*

---

[20]) Sind dem Tagebuch von Hedwig Marek entnommen.

Verwaltungsgebäude an; andere geben Aussicht auf Arbeit und Brot. Freundschaft bewährt sich in der Not. Samen der Menschlichkeit, freundliche Hilfsbereitschaft, die wir 19 Jahre lang ausgestreut, scheint doch nicht ganz verloren!"

Am Ostersonntag 1938 würdigt Hedwig die *"ritterliche"* Zuneigung ihres Mannes. Sie schätzt es besonders, daß er ihr wunderschöne Blumen überreicht und schreibt: *"...Gemeinsame Not und Sorge ketten unsere Herzen näher aneinander als eh und je. Gäbe Gott uns doch noch einen gemeinsamen friedvollen Abgesang, gemeinsam alternden Lebens".*

Am 28. April 1938 werden die Mareks noch vom neuen Doyen des diplomatischen Corps, dem belgischen Grafen d'Aubert zu einem Abendessen empfangen. Ferdinand Marek erhält eine goldene Tabattiere und seine Gattin Hedwig eine schöne Bonbonniere. Die Geschenke werden im Namen des diplomatischen Corps überreicht.

Präsident Beneš und dessen Frau empfangen am 3. Mai 1938 Ferdinand Marek und seine Gattin zu einem Abschiedstee. Fast zwei Stunden lang versicherte Präsident Beneš bei dieser Gelegenheit seine Sympathie für das untergegangene Österreich. Aus dem Tagebuch von Hedwig Marek erfahren wir bedeutungsvolle Einzelheiten über die politische Haltung von Präsident E. Beneš in dieser kritischen Zeit.

"Beneš will im Interesse des europäischen Friedens, aus Loyalität gegen den Bürgern Englands, an Konzessionen für die Sudetendeutschen so weit gehen als das nur irgend möglich ist."

Beneš begründete das Versagen des französischen Präsidenten Briand als *"menschlichvornehme Schwäche"*. Er fügte hinzu, daß es die Diktaturen viel leichter hätten *"ihre Gegner schonungslos zu entfernen. In Rußland habe Stalin bis auf vier Männer alle Bolschewiken alter Prägung eliminiert."* Beneš meinte diesbezüglich: *"Die russische Armee sei heute viel besser und stärker gerüstet als sie es 1914 gewesen war".* Offensichtlich sah Beneš zu dieser Zeit noch nicht die vollen Folgen der weitreichenden Repressalien in Rußland.

Beim Abschied versicherte Frau H. Beneš nochmals der Familie Marek ihre Wertschätzung und versicherte *"sie würden gewiß nicht Hungers sterben, so lange sie noch etwas zu sagen hätte..."*

Am 6. Mai zog die Familie Marek mit ihren Habseligkeiten aus der Botschaft aus. Hedwig Marek schrieb dazu: *"Persönlich entbehre ich gar nichts vom ganzen Klimbim."*

Am 17. Mai 1938 gab der tschechoslowakische Außenminister Dr. Kamil Krofta für die Mareks ein formelles Abschiedsfrühstück. Hedwig Marek meinte dazu: *"Leichte Begräbnisstimmung"*. Der dabei anwesende vatikanische Nuntius Ritter erzählte Hedwig Marek *"wie wenig erbaut der Papst Kardinal Innitzers Stellungnahme im März 1938 gewesen sei"*.

Am 30. Juni 1938 schrieb das deutsche Auswärtige Amt an seine Gesandtschaft in Prag:...*"Die Rolle, die Dr. Marek nach Kenntnis des Auswärtigen Amtes gegenüber Deutschland gespielt hat, dürfte im allgemeinen ein Entgegenkommen rechtfertigen"*. Am 2. Juni 1938 hatte die Dienststelle des Auswärtigen Amtes in Wien um *"Entscheidung über das gestellte Ersuchen"* gebeten. Allerdings heißt es am Ende dieses Briefes: *"Unter einem wird das Amt des Herrn Reichsstatthalters und die Geheime Staatspolizei, Ortstelle Wien, mit der Angelegenheit befaßt"*[21]).

Der deutsche Botschafter in Prag, Dr. Eisenlohr, urgiert einen Monat später am 2. 7. 1938 im Auswärtigen Amt in Berlin eine baldige Entscheidung, *"ob und wann Marek in den Ruhestand versetzt wird... Ich befürworte dieses Gesuch und bitte meinerseits um eine Äußerung darüber, ob dort Bedenken gegen die geplante wirtschaftliche Tätigkeit des Herrn Marek erhoben werden. Ich würde sie nach meiner Kenntnis der Person des Herrn Marek und der hiesigen Verhältnisse für unbedenklich, gegebenenfalls sogar für erwünscht ansehen".*

Zur gleichen Zeit, am 1. Juli 1938 richtete Dr. Marek nochmals in seiner Angelegenheit ein Schreiben an das Auswärtige Amt in Berlin. Marek verwies wieder auf seine finanziellen familiären Verpflichtungen und ersuchte um Genehmigung, *"in Prag zu bleiben und um Versetzung in den Ruhestand." "Die Möglichkeit, mir durch eine Betätigung in der Verwaltung von Industrie- oder ähnlichen Unternehmungen ein zusätzliches Einkommen zu beschaffen, wäre für mich in Böhmen gegeben. Ich bin hier geboren, habe durch nahzu 20 Jahre die österreichische Gesandtschaft in Prag geleitet und zahlreiche Freunde gewonnen, deren einige meine Mitarbeit wärmstens begrüßen würden..."* Marek bittet in diesem Brief, auch seinen Wohnsitz in Prag behalten zu dürfen, *"um hier einem standesgemäßen Beruf nachgehen zu dürfen..."*

Marek weist nochmals auf seine korrekten und guten Beziehungen zu den jeweiligen deutschen Gesandten in Prag hin. Scheinbar nützten jedoch

[21]) Diese und folgende Angaben aus Briefen des Gesandten Dr. F. Marek betreffend seine Pensionierung sind im Politischen Archiv des Auswärtigen Amtes im Bundesarchiv Koblenz, Bestand Prag A I a 3 in Band 1 und Band 2.

alle diese Eingaben nichts und Marek erhielt keine Antwort vom Auswärtigen Amt in Berlin.

Im März 1939 richtete Dr. Ferdinand Marek neuerlich mehrere Briefe an das deutsche Auswärtige Amt betreffend seine Pensionierung. Die deutsche Gesandtschaft in Prag schreibt diesbezüglich am 20. 3. 1939:..."*Der Gesandtschaft sind in der Zwischenzeit keine Tatsachen bekannt geworden, die auf ein illoyales Verhalten gegenüber der hiesigen Reichsvertretung schliessen lassen.*" Dr. Ferdinand Marek schrieb am 12. März 1939 (genau ein Jahr nach dem sogenannten "*Anschluß*") bezüglich seiner Entlassung an das Auswärtige Amt in Berlin. Er wies darauf hin, daß er mit Erlaß des Reichsstatthalters in Wien vom 7. 2. 1939, Aktenzeichen I 18701, entlassen worden sei. Weiters wies er in seiner Eingabe darauf hin, daß er in seiner 20jährigen Tätigkeit als österreichischer Gesandter stets gute Beziehungen zu den jeweiligen deutschen Gesandten gepflogen hatte. Marek berief sich auch auf seine guten Kontakte zu sudetendeutschen Politikern. In diesem Brief, durch den Marek offensichtlich hoffte, seine Pension zu erhalten, ging er sehr weit, um "*seine deutsche Gesinnung*" zu beweisen. Dazu führte Dr. F. Marek an, daß er mit dem Gauleiter Konrad Henlein und dem stellvertretenden Gauleiter Hermann Frank schon 1937 Besprechungen geführt habe.

Dr. F. Marek ging auch auf einige gegen seine Person gerichtete offene und versteckte Angriffe ein. "*Von einer Seite wurde behauptet, ich sei tschechophil und ich wurde verdächtigt, eine Dr. Beneš genehme Politik zu machen. Von tschechischer Seite wurde andererseits wieder vor mir gewarnt...*"

Marek führt an, daß er Ende März 1938 in Wien verschiedene Gespräche mit einigen hohen Funktionären, darunter Minister Glaise-Horstenau, geführt habe. "*Wider allen Erwartens erhielt ich nun am 18. Februar 39 den eingangs erwähnten Bescheid mit meiner Entlassung.*" Dr. Marek forderte eine Revision der Entlassung, gegen die es aber keinerlei Rechtsmittel gab. Er wollte"*als ein politisch unbescholtener und in politischer Hinsicht nicht belasteter Mann leben und meine unversorgte Familie - Frau, Tochter, Sohn, Schwiegertochter und männliche Enkel - zumindest durch Zuerkennung des ordentlichen Ruhegenusses erhalten können*".

Im November 1939 schien die persönliche finanzielle Lage Mareks in Prag besonders schwierig geworden zu sein. So bemühte er sich bei einigen hochgestellten nationalsozialistischen deutschen Funktionären weiter, einen Ruhegenuß (Pension) vom deutschen Staat zu erhalten. Darüber gibt es einen interessanten Bestand von Dokumenten. In einem Brief vom 23. 11. 1939 schrieb Staatssekretär Karl Hermann Frank aus Prag, an den Gauleiter

der NSDAP in Wien Josef Bürckel: "*Bei uns ist der ehemalige österreichische Gesandte in Prag, Dr. Ferdinand Marek, mit der Bitte vorstellig geworden, ihm sein Ruhegehalt, das derzeit gesperrt ist auszuzahlen. Außenpolitisch ist es wünschenswert, daß Marek, der fließend tschechisch spricht und die gesamte Prominenz der früheren tschechoslowakischen Regierung kennt, im Protektorat lebt, als daß er im Ausland die Bestrebungen Beneš als "Österreicher" unterstützt. Dazu hat sich Marek zur Mitarbeit angeboten, von der ich mir zwar nicht sehr viel verspreche, durch die aber hie und da eine Information anfällt, die politisch wertvoll ist...*" Freiherr von Neurath, der frühere deutsche Außenminister, befürwortete ebenfalls das Ansuchen Mareks. Er schrieb: "Ich habe Herrn Gesandten Dr. Marek, der heute bei mir vorsprach, erneut über diesen Sachverhalt unterrichtet. Er ist mit dieser Regelung, die ihm gute Bezüge sichert, sehr einverstanden..."

Am 25. 1. 1941 verfügte der Reichskommissar für die Wiedervereinigung Österreichs mit dem Deutschen Reich, der seinen Amtssitz im Gebäude des ehemaligen Parlaments in Wien hatte: "*Ich habe veranlaßt, daß die gegen den ehemaligen Gesandten Marek getroffene Verfügung auf Entlassung ohne Ruhegehalt aufgehoben wird. Es ist ihm nunmehr das Ruhegehalt mit einer Kürzung von 25% zu gewähren...*"

Ebenso wurde der Sicherheitsdienst ("SD") - Leitabschnitt Prag informiert, der "*Vorgang Marek nach Kenntnisnahme zurückgereicht*". Mit dieser Aktion scheint es, daß Marek vom SD später erpreßt werden konnte, verschiedene Informationen zu liefern. Obwohl Elisabeth Marnegg-Wallerstein und ihr Gatte damals slowakische Staatsbürger waren, versuchte der SD ebenfalls Erpressungen. So berichtet Elisabeth Marnegg (??), "*Man werde mich so lang nicht wieder ins* "Protektorat" *zurückkommen lassen, bis mein Mann nicht einwilligt, den SD Informationen zukommen zu lassen*".

Wie daraus auch ersichtlich ist, bediente sich der SD vielfältiger Methoden, um seine eigenen bösen Absichten zu fördern. Später benützten einige Mitarbeiter des SD diese Ihre Kenntnisse, um Marek bei den Russen als "Gestapospitzel" zu denunzieren.

Die deutschen Dienststellen gestatteten Marek später sogar einen Besuch seiner Frau in der Schweiz. Bedingung dafür war jedoch, daß Marek über Gespräche mit verschiedenen Diplomaten in der Schweiz berichten sollte. Dies wurde dann bei der russischen Untersuchung Marek vorgehalten. Marek beteuerte stets, daß seine diesbezüglichen Berichte lediglich einige Wiedergaben verschiedener Gespräche enthielten, jedoch keines- falls für die Alliierten schädigend waren.

Während des Krieges hielt Marek auch freundschaftliche Kontakte in Prag mit den ehemaligen österreichischen Diplomaten Dr. Rotter und Dr. Vollgruber. Dr. Vollgruber wurde unmittelbar nach Mareks Verhaftung am 29. Mai 1945 zum österreichischen Vertreter in Prag ernannt. Nach 1945 wurden Dr. Vollgruber und Dr. Rotter in Prag und Paris österreichische Botschafter.

Nach 1938 vertrat Ferdinand Marek in verschiedenen Gesprächen in Prag den Plan, nach dem Krieg eine "Donauföderation", unter Teilnahme der Tschechoslowakei, Ungarns und Rumäniens zu bilden. Bekanntlich hatten damals auch manche alliierte Politiker ähnliche Pläne. Klarheit bezüglich der Wiedererrichtung eines selbständigen österreichischen Staates brachte erst die alliierte Konferenz im Oktober 1943 in Moskau. Die von den Alliierten dort beschlossene "Moskauer Deklaration" legte die Wiedererrichtung eines *"selbständigen und unabhängigen Österreich in den Grenzen von 1938"* erstmals offiziell als ein alliiertes Kriegsziel fest.

Der Wunsch, aber auch die Hoffnung Mareks auf die Wiedererrichtung eines selbständigen österreichischen Staates blieb jedoch bei ihm stets vorhanden. Hinter einem Bücherkasten in seiner Wohnung hielt Ferdinand Marek sogar einen rot-weiß-rote österreichische Fahne versteckt.

Im Feber 1945 erlebte Marek in Prag einige der alliierten Luftangriffe. Mit dem ehemaligen österreichischen Generalkonsul in Prag, Schallenberg, besprach damals Marek seine Pläne über die Wiedererrichtung einer österreichischen Vertretung in Prag. Bereits im Mai 1945 nahm er diesbezüglich Kontakt mit Präsident Dr. Edvard Beneš auf. Beneš unterstützte schon in seinem Londoner Exil die österreichischen Bemühungen, nach dem Krieg ein unabhängiges Österreich zu errichten. Aus tschechoslowakischer Sicht wußte und kannte Beneš die, auch für die Tschechoslowakei drohenden Gefahren aller großdeutschen Bestrebungen. Die Errichtung und der Aufbau eines neuen demokratischen und selbständigen Österreich schätzte Beneš daher als eine notwendige sicherheitspolitische Maßnahme, auch für den Aufbau einer neuen Tschechoslowakischen Republik. Dies erklärt, daß die neue tschechoslowakische Regierung rasch beschloß, die ehemalige österreichische Gesandtschaft in der Jungmannova - bereits am 12. Mai 1945 - nur vier Tage nach dem offiziellen Kriegsende - Ferdinand Marek und seinen Mitarbeitern zu überlassen. Wahrscheinlich war dies weltweit die aller erste Rückgabe eines österreichischen Gesandtschaftsgebäudes überhaupt. Eine rot-weiß-rote Fahne, die aus einer alten Hakenkreuzfahne hergestellt worden war, ließ weithin die neue, beziehungsweise die alte, österreichische Vertretung in Prag erkennen.

Die tschechische Polizei des Bezirkes Smíchov bewachte dieses Gebäude. Bereits am Nachmittag des 12. Mai 1945 fanden sich zahlreiche Österreicher in der Gesandtschaft ein. Meist waren sie auf der schwierigen Flucht aus verschiedenen Ländern auf dem Weg nach Österreich. Auch mehr als hundert österreichische Kinder aus verschiedenen Lagern trafen in der österreichischen Vertretung ein. Mehrere österreichische Ärzte, darunter der angesehene Professor Dr. Kanus bemühten sich um die zahlreichen Kranken und Erschöpften. Elisabeth, die Tochter Mareks, und ihre Familie wohnte auch bei ihrem Vater. Elisabeth Marnegg erzählt uns darüber:[22])

"Die Verkehrsmittel in Prag funktionierten noch nicht, beide Familien wohnten in den "Weinbergen" (Vinohrady) und wollten für die Flüchtlinge in der Gesandtschaft jederzeit erreichbar sein. Geflüchtete Nazi, auch der ehemaligen Gesandtschaft, hatten alle Öfen mit verbrannten Akten verstopft, so daß nur im funktionierenden Waschkessel die ersten Erdäpfel gekocht werden konnten. Dr. Marek erbat von den Behörden zwei Schulgebäude in der Nähe, wo weitere Menschen auf Stiegen und Fußböden kampierten. Im Gesandtschaftsgebäude waren es zwischen 6.000 und 10.000 teilweise arg mißhandelte Menschen, in den beiden Schulgebäuden viele tausend mehr. Sie alle wollten zurück nach Österreich. Graf Schallenberg, mein Mann, Baron Loebenstein und andere versuchten durch Fangfragen herauszufinden, wer wirklich Österreicher war, da ja viele Reichsdeutsche und Volksdeutsche, darunter kriminelle Elemente, durch falsche Angaben über die Grenze wollten. Die tschechischen Behörden waren rührend hilfsbereit, ohne deren tatkräftige Unterstützung hätte man die Menschen nicht verköstigen können, da auch viele hundert Kleinkinder darunter waren."

Für die russischen Soldaten an der österreichischen Grenze war es sehr schwierig, die erforderlichen Kontrollen durchzuführen. Sie ließen nur Personen nach Österreich, die einwandfrei beweisen konnten, daß sie tatsächlich Österreicher waren. Allen anderen wurde es nicht gestattet, die Grenze zu passieren und viele kehrten in der Folge nach Prag zurück. Um dieses schwierige Problem eventuell zu lösen, führte Ferdinand Marek mit den russischen Behörden in Prag mehrere Gespräche.

Über die Tätigkeit von Ferdinand Marek verfaßt, gibt es einen "Amtsvermerk" vom 6. 6. 1945 im Bundeskazleramt in Wien. Dort heißt es, daß erst durch eine Meldung des Londoner BBC die Wiener staatlichen Stellen über die Existenz der österreichischen Vertretung in Prag Kenntnis

[22]) Diese Auskünfte sind von Frau E. Marnegg.

erhielten... *"Die Interessen der Österreicher in der Tschechoslowakei werden von dem früheren österreichischen Gesandten Dr. Marek vertreten... Das war die erste Nachricht, die von der Aktion Dr. Mareks zu uns gelangte... Es muß angenommen werden, daß die Verlautbarung auf Grund eines persönlichen Abkommens zwischen Dr. Marek und dem Prager Národní výbor, dem damaligen Repräsentanten der tschechoslowakischen Staatsgewalt zustande kam, da die tschechoslowakische Regierung ja erst später nach Prag kam. Auch die Russen dürften zu diesem Zeitpunkt noch nicht in Prag gewesen sein... Dr. Marek und seine Mitarbeiter haben also offensichtlich von ca. 10. - 20. Mai ungestört auf dieser Basis gearbeitet..."* (siehe dazu auch Fußnote 2).

Am 21. Mai 1945 schrieb Marek einen Bericht an die österreichische Regierung. *"Dr. Marek betont schon in diesem Schreiben, daß 'es eine vordringlichste Sorge' sei, ehestens die Zustimmung der russischen Militärbehörde zu seiner Aktion zu erlangen. Gesandter Dr. Marek hatte in diesem Zeitpunkt noch keine amtliche Mitteilung aus Wien."*

Ins Wiener Außenministerium gelangten die ersten Berichte Mareks am 17. Mai durch einen Redakteur Koman, der Prag besucht hatte, sowie am 26. Mai durch einen Herrn Brandstiller, der aus Prag kam. Brandstiller übergab Mareks Bericht an Staatskanzler Dr. K. Renner und an den Generalsekretär des Außenministeriums Gesandten Dr. Wildner... *"Wobei Brandstiller sich sogleich erbot, auf der Rückfahrt Post für Gesandten Dr. Marek mitzunehmen."*

Zu dieser Zeit erschien in Wien auch Graf Waldstein, der als erster über die Verhaftung von Dr. Marek in Wien berichtete. *"Auf der österreichischen Gesandtschaft in Prag verheimlichte man die Sache und sprach von einer Erkrankung Dr. Mareks".*

Graf Waldstein, der als aktiver Antinazi gute Beziehungen zu den Tschechen hatte, war auch für Dr. F. Marek in Mähren aktiv. *"Waldstein erklärte sich bereit, vorläufig an Stelle des verhafteten Gesandten Dr. Marek die Vertretung der Österreicher in der Tschechoslowakei zu übernehmen..."*

Elisabeth Marnegg berichtet dazu (siehe Fußnote 19):

"Mein Vater hatte durch Graf Franz Schönborn, der Verbindungsoffizier zu den russischen Behörden war, um eine Unterredung mit dem russischen Stadtkommandanten wegen Fragen der Repatriierung angesucht. Man ließ die Züge nämlich nur bis zur österreichischen Grenze fahren, von wo Alte, Kranke, Mütter mit Kindern usw schwer weiterkonnten.

Am 23. Mai 1945, um halb drei, während mein Vater seine Siesta hielt, kam ein russischer Offizier mit einem Dolmetsch und einem Brief, angeblich vom Stadtkommandanten, und frug nach meinem Vater. Der Offizier sagte, er sei mit einem Auto da, um meinen Vater zu der Unterredung zu bringen, um halb sechs sei er wieder daheim. Wie das nicht der Fall war, alarmierte ich meinen Mann, Graf Schallenberg und die anderen, die in der Gesandtschaft für die Flüchtlinge arbeiteten und fuhr zu Außenminister Krofta. Dieser riet mir, mich sofort an Präsident Beneš zu wenden, der mich für früh zu sich auf den Hradschin bestellte. Nachts rief mein Vater an, man habe ihn in einer Küche in einem "weissen, gekachelten Haus" übernachten lassen. Da ich sicher war, überwacht zu sein, bat ich den langjährigen Chauffeur Novak sofort hinzufahren. Die Leute, die meinen Vater erkannten, hatten ihm die Möglichkeit gegeben, Ring, Tabattiere und einen Brief an mich zurückzulassen - er selbst wurde bei Morgengrauen abgeholt. Im Brief an mich sagte er, er habe sich in Gottes Hand gelegt und "sehe den Dingen ruhig entgegen". Er sagte mir, wo sein Testament sei, bat mich alles zu ordnen und meiner Mutter Grüße und liebevolle Bitte um Vergebung zu bringen, sollte er ihr weh getan haben. An Stelle von Dr. Beneš empfing mich seine Frau - der Präsident Beneš habe vor Entsezten nicht geschlafen, er ließe mir sagen, ich solle gleich zu Minister Z. Fierlinger, der die besten Beziehungen zu den russischen Behörden habe. Dieser rief vor mir den russischen Stadtkommandanten an, der mich empfing und eben sagte, es werden "SS Leute in russischer Uniform" gewesen sein, niemand habe sonst etwas gegen meinen Vater. Es wurde viel interveniert, von der tschechischen Regierung, von Außenminister Jan Masaryk persönlich.

Mein Vater hatte bei Präsident Beneš erreicht, daß Österreicher nicht, wie Deutsche, in Lager gebracht und enteignet wurden. Das paßte natürlich manchem nicht, die sich auch an ihnen bereichern wollten. Graf Waldstein kam, ich glaube es muß am 20. oder 21. Mai gewesen sein, mit dem mährischen Partisanenführer, in meiner Gegenwart in Papas Bureau und meldete, daß man sich in Mähren nicht an die Abmachung hielt und Österreicher enteignete. Der Partisanenführer erklärte die Abmachung sei ihm egal, er werde die Österreicher wie die Deutschen enteignen. Mein Vater gab einen Faustschlag auf den Schreibtisch hinter dem er saß und rief, solange er Vertreter Österreichs sei, werde das nicht geschehen.

Ich bin überzeugt, daß gewisse tschechische Machthaber daraufhin meinen Vater von vorgeschobenen Russen festnehmen und fortschaffen ließen, denn bei meinen sofortigen Interventionen bei Präsident Beneš, Minister Fierlinger und dem russischen Stadtkommandanten wußte man (angeblich) nichts davon und sagte mir, man kenne meinen Vater als Antifaschisten und es währen vielleicht "Nazis in russischer Uniform"

gewesen... Erst Tage nachher kam man, wie gesagt, in seine Wohnung, um mich um die Tagebücher zu bitten. Von einer Hausdurchsuchung war keine Rede! Zumindest fand keine statt bis zu meiner Abreise nach Wien am 15. Juni 1945."

Heute wissen wir aus russischen Dokumenten, daß Marek damals von der sowjetischen Spionageabwehr "Smersch" verhaftet wurde. Diese verhörte ihn auch später für kurze Zeit in einem Gefängnis in Baden bei Wien. Von dort gelangte dann Marek zu weiteren Verhören in russische Gefängnisse in Moskau. Von da an durfte und konnte er nie mehr mit seinen Angehörigen oder mit seinen Freunden Verbindung aufnehmen.

Von der Verhaftung F. Mareks zur Untersuchung in Moskau

Die russischen Behörden legten einen umfangreichen Akt über den "Fall Marek" an (19). Der vollständige Akt, sowohl in russischer Sprache, als die Kopien der Originale in deutscher Übersetzung (Übersetzungen: Rosenberg und Grünberg) standen mir für diese Arbeit zur Verfügung. Damit erst wurde jetzt endlich die Möglichkeit geschaffen, gewisse Klarheit über das traurige Schicksal von Gesandten Dr. Ferdinand Marek und seine letzten Lebensjahre zu erhalten.

Am 26. Mai 1945 verfügte Hauptmann Kolodenko der 60. Armee, der sowjetischen Spionageabwehr "Smersch", die Verhaftung von F. Marek. Der Militärstaatsanwalt, Oberst der Justiz Feferov, sowie der Leiter der Untersuchungsabteilung Major Mischura erklärten dazu schriftlich ihr *"Einverständnis"*. In dieser Haftverfügung wurde angeführt: *"daß F. Marek zu Beginn des Jahres 1943 als Geheimagent der Gestapo angeworben wurde. Er hatte des öfteren Mitarbeiter der Gestapo besucht und ihnen Bericht über die Außenpolitik der USA, der Schweiz, Rumäniens und Bulgariens übergeben"*.

Gleichfalls am 26. Mai wurde dann der Haftbefehl Nr. 786-1, unterzeichnet vom Chef der Spionageabwehr der 60. Armee, Oberst Chatschanow, schriftlich ausgestellt.

Es gibt dazu ein genaues Protokoll vom Oberuntersuchungsrichter Hauptmann Schmawlew und das von F. Marek gegengezeichnete Protokoll über die Hausdurchsuchung in Mareks Wohnung. Verschiedene vorgefundene Dokumente wurden dabei konfisziert. Darunter befanden sich auch einige persönliche Dokumente; Geld und Photos, sowie die Kopie der Proklamation der österreichischen Bundesregierung über die Wiederherstellung der Unabhängigkeit des Staates Österreich vom 26. April 1945.

Am 27. Mai 1945 führten die russischen Untersuchungsbehörden eine Befragung (Anketa Arestovanogo) durch. Es wurden 13 Fragen betreffend Lebenslauf, beruflicher Tätigkeit, Vorstrafen etc gestellt. Die Frage Nr. 9

betraf Mareks *"Parteizugehörigkeit"* - dazu gab Marek an: *"Parteilos"*. Wir erfahren aus dem Protokoll einige Einzelheiten über das Aussehen von F. Marek. Marek war 173 cm groß, sein Haar war grau, er hatte blaue Augen, ein ovales Gesicht mit hoher Stirne, schmale Lippen, einen eher kleinen Mund und kleine Ohren. Es gab keine besonderen Kennzeichen, und gelegentlich *"stotterte"* er und *"Nägelbeißen"* gehörte zu seinen Gewohnheiten. Ein weiterer Fragebogen des Verhafteten enthält sogar Mareks Fingerabdrücke. Auf diesem Fragebogen ist folgendes vermerkt: *"Es ist verboten, dem Verhafteten den Fragebogen zum Ausfüllen zu übergeben. Die Ausfüllung erfolgt gemäß den Angaben des Verhafteten und wird anhand der Dokumente überprüft"*.

Am gleichen Tag (26. 5. 1945) wurde Marek von Hauptmann Koloschenko erstmals verhört. Das Verhör begann um 12 Uhr und der Übersetzer der Roten Armee, Merkuschkin Wassilij Nikotowitsch war *"für die Richtigkeit der Übersetzung"* verantwortlich.

Am 12. 7. 1945 wird *"streng geheim"* an den Leiter der Hauptverwaltung der Gegenspionage in Moskau ein ausführlicher Funkbericht über die Verhaftung von Ferdinand Marek übermittelt. Darin wird dessen Tätigkeit von 1918 - 1938 als österreichischer Gesandter beschrieben und weiters angeführt:

"...Im März 1943 wurde Marek in Prag von der Gestapo auf Grund von kompromittierenden Unterlagen - er hat eine jüdische Frau - angeworben. Bis zum März 1945 erfüllte er Aufträge der Gestapo in Prag, da er zu diesen Gesandtschaften Beziehungen hatte und erstellte für die Gestapo Übersichten über die internationale Politik der Schweiz, Ungarns, der Türkei, Amarikas, der UdSSR und anderer Staaten...

Nach der Befreiung der Stadt Prag durch die Rote Armee trat Marek in Briefwechsel mit dem Kanzler der Regierung Österreichs Dr. K. Renner und stellt mit dessen Zustimmung die Gesandtschaft Österreichs in der Tschechoslowakei wieder her... Bei der Hausdurchsuchung wurden Abschriften seiner Meldungen und Berichte an die Gestapo über die Tätigkeit der ausländischen Botschaften in Prag und zu internationalen Fragen beschlagnahmt... Marek hat gestanden, daß er dies geschrieben hat... Mareks Frau lebt in der Schweiz..."

(Im Mai 1947 hat Marek in einem Brief den diesbezüglichen Sachverhalt ausdrücklich geklärt. Marek war zu keiner Zeit "Agent" der Gestapo.)

Am 30. Juli 1945 wird Oberst Mironow im Moskauer Gefängnis angewiesen, Marek als Häftling aufzunehmen. In diesem Befehl wird

angeführt: *"...Auf Anordnung von Gen. Abakumow wird der Häftling Marek Ferdinand per Etappe nach Moskau befördert..."*

Im August 1945 tritt der Leiter der Verwaltung der Gegenspionage "Smersch" der 4. Ukrainischen Front General Kowaltschuk, den "Akt Marek" an das Volkskommissariat für Verteidigung in Moskau ab. In dieser Verfügung heißt es: *"...Der Akt über die Anklage gegen Marek Ferdinand zusammen mit der Person des Verhafteten wird an das Volkskommissariat für Verteidigung zur Fortsetzung der Untersuchung weitergeleitet..."*

Vom 5. bis 8. August 1945 gibt es von Marek unterschriebene Quittungen über die Übernahme durch die Gefängnisbehörde von Geld und persönlichen Gegenständen, die der Häftling nicht im Gefängnis behalten durfte. Dazu zählte auch ein Geldbetrag von 525 tschechoslowakischen Kronen.

Aus einem russischen Verhörprotokoll vom 6. März 1946 geht hervor, daß Marek offenbar zahlreichen Verhören unterzogen wurde. So erklärt Marek: *"Die in den Verhörprotokollen vom 25. 5., 26. 5., 1. 6., 11. 6. und 15. 6. 1945 niedergeschriebenen Aussagen bestätige ich voll und ganz und habe ihnen nichts hinzuzufügen..."*

Immer wieder wurde Marek bezüglich jener Berichte verhört, die er der Gestapo gegeben hatte. Dazu bemerkte Marek: *"Insgesamt habe ich Schulze mehr als 20 solcher Berichte übergeben... Meine Zusammenarbeit mit der Gestapo war geheim und die Übergabe von Unterlagen an Schulze oder seinen Bevollmächtigten erfolgte mehrmals in einer konspirativen Wohnung der Gestapo in Prag... Ich möchte bemerken, daß ich für meine Arbeit für die Gestapo keine Entschädigung in Geld erhalten habe und gezwungen war, aus Angst vor Repressalien gegen mich und meine Frau, zu arbeiten..."*

Marek erklärte weiter: *"...Ich muß gestehen, daß ich bis zur Verhaftung durch die sowjetischen Sicherheitsbehörden meine Zusammenarbeit mit der Gestapo verheimlicht habe..."* Der Untersuchungsrichter hielt jedoch Marek in diesem Zusammenhang vor, daß er damit auch einen Betrug gegenüber der österreichischen und tschechoslowakischen Regierung begangen habe. Dies gab Marek sogar zu.

Am 22. November 1946 richtete Marek aus der Zelle 122 des Butyrka Gefängnisses ein Gnadengesuch. Darin vermerkte er: *"Ich bin gegenüber der Sowjetunion in keinem Maße schuldig. Ich bin 65 Jahre alt, meine Gesundheit ist in sehr schlechtem Zustand. Daher bitte ich Sie, mich an den österreichischen Staat zu übergeben..."*

Dieses Gesuch Mareks wurde an die zuständigen Stellen des Ministeriums für Staatssicherheit der UdSSR weitergeleitet.

Am 29. 12. 1946 ersuchte der stellvertretende Leiter des Butyrka Gefängnisses die Hauptverwaltung auf Grund des ständig schlechteren Gesundheitszustandes des Häftlings Ferdinand Marek, die Beschleunigung der Untersuchung gegen Marek zu veranlassen. In der beigeschlossenen Information wird mitgeteilt, daß sich Marek seit 10. 7. 1946 im Gefängnisspital befindet. Er leidet an *"chronischer und fortschreitender Arteriokardiosklerose und Lungenemphysem."* Der Leiter des medizinischen Dienstes des Butyrka Gefängnisses Oberst Larin, schlug daher dringend vor: *"...die Untersuchung zu beschleunigen und Marek in ein Lager für Geschwächte und Invalide zu schicken".*

Am 21. 1. 1947 schrieb Marek aus der Zelle Nr. 122 in fehlerhaftem Russisch, mit Druckbuchstaben ein Gesuch an den Untersuchungsrichter: *"...Ich bin krank, schwach und sehr mager. Kann ich von Ihnen ein etwas besseres Essen bekommen, wie es einige Untersuchungshäftlinge bekommen? Wenn es möglich ist, vielen Dank.* "Es war dies vier Tage vor Mareks 66. Geburtstag.

Marek wurde ausführlich über seine Tätigkeit als österreichischer diplomatischer Vertreter in Prag befragt. Marek erzählte, daß *"er nach dem März 1938 seine Pension verlor und daher gezwungen war in einer tschechischen Firma zu arbeiten".* Sechs Jahre war er dort als Revisor tätig. Zur Tätigkeit nach der Befreiung gab Marek folgendes an: *"Am 7. Mai 1945 nach dem Ende der tschechoslowakischen Revolution ging ich in das revolutionäre Stadtkomitee und wurde als provisorischer Diplomat der Republik Österreich bei der tschechoslowakischen Regierung registriert".*

Bezüglich seiner Beziehungen zur Gestapo gab F. Marek an: *"Meine Frau, Hedwig Marek, geborene Broda ist jüdischer Abstammung. Als die Deutschen 1939 nach Prag kamen, befürchtete ich Repressionen gegen meine Kinder Hans und Elisabeth. Ich wandte mich an den Rechtsanwalt Dr. Müller mit der Bitte um ein Dokument, aus dem hervorgeht, daß meine Kinder Arier sind... Meine Frau ist schon 1938 mit österreichischem Paß in die Schweiz gefahren und wohnt gegenwärtig in St. Gallen... Mein Sohn Hans, von Beruf Filmregisseur begann 1940 in Prag als Bankangestellter zu arbeiten. Dort wurde er von einem mir unbekannten Agenten der Gestapo als Sohn einer Jüdin enttarnt. Daraufhin wurde er von der Gestapo zur Überprüfung seiner Dokumente vorgeladen. Dies geschah 1943. Die Gestapo stellte fest, daß seine Mutter, meine Frau, Jüdin ist.*

Danach wurde ich ebenfalls mit meinen Dokumenten zur Gestapo Prag vorgeladen. Ich wurde von einem mir unbekannten Mitarbeiter der Gestapo in Zivil verhört, der alle vorhandenen Dokumente prüfte und erklärte, ich sei mit einer Jüdin verheiratet und meine Kinder seien daher Juden. Unter Androhung von Waffengewalt erklärte er, daß ich Beziehungen zu einer Frau jüdischer Herkunft hatte, die von mir jüdische Kinder hat... Nachdem er mich gewarnt hatte, ich würde noch das Notwendige von der Gestapo hören, entließ mich dieser Mitarbeiter..."

"...Nach ungefähr 14 Tagen erschien in meiner Wohnung ein Offizier der Gestapo, ein Deutscher namens Schulz, zusammen mit meiner ehemaligen persönlichen Sekretärin Sensl, die die Adresse meiner Wohnung kannte. In einem Gespräch sagte mir Schulz, daß die Gestapo für den Reichsprotektor Frank Meldungen darüber benötige, wie sich die diplomatischen Kreise in Prag zur Politik Berlins verhielten und schlug mir vor, mit der Gestapo zusammenzuarbeiten, indem ich ihn über die Haltung der Diplomaten informiere und er versprach mir, daß die Gestapo in Zukunft weder mich noch meine Kinder verfolgen würde. Dazu gab ich Schulz mein persönliches Einverständnis. Nachdem er mein Einverständnis für diese Zusammenarbeit mit der Gestapo erhalten hatte, fuhr Schulz fort. Seit damals schrieb und übergab ich der Gestapo etwa 10 bis 20 Berichte. Zwei davon übergab ich Major Schulz persönlich, die übrigen einem Mitarbeiter der Gestapo in Prag, einem gewissen Jäger, der mich in meiner Wohnung besuchte... Die Tage der Zusammenkünfte bestimmte Jäger monatlich ein bis zwei Mal, abends zwischen 8 und 10 Uhr... In einem Bericht, den ich Major Schulz persönlich im August 1943 übergeben hatte, berichtete ich über die internationale Politik der USA und Litauens. Diesbezüglich ist zu vermerken, daß ich im Juli 1943 meine Frau in St. Gallen besuchte, wobei ich eine Zusammenkunft mit dem Schweizer Gesandten in den USA, Bruggmann, hatte. Außerdem hatte ich in Bern ein Gespräch mit dem Diplomaten Turanskas aus Litauen (bis 1939). Über die Gespräche mit diesen Personen schrieb ich einen Bericht an die Gestapo, an dessen Inhalt ich mich nicht mehr genau erinnere. Kopien aller meiner Berichte an die Gestapo sind in einer separaten Mappe in meiner Wohnung in der Podskalskástraße 55 in Prag aufbewahrt. Die übrigen von mir verfaßten Berichte an die Gestapo betrafen die Aussenpolitik Bulgariens, Rumäniens, der Schweiz und anderer Länder. An den Inhalt dieser Berichte erinnere ich mich nicht".

Auf die Frage des sowjetischen Untersuchungsrichters über die Belohnung seitens der Gestapo für diese Informationen antwortete Marek: *"Für meine Zusammenarbeit mit der Gestapo erhielt ich keinerlei Belohnung. Nach dem ersten Gespräch mit Major Schulz gab es allerdings keine Verfolgungen mehr gegen mich und meine Kinder".* Marek bestätigte mit seiner Unterschrift, daß *"im Protokoll alles nach meinen Worten in richtiger Übersetzung ins Deutsche neidergeschrieben"* sei.

Mit Recht könnte man heute die Frage stellen, warum ein so erfahrener Diplomat, wie es Marek zweifellos war, überhaupt Kopien von Berichten an die Gestapo in seiner Wohnung aufbewahrte. Wahrscheinlich wollte er damit später beweisen, daß seine "Berichte" an die Gestapo kaum Wert hatten und niemand Schaden zufügten. Dies stellten offensichtlich auch die Russen später fest. Marek konnte allerdings nicht ahnen, daß diese Berichte auch als "Beweis" seiner Zusammenarbeit mit der Gestapo angesehen werden könnten. Leider existieren diese Berichte nicht mehr und so sind wir dabei auf Vermutungen angewiesen. In einem Brief an die Gefängnisdirektion in Moskau, kurz vor seinem Tod, gibt Marek Aufklärung über diese Berichte an die Gestapo. Von einer Zusammenarbeit mit der Gestapo oder einer Tätigkeit als Gestapoagent gibt es keinerlei Beweise.

Major Adamow, Einsatzbeamter der 4. Abteilung der 3. Hauptverwaltung für Spionageabwehr des Ministeriums für Staatssicherheit der UdSSR, der mit der Untersuchung der Anklage gegen Ferdinand Marek beauftragt war, hat im Mai 1947 alle "Beweisstücke" untersucht. Dabei handelte es sich um 37 Meldungen an die Gestapo, die in Mareks Wohnung in Prag im Mai 1945 sichergestellt wurden. Sie wurden als "Beweisstücke" für die spätere Anklage gegen Marek in einem "gesonderten Kouvert" dem Untersuchungsakt Nr. 1429 beigefügt. Marek hat dazu dann selbst ausführlich Stellung bezogen. Am 26. Mai 1947 wurde dieser Beschluß vom stellvertretenden Leiter der 4. Abteilung der 3. Hauptverwaltung für Spionageabwehr, Oberst Kartschow, bestätigt. Allerdings wurde am 29. Mai die weitere Untersuchung gegen Marek offiziell eingestellt, da *"Marek am 4. Mai an Herzfehler und chronischer Nierenentzündung gestorben"* war.

Die Verlegung des schwerkranken Ferdinand Marek in das Gefängnisspital Butyrka scheint damals gar nicht so einfach gewesen zu sein. Am 20. Feber 1947 schrieben der Sekretär des Gefängnisses Lefortowo, Hauptmann Malkin, sowie der Leiter des Gefängnisses Oberstleutnant Jonow nochmals an das Ministerium für Staatssicherheit. Darin wird *"die dringende Verlegung in das Spital des Gefängnisses Butyrka zwecks stationärer Behandlung"* verlangt. Ein ärztliches Gutachten über den Gesundheitszustand des Häftlings F. Marek wird gleichzeitig übermittelt. Im Gutachten wird vermerkt, daß Marek im Juli 1946 in das Spital des Butyrka Gefängnisses überstellt wurde, *"woher er am 12. Feber 1947 ohne bemerkenswerte Besserung zurückgekehrt ist... Derzeit befindet sich Marek in sehr schlechtem Zustand...er braucht strenge Bettruhe und entsprechende Behandlung"*. Der Leiter der Sanitätsabteilung des Lefortowogefängnisses Arztoberleutnant Janschin schreibt abschließend: *"Der Häftling Ferdinand Marek muß unverzüglich in das Spital des Butyrka Gefängnisses des Ministeriums für Staatssicherheit zwecks dauernder Behandlung überstellt werden..."*

Einige Tage später, am 24. Feber 1947 wurde Marek endlich in die Sanitätsabteilung des Butyrka Gefängnisses verlegt. Der Oberst des medizinischen Dienstes, Larin, stellt die *"schwere Erkrankung"* des Häftlings fest und diagnostiziert *"Arteriokardiosklerose und allgemeinen greisenhaften Verfall"*. Am 17. April 1947 wird die behördliche Untersuchung gegen Marek offiziell eingestellt. *"Der Verhaftete Marek ist schwer krank und man kann ihn nicht zum Verhör bringen"*.

Am 19. April richtet Ferdinand Marek in deutscher Sprache ein Gesuch an die zuständigen Stellen. Darin rechtfertigt sich Marek und erklärt sich völlig unschuldig. Marek gibt an, *"starke seelische Depressionen hinderten mich, die gegen mich vorgebrachten Anschuldigungen zu entkräften. Nach längerer Lazarettbehandlung sehe ich heute klarer..."* Marek führt an, daß er bei seiner Verhaftung im Mai 1945 bereits *"aktiver diplomatischer Vertreter Österreichs war"*, Österreich sei zu dieser Zeit von den Alliierten und auch von der Sowjetunion anerkannt gewesen. Staatskanzler Dr. K. Renner hatte *"meine Stellung und Tätigkeit schriftlich bestätigt"*. Ebenso sei Marek von der tschechoslowakischen Regierung - insbesonders Präsident Beneš, Minister Masaryk u.a. *"im Sinne der alliierten Politik offiziell anerkannt"*.

Bei den bei Marek 1945 gefundenen und beschlagnahmten Berichten an die Gestapo handelte es sich laut Marek *"um Aufzeichnungen und inhaltliche Auszüge aus Schweizer Zeitungen, Sendungen des alliierten Rundfunks und gelegentlich um in der Prager Öffentlichkeit auslaufenden Erzählungen... Dieses Material war, wie sein Inhalt zeigt, nicht geheim, sondern jedermann zugänglich und den politischen Stellen des Reiches besser bekannt als mir... Die Aufzeichnungen dienten mir zur Erklärung meiner antifaschistischen Einstellung. Sie bildeten vorbereitend die Grundlage dafür, daß ich bei dem von mir erhofften Zusammenbruch des Naziregimes sofort meine Tätigkeit im Sinne der alliierten Politik aufnehmen konnte. Mehrfache Drohungen mit Verschleppung in ein Kozentrationslager zwangen mich unwesentliche Materialien einem SD (Sicherheitsdienst) Funktionär zu geben. In der Überzeugung durch mein Verhalten voll im Sinne der alliierten Politik gehandelt zu haben, gab ich nach meiner Verhaftung diese Tatsache ungefragt an und stellte das Material unaufgefordert zur Verfügung. Meine scharf antinazistische Einstellung war allen Faktoren in Wien und Prag bekannt, aber auch den Nazistellen, die mich 1938 fristlos entließen und maßregelten..."*

Nach dieser bemerkenswerten und auch mutigen Darstellung schrieb Marek an den Direktor des Gefängnisses: *"Als schwer Kranker, dessen*

Zustand sich auch nach meiner Überzeugung im Gefängnis trotz sorgfältiger Pflege nicht mehr wesentlich bessern kann, bitte ich Herrn Generaloberst, meine Angelegenheiten sobald als möglich beenden und meine Haft aufheben zu lassen, sowie mich der österreichischen diplomatischen Vertretung in Moskau zu überstellen".

Dieser Brief, kurz vor seinem Ableben, gibt deutlich Auskunft über die sogenannte *"Zusammenarbeit mit der Gestapo"*. Möglicherweise gab es russische Beamte, die Marek zu dieser aufschlußreichen Aussage ermunterten. Vielleicht war es aber Mareks Überzeugung, daß er das Gefängnis kaum mehr lebend verlassen werde, die ihn veranlaßte, sich persönlich so ausführlich zu rechtfertigen. Wahrscheinlich werden sich die wahren Ursachen für dieses erschütternde Zeugnis seiner Unschuld kaum jemals genau feststellen lassen.

Wenige Tage später richtete Marek ein weiteres Gesuch in deutscher Sprache an die Gefängnisdirektion. Einleitend schrieb Marek: *"Ich bin aktiver österreichischer Diplomat, krank und ohne Mittel. Ich bitte mir die Möglichkeit zu geben, den österreichischen diplomatischen Vertreter in Moskau zu ersuchen, er möge für mich 200 - 300 Rubel bei der Gefängnisverwaltung erlegen, damit ich mir Tabak und andere Sachen anschaffen kann..."* Einige Tage später verstarb jedoch Ferdinand Marek.

Am 7. Mai 1947 wurden vom Leiter des Butyrka Gefängnisses sowie dem geschäftsführenden Sekretär an das Ministerium für Staatssicherheit das Protokoll der gerichtsmedizinischen Untersuchung des Leichnams von Ferdinand Marek übermittelt.

Dieses im "Akt Marek" befindliche gerichtsmedizinische Untersuchungsprotokoll vom 5. Mai 1947 des Leichnams von Ferdinand Marek zeigt, wie sehr die russischen Behörden bemüht waren, den "Fall Marek" doch entsprechend korrekt abzuschließen. Das Original und die deutsche Übersetzung dieses Protokolls soll daher hier vollständig angeführt werden.

*

Hedwig Marek gelang es noch vor Beginn des zweiten Weltkrieges, im Jahre 1939 aus Prag nach St. Gallen in die Schweiz auszuwandern. Sie kannte St. Gallen von mehreren Besuchen mit ihrem Gatten recht gut. Vor allem studierte sie gerne in der reichhaltigen Stiftsbibliothek. Nach dem Krieg - im Jahre 1948 - kehrte sie nach Österreich zurück und lebte bis 1964 in Vorarlberg. In Schruns wurde Hedwig Marek auch begraben. Ferdinand Mareks Tochter Elisabeth bemühte sich nach der Verhaftung

ihres Vaters, sein Schicksal aufzuklären. Sie ersuchte den ersten österreichischen Botschafter Dr. Bischof in Moskau, Erkundigungen einzuziehen, doch blieb dies ohne Erfolg. Mehrere Anfragen der österreichischen Regierung wurden nicht beantwortet. Auch die tschechoslowakische Regierung, Präsident Beneš, Außenminister Jan Masaryk und andere konnten nichts über Dr. F. Marek feststellen.

Dr. Christian Broda, der spätere Justizminister, versuchte nach 1945 noch als Rechtsanwalt mehr über Dr. F. Marek, mit dem er ja verwandt war, zu erfahren. Das Sekretariat des damaligen Staatssekretärs Dr. Bruno Kreisky ersuchte 1953 die österreichische Botschaft in Moskau, *"unter Hinweis auf die wesentlich gebesserten Beziehungen, den Fall Marek erneut zur Sprache zu bringen"*. Broda schrieb am 20. 11. 1953 an das Budeskanzleramt und sandte eine Kopie davon an Dr. Kreisky.

Dr. Christian Broda, der die *"ständige rechtsfreundliche Vertretung von Elisabeth Marnegg"* (der Tochter von F. Marek) übernommen hatte, die inzwischen zum Abwesenheitskurator für Dr. F. Marek vom Bezirksgericht bestellt worden war, schreibt: *"...Dem Unterzeichneten sind die Schwierigkeiten, die sich der nachforschenden Tätigkeit des Bundeskanzleramtes in den letzten Jahren entgegengestellt haben, bekannt... Dem Unterzeichneten ist insbesondere bewußt, daß es als fraglich bezeichnet werden muß, ob Dr. Ferdinand Marek heute überhaupt noch am Leben ist..."* Broda führte weiters an, daß *"zahlreiche Personen aus russischer Gefangenschaft amnestiert und repatriiert wurden... daß Aufklärung über das Schicksal des Gesandten Dr. Ferdinand Marek umso dringlicher gefordert werden kann, als seine österreichische und antinationalsozialistische Einstellung und Gesinnung über jeden Zweifel erhaben ist... scheint es umso eher am Platz, daß die Bemühungen, Aufklärung über das Schicksal des Gesandten Dr. Ferdinand Marek zu erlangen, neuerlich und mit doppeltem Nachdruck aufgenommen werde..."*

Der österreichische Botschafter in Moskau Dr. Bischof berichtete, daß die Russen niemals zugegeben hatten, den Gesandten Dr. Marek jemals *"in ihrem Gewahrsam zu haben"*.

In einer "vertraulich" bezeichneten Information an Dr. Bruno Kreisky, die in diesem Akt enthalten ist, heißt es:... *"Im Zuge der Bemühungen der österreichischen Gesandtschaft Prag um die Repatriierung des Marek gehörigen Eigentums haben Funktionäre des tschechoslowakischen Innenministeriums die Anschuldigungen gegen Marek, letzterer sei Gestapo Konfident gewesen, wiederholt..."*

Im " Akt Marek" des Ministeriums für die Staatssicherheit Rußlands finden sich Originale bzw. Kopien verschiedener österreichischer Eingaben:

bereits im Mai 1947 erhielt das Außenministerium der UdSSR *"eine Anfrage des österreichischen politischen Vertreters in Moskau mit dem Ersuchen, über den Aufenthalt des ehemaligen österreichischen Gesandten in Prag Ferdinand Marek, Auskunft zu erteilen"*. Drei russische Generäle beschäftigten sich mit dieser Frage. Aber erst nach dem Tod von Ferdinand Marek im Mai 1947 erfolgte eine *"streng geheime"* Information über die angebliche Zusammenarbeit Mareks mit der Gestapo. Es wird auch mitgeteilt, daß Marek *"...am 4. Mai unter Erscheinungen einer zunehmenden Herzschwäche gestorben ist"*.

Mehrere aus russischen Gefängnissen entlassene Häftlinge meldeten, daß sie Ferdinand Marek begegnet wären. Allerdings scheinen hier Mißverständnisse vorgelegen zu sein. So berichtete ein Schweizer im Jahre 1960, er hätte Marek in einem Gefängnis im Jahre 1953 getroffen. Der Hamburger Staatsanwalt Dr. Mayer teilte die Haft in der Butyrka tatsächlich mit F. Marek. Mayer erzählte, daß er von F. Marek geistig und moralisch beeinflußt worden sei.

Das Österreichische rote Kreuz ersuchte das Rote Kreuz der UdSSR ebenfalls um eine Auskunft über Marek. Im Juni 1962 wurde ihm erstmals der Tod von Ferdinand Marek mitgeteilt.

Bei einem Historikersymposion in Zwettl, N.Ö., im Jahre 1992 wurde ausführlich über die Beziehungen Österreichs zur Tschechoslowakei (13) gesprochen. Rathkolb verhält sich sehr kritisch gegenüber der Haltung der österreichischen provisorischen Regierung in der Angelegenheit Marek. Rathkolb erklärt dazu: *"...die Reaktion von offizieller österreichischer Seite war beschämend zurückhaltend. Staatskanzler Dr. Renner deutete zwar in einem Schreiben an Ministerpräsidenten Z. Fierlinger an, daß Marek verschwunden sei, er konzentrierte sich in dieser Intervention primär auf Argumente gegen die Gleichschaltung der Österreicher mit den Deutschen..."*[23]),[24])

Der österreichische Botschafter in Moskau Dr. Friedrich Bauer bestätigte in einem Brief im Jahre 1993, *"das Dokument über die Rehabilitierung des Marek F. ist in der Botschaft eingelangt..."* Ähnlich wurde auch die Mitarbeiterin des Ost- und Südosteuropainstitutes in Wien, Frau Dr. Elisabeth Wislouzil über die Rehabilitierung von Dr. Ferdinand

[23]) Von Dr. Oliver Rathkolb aus dem Archiv der "Bruno Kreisky Stiftung". Es ist ein ausführlicher Bericht des Sekretariats des Staatssekretärs Dr. B. Kreisky vom 26. 11. 1953.

[24]) Das Protokoll darüber wurde vom Waldviertler Heimatbund veröffentlicht. Dr. Oliver Rathkolb berichtete über "Ein schwieriges Verhältnis - Österreich und die CSR 1945 bis 1950". Rathkolb schildert die Tätigkeit Ferdinand Marek.

Marek von Mitarbeitern des Ministeriums für die Staatssicherheit Rußlands im März 1993 informiert.

Seit ich vor vielen Jahren von Univ. Prof. Dr. Engelbert Broda über das tragische Schicksal des langjährigen österreichischen diplomatischen Vertreters in Prag Dr. Ferdinand Marek einige Details erfahren habe, war es mir stets ein persönliches Anliegen, darüber genauer zu informieren. Ich hoffe, daß mir dies mit dieser knappen Darstellung einigermaßen gelungen ist.

Bemerkung zu den Fußnoten

Alle Angaben durch Vermerke sind Zitate und aus den russischen Verhörprotokollen, die in Original und Übersetzung im Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes zugänglich sind. Es wurde dabei verzichtet, diese Dokumente einzeln anzuführen. Siehe auch die maschingeschriebenen Erinnerungen von Elisabeth Marnegg über ihren Vater (DÖW Bibliothek Nr. 12.254). Die russischen Dokumente befinden sich im Archiv des russischen Innenministeriums in Moskau.

Beilage

PROTOKOLL

der gerichtsmedizinischen Untersuchung des Leichnams des MAREK Ferdinand, Sohn des Johann, geboren 1881.

Die Obduktion erfolgte am 5. V. 47 durch den gerichtsmedizinischen Experten Semjonowskij in Anwesenheit des Oberstleutnants des medizinischen Dienstes Finjajew.

Äußerliche Beschau:

Leichnam eines hochgewachsenen Mannes mit regelmäßigem Körperbau und / unterernährt. Gesamtfarbe der Haut: leichenblaß. Am Rükken und auf den Seiten schwach ausgeprägte violette Leichenflecken. Totenstarre überall erhalten. Auf dem Kopf und dem Gesicht nichts auffälliges. Die Ohren- und Nasenöffnungen und die Mundhöhle sind frei und rein. Hals und Brust ohne Verändrungen. Die Haut in der Leistengegend ist blaß. Äußere Geschlechtsorgane ohne Änderungen. Füße ödematös. An den Armen und am Rücken keine Besonderheiten.

Innere Beschau:

Die weichen Hüllen des Kopfes sind blaß. Die Schädelknochen sind ganz. Die Halsorgane sind ganz. Die Schleimhäute des Kehlkopfes, der Gurgel, der Luft- und der Speiseröhre sind von blaßviolette Farbe. Brustbein und Rippen sind ganz. Die Lungen sind stellenweise von fibrösen Strängen und Wandpleura verbunden (verwachsen ?). Sie sind aufgebläht, überall luftdurchlässig, unterdurchschnittlich mit Blut gefüllt, ödematös. Herz hat die Maß 12 x 13 x 6 cm. Herzhohlräume sind erweitert. Die zweizipfige Klappe ist verdickt, dicht, die Chorden sind verdickt und etwas verkürzt. Die anderen Herzklappen sind vergröbert, an der Aorta und den Venenarterien sind gelbgraue Plaquen. Die Wanddicke der linken Herzkammer beträgt 2,5 cm, der rechten 0,6 cm. Der Herzmuskel ist von

gräulicher Schattierung, dicht, im Gebiet der Spitze sind einige fibröse Stränge. Die Schleimhaut des Magens und des Darmes ist von grauvioletter Farbe. Bauchspeicheldrüse unauffällig. Die Leber ist von etwas vergrößertem Ausmaß, mit glatter Oberfläche, mäßig dicht, am Schnitt hat das Gewebe das Aussehen von Muskat. In der Gallenblase gibt es eine große Zahl großer und kleiner Steine, dunkelbrauner Farbe, die Wände der Gallenblase sind verdickt (?), ihre Schleimhaut ist glatt. Die Nieren sind von üblicher Größe etwas dicht, an ihrer Oberfläche gibt es viele kleine Retraktionen. Die Hirnrindenschicht ist breit, von grauer Farbe mit zahlreichen Punkten und Striefen in gelber Farbe. Die Markschicht ist violett. Die Schleimhaut der Harnblase ist blaß. Die Milz hat übliche maße, sehr dicht, ihre Oberfläche ist von starkem (oder spekkigem ?) Aussehen, dunkelrot. Die Wirbelsäule und die Beckenknochen sind ganz.

Anatomische Diagnose:

Herzfehler, Insuffizienz der zweizipfigen Klappe. Chronische Pseudonephrose. Arteriosklerose. Kardiofibrose. Herzhypertrophie. Erweiterung der Herzhohlräume. Amyloidose der Milz. Ödeme.

Befund:

Der Tod des MAREK erfolgte infolge eines Herzfehlers bei chronischer Nierenentzündung.

Gerichtsmedizinischer Experte von Moskau (Semjonowskij)

NA ZÁVĚR

Případ Marek může být uzavřen

Barbara Coudenhove

Předložená studie vyplynula z pátrání po stopách. Autor usilovně hledal a shromažďoval stopy o životě a smrti diplomata Ferdinanda Marka, který byl rakouským vyslancem v Praze a kterého v roce 1945 zavlekli do Sovětského svazu. O dva roky později zemřel v sovětském vězení.

Jak vím ze svého pražského dětství a z vyprávění svých rodičů, byli vyslanec F. Marek a jeho žena v německy mluvící pražské společnosti meziválečného období známé a oblíbené osobnosti. Markovi platili za pohostinné a přátelské lidi; paní Marková, přes skromné možnosti rakouského zastupitelství, vedla dům zasvěcený umění a hudbě. F. Marek, jenž dobře mluvil česky a jemuž byl cizí jakýkoli šovinismus, byl zjevně v dobrém slova smyslu typickým kultivovaným rakouským úředníkem.

Práce Herberta Steinera sleduje Markovu životní pouť: mladá Rakouská republika ho vyslala do hlavního města nově zřízeného nezávislého Československa, prožíval těžkosti prvních let naplněných militantním protirakouským nepřátelstvím, zažil zrušení vyslanectví po zahájení nacistické okupace Rakouska v roce 1938; noví mocipáni pak vydírali vyslance, jehož žena byla židovka, aby jim dodával zprávy (které se ukázaly neškodnými). To později stačilo sovětským úřadům, aby Ferdinanda Marka jako *"špiona gestapa"* zatkli a deportovali.

Jsou to střízlivé záznamy a suché byrokratické zprávy, v nichž je zobrazen tragický osud rakouského diplomata.

H. Steiner je posbíral z rakouských, českých, německých a sovětských pramenů. Jde o osud loajálního a slušného státního služebníka, který se ocitnul ve mlýnech světových dějin a zaplatil za to životem - svého druhu jeden z nesčetných.

Dlouhá léta nikdo v Rakousku nevěděl, kdy a jak F. Marek zemřel. Prostě zmizel. Dotazy rakouských vládních úřadů zůstávaly bezvýsledné.

Díky H. Steinerovi se ví nyní více o Markově posledních týdnech a měsících; osamocený, nemocný a vyhladovělý v moskevském vězení Butyrka, bez kontaktu se svou vlastí a rodinou.

Spis Marek může být nyní uzavřen. Rakouský úředník Ferdinand Marek by s takovým postupem pravděpodobně souhlasil.

(Barbara Coudenhove je rakouská spisovatelka a novinářka.)

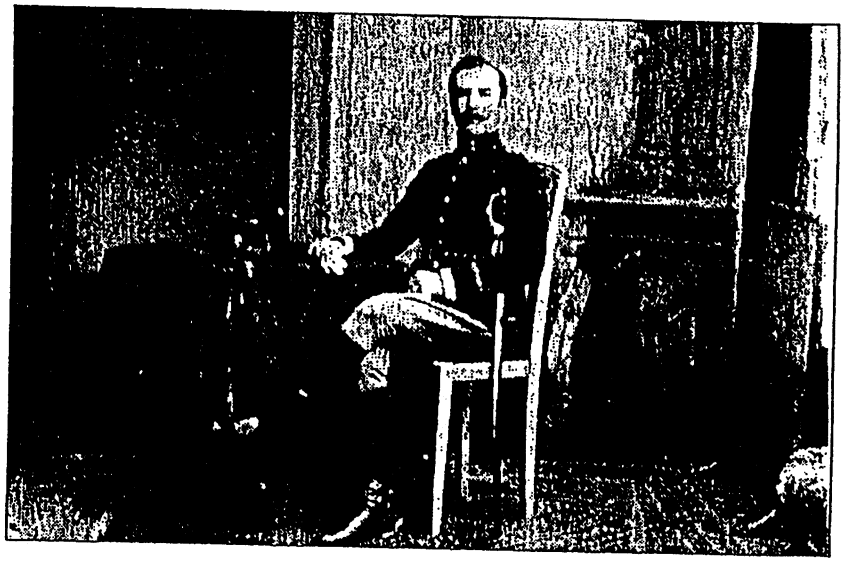

6. F. Marek, 1905

7. Svatební fotografie Ferdinanda Marka a Hedy Brodové, 1906

8. F. Marek na rakouském velvyslanectví v Praze, 1928

9. F. Marek, Praha 1929

10. Ferdinand Marek a Wilhelm ?Kieml, ?Aunee 1932

11. Manželé Markovi, 1932

12. F. Marek, 1934

13. F. Marek s dcerou Elisabeth a jejím manželem Georgesem v. Wellerstein-Marneggem, Praha 1939

O AUTOROVI

Docent dr. Herbert Steiner se narodil 3. února 1923 ve Vídni. Když se národní socialismus chopil v Rakousku moci, bylo mu zabráněno, aby dále navštěvoval střední školu. Stal se členem jedné ze skupin odporu a v prosinci 1938 emigroval přes Holandsko do Velké Británie. Tam byl činný v rakouských zahraničních odbojových skupinách. Roku 1945 se vrátil do Vídně a vedle práce v mládežnickém hnutí se věnoval i studiu dějin (titul doktora filosofie). Po založení Dokumentačního archivu rakouského odboje (Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes) v roce 1963 se stal jeho sekretářem. Člen mnoha vědeckých společností a držitel některých významných ocenění. Ve svých odborných publikacích se zaměřoval především na dějiny rakouského dělnického hnutí (Die Arbeiterbewegung Österreichs 1867 - 1889, Wien 1964. Karl Marx in Wien. Die Arbeiterbewegung zwischen Revolution und Restauration 1848, Wien 1978).

SEZNAM VYOBRAZENÍ

1. *Dr. Ferdinand Marek (obálka a frontispice)*
2. *Československý president T. G. Masaryk*
3. *F. Marek gratuluje T. G. Masarykovi k jeho 80. narozeninám 7. 3. 1930*
4. *Československý president E. Beneš*
5. *Originál pitevního protokolu Markova těla z 5. 5. 1947*
6. *F. Marek, 1905*
7. *Svatební fotografie Ferdinanda Marka a Hedy Brodové, 1906*
8. *F. Marek na rakouském velvyslanectví v Praze, 1928*
9. *F. Marek, Praha 1929*
10. *Ferdinand Marek a Wilhelm ?Kieml, ?Aunee 1932*
11. *Manželé Markovi, 1932*
12. *F. Marek, 1934*
13. *F. Marek s dcerou Elisabeth a jejím manželem Georgesem v. Wellerstein-Marneggem, Praha 1939*

Originální fotografie č. 1, 6 až 13 a dokument č. 5 poskytl autor, fotografii č. 3 laskavě zapůjčil Archiv Kanceláře presidenta republiky v Praze, fotografie č. 2 a 4 jsou uloženy v Archivu Akademie věd České Republiky. Reprodukce fotografií provedl Jiří Plechatý.

OBSAH

K publikaci, kterou dostáváte do rukou 7

NA ÚVOD

W. Schallenberg: Předmluva k publikaci o vyslanci dr. Ferdinandu Markovi 11

J. Opat: Mise naděje 13

PRVNÍ RAKOUSKÝ VYSLANEC V PRAZE FERDINAND MAREK. JEHO OSUDY V LETECH 1938 - 1947

Úvod 23

F. Marek rakouským vyslancem v Praze 29

Za války a po válce 40

Od zatčení F. Marka k vyšetřování v Moskvě 49

Příloha (Protokol soudní pitvy) 58

DER ERSTE ÖSTERREICHISCHE GESANDTE IN PRAG FERDINAND MAREK. SEIN SCHICKSAL IN DEN JAHREN 1938 - 1947

Einleitung 63

Ferdinand Marek - der erste österreichische Gesandte in Prag 69

Im Krieg und nach dem Krieg 81

Von der Verhaftung F.Mareks zur Untersuchgung in Moskau 91

Beilage (Protokoll der gerichtsmedizinischen Untersuchung) 102

NA ZÁVĚR

B. Coudenhove: Případ Marek může být uzavřen 107

Fotografická příloha (fotografie 6-13) 109

O autorovi 117

Seznam vyobrazení 118

PRÁCE Z DĚJIN AKADEMIE VĚD
STUDIA HISTORIAE ACADEMIAE SCIENTIARUM

Svazek 10. Seria B - Monografia

Vydává Archiv Akademie věd České republiky
V Zámcích 56/76, 181 00 Praha 8
Editor řady i svazku: PhDr Antonín Kostlán, CSc.
Lektor svazku: Doc.PhDr Zdeněk Šolle, DrSc.
Překlad: Libuše Brodová
Počet stran: 120
Náklad: 600
Místo a rok vydání: Praha, 1995
Sazba a tisk: CRC Edit s.r.o. Rakovník

BIBLIOTHEK
Dokumentationsarchiv
des österreichischen
Widerstandes

REGERINGSKANSLIET

1999-01-22

P 2 Eu 1

Utrikesdepartementet

EI-ESEK
Lage Olson
Telefon 08-405 3280

Ambassaden
Heliga Stolen
ROM

Raoul Wallenberg-ärendet

Ambassaden anmodas att, som ett led i de fortsatta undersökningarna i Raoul Wallenberg-ärendet, hos vederbörande myndigheter undersöka möjligheterna att erhålla kopior, alternativt ta del av dokument och/eller upplysningar, avseende RW:s verksamhet i Budapest 1944/45. Av särskilt intresse i detta sammanhang torde vara dokument som belyser RW:s överläggningar och samtal med det påvliga sändebudet Angelo Rotta.

Cabinet

Postadress
103 39 STOCKHOLM
Besöksadress
Gustav Adolfs torg 1

Telefon
08 - 405 10 00
Telefax
08 - 723 11 76

E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex
105 90 MINFOR S

INK KABS 990125

Harald Wigforss
Pl 535
429 44 Särö
Tel 031/93 54 50

1999-01-29
Kabs J Eliasson/ml
besv m hbr tit
u/J Eliasson

Särö 1999-01-20

20/022

INK. UTRIKES. DEP
D.Nr 20/22
1999 ~~03~~ 01 ~~08~~ 01-25
AVD. P GR. 2 MÅL EU

KAB

Kabinettssekreteraren Jan Eliasson
Utrikesdepartementet
Stockholm

För några dagar sedan frågade jag UD när rapporten från kommissionen om Raoul Wallenberg kan väntas föreligga. Jag fick rådet att ställa frågan i ett brev. Det gör jag nu och tackar samtidigt på förhand för svaret.

Vänliga hälsningar,

Harald Wigforss

gm Johan Wigforss
VÄRÖSKANSEN

Notice vad (Skriv vilket publ. om möjligt)

Tack för brev 20 januari.
Som svar på frågan om Wallenberg-kommissionen kan jag meddela att det är vår avsikt att rapporten skall kunna föreligga i början av nästa år.
Vänliga hälsningar Jan Eliasson

REGERINGSKANSLIET

1999-01-28

9 2 Eu 1

Utrikesdepartementet

EI-ESEK
Lage Olson
Telefon 08-405 3280

Ambassaden
RIGA

/Exp 990129 UPN

Raoul Wallenberg-ärendet
(1 bil.)

I anslutning till e-postmeddelande Olson-Magnusson den 27 dennes bifogas Susanne Bergers senaste utkast till ansökan att få ta del av det tyska troféarkivet (ROS-arkiv) m.m. i Moskva.

Cabinet

2(8)

To: Lage Olson
EI / ESEK

To: Lage Olson
EI/ESEK

From: S. Berger

Date: January 28, 1999
Nr. of Pages: 7 Pages

Dear Mr. Olson,

enclosed the request for the so-called "Trophy" Archive. A few comments for clarification:

When the "Trophy" request was orginally put together, it included under its heading other requests, which did not as such concern confiscated records. I believe we have since then agreed to separate out those items and to request them individually.
I have marked the relevant points in the text

I would also like to stress again that the "Trophy" request goes beyond the ROS Archive and is instead intended to address *all* World War II confiscated records. Based on the research of Russian archival experts like Grimsted, etc. it has become clear that only a miniscule part of the records in our "Trophy" request are currently officially available in any Russian archive. Grimstead has however drawn up a list which identifies certain items that appear to have been withdrawn from regular collections. Our request list therefore has been formulated taking into account the limited historical information about what exactly was confiscated by the Russians and brought to Moscow, as well as Grimsted's list. Our request then is our best guess, based on reasonable assumptions and Grimsted's expertise.

Mr. Magnusson has received from Susan Mesinai a separate paragraph on the TUNGSRAM material, plus additional names for rquests for files of individuals [I do not have either one and I would be grateful if you could forward a copy to me].

Specific Points:

*If necessary, we could take out one or two points listed here, although I would be reluctant to do it since each of the agencies and departments listed here can be shown to have had direct contact with Raoul Wallenberg. [Fritz Geschke/Organisation Todt]. If it would be helpful, we could also identify certain departments for the records of the German Embassy, Budapest and other Embassy/Legation requests.

*We should discuss how to handle the request for intercepted Signal Intelligence. This is technically not a [documentary] confiscated records but apparently the material is considered in this way in Russian archives. Nevertheless, we should consider a separate request to Soviet [Military] Intelligence archives for the materials. And we have information that the three Russian historians in question found relevant OKW field cable in the Presidential Archives.

3(8)

*The list of confiscated records from Hungarian companies can be somewhat shortened. I believe that you have discussed with Susan the dangers of handing over a 'Shopping List". I believe we are far from that: If I had wanted to make a shopping list, I would have asked for much more detailed information. In different Soviet agencies. As I had pointed out earlier, initially I intended to avoid an overt request for anything related to the issue of economic warfare, hoping instead that such material would be covered under other requests, especially Kurt Becher's records. However, we simply do not know how many chances we will have to pose additional requests and therefore this list constitutes a necessary compromise. But the point is well taken that the list is too long. Let's focus for the moment on:

Manfred Weiss Werke (including Labor A.G.)
TUNGSRAM
Warenvermittlungskontor GMBH, Budapest [Becher's company]
Hazai Bank
Ungersk Svenska Handelskompaniet
Hungarian National Bank
SKF Budapest
Globus
Hangya Baromfi

I can hand in the names of the companies in Hungarian, in case it will be helpful.

*On the question of interrogation protocols I believe we agreed at our meeting in Stockholm that Mr. Magnusson will ask again first for the interview records of Swedish Legation members and then - perhaps - for the other individuals. We should stress that we would like the Russian side to identify all related material to the interrogatiojn, such as summaries and references in other collections. Does the file of Grossheim-Krysko make reference to his inital questioning in Budapest?

*The request concerning Kurt Becher's interrogation records from Hungary [separate from the Trophy request] should include a reference to the Department of the Russian Liaison official to Hungary at the time, Belkin.

That's all for the moment. Best regards,

Susanne

2/7

I Introduction

In its ongoing efforts to learn the fate of Swedish diplomat Raoul Wallenberg the Swedish-Russian Working Group has attempted to answer a number of basic questions which are essential to the case but which so far have remained unresolved. One example is the reason for Raoul Wallenberg's arrest and the precise nature of the charges against him. While there exist many indirect sources which testify to possible aspects of the charges, such as suspicion of espionage, no official and formal reason for arrest and subsequent incarceration have been established. Clarification of these points could prove helpful in determining how Raoul Wallenberg's case was handled by Soviet government officials.

The Working Group, therefore, considers it important to study the question further. It is hoped that the materials listed below will afford us a greater insight into the general conditions as they existed in Budapest in 1944, as well as into individual activities and contacts by Raoul Wallenberg and his colleagues. These undoubtedly formed the basis of evaluation for Soviet authorities and led directly to the arrest order issued by Deputy Defense Minister Bulganin in January 1945.

Raoul Wallenberg may already have been known to Soviet authorities earlier than 1944. We therefore include a request for materials that may have mentioned him as early as 1940. They may offer important clues as to what type of information was available about RW in the Soviet Union prior to 1944; and whether or not this information affected official perception of him in 1944 and beyond

II. Work Procedure

The study of the requested materials is intended to supplement other current projects of the Working Group, such as the study of prisoner files by Susan Ellen Mesinai and the analysis of the prisoner cards of Vladimir prison by Dr. Marvin Makinen.

The review of the material will be conducted, as indicated below by either Susanne Berger with the help of a translator, or Susan Mesinai with her respective colleagues

Since Ms Berger's time for research is limited to visits of two to three weeks at a time, it would be greatly appreciated if Susan Mesinai could be given permission for access to all the requested materials. Ms Mesinai will be continuously present in Moscow over the coming months and this will ensure access to the material at all times.

5(8)

III. Materials

a. ROSarchive

1944-45

* Records of the Swedish Legation, Budapest (and Finnish Legation) and all associated buildings

* Records of the Legations of Switzerland, Spain, Portugal, Slovakia and the Office of the Papal Nuntio (all Budapest)

* Records of the Swedish Legation, Bukarest and Sofia

* Records of Kurt Andreas Becher and his Staff (Stab Becher)

* Records of Adolf Eichmann and his Staff (Sonderkommando Eichmann)

* Records of Edmund Veesenmayer and his Staff (Amt des Reichsverwesers)

* Records of Otto Winkelmann and his Staff (Hoeherer SS-und Polizeifuehrer)

* Records of Hans von Greiffenberg and his Staff (Wehrmachtsattache)

* Records of Fritz Geschke and his Staff (Polizeioberst, SIPO)

* Records of Wilhelm Hottl and his Staff (SD, Vienna [Eastern Europe])

* Records of Raoul Gustaf Wallenberg and his Staff (official papers)

* Records of the German Embassy, Budapest

* Records of the German Embassy, Bukarest and Sofia

* Records of the Gestapo, especially Departments IV and VI, SD, Abwehr; for Hungary

* Records of the Organisation Todt, Hungary (Budapest)

* Records of the various Hungarian governments (Stojai - Szalasi) in 1944; records of the Ministries of the Interior and Foreign Affairs; the Hungarian Police, Gendamerie and Arrow Cross; records of the Hungarian Regent, Miklasz Horthy and his son, Nikolas Horthy; concerning the persecution of Hungary's Jewish population; activities and contacts of the Legations of the neutral countries

* Records of the Hungarian Resistance Movement MFM (Magyar Fueggetlensegi Mozgalom) and its contacts with Moscow; records of Separate Peace negotiations

6(8)

* Access to the collection of 200,000 personnel files of the SS (intelligence unit); found in a suburban house near Werningerode, Germany); identifies German foreign agents abroad; originally Glavarkhiv; names from the prisoner file inquiry are to be cross-referenced with the index/finding aid of this collection.

* Esterhazy Family Papers, collection in GA RF, for 1942-1945

* Confiscated material on the following individuals, 1941-1945:
  Otto Hatz
  Walter Schellenberg
  Heinrich Muller

add names from Susan's list

* Intercepted Signal Intelligence, cable and telegram traffic between Budapest-Berlin and Budapest-Bukarest, including OKW field cables; Communications of the German Embassy, Budapest, Abwehr, Gestapo, Stab Becher, SD, Sonderkommando Eichmann with RSHA, (incl. Department IV E4)

* Records on the Wallenberg family, Wallenberg business enterprises 1940-1945; confiscated by Red Army personnel in Germany (Berlin/Potsdam) and France. [Wallenberg Family File]

* Confiscated material about Swedish-German, Swedish-Hungarian Foreign and Economic relations, 1942-1945

* Reports about and confiscated material from the following enterprises. All played a role in the humanitarian action in Budapest, by providing personnel to Raoul Wallenberg's Staff, for example, by aiding the humanitarian action financially or by being involved in negotiations for rescue actions.

  (Svenska) Globus
  A.B. Baltiska Skinnkompaniet
  Mellaneuropeiska
  Hangya Baromfi
  Duna Aircraft (Csepel)
  Magyar-Sved Kereskedlm (Ungersk-Svenska Handelskompaniet)
  Manfred Weiss Werke (including Labor A.G.)
  Nitro Chemie, Budapest
  Warenvermittlungskontor GMBH, Budapest
  Hazai Bank
  Universal, Budapest (Office equipment)
  Linum
  Hungarian National Bank
  NIFE Separator
  SKF Budapest
  STAB (Swedish Match), Budapest
  Tungsram

* TUNGSRAM, Budapest

5/7

(Pending information and request from Susan Mesinai)

7(8)

1940-1945

* Materials on the activities and contacts of the American Joint Distribution Committee in Poland, Hungary, Slovakia, Rumania, Turkey, Jugoslavia, and Austria (Mesinai)

b. Other

* The NKVD/MGB memoranda on Prisoners of War (Mesinai), 1946-48

* Protocols of interviews, as well as summaries of and references to interviews conducted by Frontline Red Army Units (including NKVD/SMERSH) of the 2nd and 3rd Ukrainian Front, with certain individuals in Budapest 1945, including the following individuals:

[We gratefully acknowledge that efforts have been made to locate this material in Russian archives on at least two previous occasions. We hope that nevertheless a new search can be conducted that takes into account possible summaries of or references to the material in other related files.]

Personnel of the Swedish Legation, Budapest:

Ivar Danielsson	Yngve Ekmark
Per Anger	Goete Carlsson
Lars Berg	Margareta Bauer
Denes P. von Mezey	Birgit Brulin

Associated Staff/Swedish Red Cross/International Red Cross:

Valdemar Langlet	Weyermann
Nina Langlet	Friedrich (Fritz) Born
Asta Nilsson	Ernst (Erno) Kugel
Simon Margel	Antonio Vidmar
Sixten von Bayer	Herrman Grosheim-Krysko (Henry Thomsen)

Raoul Wallenberg's Staff/ Hungarian Contacts

Peter Hain	Pal Szalai	Hugo Wohl
Karoly Szabo	Peter Zuercher	Vilmos Forgacs
Evald Maxson Engestrom	Erno Peto	Guyla Simon/Stephanie Simon
Laszlo Kelemen	Laszlo Ferency	Vilmos Tarcsai
Laszlo Geiger	Laszlo Falk	~~Elizabeth~~ Falk, Helene + Falk, Laszlo
Ivan Szekely	Rezso Mueller	Stefan Engelmann
Pal Hegedus	Otto Fleischmann	Karoly Wilhelm
Tibor Vandor	Jozsef Benes	Peter Sugar
Albert Szent-Gyorgyi	Andor Balog	Konstantin Takasczy
Miklasz Krausz	Max Fleischmann	

6/7

8(8)

* Official correspondence, including communications on behalf of third parties, via Stockholm and other channels, between Swedish Legation, Budapest and Moscow, 1944-1945. During this time Sweden served as Protective Power of Soviet interests in Hungary.

* Records of the Soviet Trade Delegation, Stockholm 1942 - 1947
Documentary sources indicate that 'Mellaneuropeiska', the company where Raoul Wallenberg was co-director, had numerous direct contacts with the Soviet Trade Delegation. Sources further indicate that he was considering plans to travel directly from Budapest to Moscow in 1944. Another document states that Soviet authorities in Stockholm had been advised of Wallenberg's humanitarian mission through the Trade Delegation contacts and had expressed their sympathies for the endeavour.

* Official reports from Stockholm, 1941-1947 on efforts concerned with Jewish rescue, the activities and contacts of Iver C. Olsen; Separate Peace contacts and about Raoul Wallenberg's disappearance; including those of Zoya Rybkhina and Boris Rybkhin. [Rybkhina had personal contact with Marcus Wallenberg and worked closely with him during the peace negotiations with Finland].

* Records of the Hungarian Political Police, Section for War Criminals, headed by Gabor Peter, 1945-46; records of the Russian liaison agency and its personnel for those years, concerning the interrogations of Kurt Andreas Becher conducted from November 14 - December 1, 1945; Russian personnel conducted some of the questioning; also, records of interrogations of Otto Winkelmann and Edmund Veesenmeyer.

* Reports received from Hungary (Budapest) and Turkey (Istanbul); received from individuals directly in Hungary or through indirect source; here the situation political/economic situation in Hungary, the activities of the Legations of the Neutral States, the issue of Jewish Persecution and Rescue, as well as Separate Peace negotiations are of central importance.

* The Working Group has repeatedly received indications from Russian sources that Raoul Wallenberg's fate may in some way be connected to direct or indirect contacts with Walter Schellenberg, Chief of "Fremde Heere, Ost". We are in the process of reviewing materials on Schellenberg in several international archives and we ask permission to include in this review the full collection on Walter Schellenberg available in Russian archives.

* Collection of papers of Ambassador Boris Fedorovich Podtserob (b. 1910)/Records of the Soviet Embassy, Ankara, 1955-1957 (Cables/Telegrams sent from Soviet Embassy, Ankara to Moscow in the Erzine/Frey discussions 1955-57) Ambassador Podtserob served as Ambassador to Turkey 1954-1957. During this time a member of the Soviet Embassy in Ankara, Pavel Erzine, had contacts with his Finnish counterpart, Ake Frey, in the Raoul Wallenberg question. Very little is known about these contacts, how they originated and how they were handled on the Soviet side.
According to documentation in Swedish/Finnish archives Podtserob personally sent inquiries to Moscow which were directly related to the Erzine/Frey discussions.

7/7

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

TELEFAX Sid 1 (4)

1999-01-29

Handläggare: S.Lundvall

UD/EC/Amb Jan Lundvik/990210
Delges
Guy von Dardel
Nina Lagergren
Per Anger
amb Riga
amb Moskva

Exp. 990210/RR

P 2 Eu1

EC

UTRIKESDEPARTEMENTET, nr 27

Till: EC, ambassadör Jan Lundvik, och Magnus Lennartsson

Ungern - högerextremistiska partiet MIEP protesterar mot upprättande av Wallenbergstaty

1 bil

Vid Budapests stads möte igår kom förutom administrativa sjukhusfrågor också att diskuteras det till Szent-Istvanparken i Budapest planerade upprättandet av Wallenbergstatyn (en bronskopia av den staty som under mystiska omständigheter 1949 fördes från Budapest till Debrecen). Representanter för det på yttersta högerflygeln liggande partiet med antisemitiska drag, MIEP (Ungerska sanningens och livets parti), framhöll då som sin mening att en sådan staty inte behövdes, då Raoul Wallenerg redan vore överrepresenterad i Budapest. Dessutom vore den svenske diplomatens roll i verksamheten med att rädda judar inte klar etc. Bifogade artikel ur dagens Nepszabadsag återger den genanta tilldragelsen.

Carlsson

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

2(4)

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

UNOFFICIAL TRANSLATION

1999-01-29

Handläggare: Katalin Borvölgyi.

Nepszabadsag, 29 January 1999

Three Hospitals to Be Run by Municipal Commissioners

MIEP Strongly Protests Support for Erection of Wallenberg-statue

The Budapest City Hall meeting yesterday decided to appoint municipal commissioners to head three hospitals: hospitals Szent Janos, Szent Istvan and the Manfred Weiss Hospital of Csepel. The latter two institutions have been given by the Budapest municipality a refundable support of HUF 250 million and HUF 9 million respectively, in order to avoid total bankruptcy.

Yesterday`s Budapest City Hall meeting almost ended in a scandal when coalition representatives dismissed some MIEP-representatives` remarks as outright Jew-bashing. A proposal has been submitted for the municipality of Budapest to make a contribution of one million forints to the re-erection in its original place, Szent Istvan Park in district XIII, of the copy of the Wallenberg memorial removed in 1949. The total cost of HUF 14 million has mainly been covered by the Public Foundation for the Development of Angyalföld. The MIEP stance in the case has been that no new Wallenberg-statue is needed as Wallenberg is over-represented in the Hungarian capital. Moreover, says MIEP, the Swedish diplomat`s role in the rescue of Jews is not clear either, since he also collaborated with the Nazis. As MIEP-members put it later in their press briefing: when reading out quotations proving that leaders of the Jewish religious communities were to be blamed for the fact that only the rich had a chance to escape, their

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST
UNGERN

Telefon
+36 1 352 2804

Telefax
+36 1 352 2807

Telex
225647

3(4)

intention was to draw a true picture of the historical background. The MIEP-proposal was rather to erect a statue in honour of the Danish diplomat Bang-Jensen, who had been killed because of his actitivities in 1956.

Deputy Mayor *Janos Schiffer* told Nepszabadsag that MIEP, not missing a single opportunity to propagate its ideology, had been deliberate and politically motivated in voicing such associations. Budapest Mayor *Gabor Demszky* denounced this ideology, pointing out that no similar remarks had ever been heard in the parliament of Budapest.

(...) (The article goes on to discuss the issue of the financial problems of Budapest hospitals, and then the issue of catering costs in municipal institutions, with no further remarks on Csurka's views and the Wallenberg-statue)

(E.N.)

ben – a hőmennyiségmérők mellett más [illegible] nagyjából [illegible] százalékos tartalmú szereket (költségmegosztókat) is fel[illegible] növekedésből pótolni a fűtésháttérvi[illegible]

EGYÁTLAGOS LAKÁS ÉVES TÁVHŐKÖLTSÉGÉNEK ALAKULÁSA BUDAPESTEN*

(1992–1998, forint 1. éves díj felszínen)

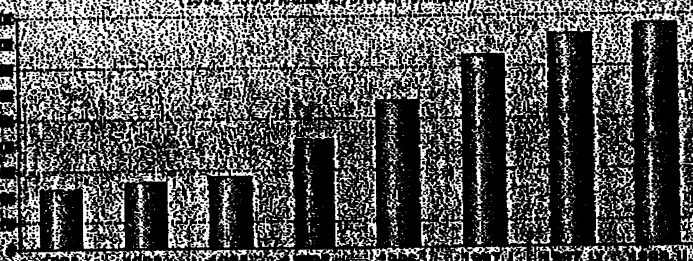

[illegible]

illetékese. *László György* azt hangsú[illegible]ta: a cégnek bizonyára nem lesz [illegible]e, hogy minden háznak önálló hőközpontot építsen, ez a számítások szerint legalább húszmilliárdba kerülne. Sőt az is, azt a hét-nyolcmilliárdra becsült összeget sem tudná előteremteni, amely ahhoz kellene, hogy legalább ott, ahol lehetséges, önálló hőközpontok, ahol fizikailag lehetetlen, az épületek közös hőmennyiségmérős [illegible]

[illegible] az állammal [illegible]

[illegible]

[illegible] a [illegible] hőmennyiségmérő [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] fűtésre [illegible] a [illegible] fűtési [illegible] csökkenésében látja. Mint mondta, olyan várospolitikai bombáról van szó, amely az egyedi mérésre történő átállással újabb feszültségeket hozhat felszínre. Nehéz megmondani, erre [illegible] lesznek a program költségeit rá[illegible] terhelni a lakosságra – folytatta. Ez ugyanis csak fokozná az ingatlanok köz[illegible] a mai feszültségeket. Tehát ezt a kérdést [illegible]

[illegible]

[illegible] a [illegible] szabályozás [illegible]

[illegible]

[illegible] a [illegible] szabályozás [illegible]

[illegible] a [illegible] szabályozás [illegible]

[illegible] a [illegible] szabályozás [

UD/EC/Amb Jan Lundvik
9902-04
Krypto t. amb Moskva

aa

AUSTRALIAN EMBASSY
STOCKHOLM

27 January 1999

Ambassador Jan Lundvik
Central and Eastern Europe Department
Ministry for Foreign Affairs
Box 16121
103 23 STOCKHOLM

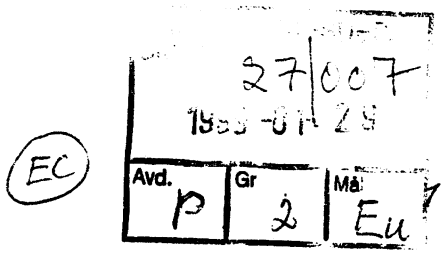

Dear Ambassador Lundvik

Further to our discussion earlier today, I am writing to pass on the following comments on the Wallenberg case made by the former Hungarian Ambassador to Russia, Mr Gyorgy Nanovfszky (now Head of the Hungarian Ministry of Foreign Affairs' Ninth Department for relations with the CIS), during a recent discussion with the Australian Ambassador to Hungary, H.E. Dr Mark Higgie.

Mr Nanovfszky explained that during his time in Moscow he had been responsible for investigating unresolved issues in Hungary's relationship with Moscow, including a range of historical questions connected with 1956 and the disappearance of Hungarian citizens. He said that in the course of this work, he had also looked into the mystery surrounding the fate of the Swedish diplomat, Raoul Wallenberg.

Mr Nanovfszky said in examining the KGB's documents he believed he found that Wallenberg had been imprisoned under the name Kuznetsov in Butyrka Prison where he died in 1947, probably as a result of a beating during interrogation. His remains, together with those of 3,200 others, had been cremated and buried in a well at the prison. Mr Nanovfszky said he had conveyed this information to the Swedish Ambassador in Moscow, but was puzzled that the relevant Swedish authorities had not acted on this information.

As I also noted in our conversation, I will be conveying information to Canberra on Sweden's efforts, in cooperation with Russia, to resolve the mystery surrounding Raoul Wallenberg. I hope this information is of some use in progressing your work.

Yours sincerely

Rick Nimmo
First Secretary

Box 7003 S-103 86,Stockholm, Sweden
tel: 46-8-6132902 fax: 46-8-4112851
E-mail: Rick.Nimmo@dfat.gov.au

SVERIGES AMBASSAD
RIGA

1999-01-25

Skr till RW-Föreningen
99-02-02

Ambassadrådet Lage Olson

UD-EI

25/001

EI

vd. P | Gr 2 | Eu 1

Raoul Wallenberg
(1 bil)

Broder,

Bifogade brev har jag fått från en av sönerna till den oss bekante Sinitsin. Jag har svarat att svar kommer att ges av Dig. Jag vet inte vad som avses med "Raoul Wallenbergs fond". Existerar en sådan?

Annas får Du väl kontakta Wallenbergföreningen och Nina Lagergren/Guy von Dardel. Jag kan dock föreställa mig att deras intresse är begränsat.

Hans Magnusson

Adress
A Pumpura iela 8
LV-1010 RIGA

Telefon
+371 782 80 32
+371 733 87 70

Telefax
+371 782 80 31

Telex
(64) 161114 svnsk lv

översättning

Herr Hans Magnusson

Gustav Adolfs torg 1
Box 16121
S-103 23 Stockholm
Sweden

Ärade Herr Magnusson!

Jag skulle vilja tro att Ni kommer ihåg vårt möte i Berlin i samband med offentliggörandet av memoarer av min far general Sini~~ein~~ i Finland, i memoarerna fanns ett material rörande Raoul Wallenbergs bortgång. Jag och min medförfattare har kommit på en idé att skriva en roman om Wallenbergs liv, som skulle ge en full uppfattning om den strålande och ädla personligheten till läsare.
Vi skulle vilja skriva just en roman och inte en biografi, men det finns mycket litet material för detta. Vi vet att Ni leder Komissionen för undersökningen av Raul Wallenbergs bortgång, troligen har Ni något dokumentariskt och fotografiskt material om honom. Möjligen känner Ni även familjen Wallenberg.
Jag skulle vilja be om Er medverkan i genomförandet av vår idé. Det vore bra om Raul Wallenbergs fond kunde hjälpa oss med att få träffa familjen Wallenberg och sponsrade vår resa till Sverige(3-4 dagar) i detta sammanhang. Det vore intressant för läsaren att få veta i vilken familj den blivande diplomaten har uppvuxit, vem som starkast har påverkat hans utveckling, att ta reda på hans mycket personliga drag. Utom de här detaljerna skulle romanen bli ofullständig och ointressant, liknande en biografi.
Bifogat översänder jag till Er vår nya bok som publicerades nyligen i Moskva.
Hoppas Er hjälp och stöd.
Mina bästa nyårshälsningar till Er och Er familj.

27.12.98 Dr Igor Sini~~ein~~

P.S. Meddelar Er min adress och telefon i Moskva:

R.F. 117330 Moskva, Mosfilmovskaja ul.11,k.1, lägenhet nr.61
tel. 143-25-34

Herrn HANS MAGNUSSON

Gustav Adolfs torg 1
Box 16121
S-103 23 Stockholm
Sweden

Многоуважаемый господин Магнуссон!

Хотелось бы думать, что Вы помните нашу встречу в Берлине в связи с выходом в Финляндии мемуаров моего отца, генерала Синицына, и материалов по поводу гибели Рауля Валленберга в них. У меня и моего соавтора возникла идея написания романа о жизни Валленберга, который дал бы читателю полное представление об этой яркой и благородной личности.

Мы хотели бы написать именно роман, а не публицистику, но материала для этого крайне мало. Зная о том, что Вы возглавляете Комиссию по расследованию гибели Рауля Валленберга, думаю, что в Вашем распоряжении могут быть документальные и фотографические материалы о нем. Вероятно, Вы также знаете членов семьи г-на Валленберга.

Я хотел бы попросить Вашего содействия в осуществлении нашей идеи. Было бы неплохо, если бы Фонд Рауля Валленберга мог посодействовать в нашей встрече с семьей Валленберга и спонсировать нашу поездку в Швецию для этой цели на 3-4 дня. Ведь читателю было бы интересно узнать, в какой семье рос будущий дипломат, кто оказывал на него особое влияние, увидеть какие-то сугубо личные штрихи к его портрету. Без этих деталей роман получился бы не полным и не интересным, похожим на публицистику.

Отдельно посылаю Вам нашу новую книгу, которая только что вышла в Москве. Очень надеюсь на Вашу помощь и поддержку.

Мои самые лучшие пожелания Вам и Вашей семье в Новом Году.

Д-р Игорь Синицин

27.12.98.

И. Синицин

P.S. Сообщаю Вам мой московский адрес и телефон:

Р.Ф. 117330 Москва, Мосфильмовская улица, дом 11. корпус 1, кв. 61.
Тел. 143-25-34

28/001

To: Lage Olson
EI / ESEK

To: Lage Olson
EI/ESEK

From: S. Berger

Date: January 28, 1999
Nr. of Pages: 7 Pages

Kopior med kuvertbrev till Hans Magnusson, Riga
ekp. 99-01-28 /to

EC

a.a. /to

Dear Mr. Olson,

enclosed the request for the so-called "Trophy" Archive. A few comments for clarification:

When the "Trophy" request was orginally put together, it included under its heading other requests, which did not as such concern confiscated records. I believe we have since then agreed to separate out those items and to request them individually.
I have marked the relevant points in the text

I would also like to stress again that the "Trophy" request goes beyond the ROS Archive and is instead intended to address *all* World War II confiscated records. Based on the research of Russian archival experts like Grimsted, etc. it has become clear that only a miniscule part of the records in our "Trophy" request are currently officially available in any Russian archive. Grimstead has however drawn up a list which identifies certain items that appear to have been withdrawn from regular collections. Our request list therefore has been formulated taking into account the limited historical information about what exactly was confiscated by the Russians and brought to Moscow, as well as Grimsted's list. Our request then is our best guess, based on reasonable assumptions and Grimsted's expertise.

Mr. Magnusson has received from Susan Mesinai a separate paragraph on the TUNGSRAM material, plus additional names for rquests for files of individuals [I do not have either one and I would be grateful if you could forward a copy to me].

Specific Points:

*If necessary, we could take out one or two points listed here, although I would be reluctant to do it since each of the agencies and departments listed here can be shown to have had direct contact with Raoul Wallenberg. [Fritz Geschke/Organisation Todt]. If it would be helpful, we could also identify certain departments for the records of the German Embassy, Budapest and other Embassy/Legation requests.

*We should discuss how to handle the request for intercepted Signal Intelligence. This is technically not a [documentary] confiscated records but apparently the material is considered in this way in Russian archives. Nevertheless, we should consider a separate request to Soviet [Military] Intelligence archives for the materials. And we have information that the three Russian historians in question found relevant OKW field cable in the Presidential Archives.

1/7

86326001

*The list of confiscated records from Hungarian companies can be somewhat shortened. I believe that you have discussed with Susan the dangers of handing over a 'Shopping List". I believe we are far from that: If I had wanted to make a shopping list, I would have asked for much more detailed information, in different Soviet agencies. As I had pointed out earlier, initially I intended to avoid an overt request for anything related to the issue of economic warfare, hoping instead that such material would be covered under other requests, especially Kurt Becher's records. However, we simply do not know how many chances we will have to pose additional requests and therefore this list constitutes a necessary compromise. But the point is well taken that the list is too long. Let's focus for the moment on:

Manfred Weiss Werke (including Labor A.G.)
TUNGSRAM
Warenvermittlungskontor GMBH, Budapest [Becher's company]
Hazai Bank
Ungersk Svenska Handelskompaniet
Hungarian National Bank
SKF Budapest
Globus
Hangya Baromfi

I can hand in the names of the companies in Hungarian, in case it will be helpful.

*On the question of interrogation protocols I believe we agreed at our meeting in Stockholm that Mr. Magnusson will ask again first for the interview records of Swedish Legation members and then - perhaps - for the other individuals. We should stress that we would like the Russian side to identify all related material to the interrogatiojn, such as summaries and references in other collections. Does the file of Grossheim-Krysko make reference to his inital questioning in Budapest?

*The request concerning Kurt Becher's interrogation records from Hungary [separate from the Trophy request] should include a reference to the Department of the Russian Liaison official to Hungary at the time, Belkin.

That's all for the moment. Best regards,

Susanne

2/7

I. Introduction

In its ongoing efforts to learn the fate of Swedish diplomat Raoul Wallenberg the Swedish-Russian Working Group has attempted to answer a number of basic questions which are essential to the case but which so far have remained unresolved. One example is the reason for Raoul Wallenberg's arrest and the precise nature of the charges against him. While there exist many indirect sources which testify to possible aspects of the charges, such as suspicion of espionage, no official and formal reason for arrest and subsequent incarceration have been established. Clarification of these points could prove helpful in determining how Raoul Wallenberg's case was handled by Soviet government officials.

The Working Group, therefore, considers it important to study the question further. It is hoped that the materials listed below will afford us a greater insight into the general conditions as they existed in Budapest in 1944, as well as into individual activities and contacts by Raoul Wallenberg and his colleagues. These undoubtedly formed the basis of evaluation for Soviet authorities and led directly to the arrest order issued by Deputy Defense Minister Bulganin in January 1945.

Raoul Wallenberg may already have been known to Soviet authorities earlier than 1944. We therefore include a request for materials that may have mentioned him as early as 1940. They may offer important clues as to what type of information was available about RW in the Soviet Union prior to 1944; and whether or not this information affected official perception of him in 1944 and beyond

II. Work Procedure

The study of the requested materials is intended to supplement other current projects of the Working Group, such as the study of prisoner files by Susan Ellen Mesinai and the analysis of the prisoner cards of Vladimir prison by Dr. Marvin Makinen.

The review of the material will be conducted, as indicated below by either Susanne Berger with the help of a translator, or Susan Mesinai with her respective colleagues

Since Ms Berger's time for research is limited to visits of two to three weeks at a time, it would be greatly appreciated if Susan Mesinai could be given permission for access to all the requested materials. Ms Mesinai will be continuously present in Moscow over the coming months and this will ensure access to the material at all times.

III. Materials

a. ROSarchive

1944-45

* Records of the Swedish Legation, Budapest (and Finnish Legation) and all associated buildings

* Records of the Legations of Switzerland, Spain, Portugal, Slovakia and the Office of the Papal Nuntio (all Budapest)

* Records of the Swedish Legation, Bukarest and Sofia

* Records of Kurt Andreas Becher and his Staff (Stab Becher)

* Records of Adolf Eichmann and his Staff (Sonderkommando Eichmann)

* Records of Edmund Veesenmayer and his Staff (Amt des Reichsverwesers)

* Records of Otto Winkelmann and his Staff (Hoeherer SS-und Polizeifuehrer)

* Records of Hans von Greiffenberg and his Staff (Wehrmachtsattache)

* Records of Fritz Geschke and his Staff (Polizeioberst, SIPO)

* Records of Wilhelm Hottl and his Staff (SD, Vienna [Eastern Europe])

* Records of Raoul Gustaf Wallenberg and his Staff (official papers)

* Records of the German Embassy, Budapest

* Records of the German Embassy, Bukarest and Sofia

* Records of the Gestapo, especially Departments IV and VI, SD, Abwehr; for Hungary

* Records of the Organisation Todt, Hungary (Budapest)

* Records of the various Hungarian governments (Stojai - Szalasi) in 1944; records of the Ministries of the Interior and Foreign Affairs; the Hungarian Police, Gendamerie and Arrow Cross; records of the Hungarian Regent, Miklasz Horthy and his son, Nikolas Horthy; concerning the persecution of Hungary's Jewish population; activities and contacts of the Legations of the neutral countries

* Records of the Hungarian Resistance Movement MFM (Magyar Fueggetlenseg Mozgalom) and its contacts with Moscow; records of Separate Peace negotiations

4/7

* Access to the collection of 200,000 personnel files of the SS (intelligence unit); found in a suburban house near Werningerode, Germany); identifies German foreign agents abroad; originally Glavarkhiv; names from the prisoner file inquiry are to be cross-referenced with the index/finding aid of this collection.

* Esterhazy Family Papers, collection in GA RF, for 1942-1945

* Confiscated material on the following individuals, 1941-1945:
  Otto Hatz
  Walter Schellenberg
  Heinrich Muller

add names from Susan's list

* Intercepted Signal Intelligence, cable and telegram traffic between Budapest-Berlin and Budapest-Bukarest, including OKW field cables; Communications of the German Embassy, Budapest, Abwehr, Gestapo, Stab Becher, SD, Sonderkommando Eichmann with RSHA, (incl. Department IV E4)

* Records on the Wallenberg family, Wallenberg business enterprises 1940-1945; confiscated by Red Army personnel in Germany (Berlin/Potsdam)and France. [Wallenberg Family File]

* Confiscated material about Swedish-German, Swedish-Hungarian Foreign and Economic relations, 1942-1945

* Reports about and confiscated material from the following enterprises. All played a role in the humanitarian action in Budapest, by providing personnel to Raoul Wallenberg's Staff, for example, by aiding the humanitarian action financially or by being involved in negotiations for rescue actions.

  (Svenska) Globus
  A.B. Baltiska Skinnkompaniet
  Mellaneuropeiska
  Hangya Baromfi
  Duna Aircraft (Csepel)
  Magyar-Sved Kereskedlm (Ungersk-Svenska Handelskompaniet)
  Manfred Weiss Werke (including Labor A.G.)
  Nitro Chemie, Budapest
  Warenvermittlungskontor GMBH, Budapest
  Hazai Bank
  Universal, Budapest (Office equipment)
  Linum
  Hungarian National Bank
  NIFE Separator
  SKF Budapest
  STAB (Swedish Match), Budapest
  Tungsram

* TUNGSRAM, Budapest

5/7

(Pending information and request from Susan Mesinai)

1940-1945

* Materials on the activities and contacts of the American Joint Distribution Committee in Poland, Hungary, Slovakia, Rumania, Turkey, Jugoslavia, and Austria (Mesinai)

b. Other

* The NKVD/MGB memoranda on Prisoners of War (Mesinai), 1946-48

* Protocols of interviews, as well as summaries of and references to interviews conducted by Frontline Red Army Units (including NKVD/SMERSH) of the 2nd and 3rd Ukrainian Front, with certain individuals in Budapest 1945, including the following individuals:

[We gratefully acknowledge that efforts have been made to locate this material in Russian archives on at least two previous occasions. We hope that nevertheless a new search can be conducted that takes into account possible summaries of or references to the material in other related files.]

Personnel of the Swedish Legation, Budapest:

Ivar Danielsson	Yngve Ekmark
Per Anger	Goete Carlsson
Lars Berg	Margareta Bauer
Denes P. von Mezey	Birgit Brulin

Associated Staff/Swedish Red Cross/International Red Cross:

Valdemar Langlet	Weyermann
Nina Langlet	Friedrich (Fritz) Born
Asta Nilsson	Ernst (Erno) Kugel
Simon Margel	Antonio Vidmar
Sixten von Bayer	Herrman Grosheim-Krysko (Henry Thomsen)

Raoul Wallenberg's Staff/ Hungarian Contacts.

Peter Hain	Pal Szalai	Hugo Wohl
Karoly Szabo	Peter Zuercher	Vilmos Forgacs
Evald Maxson Engestrom	Erno Peto	Guyla Simon/Stephanie Simon
Laszlo Kelemen	Laszlo Ferency	Vilmos Tarcsai
Laszlo Geiger	Laszlo Falk	~~Elizabeth~~ Falk, Helene + Falk, Laszlo
Ivan Szekely	Rezso Mueller	Stefan Engelmann
Pal Hegedus	Otto Fleischmann	Karoly Wilhelm
Tibor Vandor	Jozsef Benes	Peter Sugar
Albert Szent-Gyorgyi	Andor Balog	Konstantin Takasczy
Miklasz Krausz	Max Fleischmann	

6/7

* Official correspondence, including communications on behalf of third parties, via Stockholm and other channels, between Swedish Legation, Budapest and Moscow, 1944-1945. During this time Sweden served as Protective Power of Soviet interests in Hungary.

* Records of the Soviet Trade Delegation, Stockholm 1942 - 1947
Documentary sources indicate that 'Mellaneuropeiska', the company where Raoul Wallenberg was co-director, had numerous direct contacts with the Soviet Trade Delegation. Sources further indicate that he was considering plans to travel directly from Budapest to Moscow in 1944. Another document states that Soviet authorities in Stockholm had been advised of Wallenberg's humanitarian mission through the Trade Delegation contacts and had expressed their sympathies for the endeavour.

* Official reports from Stockholm, 1941-1947 on efforts concerned with Jewish rescue, the activities and contacts of Iver C. Olsen, Separate Peace contacts and about Raoul Wallenberg's disappearance; including those of Zoya Rybkhina and Boris Rybkhin. [Rybkhina had personal contact with Marcus Wallenberg and worked closely with him during the peace negotiations with Finland]

* Records of the Hungarian Political Police, Section for War Criminals, headed by Gabor Peter, 1945-46; records of the Russian liaison agency and its personnel for those years, concerning the interrogations of Kurt Andreas Becher conducted from November 14 - December 1, 1945; Russian personnel conducted some of the questioning; also, records of interrogations of Otto Winkelmann and Edmund Veesenmeyer.

* Reports received from Hungary (Budapest) and Turkey (Istanbul); received from individuals directly in Hungary or through indirect source; here the situation political/economic situation in Hungary, the activities of the Legations of the Neutral States, the issue of Jewish Persecution and Rescue, as well as Separate Peace negotiations are of central importance.

* The Working Group has repeatedly received indications from Russian sources that Raoul Wallenberg's fate may in some way be connected to direct or indirect contacts with Walter Schellenberg, Chief of "Fremde Heere, Ost". We are in the process of reviewing materials on Schellenberg in several international archives and we ask permission to include in this review the full collection on Walter Schellenberg available in Russian archives.

* Collection of papers of Ambassador Boris Fedorovich Podtserob (b. 1910)/Records of the Soviet Embassy, Ankara, 1955-1957 (Cables/Telegrams sent from Soviet Embassy, Ankara to Moscow in the Erzine/Frey discussions 1955-57) Ambassador Podtserob served as Ambassador to Turkey 1954-1957. During this time a member of the Soviet Embassy in Ankara, Pavel Erzine, had contacts with his Finnish counterpart, Ake Frey, in the Raoul Wallenberg question. Very little is known about these contacts, how they originated and how they were handled on the Soviet side.
According to documentation in Swedish/Finnish archives Podtserob personally sent inquiries to Moscow which were directly related to the Erzine/Frey discussions.

7/7

REGERINGSKANSLIET

ARKIVEXEMPLAR

P2 Eu'
29/001

Stockholm, 29 January 1999

Ministry for Foreign Affairs

State Secretary for Foreign Affairs

1999-01-29/UMK/pa
Handläggare: UD-EC
Stefan Gullgren
skr tit
u/Jan Eliasson

Ms Susan Ellen Mesinai
Ambassaden Moskva

Dear Ms Mesinai

Thank you for your e-mail December 18, concerning the investigations into the fate of Raoul Wallenberg.

First, I would like to thank you for your valuable efforts on behalf of the Swedish side of the Swedish-Russian Working Group on Establishing the Fate of Raoul Wallenberg. Last year I received regular reports from our Embassy in Moscow on how your analysis of files and other archival materials of interest progressed. I wish to congratulate you on the results you have achieved so far. I have no doubt that the Preliminäry report you prepared last year will prove to be highly useful to the Working Group. Rest assured that your zeal and dedication to your work is highly appreciated by everyone concerned with the Raoul Wallenberg-investigation within the Swedish Foreign Service.

During my visit to Moscow in the end of last year, I had an opportunity tor raise the issue of Raoul Wallenberg with First Deputy Minister of Foreign Affairs, Alexander Avdeyev. I particularly stressed the importance of finalizing both the work on the files, as well as the project concerning registration cards from the Vladimir prison archives. I am pleased to tell you that Mr Avdeyev was very forthcoming on both issues. On the files, he was not aware of any problems hampering a continuation of the work and on the registration cards he offered to intervene personally in order to settle the disagreement that seems to have arisen in connection with the Ministry of Interior Affairs.

Ifylles av postexp

Avsänt med				Avs datum	Sign
☒sv kurir	☐utl kurir	☐luftpost	☐vanlig post	990129	

Stockholm, 13 January 1999

I am therefore fairly optimistic about the chances of concluding both these projects during 1999. This should also be in the interest of the Russian side, which I think they understand. Naturally, my conversation with Mr Avdeyev will now be followed up by our Embassy in Moscow.

Finally, permit me to wish you all the best in your continued efforts which I think will result in a important contribution to our knowledge about the possible fate of Raoul Wallenberg.

Yours sincerely,

Jan Eliasson

REGERINGSKANSLIET

ARKIVEXEMPLAR

Dnr	Avd	Grupp	Mål
29/009	P	2	Eu 1

1999-01-29

Utrikesdepartementet

Kabinettssekreteraren

Harald Wigforss
Postlåda 535
429 44 SÄRÖ

KAB

Harald Wigforss !

Tack för brev 20 januari.

Som svar på frågan om Wallenberg-kommissionen kan jag meddela att det är vår avsikt att rapporten skall kunna föreligga i början av nästa år

Vänliga hälsningar,

Jan Eliasson

Postadress 103 39 STOCKHOLM
Telefon Ifylles av postexp 405 10 00
E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Besöksadress Gustav Adolfs torg 1
Telefax 08 723 11 76
Telex 105 90 MINFOR S

Avsänt med: ☐ sv kurir ☐ utl kurir ☐ luftpost ☒ vanlig post

Avsändningsdatum 29/1/99 Sign wl

Dep U 328 BCB Vbg 882276

SVERIGES AMBASSAD
RIGA

1999-02-01

Handläggare: H Magnusson

EI

UTRIKESDEPARTEMENTET

Avd.	Grupp	Mål
P	2	Eu 1

Delges:
von Dardel
Carl Persson
ekp. 99-02-03

Re **Raoul Wallenberg-ärendet.**

Till: EI(Lage Olson)
Kopia: EC(Jan Lundvik), amb Moskva

1999-01-28

Bifogat översänds granskad och reviderad framställning utformad av Susanne Berger för erhållande av dokument huvudsakligen från de s k troféfonderna i ryska arkiv. Framställan torde, när den väl översatts, kunna översändas med ett följebrev till den ryske ordföranden i arbetsgruppen. Av följebrevet bör framgå att önskemålen står helt i överensstämmelse med den överenskommelse som slöts i arbetsgruppen i slutet av 1997. Det bör väl också framgå att framställningen granskats och godkänts av ordföranden i den svenska delen av arbetsgruppen. Vidare bör man väl indikera att vi är beredda att diskutera de närmare modaliteterna för arkivgenomgången(lämpligtvis vid mötet den 22 februari).

Möjligen kan Susan Mesinai ha några namn att lägga till och hon bör därför tillfrågas.

De partier som strukits över i utkastet kommer att omhändertas i separat framställning på mina vägnar(möjligen med vissa strykningar).

Den reviderade framställningen från Berger omfattar nu alltså tre sidor+den översta punkten på sid 4.

MAGNUSSON

2(5) ~~4(8)~~

I. Introduction

In its ongoing efforts to learn the fate of Swedish diplomat Raoul Wallenberg the Swedish-Russian Working Group has attempted to answer a number of basic questions which are essential to the case but which so far have remained unresolved. One example is the reason for Raoul Wallenberg's arrest and the precise nature of the charges against him. While there exist many indirect sources which testify to possible aspects of the charges, such as suspicion of espionage, no official and formal reason for arrest and subsequent incarceration have been established. Clarification of these points could prove helpful in determining how Raoul Wallenberg's case was handled by Soviet government officials.

The Working Group, therefore, considers it important to study the question further. It is hoped that the materials listed below will afford us a greater insight into the general conditions as they existed in Budapest in 1944, as well as into individual activities and contacts by Raoul Wallenberg and his colleagues. These undoubtedly formed the basis of evaluation for Soviet authorities and led directly to the arrest order issued by Deputy Defense Minister Bulganin in January 1945.

Raoul Wallenberg may already have been known to Soviet authorities earlier than 1944. We therefore include a request for materials that may have mentioned him as early as 1940. They may offer important clues as to what type of information was available about RW in the Soviet Union prior to 1944; and whether or not this information affected official perception of him in 1944 and beyond

II. Work Procedure

The study of the requested materials is intended to supplement other current projects of the Working Group, such as the study of prisoner files by Susan Ellen Mesinai and the analysis of the prisoner cards of Vladimir prison by Dr. Marvin Makinen.

The review of the material will be conducted, as indicated below by either Susanne Berger with the help of a translator, or Susan Mesinai with her respective colleagues

Since Ms Berger's time for research is limited to visits of two to three weeks at a time, it would be greatly appreciated if Susan Mesinai could be given permission for access to all the requested materials. Ms Mesinai will be continuously present in Moscow over the coming months and this will ensure access to the material at all times.

3(5) ~~5(8)~~

2

III. Materials

a. ROSarchive

1944-45

* Records of the Swedish Legation, Budapest (and Finnish Legation) and all associated buildings
* Records of the Legations of Switzerland, Spain, Portugal, Slovakia and the Office of the Papal Nuntio (all Budapest)
* Records of the Swedish Legation, Bukarest ~~and Sofia~~ – if available.
* Records of Kurt Andreas Becher and his Staff (Stab Becher)
* Records of Adolf Eichmann and his Staff (Sonderkommando Eichmann)
* Records of Edmund Veesenmayer and his Staff (Amt des Reichsverwesers)
* Records of Otto Winkelmann and his Staff (Hoeherer SS-und Polizeifuehrer)
* Records of Hans von Greiffenberg and his Staff (Wehrmachtsattache)
* Records of Fritz Geschke and his Staff (Polizeioberst, SIPO)
* Records of Wilhelm Hottl and his Staff (SD, Vienna [Eastern Europe])
* Records of Raoul Gustaf Wallenberg and his Staff (official papers) x)
* Records of the German Embassy, Budapest
* Records of the German Embassy, Bukarest and Sofia
* Records of the Gestapo, especially Departments IV and VI, SD, Abwehr; for Hungary
* Records of the Organisation Todt, Hungary (Budapest)
* Records of the various Hungarian governments (Stojai - Szalasi) in 1944; records of the Ministries of the Interior and Foreign Affairs; the Hungarian Police, Gendamerie and Arrow Cross; records of the Hungarian Regent, Miklasz Horthy and his son, Nikolas Horthy; concerning the persecution of Hungary's Jewish population; activities and contacts of the Legations of the neutral countries
* Records of the Hungarian Resistance Movement MFM (Magyar Fueggetlensegi Mozgalom) and its contacts with Moscow; records of Separate Peace negotiations

x) We know these have been requested before and the answer given that they have not been found.

4/7

4(5) ~~6(8)~~

3

* Access to the collection of (200.000) personnel files of the SS (intelligence unit): found in a suburban house near Werningerode, Germany), identifies German foreign agents abroad, originally Glavarkhiv; names from the prisoner file inquiry are to be cross-referenced with the index/finding aid of this collection.

* Esterhazy Family Papers, collection in GA RF, for 1942-1945

* Confiscated material on the following individuals, 1941-1945:
  Otto Hatz
  Walter Schellenberg
  Heinrich Muller

add names from Susan's list

* Intercepted Signal intelligence, cable and telegram traffic between Budapest-Berlin and Budapest-Bukarest, including OKW field cables; Communications of the German Embassy, Budapest, Abwehr, Gestapo, Stab Becher, SD, Sonderkommando Eichmann with RSHA, (incl. Department IV E4)

separate

* Records on the Wallenberg family, Wallenberg business enterprises 1940-1945; confiscated by Red Army personnel in Germany (Berlin/Potsdam) and France. [Wallenberg Family File]

* Confiscated material about Swedish-German, Swedish-Hungarian Foreign and Economic relations, 1942-1945

* Reports about and confiscated material from the following enterprises. All played a role in the humanitarian action in Budapest, by providing personnel to Raoul Wallenberg's Staff, for example, by aiding the humanitarian action financially or by being involved in negotiations for rescue actions.

(Svenska) Globus
~~A.B. Baltiska Skinnkompaniet~~
~~Mellaneuropeiska~~
~~Hangya Baromfi~~
~~Duna Aircraft (Csepel)~~
Magyar-Sved Kereskedlm (Ungersk-Svenska Handelskompaniet)
Manfred Weiss Werke (including Labor A.G.)
~~Nitro Chemie, Budapest~~
Warenvermittlungskontor GMBH, Budapest
Hazai Bank
~~Universal, Budapest (Office equipment)~~
~~Linum~~
Hungarian National Bank
~~NIFE Separator~~
SKF Budapest
~~STAB (Swedish Match), Budapest~~
Tungsram

~~*TUNGSRAM, Budapest~~

5/7

(Pending information and request from Susan Mesinai)

5(5) ~~7(8)~~

4

1940-1945

* Materials on the activities and contacts of the American Joint Distribution Committee in Poland, Hungary, Slovakia, Rumania, Turkey, Jugoslavia, and Austria (Mesinai)

b. Other

~~* The NKVD/MGB memorandum on Prisoners of War (Mesinai), 1946-48~~

* Protocols of interviews, as well as summaries of and references to interviews conducted by Frontline Red Army Units (including NKVD/SMERSH) of the 2nd and 3rd Ukrainian Front, with certain individuals in Budapest 1945, including the following individuals:

Separate

[We gratefully acknowledge that efforts have been made to locate this material in Russian archives on at least two previous occasions. We hope that nevertheless a new search can be conducted that takes into account possible summaries of or references to the material in other related files.]

Personnel of the Swedish Legation, Budapest:

Ivar Danielsson	Yngve Ekmark
Per Anger	Goete Carlsson
Lars Berg	Margareta Bauer
Denes P. von Mezey	Birgit Brulin

Associated Staff/Swedish Red Cross/International Red Cross:

Valdemar Langlet	Weyermann
Nina Langlet	Friedrich (Fritz) Born
Asta Nilsson	Ernst (Erno) Kugel
Simon Margel	Antonia Vidmar
Sixten von Bayer	(Herrman Grosheim-Krysko (Henry Thomsen))

Raoul Wallenberg's Staff/ Hungarian Contacts.

Peter Hain	Pal Szalai	Hugo Wohl
Karoly Szabo	Peter Zuercher	Vilmos Forgacs
Evald Maxson Engastrom	Erno Pelo	Guyla Simon/Stephanie Simon
Laszlo Kalemen	Laszlo Ferency	Vilmos Tarcsai
Laszlo Geiger	Laszlo Falk	~~Elizabeth~~ Falk, Helene + Falk, Laszlo
Ivan Szekely	Rezso Mueller	Stefan Engelmann
Pal Hegedus	Otto Fleischmann	Karoly Wilhelm
Tibor Vandor	Jozsef Benes	Peter Sugar
Albert Szent-Gyorgyi	Andor Balog	Konstantin Takaszy
Miklasz Krausz	Max Fleischmann	

6/7

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

TELEFAX Sid 1 (2)

1999-01-29

INK. UTRIKESDEP.
DNR
1999 -02- 01
Avd. P Gr 2 Mål Eu1

Handläggare: S.Lundvall

UD/EC/Amb Jan Lundvik
990202
Kopia till
Fru Lenke Rothman, Östermalmsg. 61
114 50 Sthlm

EC

Exp. 990202/ AP

UTRIKESDEPARTEMENTET, nr 36

Till: EC ambassadör Jan Lundvik

Kommunstyrelsens möte i Budapest och MIEPS uttalanden

1 bil

Artikeln ur dagens Népsabadság bifogas.

Carlsson

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

'99 01/29 FRE 16:50 FAX 36 1 352 2807 SWE EMB BUDAPEST →→→ UD 002

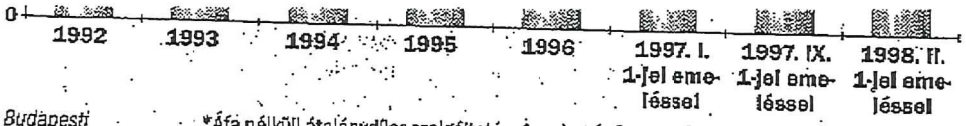

Forrás: Budapesti Távhőszolgáltató Rt.

*Áfa nélkül átalánydíjas szolgáltatás. A melegvíz-fogyasztás is átalánydíj, és nem mért vízmennyiség alapján számítva.

NÉPSZABADSÁG-grafika

kellene.

A közgyűlés határozata értelmében a Főtáv majdani privatizációjából befolyó összeget teljes egészében a város energiatakarékossági programjára kell fordítani, így a magánosítás inkább előnyök-

bad a háztartá
emelés révén s
zálette: megle
hogy ha a váro
azt honnan ter

Bárk

Önkormányzati biztos három kórháznál

Éles MIÉP-tiltakozás a Wallenberg-szobor felállításának támogatása ellen

Három kórház élére kerül önkormányzati biztos a Fővárosi Közgyűlés tegnapi döntése nyomán: a Szent János, a Szent István és a csepeli Weiss Manfréd Kórház élére. Az önkormányzat az utóbbi két intézménynek 250, illetve 9 millió forint visszatérítendő támogatást adott a teljes csőd elkerülése érdekében.

Csaknem botrányba fulladt a Fővárosi Közgyűlés tegnapi ülése, amikor koalíciós képviselők nyílt zsidózásnak minősítették egyes MIÉP-es képviselők felszólalásait. Az egyik előterjesztés szerint ugyanis Budapest önkormányzata egymillió forinttal járul hozzá, hogy a XIII. kerületi Szent István parkban 1949-ben elhurcolt Wallenberg-emlékszobor mását eredeti helyén újra felállítsák. A 14 milliós költség túlnyomó részét az Angyalföld Fejlesztéséért Közalapítvány vállalta. A MIÉP-esek úgy vélték: nem kell újabb szobor Wallenbergnek, mert személye túlreprezentált a fővárosban. Ráadásul a svéd diplomatának a zsidók mentésében játszott szerepe sem egyértelmű, mert a nácikkal is együttműködött. Mint későbbi sajtótájékoztatójukon megfogalmazták: a történelmi háttér megfelelő bemutatása miatt olvastak fel olyan idézeteket is, amelyek azt bizonyítják, hogy a zsidó hitközségek vezetői voltak hibásak abban, hogy csak a gazdagoknak volt lehetőségük a menekülésre. Azt javasolták: inkább Bang-Jensen dán diplomatának a tiszteletére állítsanak szobrot, akit '56-os tevékenysége miatt öltek meg.

Schiffer János főpolgármester-helyettes lapunknak úgy nyilatkozott, tudatos, politikai célzatú volt e témák összekapcsolása, s a MIÉP minden lehetőséget megragad eszméi kifejtésére. *Demszky Gábor* főpolgármester elhatárolódott ettől a szellemiségtől, mert ilyen megnyilvánulásra – mint mondotta – még nem volt példa Budapest parlamentjében.

A kórházak anyagi gondjainak megoldásáról szóló vitában az ellenzék nem értett egyet azzal, hogy az önkormányzati támogatást kamattal növeljék. Hangsúlyozták a tulajdonos, vagyis a főváros felelősségét abban, hogy a kórházak kilátástalan helyzetbe kerültek. *Szolnoki Andrea* főpolgármester-helyettes a felelősséget nem vitatta, ám koalíciós társaival együtt felhívták az ellenzék figyelmét arra, hogy a kórházak alulfinánszírozottságának, s az ebből fakadó fizetésképtelenségnek főként az állam, illetőleg az Országos Egészségbiztosítási Pénztár az oka. Az eladósodási folyamat pedig már évekkel ezelőtt megkezdődött. A János kórház önkormányzati biztosának kinevezését MIÉP-indítványra fogadták el. A döntés nyomán létszámleépítések, kórházak közötti feladat- és osztályátcsoportosítások lesznek. Ennek költségeire a fővárosi költségvetésben biztosítanak fedezetet.

Várhatóan márciusig nem kell 15 százalékkal magasabb étkezési díjat fizetni a Fővárosi Önkormányzathoz tartozó intézményekben – óvodákban, iskolákban és kollégiumokban. A tegnapi ülésen ugyanis egy szavazat hiányzott e rendelet módosításához. Ám *Atkári János* főpolgármester-helyettes lapunknak elmondta: a következő ülésen újra előterjesztik az indítványt, hiszen emelkedtek az élelmiszer- és az energiaárak is. Az ellenzék egyébként 13 százalékos emelést szeretett volna elfogadtatni.

E. N.

A Fidesz

Többéves huz
aláírták a szer
hasznosításáró
mestere, *Karsa*
elnök-vezériga
vei szerint 20
2001 tavaszára
nemzetközi mé
gasabb luxussz
lodája. A Four
Palace megépi
dollárt szán a ki
csoport. A tö
alapterületű el
lyon kívül az „
leges berendezé
hez eddig csal
emberei szokha

Tegnap a fő
Gresham-pal
építéséről. A
donában van
nak becsült f
ügyet tárgyal
sikerült kider
cég. Úgy vélt

87830002

32/002
-02- ~~07~~ /
P 2 Eu'

Delges:
Magnusson, Ragge
Haggård, P-L
Billner, RS
exp. 99-02-02 /Lo

February 1, 1999

4 PAGES
URGENT

a.a. /4

FACSIMILE TO: Mr. Lage Olson, EI/ESEK X
Ambassador Jan Lundvik, EZ
Swedish Foreign Ministry - Stockholm
011-468-7231176

FROM: Susan Ellen Mesinai in New York 1-212-645-7495

RE: Receipts for trip to Stockholm and Other Matters:

Dear Lage and Ambassador Lundvik:

I have today forwarded to you receipts related to the most recently advanced money to me of December 21, 1998 ($5,050 including $2,250 honorarium after taxes and $2,800 for travel monies for the meeting in Moscow) as well as the $1,221.20 for a ticket paid for directly by the Consulate General of New York to overcome the hardship generated by the fact that I had expected to receive my usual three month advance in honorarium plus the travel money around January 1, 1999 rather than the one month honorarium plus expenses given to me. In addition I have forwarded original receipts to cover my last trip to Moscow, minus the November expense money of $750 which was forwarded directly from Moscow. I also have sent you my pound sterling receipts from the past two trips.

<u>$1,221.50 from the Consulate General of New York</u>: As I mentioned to you, Lage, I cannot send you the original ticket at this time because it still contains a Stockholm-Moscow-Stockholm portion worth approximately $600. There was some deliberation whether I can use this portion so I have brought the ticket back and turned it over to my travel agent who handles a number of major corporate accounts. They will be requesting special consideration for the remaining portion to SAS on the basis of the Wallenberg investigation and the fact that the ticket issued to me was in fact two full fares and no discount whatsoever. As we have made such appeals successfully in the past, I am assuming that I will be able to make use of this segment or convert it into another ticket in the Spring. When this matter has been settled I will turn over the original receipt to you.

Please note however that this ticket cannot be used immediately for my travel to Moscow on February 18, 1999.

<u>$2,800 for Travel Expenses</u>. Separate from the $1,221.20 above, I have sent to you receipts for the most recent trip in the amount of $2,085.38 not including expenses incurred in Germany during the two and one half day trip which Dr. Makinen and I took to interview the witness Jan Loyda This trip was specifically requested by Hans Magnusson at the meeting on January 8, 1999 and would therefore qualify to fall under either my expenses or the per diem system which is presently being instituted as I had no prior agreement with you regarding this trip. Please note also that Dr. Makinen advanced and/or paid the money for the air fare, rent a car and so on. but there were related expenses on my part.

I would like to make the point that the amount of $2,800 was advanced to me for my trip to and stay in Stockholm from January 7 until the 17th, and included a budget for up to ten day hotel fees or $750. I spent accordingly and stayed within budget. In one of our recent conversations, it was intimated to me that I am now being restricted to a limited number of per diems in Stockholm because 'what is done for one must be done for all.' With due respect to my colleagues, I must object to this. First, I would like to point out that our agreement was already in place as per the paper work or e mails exchanged in December. To reverse it at this point constitutes a hardship for me. I would also point out that per diems is more appropriate in the case of my colleagues, all of whom are employed elsewhere or have their own income. I on the other hand have worked exclusively for you over the past year as a Consultant and am directly dependent upon full funding from the Government of Sweden in keeping with our agreements.

I know you are aware of this, but for the sake of others who must deal with this problem it should be stated: It is very crippling to try and work when the rules are being changed on me right and left as a result of my unusual status. I am until further notice a Consultant to the Government of Sweden and should not be placed under the format for an employee until we have reached an agreement to that effect. In the meantime, to the best of my understanding, our agreements hold step by step. Also, as a result of my commitment to the Wallenberg case for which I and my family have given tens of thousands of dollars, I do not have any extra funds left as back up to handle sudden changes -- such as being taxed without warning, etc. .

Thirdly, I would like to point out that the principle of uniformity is a dangerous one, and inappropriate, in this case. Dr. Makinen does not accept remuneration for his work which is fortunate because his scientific standing would make his rates quite high.. In terms of Susanne Berger, she has requested higher monies than I am currently receiving as a result of the newly instated tax procedures. She is not happy with the very reasonable agreement I have reached with the Government of Sweden and I in turn am not happy with the presumption that whatever I get will be received by her without A) any effort made to evaluate my qualifications, experience and success in this field (track record that is) in Russia vis a vis hers B) the fact that I have an ongoing full time direct relationship with you for over a year where you have studied and benefitted from my work at close range C) the fact that I am deeply concerned, as I have reported quite openly to you and others, about her use of information in general and information where there is an agreement with the Russians in particular. I therefore have every intention of keeping my work separate from one who maintains what is known in the States as a 'loose cannon' independent status and from here on out to act as autonomously as possible in cooperation with the Government of Sweden. (Please bear this in mind also when you get requests in my name or as a team for funding to go to Budapest. I have my own plans for Budapest for which I am raising outside funding and I will expect to do my work on my own in conjunction with Ambassador Lundvik. This has been in place for sometime and is based on my previous work in Budapest, Washington and London related to Resistance archives.)

I am therefore not only asking but insisting that my work be evaluated on its own merits and I ask you to do the same for her and that this be regarded as a confidential matter in terms of normal professional practices.

Receipts from the United Kingdom of 547.76 Pounds Sterling. In addition to the above, I have forwarded to you original receipts in the amount of 547.76 UK Pounds Sterling related to the past two trips to London where I have done research in the Public Records Office and related archives. In addition to this amount, I am owed still further monies in pound sterling from previous trips beyond the 103.48 paid by the Swedish Embassy in London to the Public Records Office for copying of archives. (These archives I have now received). _These original receipts are also in my possession but I am reluctant to part with them at a time when their context may not be understood and they may disappear into the pile. I am therefore preparing to deal with the problem of pound sterling step by step.

In any case, the estimated pounds sterling owed to me at present, independent of monies which will be owed as a result of my forthcoming research in London next week, is at least 700 UK pounds sterling. (It should be born in mind that I have no hotel fees in London, thanks to an interested party, but I do have expenses related to food, phone, taxi fares and other forms of transportation, postage and supplies, as well as last minute purchases necessary for Moscow or as a result of work in Moscow.)

Dollar Receipts in the Amount of $3,292.57 for November-December 1998. These are original receipts which I brought with me to Stockholm to turn over to the Foreign Ministry, but given the current confusion in procedures was told to keep. I feel that holding onto these receipts is potentially working in my disfavor because the Government of Sweden may decide that new monies should not be forthcoming until these are produced. These receipts are against monies advanced to me of $3,500 — i.e. $1,500 for my December expenses in Moscow and $2,000 for my trip home and back to Moscow in November 1998. You will note that because of the mounting hardships generated by the fact that I was being taxed 25% of my bare bone salary per month combined with the fact that I had a dental bill resulting in good part from my poor nutritional situation in Moscow when I stayed at the hotel amounting to $1,000 throughout 1998, I used my frequency flyer privileges in order to stay within budget. (I took these dental expenses out of my honorarium until I was taxed, but then had a major cash flow problem).

I understand that there may be some items which I will have to pay back to Moscow out of my forthcoming per diems and I will do so. I do not expect these to be very much. I again ask, however, that the powers that be bear in mind that our original relationship, that is my original request for $1,500 spending money in Moscow included rent, food, phone meaning personal calls to maintain family contact, limited development, translation and research fees, some car service, and occasional medical bills. I have honored that agreement and made every attempt to save money for the Government of Sweden by living in extremely reasonable dwelling places, etc. I look forward to the per diems as a solution but must acknowledge that the prospect of paying back certain items which do not fit into the manual for Government employees — while of concern to maintain the good name of this investigation — is scarey.

I therefore ask that you look into the issue of overtime for the fundamental purpose of balancing the books for 1998 so that we can move forward with a clean slate.

In Conclusion: Of the monies advanced to me of the recent and/or forthcoming trip, I still owe

you approximately $700. This money could be put forth by me to pay for the London-Moscow-London lap of my forthcoming trip for the meeting on February 21, 1999. (The ticket when last I heard cost $764; the rates are changing as of today. I will still need $764 for the New York - London- New York lap. I am forced to separate the tickets into two because of the unstable situation both in terms of financing and the possibility of sudden changes in Moscow. This does not alter the price of the ticket, only makes it possible for me to cancel the Moscow portion if need be and use it at another time.) Of the monies advanced to me for the November-December 1998 trip I owe approximately $200.

I am owed at present 547.76 UK pounds sterling plus other amounts previously submitted for the UK plus smaller expenses related to the trip to Germany. This money all totalled comes to over $1,000. As I see it, we have a number of choices.

A) We could apply the pound sterling money owed to me against the $700 owed on the recent travel advance plus the 200 USD owed to Moscow, clean the slate and you could forward a new travel advance of $2,344. which would be $1,528 for the ticket, $206 for the travel insurance, $200 for taxis to and from airports and $400 for one week's work in London including copying.

B) I pay for the Moscow ticket myself from here, give Moscow $200 in receipts for taxis plus $206 for travel insurance etc. This is directly dependent upon my receiving my honorarium <u>and</u> whatever monies are owed to me on the taxes, as I will need cash for Moscow until the per diems kick in. . I would then seek reimbursement for the New York - London - New York ticket and expenses from London in pound sterling.

C) Another solution where I receive the UK sterling owed to me in cash directly from the Embassy in London.

D) Other as recommended by your Fiscal Officer, including the possibility that .
E) I submit an invoice for Overtime at the appropriate point to clear the books.

Please inform me as soon as possible what solution is best conforms to the policies of the Government of Sweden and yet gets me on a plane with maximum security in terms of New York. (In terms of Moscow, there are still issues which must be addressed in a Letter of Agreement). As stated, it is February 1st today and I cannot leave here confidently without my honorarium in the bank and at least a part of the remaining monies owed to me from the taxes, with the understanding that there will be some matters to iron out in Moscow. I hope I have not added to your headaches with this. I think if we persist we can hammer out a solution and move ahead so I am being optimistic, even though I am in fact quite concerned whether we will have this up and running in time.
LAGE, I HAVE RECEIVED MY VISA. THANK YOU VERY MUCH!

With all best wishes,

Susan Ellen Mesinai

4

REGERINGSKANSLIET

1999-02-01

Sid. 1 (

P 2 Eu 1 (EC)

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Ambassaden TEL AVIV

Ert krypto 118 1998-12-21. Från Lundvik, EC

Re Raoul Wallenberg

Som nytillträdd kontaktperson för RW-gruppen är jag beredd att resa ner för arkivforskningsuppdraget vid tidpunkt som vi bestämmer när det utlovade beskedet från UM kommit.

CABINET

Postadress 103 39 STOCKHOLM
Besöksadress Fredsgatan 6
Telefon 08 - 405 10 00
Telefax 08 - 723 11 76
E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 105 90 MINFOR S

REGERINGSKANSLIET

P 2 Eu I

1999-02-02

330/11

Utrikesdepartementet

EI-ESEK
Lage Olson
Telefon 08-405 3280

Sonja Sonnenfeldt
Raoul Wallenberg-Föreningen
Birger Jarlsgatan 6 B
114 34 STOCKHOLM

Mp. 99-02-02/to

Rysk bok om Raoul Wallenberg

(1 bil.)

Bästa Sonja,

En dr. Igor Sinitsin, son till den inte helt okände sovjetryske diplomaten och agenten Jelisej Sinitsin (verksam i Stockholm och Helsingfors under kriget), har i bifogade brev till Hans Magnusson i Riga ansökt om hjälp för att eventuellt kunna skriva en bok om Raoul Wallenberg. För detta behöver han dock bistånd av RW:s familj och/eller RW-Föreningen. Ett svar kan därför endast ges av någon av dessa.

Med vänlig hälsning

Din tillgivne

Lage Olson

Lage Olson

Postadress
103 39 STOCKHOLM

Besöksadress
Gustav Adolfs torg 1

Telefon
08 - 405 10 00

Telefax
08 - 723 11 76

E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Telex
105 90 MINFOR S

REGERINGSKANSLIET
Utrikesdepartementet

Promemoria

1999-02-03 34/023 P 2 Eu 1 ESE

HEMLIG
enl. 2 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100)
1999-02-23
UTRIKESDEPARTEMENTET

EI-ESEK
Lage Olson
Telefon 08-405 3280

Delges:
Kabs.
Elm, UMK
von Dardel
Carl Persson
Magnusson, Riga
Lundvik, EC
Hallqvist, RPS
Olson, EI-ESEK
Gullgren, EC
Fredriksson, A-ARK
Backman, A-ARK
Wallberg, Moskva
Amb Moskva
Exp. 99-02-23

HEMLIG

Möte med den svenska delen av arbetsgruppen i Raoul Wallenberg-ärendet jämte utomstående experter den 8 januari 1999

(1 bil.)

Sammanfattning

Den svenska delen av arbetsgruppen i Raoul Wallenberg-ärendet jämte utomstående experter sammanträdde i Stockholm den 8 januari 1999. Innan gruppens arbete avslutades, förhoppningsvis i slutet av innevarande år och en rapport kunde avges i form av en vitbok under första halvåret 1999, återstod att fullfölja fyra olika delprojekt. Experten Susan Mesinai redogjorde för innehållet i en under hösten 1998 sammanställd interimsrapport avseende genomgång av persondossierer i Moskva. Drygt hälften av ca 100 dossierer hade hittills granskats. Detta projekt beräknades kunna vara avslutat vid kommande halvårsskifte. Mesinai ansvarade vidare för ett projekt avseende genomgång av patientkort m.m. i ett antal psykiatriska sjukhus. Ansökan om att få genomföra detta projekt hade gjorts i slutet av förra året. Experten Susanne Berger redogjorde för innehållet i en mot Sverige delvis kritisk rapport, som överlämnats någon dag före mötet, vad avsåg tillgängligheten av dokument om Raoul Wallenberg i svenska arkiv. Berger motsades på flera punkter av andra deltagare. Berger ansvarar för ett planerat projekt

avseende genomgång av ett s.k. troféarkiv (ROS-arkiv) med tyska dokument. En ansökan att få tillträde till detta arkiv skulle göras inom kort sedan man preciserat vilka ämnesområden man önskade granska. Professor Marvin Makinen och hans medhjälpare, dataexperten Ari Kaplan, demonstrerade uppläggningen av ett pågående dataprojekt avseende genomgång av fängelsekort i Vladimir. Detta projekt hade försenats till följd av en del praktiska problem vad avsåg tillstånd att genomföra datoriseringen av insamlat material. Förhoppningsvis skulle ambassaden genom kontakter med lämpliga nyckelpersoner i Moskva kunna lösa dessa problem inom kort. På förslag av Makinen beslöt mötet att denne tillsammans med ytterligare en person (Mesinai) skulle göra ännu en intervju med f.d. krigsfången och nyckelvittnet Hans (Jan) Loyda i östra Tyskland. Svar på förfrågningar i andra länder om Raoul Wallenberg väntades från Norge, Ungern, Österrike och Israel. En ny förfrågan planerades avseende USA. Mötet beslöt att även rikta en förfrågan till Vatikanen. Den tidigare fastställda arbetsplanen avseende ovannämnda projekt i Moskva låg fast och arbetet beräknades på nuvarande tidpunkt kunna avslutas i slutet av innevarande år, varefter en rapport i form av en s.k. vitbok skulle publiceras. Vad som skulle ske därefter var oklart. Detta fick diskuteras med ryssarna på ett sista ordinarie arbetsmöte senare under detta år. Ett avslutande möte i anslutning till publiceringen av vitboken var också inplanerat.

1 Agenda

Föreslagen agenda antogs av mötet (bil. 1).

2 Inledning

Ett möte med den svenska delen av arbetsgruppen i Raoul Wallenberg-ärendet (RW) jämte utomstående experter hölls på Utrikesdepartementet den 8 januari 1999 under ledning av ordföranden Hans Magnusson. Övriga deltagare var Guy von Dardel, Jan Lundvik, Martin Hallqvist, Lage Olson, Stefan Gullgren (delvis) samt de utomstående experterna Marvin W. Makinen, Susan Mesinai, Susanne Berger och Ari Kaplan. von Dardel åtföljdes av sin maka Matilda von Dardel.

Magnusson erinrade om att arbetsgruppen varit verksam i drygt sju år. Man hade sannolikt lyckats identifiera och intervjua nästan alla överlevande tjänstemän och medarbetare i säkerhetstjänsten och

relevanta fängelser i Moskva och Vladimir. Gruppen hade hållit 14 formella möten hittills. Under de första mötena med Bakatin på rysk sida hade man gjort snabba framsteg. Utvecklingen därefter hade pendlat upp och ned, delvis beroende på förändringar i den ryska regeringen och "organen". Under arbetet hade de flesta frågor i ärendet berörts. En avgörande fråga var i vilken utsträckning man kunde lita på ryssarna. Kunde man vara säker på att de inte dolde någonting? Den ryske parlamantarikern Arzannikov hade försäkrat att man på rysk sida verkligen försökt svara på de frågor som ställts på svensk sida. Arkivexperten Ropinskij i Memorial, som tidvis haft tillträde till KGB-arkivet, hade menat att de arkivansvariga i sina undersökningar gått tillväga på det sätt som man kunde förvänta. Ändå fanns olika åsikter om denna fråga. Under 1997 hade man på svensk sida haft en längre och ingående diskussion om det utkast till vitbok som då förelåg. En telefonkonferens hade hållits i augusti 1997. Som en följd av denna utarbetades en arbetsplan som bekräftades i samband med president Jeltsins besök i Sverige i december 1997. Enligt denna skulle det återstående arbetet inrymma a) en genomgång av ca 100 persondossierer, b) ett databearbetningsprojekt av fängelsekort i Vladimir, c) genomgång av patientkort m.m. vid ett antal psykiatriska sjukhus och d) genomgång av ett tyskt s.k. troféarkiv (ROS-arkiv) som tagits som krigsbyte av Sovjetunionen vid världskrigets slut. Läget beträffande de fyra projekten beskrivs närmare under punkt 3 på sid. 5, 13, 11 resp. 20. Vid presidentens besök trodde man att arbetet skulle kunna vara slutfört sommaren 1998 (p.g.a. faktorer på båda sidor). F.n. såg det ut som om denna tidpunkt förskjutits till i slutet av 1999. I Sverige gjorde Berger en del arkivgenomgångar. I UD:s arkiv diskuterade man frågan när arkivmaterialet från tiden 1971 till 1991, efter granskning, skulle kunna frisläppas (på CD-ROM). Departementet hade dessutom nyligen gjort ett antal förfrågningar om dokument i Israel, Ungern, Österrike och Norge. En förnyad framställning skulle göras i Washington.

Makinen underströk att man skulle vinna i trovärdighet om man senarelade publiceringen av vitboken.

Magnusson meddelade att han besökt Moskva senast i maj 1998 och därvid bl.a. samtalat med Kondrasjov. Föga nytt hade framkommit vid detta besök.

3 Information om pågående arbete i gruppen

Rapportering från ambassaden i Moskva

Gullgren påminde om att kabinettssekreteraren besökt den ryske förste vice utrikeministern Avdejev den 21-22 december i fjol. Flera frågor hade berörts under detta besök varav även RW-ärendet. Beträffande Mesinais arkivgenomgång förelåg inga problem. Det verkade således som om man kunde fortsätta detta arbete. Vad avsåg Vladimir hade Avdejev frågat hur han kunde hjälpa till att lösa ett konkret problem. Han skulle skriva ett stödjande brev till inrikesminister Stepasjin i ärendet. " Ingen kapten eller major i inrikesministeriet skulle tillåtas hindra utredningen", hade han sagt. Man fick dock inte glömma att det var fråga om två olika ministerier och två skilda strukturer. Avdejevs svar var dock tillmötesgående. Till detta fick även läggas en del andra aspekter, bl.a. finansiella.

Gullgren meddelade vidare att Avdejev överlämnat en lista över svenska fångar i Sovjetunionen. Namnen avsåg ett 40-tal svenskar i tre olika läger. Listan torde i första hand vara av intresse för den andra arbetsgruppen avseende försvunna fartygsbesättningar.

Berger undrade om man sammanställt en lista över alla försvunna svenskar i Sovjetunionen.

Gullgren svarade att man först måste undersöka det överlämnade materialet och se om det fanns släktingar till de namngivna personerna.

Magnusson framhöll att man skulle återkomma till frågan om en fullständig lista. Ofta hade det visat sig att namnen på olika listor av denna typ avsåg personer av svensk härkomst från Finland eller Baltikum.

Makinen undrade vilka problem som förelåg beträffande Vladimir.

Gullgren förklarade att det i första hand gällde dataföretaget Prosofts tillträde till det insamlade materialet. Intrycket var att man på inrikesministeriet självt önskade utföra uppdraget. Prosoft kunde inte, hade man understrukit på myndighetshåll, få ta emot hemligt material.

Detta stämde dock inte med vad som skett, då man redan gjort detta vid scanningen (av fängelsekort) i Vladimir.

Makinen framhöll att Prosoft var det enda företag som var kompetent att utföra databehandlingen. Nikisjkin (vid inrikesministeriet) hade i augusti i fjol försäkrat att ambassaden kunde teckna kontrakt med Prosoft.

Magnusson underströk att situationen verkade helt klar och att man borde agera på det föreslagna sättet.

Gullgren upprepade att arbetet måste utföras av Prosoft.

Mesinai tillfogade att projektet kunde ge inrikesministeriet tillfälle att tillgodogöra sig värdefull know-how på dataområdet.

Mesinais interimsrapport (projekt a)

Mesinai framhöll att hon på fråga från ryssarna sagt att en del intuition låg bakom tillkomsten av hennes rapport. Man var nu närmare en lösning, under förutsättning att man fick tillgång till mer data. Målet var högt ställt med en slutrapport som klart redogjorde för vad som inträffat. Kanske kunde man vara klar i slutet av sommaren. På rysk sida borde man underbygga dödsuppgifterna från 1947 eller komma med något annat. Det fanns inget bevis för att RW varit i Lubjanka 1947 (i en andra omgång) utom vittnesmålen från medfångar.

Magnusson erinrade om att man på rysk sida i stort hållit fast vid att RW dött 1947, oklart om det rörde sig om naturlig död eller avrättning. Vid något tillfälle hade en av de ryska arbetsgruppsmedlemmarna sagt att det vore "logiskt" att inte utesluta möjligheten att RW gömts undan efter 1947. Någon av uppgifterna i de ryska svaren om RW:s vistelse i Lefortovo och Lubjanka grundade sig på olika krigsfångars vittnesmål. Det fanns dock en del dokument som angav cellnummer. Dessutom fanns journaler som registrerade överlämnande/återlämnande av tillhörigheter, där man kunde se när en fånge lämnade/anlände till ett fängelse. Av en sådan notering framgick att RW varit i Lubjanka från mars 1947. Ytterligare dokumenterade preciseringar var önskvärda.

Makinen underströk att om ryssarna inte närmare ville ange var RW vistats borde man inte tro på dem.

Magnusson tillade att man hade uppgifter om att RW funnits i cell 203 i Lefortovo och flyttats till cell 7 i Lubjanka 1 mars 1947.

Makinen frågade hur ryssarna erhållit information om Schlitter och Huber i det interna fängelset (sid. 2 i rysk delrapport den 16 december 1998) och menade att man inte klarlagt denna information.

Berger anåg att ryssarna borde ha upplysningar om detta och därför borde kunna ge arbetsgruppen mer information.

Mesinai framhöll att det gällde dels tro, dels bevis. Det viktigaste var nu att hon kunde arbeta närmare med ryssarna. Hittills hade hon fått se 54 persondossierer. Hon hade gott självförtroende och menade att de inte kunde lura henne. Det gällde nu att få se de återstående dossiererna och senare de medicinska dossiererna. Hon underströk även behovet av dialog.

Berger betonade att de svar som lämnats krävde någon form av uppföljning.

Magnusson framhöll att man inte kunde fråga för många gånger. Det skulle därför vara nyttigt att han åkte till Moskva.

Berger undrade vad som kunde accepteras som ett minimum. Borde man inte insistera på ett svar?

Mesinai replikerade att för varje uteblivet svar måste man göra ett substitut. I det fall ett dokument saknades fick man inse att dokument kunde saknas.

Berger erinrade om att man frågat om Roedel att flertal gånger. Man borde dock ta upp detta fall än en gång.

Mesinai framhöll att ryssarna påstått att de inte hade något registrerings-kort. Hon hade dock funnit Roedels kort.

Berger menade att det fanns mer material om Roedel och att man borde fråga om detta. Det gällde t.ex. hans Abwehr-aktiviteter liksom utfrågningen den 22 juli 1947.

Magnusson sade att RW inte nämnts i dokumenten rörande Roedel. Det fanns inga protokoll i arkivet. Det fanns s.k. slips men inga protokoll.

Berger frågade om Roedels korrespondens.

Mesinai svarade att man inte hade tillgång till denna.

Magnusson erinrade om att man diskuterat detta i början av kontakterna med ryssarna.

Mesinai tog upp frågan om det nummersystem (s.k. sequence numbers) som användes i Lubjanka. T.ex. fick Ochulitskij nr 1 som redan fanns när han anlände dit. Numren verkade således ej delas ut i ordningsföld efter intagningen. RW var dock nämnd under namn. Numren användes för internt bruk.

Magnusson framhöll att man borde få full klarhet om dessa nummer.

Magnusson tog upp frågan om en polsk grupp fångar.

Mesinai sade att dessa polacker varit nummerfångar och att hon bett att få se registret. De berörda personerna hade dömts före 1945. Butyrka användes delvis som ett transportfängelse. Det var dock svårt att dra paralleller och hon varnade för att förlita sig på analogier.

Magnusson påpekade att detta i flera fall var normalt.

Mesinai nämnde fallet Oggins. I april 1947 var denne nummerfånge i Ivanovo. I maj samma år avskaffades dödsstraffet. Före detta beslut fanns en möjlighet att avrätta honom. Enligt uppgift hade några amerikanska fångar i Ivanovo ej haft samma nummer som i Lefortovo. Kunde RW möjligen ha funnits bland dessa? Var det möjligt att att RW:s namn försvunnit och ersatts med ett nummer? Japanen Konoye dog i Ivanovo. Mesinai tillade att man på svensk sida inte hade något vittnesmål om RW i Ivanovo.

Magnusson påpekade att ryssarna inte kunnat identifiera fånge nr 1. De hade emellertid sagt att han var en ungrare född 1909 och inte var Vilmos Langfelder.

Magnusson framhöll att ryssarna på några punkter lämnat uppgifter som ej stämde med vad man sagt tidigare. Detta kunde bero på slarv.

Mesinai sade att det gällde t.ex. Schandel som 1951 förts till Vladimir tillsammans med två andra brittiska officerare. De ansågs vara brittiska spioner.

Magnusson påpekade att man ej hade någon information om Noel Field. I det ryska svaret talades dock om Field Noel.

Mesinai tillade att flera amerikanska medborgare hamnat i läger. Man kunde inte utesluta att RW hamnat i denna grupp. Hon trodde dock att man på sovjetisk sida koncentrerat sig på den tyska aspekten av RW-ärendet. De amerikanska medborgarna i speciella läger hade återvänt. Det gällde både före och efter Makinen.

Makinen tillfogade att han intervjuat Schandel i Canada.

Mesinai framhöll att Storbritannien varit angelägen att få honom frisläppt.

Magnusson nämnde beträffande fallet Katona, ett namn som varit överstrukit, att ryssarna inte hade någon information om honom. Han var från Ungern (där det är ett vanligt namn). Man hade kontrollerat namnet i New York. Ungern hade för övrigt inte volonterat särskilt mycket om RW-ärendet.

Mesinai förklarade på fråga från von Dardel att den nämnda polska gruppen bestod av de polska statsledarna. De flesta dog i fångenskap. Den mest kände i gruppen var general Ochulitskij.

Magnusson nämnde att han sett Gfrorners dossier men att där inte funnits något om RW. Däremot talades en del om Joel Brand.

Mesinai tillade att det inte fanns någon persondossier för Bethlen.

Magnusson förklarade att "personal files" och "prison files"var samma sak.

Mesinai sade att i tre olika dossierer fanns uppgifter om Tolstoj-Kutozov. Frågan var vem han arbetat för.

Magnusson föreslog att man eventuellt borde ha ett särskilt möte med utlandsunderrättelsetjänsten i Moskva.

Mesinai ansåg att det skulle bli intressant att få veta hur orderkedjan till Moskva var utformad.

Mesinai nämnde att Allen Dulles' representant och andra som samarbetat med Storbritannien och Nederländerna m.fl., förts till Gulag. Frågan var om alla dog tillsammans där.

Mesinai tillade att dödsstraff i vissa fall omvandlats till 15 års fängelse.

Mesinai framhöll beträffande Noel Field att hon ville gå in i kartoteket i det inre fängelset för att enbart kontrollera dennes nummer. Hon nämnde vidare bl.a. Sinitsin och Schlitter.

Mesinai nämnde Oggins som ett exempel på dokument som kanske undanhållits. På rysk sida ville man inte att han skulle tala om vad som förevarit och beslutade därför att avrätta honom.

Magnusson framhöll beträffande transportregister att ryssarna sagt att de inte hade något att tillägga utöver vad som redan sagts.

Mesinai betonade att det var viktigt att studera trafiken mellan fängelser, t.ex. vad avsåg Roedel.

Berger berättade att en herr Baier nämnt Helmut Schneider, som hon själv hade talat med. Denne återvände först 1969. Hon skulle uppsöka och intervjua honom i Tyskland. Enligt en CIA-dossier blev han fri 1950.

Mesinai framhöll att läger- resp fängelsedata ej alltid stämde för en och samma person. Rivo, t.ex., återvände enligt dossieren. Det gällde även Hermann Grossheim-Krisko (Henry Thomsen).

Magnusson bekräftade att det fanns olika versioner av den sistnämndes vittnesmål vid ett tillfälle. Den tysksvenska var utförligast.

På Mesinais fråga förklarade Magnusson att han 1997 hade samtalat med en journalist som hävdat att han gjort videoinspelning (Betamax) av samtal med förre KGB-chefen Serov och en annan intressant person. Serov skulle i denna ha hävdat att han hjälpt Molotov att förstöra dokument.

Berger undrade varför Gromyko 1957 låtit lämna ett vagt dokument om man visste att RW var död.

Mesinai framhöll att vad som hänt i Ivanovo och Vladimir 1953 var viktigt. Analogen med den japanske prinsen Konoye var också av stor betydelse vid bedömning av RW:s öde. Det återstod flera frågor att svara på för ryssarna.

Magnusson pekade på en intressant version utarbetad 1955. Beträffande de schweiziska diplomaterna Feller och Maier hade man frågat efter deras dossierer men ännu inte fått något svar. Beträffande "fånge nr 7" i det interna fängelset fanns det register som avsåg utfrågning av fångar, intagning i fängelset jämte personliga tillhörigheter. Det fanns bevis på att RW vistats i detta fängelse. I registerjournalen stod det dock ingenting om vad som hade hänt med RW:s tillhörigheter. Detta var unikt - för alla andra fångar var detta antecknat.

Mesinai tog upp frågan om "inre exil" i Sovjetunionen och register över personer som vistats i sådan. Det skulle eventuellt behövas finansiellt stöd för att utforska detta område.

Gullgren förklarade att man tagit upp frågan om stöd med utrikesministeriet som dock ställt sig negativ till tanken. Kanske kunde man pröva med inrikesministeriet.

Mesinai tillfogade att man kanske kunde ge ett bidrag ("grant").

Magnusson konstaterade att Nikisjkin i inrikesministeriet i början varit mycket bra men nu inte kunde "leverera" längre. Vinogradov i säkerhetsministeriet hade visat sig vara mer konsekvent och korrekt.

Mesinai erinrade om förekomsten av s.k. säkra hus i form av internat. Vad avsåg hennes "räddning" av den amerikanske medborgaren Victor Hamilton kände ryssarna hela tiden till att han fanns. Beträffande RW och eventuella rapporter om industriellt spionage fanns det ingenting som tydde på något sådant samband.

Mesinai bekräftade på Magnussons fråga att man skickat in en ansökan om att få gå in i medicinska arkiv på psykiatriska sjukhus (projekt c). Därutöver återstod att gå igenom (ca 45) persondossierer. I april 1947 hade det förekommit extra många utfrågningar. Hon skulle närmare undersöka detta förhållande.

Magnusson påpekade att det under 1949 och 1950 förekommit ett större antal utfrågningar än vanligt beroende på att krigsfångarna enligt de allierades överenskommelse skulle få sitt öde bestämt senast 1950. Flera fångar hade förhörts av flera personer.

Hallqvist erinrade om att RW förhörts endast fem-sex gånger medan Mohrmann t.ex. utfrågats 500 gånger.

Mesinai framhöll att det var mycket olika för olika fångar.

Magnusson erinrade om förekomsten av cellspioner.

Magnusson förklarade att Mesinai borde ta del av protokollen i Moskva av de bandade intervjuerna som gjorts där av arbetsgruppen 1991-94.

Makinen menade att om man lyssnade på inspelningarna kunde man urskilja när de intervjuade inte talade sanning.

Mesinai förklarade att hon avsåg färdigställa tre rapporter avseende dels försvunna personer, dels genomgång av persondossierer, dels en undersökning av patientkort. Beträffande agenten Wolfin hade man inte hittat något om honom i USA.

Magnusson tog upp frågan om tidsperspektivet för undersökningen.

Mesinai framhöll att utan fler persondossierer skulle man stå sig slätt. Fortfarande fanns det dock sex månader kvar för detta arbete.

Magnusson tillfogade att volymen var ett bekymmer när man ställde frågor till ryssarna. Det omfattande material som insamlats var av stort värde, samtidigt som man inte visste vad det var värt i slutänden. Det var viktigt att hela tiden fokusera så mycket som möjligt på det som var väsentligt.

Berger menade att man f.f.g. ackumulerat en mängd information man borde dra nytta av. På rysk sida borde man vara glad över detta och besvara de frågor som ställts på svensk sida.

Magnusson underströk att i grunden borde Ryssland förstå att detta material borde uttömmas på information innan vitboken publicerades.

(lunchpaus)

Makinen erinrade om ett brev till Magnusson för några år sedan i vilket han bl.a. tagit upp ett samtal med en kvinna som arbetat i Vladimir sedan 1936 och som bekräftat att där funnits en utlänning en längre tid. Han påminde vidare om fången Osmak i fängelset. Ryssarna hade förnekat att det fanns något dokument om denne. Arbetsgruppens svenska del hade emellertid (via NGO Memorial) kommit över ett dokument om Osmak som visade att denne avlidit 1960. Beträffande kvinnan i Vladimir hade hon uppgivit att hon kommit ihåg den utländske fången då denne klagat jämt att soppan varit kall. Detta berodde enligt Makinen på att soppan distribuerades först på bottenvåningen när den var varmast och soppkärlen tyngst.

Magnusson menade att detta kunde verka något förbluffande beträffande RW. Men det var kanske möjligt efter ett par år.

Makinen påpekade att det var viktigt för RW att göra sig påmind. Kvinnan hade angivit cell nr. 49 för den utländske fången.

Magnusson sade att Nikisjkin uppgivit att man inte kunnat identifiera en fånge i denna cell under en viss tid.

Makinens dataprojekt avseende Vladimir-fängelset (projekt b)

Makinen redogjorde för det scanningarbete som utförts 1998 i Vladimir av drygt 10 000 fängelsekort. I princip hade man tagit med fyra huvudkategorier av fångar:

a) de som 1947 - 1972 dött i fängelset

b) de andra som varit där 1947 - 1972

c) de som kommit dit 1947 - 1972

d) transporter av fångar 1947 - 1972

Makinen nämnde att bland de uppgifter som tagits med hörde: för- och efternamn, födelseår, fängslad år ..., kort utfärdat år ..., intagen på fängelset år ..., utskriven ur fängelset år ..., cellnummer jämte speciella kännetecken.

Berger trodde att ärendenummer ("case number") kanske var relaterat till intagningsnummer.

Makinen framhöll att av tidigare genomgångna 1 823 fall fanns ett hål i diagrammet. Detta kunde utvisa att någon viktig person placerats på fängelset.

Magnusson medgav att denna hypotes inte kunde avfärdas utan vidare.

Kaplan gav en demonstration på en bärbar dator av hur materialet kunde presenteras på en dataskärm.

Makinen framhöll att med de drygt 10 000 fängelsekorten kunde man erhålla detaljerade kunskaper om t.ex. cellkamrater m.m. Om Wolfin fanns det t.ex. åtta sidor material. Han hade haft över 100 cellkamrater och gjort 51 cellbyten. Man kunde också få uppgifter om vilka celler som varit tomma under olika tider.

Berger påpekade att det inte fanns några ungrare med i registret.

Makinen framhöll att det funnits rykten om dolda utrymmen med ytterligare arkivmaterial i källaren. Han hade själv sett ett anslag om detta i ett rum.

Mesinai erinrade om att det fanns ett mindre "kartoteka" för varje grupp och att man behövde titta på korten i dessa.

Magnusson sade att han avsåg att tala mer om detta i Moskva i samband med sitt besök där i februari.

Mesinai tillade att Makinen kunde behöva dessa upplysningar.

Makinen framhöll att det var troligt att man flyttat registerkort. Talade man emellertid om för ryssarna att det fanns andra kort i källaren kunde de börja rensa upp bland dessa.

Mesinai trodde inte att man gjort några utrensningar i Vladimir p.g.a. den geografiska isoleringen.

Mesinai tillade att gapet bland de 1 823 korten fanns i maj 1947.

von Dardel menade att en ny sifferserie kunde förklara gapet.

Mesinai ansåg att den dolda personen kunde vara Tolstoj-Kutozov.

Makinen erinrade om att fångar som återvände till fängelset behöll sina ärendenummer.

von Dardel påminde om att Rolf Björnstedt på sin tid överfört material på 1 200 fängelsekort.

Magnusson slog fast att man skulle försöka att få ryssarna att gå med på de svenska kraven.

Kaplan försäkrade att han var beredd att resa till Moskva under en vecka för att övervaka dataprojektet. Eventuellt fick han göra ytterligare en resa.

Intervju med Hans (Jan) Loyda

Magnusson tog upp frågan om Hans (Jan) Loyda i östra Tyskland. Frågan var om man skulle intervjua honom ännu en gång. Makinen hade redan träffat Loyda tre gånger.

Makinen höll med om att det vore värdefullt att åter tala med Loyda. Denne var dock rädd för att han åter skulle hamna i fängelse.

Magnusson tillade att det var frågan om ett psykologiskt problem liknande Kopelanskij.

Makinen trodde att det kunde vara en bra idé att åter besöka Loyda och försöka bygga upp hans självförtroende. Det första besöket hade varit svårast. Loyda hade uppträtt stelt och återhållsamt. Andra gången hade han lagt en tidning på bordet med ett liknande fall ("bränt barn skyr elden").

Magnusson betonade att det var viktigt att se hur man kunde nå Loyda på ett lämpligt sätt.

Bergers rapport om svenska arkiv

Berger gjorde en presentation av den rapport hon överlämnat så sent som den 6 januari avseende dokument i RW-ärendet i svenska arkiv.

Berger framhöll att hon önskade gå igenom svenska dokument i syfte att göra en så fullständig undersökning som möjligt. Hon frågade sig varför det enligt hennes mening fanns så litet information i ärendet efter 54 år och angav tre möjliga förklaringar:

a) allt material hade redan överlämnats

b) en del material kunde inte återfinnas

c) en del material kunde ej utlämnas av olika skäl

I Ryssland förelåg fortfarande tre möjligheter, nämligen att RW dog 1947, att han överlevde 1947 och att han levde än i dag. Hon frågade sig vidare om det fanns någon indikation på att RW-ärendet orsakat

händelser som vi inte kände till. Teoretiskt kunde något ha dolts medvetet. Denna möjlighet borde utredas. Dessutom var det av intresse att få veta varför han gripits. Dessa två aspekter hörde ihop och kunde inte skiljas åt. Information om varför RW gripits kunde återfinnas inte enbart i Moskva utan även i RW:s bakgrund och i arbetet inför uppdraget i Budapest. Berger ville föreslå en allmän genomgång av allt svenskt material om RW. Därutöver borde man undersöka om det fanns annat relevant material om RW i Sverige och andra länder. Hittills hade hade hon gått igenom material från UD, SÄPO, MUST, Krigsarkivet och Riksarkivet. På UD var problemet att arkivet inte innehöll något om RW:s bakgrund. Berger framhöll vidare att hon gått igenom den svenska sekretesslagstiftningen och därvid funnit att det fanns tre olika klasser med 30-40, 70-75 och 150 års hemlighållande. När det gällde den senare klassen, kvalificerat hemlig, fanns sådana dokument över huvud taget inte om fråga ställdes därom. UD:s arkiv erbjöd intressant information om relationerna till andra länder. Däremot saknades dokument om t.ex. kidnappningen av Äschner (i Tungsram). Information om denne fanns ej heller i Riksarkivet. Berger nämnde vidare Söderbloms telegramtrafik med UD våren 1945 och hur Söderblom i ett telegram (den 14 april 1945) skrivit att han befarade att RW inte skulle återfinnas. Personalen vid den svenska legationen i Budapest hade just då passerat Moskva på väg hem till Stockholm. Berger sade bl.a. också att i ett handbrev från Åström till Sohlman talades det om en bilaga som skulle brännas. (Hallqvist hade frågat Åström om detta brev men denne hade inte kunnat erinra sig detta).

Olson erinrade om att innehållet i de s.k. blåböckerna (utgivna 1980 resp. 1982) inte var helt identiskt med vad som fanns i UD:s RW-arkiv för perioden (1944 - 1969). Innehållet i CD-ROM-skivorna från 1997 innehöll samtliga dokument från RW-arkivet 1945 - 1970.

Hallqvist frågade sig hur vi visste att Grafströms dagböcker var rensade.

Berger medgav att man inte kunde vara säker på detta. Beträffande Bohemans papper hade dessa förstörts vid en brand. Boheman hade förhandlat med företrädare för Tungsram.

Mesinai tillfogade att det gällde ekonomisk krigföring.

Berger tog upp frågan om bandupptagning av vittnesförhör på 1950-talet. En jämförelse borde ske mellan inspelningarna och utskrifterna.

Magnusson sade sig inte tro att sådana inspelningar fanns kvar. Hallqvist trodde att man förstörde dessa efter viss tid.

Berger framhöll att man borde undersöka denna fråga. Berger berörde vidare vissa synpunkter på RW:s arbete och pekade på ett visst avstånds-tagande från UD:s sida. Det föreföll ha funnits en skillnad mellan hans amerikanska och svenska arbetsuppgifter i Budapest. Engzell hade t.ex. vid ett tillfälle förklarat att RW i första hand arbetade för amerikanska intressen.

Magnusson sade att man var medveten om detta förhållande. Per Anger var också kritisk till hur ärendet hade handlagts.

Mesinai instämde i att det fanns två olika sidor av RW:s arbetsuppgifter, en svensk och en amerikansk. I den senare ingick att rädda ca 30 personer av särskild betydelse. Man kunde därutöver ställa frågor om Iver Olsens uppgifter vad gällde Ungern. Liknande frågor kunde ställas om Kalman Lauer (RW:s chef före Budapest). RW:s mandat utvidgades senare till att hjälpa alla flyktingar. Masur hade visat sig vara konfundrad över RW:s mandat. I brev från RW till Assarsson och Engzell framkom andra motiv av finansiell och biståndspolitisk natur. I SÄPO:s arkiv verkade det inte finnas någon dossier över Iver Olsen. Frågan kunde ställas om man i början hemligstämplade visst material eller förstörde det, bl.a. med tanke på fallet Äschner. Visst material om Iver Olsen var ej tillgängligt i USA.

Lundvik menade att han inte kände igen sig i den beskrivning som gjorts av Berger. UD var en arbetsplats där man arbetade utan formella hinder. Man upprättade inte heller alltid formella dokument som kanske andra länder gjorde. Det fanns vidare en informell struktur där man kunde ringa tjänstemän på andra myndigheter. I andra länder hade man ofta en helt annan myndighetsstruktur och andra arbetsmetoder. Därför var det kanske inte så underligt att det i Sverige inte fanns dokument om alla olika beslut.

Mesinai framhöll att hon tagit upp de frågor som borde tas upp. Hon frågade sig bl.a. hur man skulle förklara den svenska inställningen till

fallet. Sverige verkade nöja sig med en pragmatisk lösning som ej innefattade hela sanningen.

Magnusson tillbakavisade denna uppfattning.

Mesinai citerade ett uttalande från mars 1957 av Östen Undén enligt vilket den svenska inställningen ej skulle ändras om RW fortfarande levde. Frågan kunde vidare ställas om Wallenberg-företagen i Ungern.

Magnusson upprepade att Undén önskade få fram hela sanningen.

Mesinai tillade att det fanns andra aspekter som underrättelsefaktorn m.m. Frågan var vad man ville nu.

Magnusson och Hallqvist svarade samstämmigt: sanningen.

Berger ansåg att det fanns material som var kvalificerat hemligt. Vissa kontakter med SÄPO kunde ha skett med kurir och ej via UD.

Magnusson slog fast att man visste vad som fanns på UD.

Berger menade att det kunnat finnas material som avlägsnats när ärendet blev känsligt.

Magnusson sade sig tvivla på att så skulle ha varit fallet.

Mesinai tillfogade att det kunde finnas material som avsåg tiden långt före Budapest och som lagts undan.

Berger framhöll att det fanns att informationsgap avseende RW före 1944. Materialet från denna tid var mycket knapphändigt. I SÄPO-arkivet fanns ett brev från en Philippi vid AEG i Berlin i vilket denne refererade till RW när den senare endast var 26-27 år gammal.

Magnusson påpekade att frågan om RW:s kabinettspass var väl utredd.

Berger nämnde att Jakob Wallenberg rekommenderat att RW skulle få kabinettspass. RW hade uppehållit sig i Paris när man (Enskilda Banken) förhandlade där med Bosch.

Magnusson underströk att man naturligtvis skulle ta del av resultaten från dessa efterforskningar.

Hallqvist tillfogade att man först måste få tillfälle att läsa Bergers rapport. von Dardel undrade om det eventuellt kunde finnas dossierer hos kabinettssekreteraren.

Magnusson sade att så inte var fallet.

Berger hänvisade till hemligstämplade dokument om Wennerström och RW.

Mesinai frågade sig om RW eventuellt varit svensk spion , något hon skrivit i en rapport.

Hallqvist framhöll att ryssarna misstänkte RW för att vara tysk, engelsk eller amerikansk spion men ej svensk. Han nämnde även att en genomgång av dokument ägde rum på MUST.

Berger menade att Sverige hade ansvar för att dessa frågor togs upp till behandling och hur olika aspekter kunde tänkas ha påverkat ärendet.

Mesinai meddelade att Tungsram och Äschner var verksamma bl.a. på områdena radar och luftvärn. Detta var av stort intresse för Tyskland, USA och Sverige. Sovjetunionen demonterade Tungsrams fabriker.

Magnusson undrade vad detta hade att göra med RW-ärendet.

Berger förklarade att det hängde samman med Wallenberg-familjens arkiv. Frågor hade ställts till detta men man hade endast erhållit ett brev från Marcus Wallenberg till Madame Kollontaj 1945. Man borde utreda detta ytterligare, menade hon, och tillade att det måste finnas ett skäl för familjens inställning.

Magnusson underströk att man i Ryssland såg konsekvent på ärendet. Man kunde se detta i bl.a. Vysjinskijs brev till Abakumov.

Berger menade att man inte penetrerat dessa frågor tillräckligt.

ROS-arkiv (projekt d)

Magnusson aktualiserade frågan om det tyska troféarkivet i Moskva (ROS-arkiv).

Gullgren framhöll att man borde göra en detaljerad förfrågan.

Magnusson tillade att man dock inte fick bli alltför detaljerad.

Gullgren menade att ryssarna oroade sig över att ärendet aldrig skulle ta slut.

Magnusson framhöll att en del av vad som tagits upp i ett utkast till ansökan kunde strykas för att underlätta ärendets behandling. Beträffande Schellenberg fanns kanske en del material i f.d. DDR.

Förfrågningar i andra länder

Olson redogjorde för att förfrågningar om dokument avseende RW det senaste året gjorts i Israel, Norge, Österrike och Ungern.

Mesinai tillade att hon granskat brittiska dokument.

Magnusson menade att man borde försöka göra någon sammanfattning över de svar som erhållits. I London hade man funnit mer av intresse än man räknat med.

Magnusson undrade om inte Stasi-arkivet hade något om RW. Han frågade vidare om polska dokument avseende Baj m.fl.

Berger upplyste att detta material nog sänts till Ryssland. Beträffande Baj hade det inte varit möjligt att följa upp dessa fall via dagböcker.

von Dardel sade att det i argentinska arkiv fanns mycket litet om Sovjetunionen då Argentina inte erkände Sovjetunionen förrän efter andra världskriget. Sverige hade varit skyddsmakt för Argentina i Ungern.

På Mesinais begäran framhöll Magnusson att man även borde undersöka vilka dokument som fanns i Vatikanen avseende RW och det påvliga

sändebudet Angelo Rotta i Budapest. (En sådan begäran har gjorts i slutet av januari 1999).

4. Hur gå vidare?

Magnusson underströk att gruppens arbetsplan i Moskva låg fast. Under tiden skulle kontakt tas med inrikesminister Stepasjin och en ansökan göras om tillträde till ROS-arkiv.

Gullgren påpekade att ansökan kanske borde göras i samband med Magnussons besök i Moskva i februari.

Magnusson lovade att noggrant läsa Mesinais och Bergers rapporter. Beträffande arbetsgruppens tidsplan kanske man kunde avsluta arbetet i slutet av innevarande år och därefter avge rapport i form av en vitbok. Mesiani skulle närmast koncentrera sig på genomgång av återstående persondossierer i Moskva.

Berger anmälde att hon skulle kunna resa till Moskva i slutet av maj i år för genomgång av ROS-arkiv.

5. Tidsplan

Magnusson upprepade att siktet var inställt på slutet av 1999 för att slutföra arbetsgruppens uppdrag. Magnusson nämnde vidare att Falin, bosatt i Hamburg och f.d. internationell sekreterare i sovjetiska centralkommittén, ej verkade vara helt trovärdig i sina uttalanden om RW. Kanske borde han tala med honom ännu en gång. Ryssarna i arbetsgruppen var dock genomgående misstänksamma mot utomstående.

6. Publicering

Magnusson framhöll att när vitboken publicerats återstod en del frågor att ta ställning till. Vad skulle hända sedan och hur skulle man hantera hemligt material. Dessa frågor måste diskuteras med ryssarna.

7. Övrigt

a) Budget

Olson orienterade kortfattat om arbetsgruppens budget.

b) Kruminsch

Makinen tog upp fallet Kruminsch och nämnde att denne sagt honom att han talat med en svensk.

Magnusson tillade att han kontaktat "Centre of Totalitarian Repression" i Riga men att man inte haft mycket att meddela om Kruminsch.

c) Arbetsgruppsmöte med ryssarna

Magnusson framhöll att något arbetsgruppsmöte med ryssarna f.n. inte var aktuellt. Först längre fram kunde detta var påkallat liksom vid publiceringen av vitboken.

von Dardel uttryckte gruppens tack till ordföranden och hoppades att arbetet snart skulle kunna avslutas.

Magnusson förklarade mötet avslutat.

Lage Olson

DRAFT AGENDA for the meeting on Raoul Wallenberg on January 8,1999 in Stockholm.

Bil. 1

1. Approval of agenda.

2. Introduction by the chairman - general presentation of the present situation in the investigation and outlook for 1999.

3. Reports on ongoing work and on Russian coperation
   a/ Susan Mesinai
   b/ Marvin D Makinen
   c/ Susanne Berger
   d/ the embassy in Moscow
   e/ (ev) others

4. Discussion on how to proceed
   a/ on each project
   b/ in general(conclusion)

5. Time frame - conclusion of work - working group meetings with the Russian side

6. Publicity/publication plans and aspects.

7. Any other business.

ARKIVEX
34/002

P2 Eu 1

EC

REGERINGSKANSLIET

1999-02-03

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Generalmajor Erik Rossander
Högkvarteret

STOCKHOLM

HEMLIG

HEMLIG
Jfr. 2 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100)
1999 -02- 03
UTRIKESDEPARTEMENTET

Raoul Wallenberg

Broder,

I anslutning till vårt samtal igår, som jag uppskattade mycket, översänder jag härmed viss dokumentation rörande den av mig nämnde Isaak Volfine (Wolfin), nämligen

- utdrag ur UD:s viseringsregister
- en vittnesuppteckning från 1957
- ett brev 1998-11-03 Susan Mesinai-Martin Hallqvist
- ett fax 1999-01-25 " " " "

Som framgår av de två första styckena i faxet är Wolfin högaktuell och tillmätes stor vikt av de oberoende experterna, så jag vore mycket tacksam för besked om vad ni eventuellt kan få fram.

Hjärtliga hälsningar

Jan Lundvik

Jan Lundvik

Exp m. bud 990203

Postadress 103 39 STOCKHOLM
Besöksadress Fredsgatan 6
Telefon 08 - 405 10 00
Telefax 08 - 723 11 76
E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 105 90 MINFOR S

Tillnamn: Volfine

Förnamn: Isdak

Yrke: tj. man v. SSSR:s bok. i Sverige.

Nationalitet: sovjetrysk

Religion och folkras: jude

Födelsetid: 27.12.1913.

Födelseort: Orsha-Bjelorussien

Hemort: Leningrad

Tjänste-pass: 15546

Utfärdat av: Utr. komm. Moskva 30.12.39 g.t. 30.12.41

Visering utställd av: Beskickningen Moskva.

N:r	Lämnad den	Dir. genomresa före den	Vistelse fr. o. m	Vistelse t. o. m.	Avgift
1	2.1.-40		2.1.-	31.3.1940	u.a.

Undertecknad av T. Bergendahl.

Nya viseringar: Ryssen Leningrad X Sn

603	5.4.40	21.10.	1.10.40	Ryslanden u.a.
1886	1.10.40	-"-	1.4.40	Ungern u.a.
365	2.4.41	-"-	1.10.41	Ammunition u.a.
1285	26.9.41	-"-	1.4.42	S. Helsingfors u.a.
492	31.3.42	-"-	1.10.42	-"-

Resans ändamål: I tjänste-tillträde.

Adress (vistelseort) i Sverige: -"-

Referenser i Sverige: -"-

Finns upptagen på legationens tjg-lista som legationstjänsteman feb. 1940 - mars 1943. Utr ingen dossier

Birgitta Fredholm
c/PR-ark. 55450

Särskild anmärkning av viseringsmyndighet:
1 På skr. leg. av Utr.

Viseringen gäller för ~~upprepade inresor~~ ~~direkt genomresa~~ enkel inresa
Komm.
~~arbetstillstånd~~

utfärdad utan ~~efter~~ förfrågan hos U. D.

(U. 71)

603: uppr. resor
1886: — " —
1285: — " —
492: — " —

268/94/ — 723/91/ —
1074/191/ — Note verbale SSSR leg. 5/4.40 m. m. pass

966/94/ 74/C/ — Note verbale SSSR. leg. 2.10.40 m. m. pass

322/94/ — Note verb. SSSR leg. 2/4.41 m. m. pass
1065/94/ — Note verb. SSSR leg. 26/9.41 m. m. pass
311/94/ — Vis. pass utl. 9/3.42

SVANBÄCKS TR. STHLM 395941

Tillnamn: VOLFINE

Förnamn: Isaak

Yrke: ansk. v. SHR Beh. i Sthlm

Nationalitet: Sovjetrysk

Religion och folkras: Judisk

Födelsetid: 27.12.1913

Födelseort: Orsha - Vitryssland

Hemort: Kaunas Leningrad

Pass n:r 15546

Utfärdat av: Utrikeskommissariatet i Moskva pr 30.12.43

Visering utständ av: K.U.

N:r	Lämnad den	Dir. genomresa före den	Vistelse fr.o.m.	Vistelse t.o.m.	Avgift
1636	1.10.42			1.4.43	ua

Undertecknad av I. Hellsteds

Ryska Legationen X Ua

Nya viseringar:

573	1.4.43	M.O.	1.10.43	I. Hellsteds

Resans ändamål:

Adress (vistelseort) i Sverige:

Referenser i Sverige:

Särskild anmärkning av viseringsmyndi

Vi

Sc 1636:

~~arb~~

Särskild anmärkning av viseringsmyndighet:

Viseringen gäller för ~~direkt genomresa~~ upprepade inresor ~~enkel inresa~~

utfä arbetstillstånd ss

(utfärdad utan / efter förfrågan hos U. D.)

603

1884 (U.

1285 573: uppr. ersätt.

492:

1167/94/- Nin. pass utl. 1/10.42

369/94/ — " " " 1/4.43

Fotografi

SVANBÄCKS TR. STHLM 425096

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Ex till:
HM 95-11-17/Ho

Strängt förtrolig P.M.
angående samtal med Regierungsamtmann im Auswärtigen Amt Hermann Strecker, hållet i hans bostad i Bad Godesberg, Eltvillerstr. 5, fredagen den 26 april 1957.

Den 21 augusti 1945 blev Strecker, som tidigare varit sekreterare vid tyska konsulatet i Leningrad, tillfångatagen i Türingen. Därefter var han fången i Weimar, Potsdam och kom 1946 till Moskva där han insattes i Ljubljanskaja-fängelset. Strecker kan numera inte erinra sig i detalj i vilka celler han suttit eller vilka hans cellkamrater under olika tidsperioder varit. Under de tre år Strecker satt i Ljubljanskaja-fängelset kom han att vara insatt i samtliga etager i fängelset med undantag för den våning där kvinnor hölls fångna. Under uppehållet i Ljubljanskaja hörde Strecker av någon tysk fånge, att en svensk vid namn Wallenberg också skulle vara fånge i Moskva. Strecker kan ej närmare erinra sig den som sagt detta, men han höll för troligt att det kunde vara R i c h t e r som berättat härom.

I två olika perioder under det Strecker satt fängslad i Moskva var han också insatt i Butyrskaja-fängelset, vid båda tillfällena under cirka 14 dagar. Sedan han 1949 blivit dömd förflyttades han till fängelset i Wladimir där han blev insatt i Corpus III. I detta fängelse förblev därefter Strecker fram till oktober 1955 då han blev frigiven. Under vistelsen i

Wladimir var han också under några kortare perioder förlagd till sjukhuset i Corpus II.

På fråga angående i vilken våning Strecker satt i corpus II, förklarade han, att han nu ej bestämt kunde komma ihåg detta, men att det möjligen kunde varit i III:e våningen i en tvåmanscell. Bland fångar som hölls insatta i corpus II nämnde Strecker en tysk vid namn F r i t z S p e r l i c h som suttit där i cirka två till tre månader och en rysk f.d. gendarmofficer vid namn I B e s s o n o f f. Sperlich blev frigiven tidigare än Strecker. Beträffande Bessonoff kände Strecker till, att han suttit länge i Wladimir och troligen endast i sjukhuset. Numera är han frigiven och bosatt under adress München 54, Seehamerstr. 1, Baracke 3 A, Zimmer 3 bei Alexandroff. Han torde numera vara omkring 70 år gammal.

På fråga om Strecker under den ryska fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet svarade han, att han endast hört talas om Wallenberg, som förut angivits. Däremot hörde Strecker i Wladimir ej något om Wallenberg, ej mindre att han skulle vara insatt där. Strecker ville dock framhålla, att ett flertal diplomater hölls fängslade i Wladimir, varför det ur den synpunkten icke vore omöjligt att en man som Wallenberg skulle ha kunnat blivit förlagd dit. I Wladimir träffade Strecker en ryss vid namn I s a k W o l l i n. Denne skulle tidigare ha tillhört ryska beskickningen i Stockholm och senare råkat i fångenskap och blivit insatt i fängelse. Wolfin talade om att han kände till att en dam, troligen av skandinavisk härkomst, som varit sekreterare till ryska ministern i Stockholm, fru Kollontay, ~~vilken~~ efter fru Kollontays död blivit häktad och insatt i Wladimir. Wolfin hade haft den uppfattningen, att denna dam blivit häktad enär hon kände till fru Kollontays verksamhet så väl att hon mycket väl skulle kunna ge ut hennes memoarer. Wolfin hade också blivit hämtad till förhör beträffande fru Kollontays sekreterare, vilket troligen inträffade 1952.

Strecker kände till att följande personer hållits

fängslade i Wladimir:

Generalkonsul F r i t z S c h e l l h o r n (bor nu Tübingen, Am Markt 9).

Fransmannen G o i z é,

Tyske polistjänstemannen G ü n t h e r M a r t i n s (numera bosatt i Opladen).

Strecker erinrade sig slutligen, att han vid ett tillfälle blivit förlagd i en cell i Wladimir, där han helt svagt kunde urskilja en notering lydande: Larsen är dödad. Strecker förmodade att bakgrunden till detta meddelande kunde vara att mannen, som av namnet att döma kunde vara av nordisk härkomst, varit cellspion och att han av denna anledning blivit dödad av sina cellkamrater. Något mera konkret i denna sak kände Strecker ej till.

Strecker framhöll själv att hans minne numera ej är så gott. Under vistelsen i Wladimir var han delvis förlamad och dessutom i viss mån nervsjuk.

Bonn den 27 april 1957.

(S. Lundström)

HUDSON COPY CENTER

FAX COVER SHEET

DATE Jan. 25. 1999

FAX # 011-46. 8-653-2048

TOTAL # OF PAGES (including cover sheet) 3

TO: Ambassador Martin Hallqvist
RIKSPOLISSTYRELSEN
Stockholm. Sweden

From: Susan Mesmai
New York

Notes: IMPORTANT. Please answer as soon as possible or at least acknowledge receipt. Thank you.

INKOM
1999 -01- 26
Internationella sekretariatet
RIKSPOLISSTYRELSE

FOR ANY PROBLEMS WITH TRANSMISSION OF THIS FAX
PLEASE CONTACT HUDSON COPY CENTER
Phone: (212) 255-6652
Fax: (212) 627-5191

Please Note: The document and any of the following pages are solely intended for the named addressee and, may contain private information. The use or dissemination of them by anyone other than the addressee is prohibited.
If you have received this Fax in error please let us know

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

1999-02-04

Delgivning från

enl. adressering/samt
UMK
BMK

UTRIKESDEPARTEMENTET

För: EC/Lundvik

Raoul Wallenberg

(2 bil)

Jag rapporterade om dessa uppgifter från ungerska ambassaden i hbr Hirdman - Magnusson 1994-10-04. Kopia bifogas. Jag bifogar även Magnussons svar i

Vi kan tala om detta när Du kommer hit.

HIRDMAN

HELIO
ell 2 kap 1
19 94 10 04
AMBASSADEUR
Moskva

№ 41/6 Д-2(2)

С П Р А В К А

по запросу Чрезвычайного и Полномочного Посла Венгерской республики доктора Дьерди Пановского

В течение 2 и 3 ноября 1992 г. Роскомархив провел первый оперативный поиск сведений, касающихся судьбы видного политического деятеля Венгрии графа Иштвана Бетлена.

Бетлен Иньван был арестован 26 марта 1945 г. Управлением контрразведки СМЕРШ 3 Украинского фронта, доставлен в Главное управление контрразведки СМЕРШ Народного комиссариата обороны СССР в качестве военнопленного. Ввиду болезненного состояния, с I апреля 1945 г. содержался в отдельной палате больницы Бутырской тюрьмы.

Идет поиск четырех протоколов допроса Бетлена от 29 марта, 20 апреля, 28 апреля 1945 и 18 сентября 1946 г., а также двух заявлений Бетлена командованию Красной Армии и руководству Главного управления контрразведки СМЕРШ.

Находясь под следствием, 5 октября 1946 г. он умер "от упадка сердечной деятельности" (в другом источнике от "паралича сердца"). 9 октября 1946 г. о смерти Бетлена было доложено Абакумовым Сталину. В апреле 1947 г. в связи с обращением жены Бетлена МГБ СССР направило в МВД справку и акт судебно-медицинской экспертизы трупа Бетлена.

Место его захоронения пока не установлено.

В настоящее время идет поиск документов в архивах Министерства иностранных дел, Министерства Безопасности, архиве Бутырской тюрьмы и архиве Президента Российской Федерации. Часть найденных документов может быть представлена в Посольство Венгерской Республики уже после II ноября с.г.

Главный Государственный архивист,
Председатель Комитета по делам
архивов Р.Г.Пихоя

6(23)

КОМИТЕТ ПО ДЕЛАМ АРХИВОВ
при ПРАВИТЕЛЬСТВЕ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
(РОСКОМАРХИВ)

103132, Москва, ул. Ильинка, 12
Телефон 206-35-31. Телефакс 200-42-05
Телетайп 111134 «Истарх»
Расч. счет № 69121542 ОПЕРУ Центробанка
России МФО 19027 в г. Москве

23.12.92 № 15/1941-П

На № _____ от _____

Его Превосходительству
Чрезвычайному и Полномочному
Послу Венгерской Республики
в Российской Федерации
господину Дьердю НАНОВСКОМУ

HEMLIG
enl 2 kap 1 § 2 av sekretesslagen
19 94 10 04
AMBASSADEN
i Moskva

Глубокоуважаемый господин Посол!

Во исполнение договоренностей, достигнутых во время визита Президента Российской Федерации Б.Н.Ельцина в Венгерскую Республику направляем Вам копии документов из фондов российских архивов, касающиеся судьбы бывшего Премьер-министра Венгрии И.БЕТЛЕНА.

Приложение: I. Перечень копий документов - на 3 листах.
2. Копии документов - на 48 листах.
Всего: на 51 листе.

С глубоким уважением

Главный Государственный
архивист Российской Федерации — Р.Г.Пихоя

+(23)

ПЕРЕЧЕНЬ ДОКУМЕНТОВ

I. Докладная Ш Европейского отдела НКИД СССР на имя заместителя наркома иностранных дел СССР В.Г.Деканозова от I5 декабря I944
Приложение: характеристика графа С.Бетлена.
АВП РФ ,ф.077,оп.24,п.II2,д.6,лл.83-88, на 6 лл

2. Краткая характеристика графа С.Бетлена.
АВП РФ, ф.06,оп.6,п.34, д.4I6, лл.6-9, на 4 лл.

3. Докладная В.Г.Деканозова на имя наркома иностранных дел В.М.Молотова от I7 февраля I945 г.
АВП РФ, ф.077,оп.25,п.II5,д.4I, лл.I7-I8, на 2 л

4. Письмо В.Г.Деканозова на имя наркома государственной безопасности СССР В.Н.Меркулова от 22 февраля I945 г.
Приложение: К вопросу о Бетлене /справка, составленная Ш ЕО НКИД СССР/.
АВП РФ,ф.077,оп.25,п.II5,д.4I,лл.23-24 ,на 2 лл.

5. Письмо графини Бетлен на имя И.В.Сталина от 7 марта I946 г. и резолюция к нему В.Г.Деканозова от 23 мая I946 г.
АВП РФ,ф.077,оп.26,п.II9,д.39,лл.I-3, на 3 лл.

6. Из записи беседы зам.заведующего Отделом Балканских стран МИД СССР А.П.Власова с посланником Венгрии в СССР Д.Секфью от I4 мая I946 г.
Приложение: письмо Д.Секфью на имя В.М.Молотова от I2 мая I946
АВП РФ,ф.077,оп.26,п.II6,д.9,лл.43-46,на 4 лл.

7. Из записи беседы В.Г.Деканозова с посланником Венгрии в СССР Д.Секфью от 28 мая I946 г.
АВП РФ,ф.077,оп.26,п.II6,д.8,лл.32-33, на 2 лл.

8. Письмо В.Г.Деканозова на имя министра государственной безопасности СССР В.С.Абакумова от 29 мая I946 г.
АВП РФ ,ф.077,оп.26,п.II9,д.39,л.6, на I л.

9. Письмо графини М.Бетлен на имя посланника СССР в Венгрии Г.М. Пушкина от 2 октября I946 г.

Приложение: сопроводительное письмо посланника СССР в Венгрии Г.М.Пушкина к письму М.Бетлен на имя В.М.Молотова /без даты/.
АВП РФ,ф.077,оп.27б,п.132а,д.1,лл.10-12,на 3 лл.

10. Сопроводительное письмо В.Г.Деканозова на имя В.С.Абакумова к письму М.Бетлен к мужу от 25 января 1947 г. /без приложения/
АВП РФ,ф.077,оп.27б,п.132а,д.1,л.20, на 1 л.

11. Письмо заместителя министра государственной безопасности СССР Н.Н.Селивановского на имя В.Г.Деканозова от 28 февраля 1947 г.
АВП РФ,ф.077,оп.27б,п.132а,д.1,лл.33, на 1 л.

12. Докладная зам.заведующего Отделом Балканских стран МИД СССР А.П.Власова на имя зам.министра иностранных дел СССР А.Я.Вышинского от 10 марта 1947 г.
Приложение: проект письма зам.заведующего ОБС МИД СССР А.П.Власова на имя посланника СССР в Венгрии Г.М.Пушкина от 11 марта 1947 г.
АВП РФ,ф.077,оп.27б,п.132а,д.1,лл.42-43,на 2 лл.

13. Докладная А.П.Власова на имя А.Я.Вышинского от 22 марта 1947 г
АВП РФ,ф.077,оп.27б,п.132а,д.1,л.66, на 1 л.

14. Записка А.Я.Вышинского на имя А.П.Власова от 23 марта 1947 г.
АВП РФ, ф.077,оп.27б, п.132а,д.1,л.68, на 1 л.

15. Записка А.Я.Вышинского на имя А.П.Власова от 24 марта 1947 г.
АВП РФ, ф.077,оп.27б,п.132а,д.1,л.69, на 1 л.

16. Докладная А.П.Власова на имя А.Я.Вышинского от 25 марта 1947 г
АВП РФ, ф.077,оп.27б,п.132а,д.1,л.70, на 1 л.

17. Письмо А.Я.Вышинского на имя зам.министра государственной безопасности СССР Н.Н.Селивановского от 30 марта 1947 г.
АВП РФ,ф.077, оп.27б,п.132а,д.1,л.71, на 1 л.

18. Письмо Н.Н.Селивановского на имя А.Я.Вышинского от 12 апреля 1947 г.
Приложение: справка и акт судебно-медицинского исследования трупа И.Бетлена.
АВП РФ,ф.077,оп.27б,п.132а,д.1,лл.103-107,на 5 л.

19. Докладная А.П.Власова на имя А.Я.Вышинского от 14 апреля 1947г
АВП РФ, ф.077,оп.275,п.132а,д.1,л.108,на 1 л.

20. Телефонограмма по ВЧ А.П.Власова Г.М.Пушкину от 18 апреля 1947 г.
АВП РФ, ф.077,оп.275,п.132а,д.1,л.109, на 1 л.

21. Телефонограмма по ВЧ Г.М.Пушкина А.П.Влавову от 19 апреля 1947
АВП РФ, ф.077,оп.275,п.132а,д.1,л.110,на 1 л.

22. Из записи беседы посланника СССР в Венгрии Г.М.Пушкина с министром иностранных дел Венгрии Я.Дьендьеши от 29 апреля 1947г
АВП РФ,ф.077,оп.27.п.120,д.7,л.63, на 1 л.

23. Акт о смерти дежурного врача Дрибинской от 05.10.46 - на 1 л.

24. Фотографии - на 1 л. 7 ед.хранения.

25. Фотографии - на 1 л. 4 ед.хранения.

Копия.

РАССЕКРЕЧЕНО
25 - 05 1990 г.

СПРАВКА

З/к ВЕТЛЕН Иштван, 1874 г. рождения, прибыл I/IУ- 45 в больницу Бутырской тюрьмы в очень тяжелом состоянии с резким упадком питания, артериосклерозом, хроническим колитом гипертонией. Ссостояние здоровья за все время пребывания в больнице периодически несколько улучшалось, то ухудшалось. Он все время получал дополнительное питание /пища, масло, сахар, вино, печенье, сыр, фрукты и т.п./ и соответствующее медикаментозное лечение и все время находился под наблюдени врачей.

За последнее время, вследствие тяжелого заболевания артериосклероза, гипертонии и старческого возраста, состоян здоровья з/к ВЕТЛЕН резко ухудшилось, появились застойные явления в легких, резкое падение сердечной деятельности, 5/X- 1946 г. наступила смерть.

НАЧАЛЬНИК САНЧАСТИ БУТЫРСКОЙ ТЮРЬМЫ МВД СССР
Полковник медицинской службы - ЛАРИН.

ПОМ.НАЧ. САНЧАСТИ БУТТЮРЬМЫ
Подполковник мед.службы - ФИНАЕВ.

ЛЕЧАЩИЙ ВРАЧ - капитан мед.службы - ТЫЖЕВИЧ.

8 октября 1946 г.

ВЕРНО: Майор / КУЗЬМИНЫХ /.

"1" Апреля 1947 г.

Остаточные явления воспалительного процесса в нижней доле правого легкого. Атрофический катарр желудка.

При вскрытии присутствовали:

Начальник санчасти Бутырьмн МВД СССР
Полковник мед.службы - ЛАРИН.

Подполковник мед. службы - ФИНАЕВ.

Капитан мед.службы ТЫНКЕВИЧ.

Заключение. Смерть БЕТЛЕН И. наступила от паралича сердца, на почве резко-выраженного общего артериосклероза.

СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКИЙ ЭКСПЕРТ г.МОСКВЫ
/СЕМЕНОВСКИЙ/

ВЕРНО: Майор - /КУЗЫШИН/.

"/" Апреля 1947 г.

ное количество прозрачной, серозной жидкости. В полости перикардия около 40 куб. см. прозрачной серозной жидкости. Сер це, размерами 12x11x6 см., жировая клетчатка эпикарда умерен развита. Полости сердца расширены, трабекулы уплощены. Клапа ны аорты и двустворчатые клапаны резко огрубевшие, клапаны трехстворки и легочной артерии без особенностей. На внутрен поверхности аорты и венечных артерий большое количество желт серых, местами обизвествленных бляшек. Толщина стенок желуд ков в пределах нормы. Мышцы сердца вареного вида. Легкие сре него кровенаполнения, резко отечные; в задне-нижних отделах отмечаются небольшие очаги гипостаза, в нижней доле правого легкого имеется небольшой плотноватый очаг, темно-красного цвета, с поверхности разреза этого очага выделяется прозрачн пенистая жидкость. Края легких эмфизематозны. Бронхи несколь расширены. Гилусные железы антракотичные. Слизистая трахеи и бронхов без особенностей. Слизистая глотки и пищевода серо-л летового цвета. Слизистая желудка атрофичная, серого цвета. Слизистая тонкого и толстого кишечника серого цвета, без осо бенностей. Поджелудочная железа мягкая, крупно-дольчатого строения, серо-красного цвета. Печень несколько увеличенных размеров, умеренной плотности, с гладкой поверхностью, ткань печени на разрезе мускатного вида. Слизистая желчного пузыря бархатистая, желчные протоки проходимы. Почки несколько умен шенных размеров, плотноватые, с мелко-зернистой поверхностью ткань почек на разрезе серо-красного цвета, корковый слой ус Слизистая мочевого пузыря серого цвета, блестящая. Яички ат-рофичные. Селезенка увеличена в полтора раза, плотновата, тк ее на разрезе темно-красного цвета, в соскобе кровь. Лимфати-ческие железы брыжейки обычного вида. Щитовидная железа без особенностей. Кора надпочечников желтого цвета.

Анатомический диагноз.

Общий артериосклероз. Кардиосклероз. Расширение полости сердца. Миодегенерация сердца. Артериолосклеротический нефро-цирроз. Отек легких. Мускатная печень. Отек мозга и мягкой о лочки его. Эмфизема легких. Гипостатические очаги в легких.

КОПИЯ

АКТ

5.X.46г. в больнице Бутырской тюрьмы в 16 час 45 мин. умер з/к БЕТЛЕН Шитван 1874 г.р., больной находилоя в больнице с 1.IУ.45г. по поводу антериокатдиосеклероза, хр. колита, геморроя, гипертонии.

Смерть наступила при явлениях упадка сердечной деятельности на почве вышеукзанных заболеваний.

Деж. врач - Дрибинская

5.X.46г.

Lublino?

Krasnogorsk?

AMBASSADEN
Moskva

16(23)

Согласен. Г. Пушкину и не предлагает по средствам (шифрам) обратной связи

РАССЕКРЕЧЕНО
25.05.1990 г.

Тов.ВЫШИНСКОМУ А.Я.

Тов.Пушкин просит дать указание, следует ли ему и какой форме информировать венгров о смерти находившегося в изоляции в СССР бывшего премьер-министра Венгрии Стефана Бетлена.

Учитывая нынешнюю политическую обстановку в Венгрии и кампанию, поднятую англо-американцами в связи с арестом Ковач Бела, полагал бы целесообразным временно воздержаться от сообщения венграм о смерти Бетлена. В настоящее время такое сообщение могло бы быть использовано против нас союзниками и реакционными кругами Венгрии.

Прилагаю проект телеграммы т.Пушкину.

Прошу Вашего согласия.

/А.Власов/

"24" апреля 1947 г.

нс-2
14.IV.47 г.

ТЕЛЕФОНОГРАММА по ЗЧ #941/5с

РАССЕКРЕЧЕНО 25-05-1950 г.

"18" апреля 1947 г.

БУДАПЕШТ

тов. ПУШКИНУ

На ~~телеграмму~~ № 121 от 21.III.47г.

По поручению т.Вышинского, прошу сообщить Ваше мнение, целесообразно ли при нынешней политической обстановке в Венгрии известить венгров о смерти Бетлена.

А.Власов.

Передал: Брянкин 19 апреля 1947г. 21[30]

Принял: Пушкин

25-05-1990 г.

Вх. 1267

18(23)

ТЕЛЕФОНСГРАММА ПО ЗЧ

ИЗ БУДАПЕШТА

19 апреля 1947 года.
22 час.

Москва.

Тов.ВЛАСОВУ.

На № 941/ВС.

Я не вижу препятствий к тому, чтобы сообщить венграм о смерти Бетлена. Бетлен в преклонном возрасте и ни у кого здесь не вызовет удивления сообщение о его смерти.

ПУШКИН

Передал: Пушкин,
Принял: Брыкин.

Отп.3 экз.
т.Молотову,
т.Вышинскому,
в дело СВО.
нс

Вх. № 1267

19(23)

РАССЕКРЕЧЕНО
25-05-1990 г.

ИЗ ЗАПИСИ БЕСЕДЫ ПОСЛАННИКА СССР В ВЕНГРИИ Г.М.ПУШКИНА С МИНИСТРОМ ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ ВЕНГРИИ Я.ДЬЕНДЬЕШИ ОТ 29 АПРЕЛЯ 1947 Г.

Во время этой беседы я между прочим сообщил Дьендьеши о смерти Бетлена. Он заметил, что вряд ли кто будет сожалеть в Венгрии об этом человеке. Дьендьеши сказал, что он не намерен о смерти Бетлена сообщать семье покойного, а также давать какое-либо сообщение в прессу. Я не возражал.

ПОСЛАННИК СССР В ВЕНГРИИ /Г.ПУШКИН/

ел.
Молотову
Вышинскому
М.Балк.Стран
дело

20 (23)

Gyógyszerreszvény-adagolás

Ausztria: győzött az EU

Csendőrvirtus anno 1944

Öt török – hány milliárd?

Melléklet: Befektetés

hvg

A hét szomszéd vár

:ETHLEN ISTVÁN KÁLVÁRIÁJA

Kulcs Wallenberghez?

Moszkvai állambiztonsági levéltárak évtizedeken át hétpecsétes titokként őrzött r[illegible] alapján derült fény Bethlen István egykori magyar miniszterelnök sorsára [illegible]ja hollétére. Nanovfszky György nagykövet és az MTI tudósítójának – az [illegible]lábbi cikk szerzőjének – erőfeszítései nagyban hozzájárultak a kutatás sikeré[illegible]ez. A szovjet fogságban elhunyt politikus halálának körülményeit felderítve ta[illegible]un el lehet majd jutni a Wallenberg-tragédia rejtélyének megfejtéséhez is.

[illegible]Lehetséges, hogy előbb-utóbb megol[illegible]ódik a változatlanul élénk nemzetközi [illegible]gyelem által kísért Wallenberg-rejtély? [illegible]ár a közvetlen bizonyítékok még hiá[illegible]yoznak, a nyilvánosságra került leg[illegible]jabb dokumentumok alapján feltéte[illegible]zhető: Raoul Wallenberg, a nyilas rém[illegible]ralom idején budapesti zsidók ezreit [illegible]megmentő svéd diplomata ugyanúgy és [illegible]gyanott végezte, mint Bethlen István [illegible]olt miniszterelnök, s mindketten a [illegible]oszkvai Donszkoj kolostor melletti te[illegible]ető 3. számú tömegsírjában nyugsza[illegible]ak. A történészek reménykednek: talán [illegible]gyanúgy, ahogyan az elmúlt hónapok[illegible]an sikerült felderíteni Bethlen gróf ha[illegible]lának évtizedeken át ismeretlen körül[illegible]eit, hamarosan rábukkanhatnak [illegible]berg nyomára is.

A múltkutatás e fejezete két évvel ez[illegible]előtt kezdődött, amikor Antall József né[illegible]ai miniszterelnök azzal a feladattal [illegible] meg az akkor ki[illegible]t Nanovfszky György moszkvai nagy[illegible]követet, találja meg a Horthy-korszak egyik [illegible]gmarkánsabb politi[illegible]sának, Bethlen Istvánnak a földi maradványait. A nagykövet felvette a kapcsolatot a oroszországi levéltárak vezetőivel, Rudolf Pihoja történésszel és a perestrojka idején feltűnt Dimitrij Volkogonov tábornokkal, aki ma az orosz katonai levéltárak munkáját irányítja. A két vezető levéltáros tevékenysége eredményeként Borisz Jelcin elnök 1992 novemberében budapesti látogatásakor nemcsak az 1956-os magyar forradalommal és a Nagy Imrével kapcsolatos dokumentumokat hozhatta magával, hanem az addig előkerült Bethlen-iratokat is. Ezekből kiderült: Bethlent – miután önként jelentkezett – az orosz hatóságok 1944. december 7-én tartóztatták le. Moszkvába hurcolták, ahol rossz egészségi állapota miatt a hírhedt Butirka börtön rabkórházában ápolták. A dokumentumok szerint Bethlen közel két év múlván, 1946. október 5-én hunyt el, s a halál okaként szívműködés-elégtelenséget tüntetett fel a halottkémi jelentés.

Bethlen – és alighanem Wallenberg – sorsa szempontjából is sokatmondó a szovjet vezetés most előkerült néhány feljegyzése. A magyar politikus sorsát alighanem Molotov külügyi népbiztos helyettesének, Dekanazovnak 1945. február 17-i jelentése pecsételte meg. Dekanazov ebben azt írta Molotovnak, hogy a közismerten angolbarát magyar politikus át akarta magát menteni azzal, hogy felajánlotta szolgálatait a szovjeteknek. Bethlen kész lett volna kormányt alakítani – persze a kommunisták nélkül. Dekanazov főnökének jelentve úgy vélekedett, hogy ha Bethlent hagynák politizálni, az a magyar jobboldalt erősítené, és azt javasolta: tartóztassák le a grófot, tartsák fogva néhány hónapig a Szovjetunióban, majd „rendezzék véglegesen az ügyét". Molotov kurtán annyit írt a feljegyzésre: „Végrehajtani!" Így került a Magyarországról 1944 telén nyomtalanul eltűnt Bethlen a még a cári időkben épült Butirka börtönbe, ahol a vizsgálati fogságban tartottakat őrizték.

Bethlent többször is kihallgatták, s itt következik az a mozzanat, amely közös lehet a feltehetően ugyanott őrzött Raoul Wallenberg sorsával. Arról ugyan nincs irat, hogy a svéd diplomata is a Butirka lakója lett volna, de orosz belügyi források azt állítják, Wallenberget az akkori gyakorlat szerint valószínűleg orosz néven tartották nyilván. Ha ezt a nevet sikerül megfejteni, akkor a kutatók közelebb kerülhetnek a titok nyitjához – mondták magukat megnevezni nem kívánó orosz belügyi források. Jóllehet, csak feltételezés, de nagyon is valószínű, hogy a szovjet vezetés számára mind Bethlen, mind Wallenberg kényelmetlenné vált. Konkrét vádat nem emelhettek ellenük, viszont abban az eszelős, mindenkiben ellenséget gyanító légkörben nem akarták őket kiengedni a Gulagból, ahová bekerültek. Az akkori szovjet belügyi szerveknek megvoltak a maguk jól „bevált" módszerei arra, hogyan segítsék át a másvilágra kihallgatás címén a szerencsétlen áldozatokat, ha a sztálinista érdek úgy kívánta. A közvetlen bizonyítékok hiányoznak ugyan, de gyanús, hogy a gondosan könyvelt jelentésekben szinte mindig

Wallenberg gépjármű-vezetői igazolványa. Ő is a 3. számú tömegsírba került?

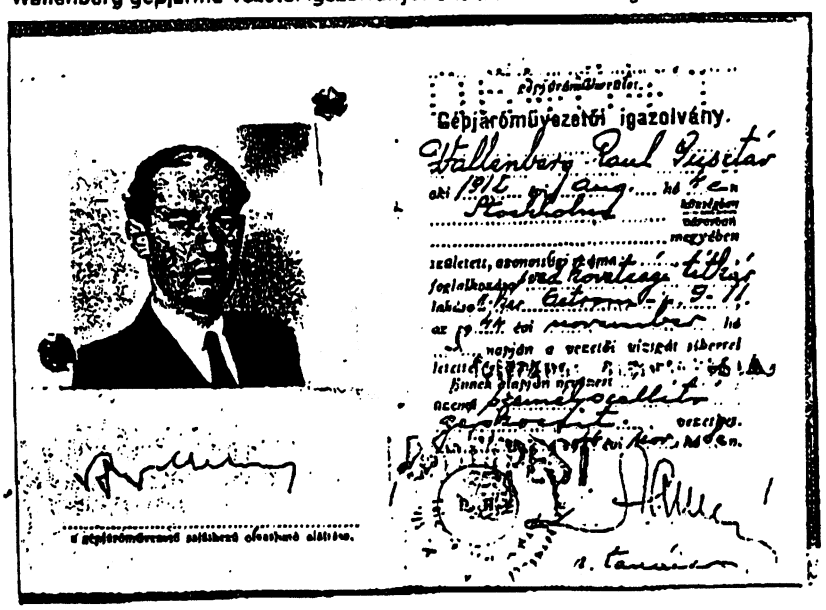

ugyanazt a nyolc halálokot tüntették fel. Egyes források szerint a halotti bizonyítványokon szereplő „vesebajt" a szerencsétlen áldozat veséjének leverése előzte meg, más források szerint üvegport itattak az áldozatokkal.

Az ügyiratokból tehát már szinte minden lényeges mozzanat ismertté vált Bethlenről, kivéve eltemetésének helyét. A Bethlen-ügyhöz e ponton kapcsolódott a Don-kanyart megjárt Deseő László tábornok utáni kutatás, amely végül hozzájárult Bethlen sírjának megtalálásá-

Bethlen gróf. Kész volt a kormányalakításra

hoz. Deseő fia (Magyarország jelenlegi stockholmi nagykövete) tavaly azt kérte Jeszenszky Géza külügyminisztertől, hogy a diplomaták segítsenek felderíteni apja sorsát. Ezt követően Nanovíszky nagykövetnek egy korábban vezető beosztású belügyi tisztviselő révén sikerült megtudnia, hogy Bethlen és Deseő temetési helyének dokumentumait az orosz büntetésvégrehajtás irattárában érdemes keresni. A feltételezés helyesnek bizonyult. Az orosz börtönigazgatóság a megkeresésre tavaly novemberben közölte: a szovjet hadifogságba esett Deseő tábornokot 1948. május 22-étől az akkor még Moszkva melletti, ma már a városhoz csatolt Ljublinóban, egy belügyi kórházban „kezelték" 1948. július 25-én bekövetkezett elhunytáig. Halálokként heveny vesegyulladást követő vesesorvadás szerepelt az iratokban, noha a tábornok három héttel kórházba kerülése előtt még azt írta haza, hogy kutya baja. Ez szintén azt a gyanút erősíti, hogy Deseő sem természetes halállal halt meg. A tábornok temetési helyének közlése mellett a magyar diplomáciához eljuttatott levél végén a börtönigazgatóság azt is megjegyezte, hogy „Bethlen sírjáról egyelőre semmi... sem tudnak".

Ezt követően több szálon, a belügyi, az állambiztonsági és más levéltárakban folytatódott a kutatás a tragikus sorsú volt kormányfő maradványai után. Végül Viktor Jerin orosz belügyminiszter április 11-én kelt levelében arról tájékoztatta Boross Péter kormányfőt, hogy megtalálták Bethlen István sírját. Kiderült, hogy a moszkvai Donszkoj kolostor melletti temetőben – ahová 1945–47 között több ezer ember földi maradványait temették – a 3. számú tömegsírba földelték el a volt magyar miniszterelnököt. A tömegsír a krematórium mellett található. Egy idős temetői munkás, aki sok emléket őrzött ebből az időből, elmondta, hogy annak idején napról napra tucatjával szállították h vasztásra a halottakat a tömegsír mell kezdetleges krematóriumhoz. Itt tart hát a sztálini korszak Magyarország kapcsolatos fehér foltjainak feltérké zése. A szakértők azt gyanítják: nem zárt, itt nyugszik az egyes források sze 1947-ben elhunyt Raoul Wallenberg akit alighanem szintén ördögi mód rekkel tettek el láb alól az NKVD em rei.

A múlt faggatása a mostani két lele aligha fejeződött be. Bethlen és Wal berg megtalálására különbizottságot kitottak Moszkvában, ami jelzi: Oros ország kész szembenézni múltjával, fény ríteni a fehér (vagy fekete?) foltokra, ad reményt arra, hogy előbb-utóbb s rülhet kinyomozni, mi történt a mag zsidókat mentő svéd diplomatával.

KÓTI LORÁNT / MOSZK

JENNIFER CAPRIATI KÁBÍTÓSZERBOTRÁNYA

Kettőshiba

A profi teniszvilág egyik ifjú csillaga, a 18 éves Jennifer Capriati bűnvád került kábítószerezés miatt, s ezzel valószínűleg befellegzett ígéretesen ind pályafutásának. Kiválásával a női tenisz lassan sztárok nélkül marad, his Szeles Mónika visszatérése is kérdéses. Úgy tűnik, a kemény hivatásos gyorsan elhasználja a védtelenebb tizenéveseket.

Egy lepusztult floridai motelban a rendőrség begyűjtött néhány kábítószerező fiatalt. Szokványos eset: a rendőrségi fotó tizenéves csavargó lányt mutat, olcsó, szemmel láthatóan mosatlan virágos blúzban, szemébe lógó hajjal és drogos ködbe merülő szempárral. Nála csak 20 gramm marihuánát találtak, de társainál jókora adag „crack" (kokain) is akadt, minden szükséges hozzávalóval. Csak a bilincs kattanása és a jegyzőkönyv felvétele után derült ki, hogy a drogos szakadt kiscsaj nem más, mint Jennifer Capriati, a teniszcsillag, az előkelő fehér sport profi cirkuszának egyik legígéretesebb tehetsége, aki 1992-ben 16 évesen olimpiai aranyat nyert, s a nagy szlemmversenyek állandó főszereplője.

Ugyan mit keresett a 11 millió dollárra taksált „aranylány" a 15 dolláros koszos motelszobában? Amint a rendőrségi jegyzőkönyvből és a szenzációra vadászó sajtó magánnyomozásából kiderült, barátaival – két 17 éves, otthonról elszökött lánnyal és két 19 éves fiúval – hétvégi drogpartit tartottak. Az egyik lányt szülei keresték, s a rendőrség így akadt rájuk egy hétfő hajnalon a szombat óta tartó bulik romjai – italosüvegek, ételmaradékok és kábítószeres fecskendők – köz A motelba Capriati nyitott sportkoc val érkeztek, miután végigjártak már hány helyet Coral Gables környékén.

A könnyű drognak számító marihu birtoklását az amerikai törvény nem l teti, de az őrizetbe vett társaság egyik tagjának vallomása, amely szerint crackből is fogyasztottak mindannyi súlyosbítja Capriati helyzetét. Nem v színű, hogy megússza puszta figyelme téssel, ahogyan hat hónappal ezel amikor lopás miatt került összeü zésbe a törvénnyel. Tampa város egyik cai elárusító-bódéjánál „magánál f tett" egy 15 dolláros ezüstgyűrűt. „Véle nül történt" – mondta a rendőrségi amely következmény nélkül lezárta ügyet. „Már az az eset is jelzés volt: gazdag, de talajt vesztett, boldogtalan tal lány segítségkiáltása" – mondják n utólag az okos pszichológusok a tel zióban, megtárgyalva az újabb botrán

Jennifer – az ügyvédek tanácsára mindenesetre önként bevonult egy k tószereseknek fenntartott Miami mell rehabilitációs intézetbe, s ott várja a b sági döntést, miután a rendőrség a vényszékhez továbbította vádemelési

ORIGINALTELEGRAM

Bil 2

UD Stockholm 1994-10-17

Ambassaden Moskva

INK. AMB. MOSKVA
D. 20/571
1994 - 10 - 17
AVD. R GR. 18 MÄL Wallenberg

DNR 571 FÖR AMBASSADÖREN FRÅN MAGNUSSON, POL 1:1

RE RAOUL WALLENBERG

HBR HIRDMAN-MAGNUSSON 1994-10-04

TACK FÖR DEN INTRESSANTA REDOGÖRELSEN FÖR SAMTALEN MED DEN UNGERSKE AMBASSADÖREN. NANOVFSZKYS ÖVERTYGELSE ATT RW LIKSOM BETHLEN BLEV MÖRDAD I BUTYRKAS FÄNGELSEKLINIK 1947 OCH DÄREFTER KREMERAD I DONSKAJAS KREMATORIUM GÅR I OCH FÖR SIG INTE ATT HELT OCH HÅLLET AVFÄRDA MEN VI HAR HELLER INGA KLARA INDIKATIONER PÅ ATT DETTA SKULLE VARA DEN RIKTIGA VERSIONEN.

KGB HAR JU PÅ VÅRT UPPDRAG GÅTT IGENOM ÄVEN BUTYRKAS ARKIV FÖR DE INTRESSANTA ÅREN MEN INTE PÅTRÄFFAT NÅGOT SPÅR EFTER RW. VISSERLIGEN KAN MAN INTE HELT UTESLUTA ATT HAN REGISTRERATS DÄR UNDER ETT ANNAT NAMN, MEN DENNA HYPOTES MOTSÄGS AV ATT HAN REGISTRERADES UNDER SITT RIKTIGA NAMN I LEFORTOVO- OCH LJUBJANKAFÄNGELSERNA. I FALLET BETHLEN FINNS JU ARKIVDOKUMENT SOM BEKRÄFTAR DENNES VISTELSE OCH DÖD I BUTYRKA.

ICKE DESTO MINDRE TYCKER JAG DET VORE ÄNGELÄGET ATT BE VINOGRADOV PÅ FSK ATT UNDERSÖKA BUTYRKA EN GÅNG TILL ÄVEN FRÅN UTGÅNGSPUNKTEN ATT RW SKULLE HA KUNNAT REGISTRERAS DÄR UNDER ANNAT NAMN, ALT. ATT HAN HELT ENKELT BARA SKULLE HA FÖRTS DIT FÖR ATT AVLIVAS (HÄNVISA DÅ GÄRNA TILL DET UNGERSKA FALLET). ETT AV DE UTKAST TILL SVAR TILL OSS 1956, SOM INTE KOM ATT GODKÄNNAS AV CENTRALKOMMITTENS PRESIDIUM NÄMNER JU FAKTISKT BUTYRKAFÄNGELSET. VI HAR INTE FÅTT NÅGON TILLFREDSSTÄLLANDE FÖRKLARING HÄRTILL, DEN ENDA TEORIN SOM FRAMFÖRDES VAR ATT LJUBJANKA DÅ ANSÅGS VARA KÄNSLIGT ATT NÄMNA ÖVERHUVUDTAGET, VARFÖR MAN ISTÄLLET SKRIVIT BUTYRKA.

GIVETVIS ÄR DET AV VÄRDE ATT DU ÄVEN TAR KONTAKT MED PICHOJA OCH REDOVISAR VAR VI STÅR. STÄLL GÄRNA FRÅGAN OM DET FINNS S K PERSONLIGA FONDER (FÖR MOLOTOV M FL) I PRESIDENTARKIVET SOM ÄNNU INTE GÅTTS IGENOM TILL FULLO. HAR HAN NÅGRA YTTERLIGARE UPPSLAG? (JFR VÅR AIDE-MEMOIRE) BE ÖCKSÅ ATT FÅ ÅTERKOMMA NÄR VI NÄRMAR OSS SLUTSKEDET FÖR UTREDNINGEN OCH FÖRTECKNAT ALLT HITTILLS FRAMTAGET ARKIVMATERIAL.

Cabinet

ANTAL SIDOR023

91412001

35/002

P 2 Eu'

011-468-723.1176

February 4, 1999

FACSIMILE TO: Mr. Lage Olson, Foreign Ministry of Sweden, Stockholm
EI/ESEK

Ambassador Jan Lundvik EK

FROM: Susan Ellen Mesinai in New York

Dear Lage and Ambassador Lundvik:

I tried several times to reach you today by phone but either the UD switchboard rang interminably until the phone company cut me off or, when I called Lage's direct dial number, there was no ring at all. So I resort to overnight fax.

I don't want to make a difficult situation all the more difficult by pressing for results, but my situation here is as follows: I have borrowed and am booked through London round-trip with enough funds to do the work in the Public Records Office. I have reserved my ticket to Moscow for the 18th. The price of the ticket is around $700. British Air is asking that it be paid for immediately upon placing the reservation but my travel agent is rebooking it every day in order to hold the reservation. However, he cannot do that beyond Monday February 8th because of the time constraints — at which time the price jumps to a little over $1,300.

As I stated before, I cannot go on to Moscow to work for six weeks without at least my honorarium in my bank account and at this point the extra $700 for the ticket to Moscow.

The receipts which I sent you Express Mail should, according to my post office, reach you by tomorrow February 5th. Please note that the previous unsigned fax I sent you was altered when I came across a few more receipts. (Thus of the $2,800 advanced for travel I have receipts for a higher sum; also for the dollar receipts. Since then I have incurred approximately $420 in computer service fees for my work in the files, related to Jan Loyda and in preparing the receipts for you.) The signed letter which is enclosed with my Express package contains the correct amount that corresponds to the receipts in the package. Please ignore the unsigned accounting which was sent to you by mistake.

I have spoken to Hans Magnusson and tried to alert him to the fact that there are fiscal problems which could effect my ability to arrive in Moscow on the 18th for the meeting on February 21st. He seemed to think that you have everything under control, but not having heard from you I am concerned. That is, I understand we will not know for sure until the money is actually in my account and I gather payment through the Consulate is no longer an option.

With all best wishes,
Susan Ellen Mesinai
Susan Ellen Mesinai

Thank you! I know this isn't easy for you —

02/04/1999 16:08 2126275191 HUDSON COPY CENTER PAGE 01

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

TELEFAX Sid 1 (7)

1999-02-04

INK. UTRIKESDEP.
DNF
1999
Avd P | 2 | Mal Eu1

UD/EC/Amb Jan Lundvik/990210
Delges
Guy von Dardel
Nina Lagergren
Per Anger
amb Riga
amb Moskva

Exp. 990210/PP

EC

UTRIKESDEPARTEMENTET, nr 35

Till: EC, ambassadör Jan Lundvik, och Magnus Lennartsson

MIEPS uttalanden om Wallenberg

Ytterligare en artikel ur ungersk dagspress, denna gång ur Népszava den 30 januari, rörande MIEPS uttalanden om R W bifogas.

Lundvall

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

UNOFFICIAL TRANSLATION

2(7)

1999-02-02

Handläggare: Katalin Borvölgyi.

Nepszava, 30 January 1999

Wallenberg Dishonoured

27 January 1999 was a significant day in the history of Budapest. On this very day the city hall meeting had to witness some Jew-bashing in the main hall of the municipality building. It was not done in such a straightforward and brutal manner as was done half a century ago by, say, Laszlo Endre, who, originally lord lieutenant of our sweet Pest County, came to be promoted to mass-murderer. Jew-bashing was now more sophisticated. It was built upon a sly plot, so as to allow those implicated, - like Tamas Banovics MIEP-representative at City Hall - to retort, when caught in the act, with hypocritical astonishment and utter innocence: "Well, will you please tell me which of the MIEP-representatives and when has said anything tantamount to Jew-bashing?" And so as to allow them to argue that Jew-bashing has never ever occured to them, but if you have anything bad on your mind concerning their words, it is because you yourself are bad. What they did was merely quote extracts from various books, and all this with no other aim than that of presenting a "more clarified" picture of the case and the person in question.

So we are strongly advised to take it as a mere educational lecture that the MIEP group produced at the city hall meeting on this memorable Thursday morning about how 500 thousand of our compatriots of Jewish religion had been deported, confined in ghettos and slaughtered in 1944, in a joint action by German and Hungarian Nazis. And on top of all that,

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST
UNGERN

Telefon
+36 1 352 2804

Telefax
+36 1 352 2807

Telex
225647

the reason why they used this expedient of reading out a collection of peculiarly selected quotations was that they wanted, as they put it, to give the clearest possible introduction of a Swedish young man, aged just 30 in 1944, to the right honourable assembly of the municipality. The Raoul Wallenberg whom MIEP was giving a highly expressive presentation of was a man who, at the request of the Swedish government and the King of Sweden, as well as at the call of his own conscience, had left his own peaceful country and decent life to arrive in Budapest in the horrible June of 1944. This young Swedish man of unrivalled courage and moral strength came to Hungary, disguised as a diplomat, at a time when Hungarians murdered Hungarians because of their origin and religion, but he came with the aim of rescuing masses of innocent people from the destructive terror of a heinous regime, using whatever expedient he had, tricks, craft and guile, heroism, or even bribery or threats if that was needed. His unequalled act cost him his life. After the German and Hungarian Nazis failed to eliminate him, his death knell sounded when he was summoned by the Soviet Commander-in-Chief Marshall Malinovsky in January 1945. On 17 January 1945, Wallenberg disappeared without a trace somewhere between Budapest and Debrecen. The determined and brave man - the "lamed vov" as the offspring of the just who sacrifice their lives for someone else is called in the Hebrew language - was in the way of the new dictators, too.

It is estimated that between June 1944 and January 1945 Wallenberg saved the lives of tens of thousands of persecuted people. His name is remembered and his memory is kept by millions of honest Hungarians, citizens, to be precise.

But then the picture of a man held in high esteem by the public is drastically different from that "refined one" that the MIEP representatives' group was trying to draw of Wallenberg after 54 years. In the latter interpretation, the newly-fledged historiographers well-versed in drawing malformed figures present Wallenberg as a notorious adventurer maintaining suspicious contact with the Germans, a speculator, a briber, who shamefully plotted with the Jewish religious community leaders to deliver 500

thousand Jews into the hands of the persecutors. In their presentation the MIEP representatives relied heavily on quotations from an AVH (State Protection Authority) document which was drawn up in preparation for a Zionist trial after 1948. And this must doubtless be an authentic work of reference for them... The technique of incriminating and discrediting someone used in literary trash which denies the existence of the Holocaust is all too well-known. It has been highly attractive to Western Neo-Nazi groups, which truthlessly picture the Auschwitz gas-chambers as ordinary bathrooms and laundries. Their apt-to-learn followers, it seems, are just beginning to get the hang of the technique.

A point in the technique is that the slandering must be linked to a harmless, or even illustrious initiative. And so did it happen on that black Thursday at the City Hall. It all began by Mayor Demszky proposing that the copy of the Wallenberg statue - not the original because that Debrecen insists on keeping for itself - made by Pal Patzay, erected in 1948, but hurled down by AVH and finally exiled to Debrecen, should be brought back to Szent Istvan Park, Budapest. In reply to this, the MIEP group chief put forward a counter-motion, requesting the capital to erect a statue in commemoration of a diplomat who had been mandated by a UN special commission to make a report on the 1956 Revolution and who, unwilling to name his witnesses to the Russian UN-delegate, committed suicide in the face of this terrible moral dilemma. Let us not indulge now in poking fun at the MIEP gentleman motioning the proposal, who was so scantily informed of the eminent personality he wished to erect a memorial for that he named the Danish UN-delegate Bang Jensen as Swedish diplomat Paul Jansen. That does not detract at all from the fact that any well-meaning person would most probably agree that Bang Jensen merits to be commemorated in a statue in Hungary. But MIEP found the idea of a Jensen statue as "an alternative" would be a good pretext, since as several of its representatives had elaborated on it, the "Jewish-rescuer" Raoul Wallenberg was already sufficiently represented (?) in Budapest, they saw no reason to have any more of his statues or memorials around, but instead they would indeed welcome the capital`s decision to erect a Bang Jensen statue. Here you have

5 (7)

an eloquent example of how one can turn a decent matter into a tool of vileness by means of sneaking trickery! The method is the same as when the martyr Wallenberg is pictured as a notorious adventurer and the defenceless Jewish religious leaders, most of whom were deported to die, as greedy traitors keen on money-grabbing and saving their own necks.

"Gentlemen, what you have done is nothing else but Jew-bashing, as simple as that", replied the prominent musician Ferenc Körmendy, Cultural Committee Chairman at the City Hall. "Let me express my consternation", he went on, "and let me - as for myself and also on behalf of the city hall meeting - denounce those ill-willed and misleading hints which could be used to besmirch the memory of the just." "The victims of the Holocaust have been enshrined in the hearts of the people of Budapest", said Mayor Gabor Demszky, "But we must know that their indignation, and the indignation of 38 city hall representatives against 13 will still not be enough to make us consider null and void what did actually take place, nor will it be enough to remove the dark sign which reminds us that after an interval of half a century, the Spectre was again back in the main hall of the City Hall. We can add with sadness - it is always like that. The humanity and good intentions of the well-meaning majority can never annihilate the scandal, the disgrace of racist prejudice and anti-human malevolence. Or can they? Let us cite the words of Eli Wiesel, the Nobel Peace Prize-winning writer and philosopher of Hungarian origin: the law and punishment will not suffice, and may even not be the right way. What we need is to see to it that all those who hurt and dishonour their fellow-beings because of the latter ones' origin and religion be expelled from the community of well-intentioned and educated Christian people, despised, pale with shame and with their heads lowered...'

István Szász

Népszava 30. 1. 1999.

X SW

Wallenberg a

6(7)

Jeles nap volt a főváros történetében 1999. január 27. Ezen a napon a főváros közgyűlésében a patinás városháza nagytermében zsidóztak. Nem olyan nyíltan és brutálisan, mint tette ugyanitt fél évszázaddal ezelőtt mondjuk az édes Pest megye alispánjából tömeggyilkossá avanzsált Endre László. A zsidózás most körmönfontabban történt. Ravaszul kitervelten, hogy a tettenérés, a szembesülés pillanatában képmutató csodálkozással – mikként azt Bánovics Tamás fővárosi MIÉP-képviselő tette – lehessen ártatlanul kérdezni: tessék mondani, bármelyik MIÉP-képviselő, konkrétan, mikor zsidózott? És lehessen azt mondani, hogy de hogyis zsidóztak, - rossz az, aki rosszra gondol. Ők csupán könyvekből idéztek részleteket, és csakis azért, hogy a tárgyalt ügy, illetve a szóban forgó személy „tisztában" megismerhető legyen.

Vagyis értsük úgy, hogy ezen az emlékezetes csütörtök délelőttön a fővárosi közgyűlésben a MIÉP-frakció csupán ismeretterjesztő jelleggel beszélt félmillió zsidó vallású magyar polgártársunk 1944-ben német és magyar nácik együttműködésében végrehajtott deportálásáról, gettóba zárásáról, legyilkolásáról. S főleg azért éltek sajátosan összeválogatott idézetek felolvasásával, hogy, mint mondták, a T. Közgyűlésnek minél tisztábban bemutassanak egy 1944-ben alig harmincéves svéd fiatalembert. Arról a Raoul Wallenbergről tartott a MIÉP szemléletes előadást, aki kormányának és a svéd királynak kérésére és lelkiismeretének parancsára otthagyta békés hazáját, kiegyensúlyozott életét, és 1944 szörnyűséges júniusában Budapestre utazott. A páratlan bátorsággal, lelkierővel megáldott svéd fiatalember diplomatának álcázva akkor jött hazánkba, mikor származásuk, vallásuk miatt magyarok magyarokat gyilkoltak, és azért jött, hogy minden elképzelhető módon, csellel, furfanggal, ha kellett hősi kiállással, ha kellett vesztegetéssel, vagy fenyegetéssel ártatlan emberek sokaságát mentse meg egy elvei emult rezsim pusztító terrorjától. Példátlan tettéért életével fizetett. Miután a német és a magyar nácik nem tudtak vele végezni, sorsa akkor teljesült be, mikor 1945. januárban a szovjet parancsnok, Malinovszkij marsall magához rendelte. Wallenberg 1945. január 17-én valahol Budapest és Debrecen között nyomtalanul eltűnt. Az elkötelt és bátor ember – a lamed-vov, ahogy a héber nyelv nevezi az életét másokért áldozó igazak ivadékát – az új diktátoroknak is az útjában volt.

Wallenberg a becslések szerint 1944 júniusa és 1945 januárja között több tízezer üldözött életét mentette meg. Nevét, emlékét tisztességes magyar emberek – polgárok – milliói őrzik.

Csakhogy az általános köztiszteletnek ez a képe merőben más, mint az „az árnyalt kép" amilyennek a fővárosi MIÉP-frakció próbálta 54 év múltán Wallenberget ábrázolni. Ebben az interpretációban ugyanis egyszerre csak a németekkel gyanús kapcsolatokat ápoló, kétes kalandoregzisztenciának, szerencselovagnak, üzérnek, vesztegetőnek, valamint a félmillió hitsorsosukat az üldözők kénye kedvének kiszolgáltató zsidó hitközséggel cselszövő, szégyenpadra ültetett Wallenberget és vele együtt emberkereskedelemmel megvádolt zsidó felekezeti vezetők rémképét mutatják be árnyalt képként az újsütetű történelmi torzképrajzolók. Ehhez a bemutatáshoz többek között bőven idéztek 1948 utáni cionista pert előkészítő ÁVH-s dokumentumból. Ez ugyebár minden bizonnyal autentikus forrásmű... A gyanúba keverésnek, a lejáratás-

szégyenpadon

7(7)

nak a holocaust létét tagadó szennyirodalomból vett módszere nagyon ismert. Jó keletje van ennek az Auschwitz gázkamráit közönséges fürdőknek és mosodáknak hazudó nyugati neonácí csoportok gyakorlatában. Úgy látszik, tanulékony magyar követőik kezdik elsajátítani e technikát.

A technikához az is hozzátartozik, hogy a rágalmazást ártatlan, sőt lehetőleg jeles kezdeményezéshez kell kapcsolni. Pontosan ez történt e fekete csütörtökön a városházán is. A dolog úgy kezdődött, hogy Demszky főpolgármester azt indítványozta: az 1948-ban felállított, de az ÁVH által ledöntött, végül Debrecenbe száműzött Pátzay Pál által remekelt Wallenberg-szobor másolata – az eredetit Debrecen város magának kívánja megtartani – kerüljön vissza a budapesti Szent István parkba. Erre a MIÉP frakcióvezetője ellenindítvánnyal élt, kérve, hogy a főváros állítson szobrot az '56-os forradalomról az ENSZ különbizottsága számára jelentést készítő azon diplomatának, aki, – mivel tanúit nem volt hajlandó az orosz ENSZ-delegátusnak megnevezni – a szörnyű erkölcsi dilemmából öngyilkosságba menekült. Most ne elcelődjünk azon, hogy az indítványt tevő MIÉP-es úr a megörökítendő emlékű jeles személyiségről olyannyira keveset tudott, hogy a dán Bang Jensen ENSZ-delegátust Paul Jansen svéd diplomataként aposztrofálta. Ez mit sem von le abból, hogy bizonyára nincs jó szándékú ember, aki ne értene egyet azzal, hogy Bang Jensen Magyarországon szobrot érdemel. De hát a MIÉP úgy gondolta, a Jensen-szobor „alternatívaként" jó ürügy, mert miként azt több képviselője kifejtette, a „zsidómentő" Raoul Wallenberg Budapesten már kellően reprezentált (?), az a véleményük, hogy újabb Wallenberg-szoborra vagy emlékműre nincs szükség, s helyette állítson a főváros Bang Jensen-szobrot. Lám itt az ékes példa arra, hogy csúszómászó ügyeskedéssel egy tisztességes ügyet hogyan lehet a hitványság eszközévé tenni! A metodika ugyanaz, mint amivel a mártír Wallenberget kétes kalandor hírébe, a kiszolgáltatott, s többségüket halálba deportált zsidó elöljárókat saját bőrüket mentő, pénzért kufárkodó árulóknak lehet beállítani.

– Uraim, önök zsidóztak, ezt ilyen egyszerűen kell megfogalmazni – felelte a jeles muzsikus, a közgyűlés kulturális bizottságának elnöke, Körmendy Ferenc. – Szeretném kifejezni megdöbbenésemet, magam és a közgyűlés nevében e határolódni azoktól a sanda és félrevezető célozgatásoktól, amelyek alkalmasak arra, hogy bemocskoljuk az igazak emlékét. Budapest népe a szívében őrzi a holocaust áldozatait – mondotta Demszky főpolgármester. – De tudnunk kell: az ő felháborodásuk, és 13 ellenében 38 fővárosi képviselő felháborodása sem elég ahhoz, hogy meg nem történttté tegye a megtörténtet, hogy eltűntesse a sötét jelet, amely arra emlékeztet, hogy a városháza nagytermében fél évszázad után újra megjelent a Rém. Szomorúsággal tesszük hozzá – ez mindig így van. A tisztességes többség embersége, jóakarata nem tudja semmivé tenni a botrányt, a rasszista előítélet, az emberellenes rosszindulat szégyenfoltját. Vagy mégis? Idézzük a magyar származású Eli Wiesel béke-Nobel-díjas író és filozófus szavait: a törvény, a büntetés kevés, s talán nem is a helyes út. Arra van szükségünk, hogy aki embertársát származása, felekezete miatt megsérti, meggyalázza, annak a jó szándékú és kulturált keresztény emberek közösségéből megvetetten, szégyentől elsápadva, lehajtott fejjel kelljen távoznia...

Szász István

REGERINGSKANSLIET

1999-02-04

P 2 Eu 1

EC

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Ambassaden Moskva

Raoul Wallenberg

1 bil

Härmed översändes för kännedom ett brev från australiska ambassaden i Stockholm rörande ett samtal om bl a Raoul Wallenberg mellan Australiens ambassadör i Budapest och förre ungerske Moskva-ambassadören Nanofvszky.

Cabinet

Postadress 103 39 STOCKHOLM
Besöksadress Fredsgatan 6
Telefon 08 - 405 10 00
Telefax 08 - 723 11 76
E-post: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 105 90 MINFOR S

AUSTRALIAN EMBASSY
STOCKHOLM

27 January 1999

Ambassador Jan Lundvik
Central and Eastern Europe Department
Ministry for Foreign Affairs
Box 16121
103 23 STOCKHOLM

27007
1999-01-29
Avd. P Gr 2 Mål Eu

EC

Dear Ambassador Lundvik

Further to our discussion earlier today, I am writing to pass on the following comments on the Wallenberg case made by the former Hungarian Ambassador to Russia, Mr Gyorgy Nanovfszky (now Head of the Hungarian Ministry of Foreign Affairs' Ninth Department for relations with the CIS), during a recent discussion with the Australian Ambassador to Hungary, H.E. Dr Mark Higgie.

Mr Nanovfszky explained that during his time in Moscow he had been responsible for investigating unresolved issues in Hungary's relationship with Moscow, including a range of historical questions connected with 1956 and the disappearance of Hungarian citizens. He said that in the course of this work, he had also looked into the mystery surrounding the fate of the Swedish diplomat, Raoul Wallenberg.

Mr Nanovfszky said in examining the KGB's documents he believed he found that Wallenberg had been imprisoned under the name Kuznetsov in Butyrka Prison where he died in 1947, probably as a result of a beating during interrogation. His remains, together with those of 3,200 others, had been cremated and buried in a well at the prison. Mr Nanovfszky said he had conveyed this information to the Swedish Ambassador in Moscow, but was puzzled that the relevant Swedish authorities had not acted on this information.

As I also noted in our conversation, I will be conveying information to Canberra on Sweden's efforts, in cooperation with Russia, to resolve the mystery surrounding Raoul Wallenberg. I hope this information is of some use in progressing your work.

Yours sincerely

Rick Nimmo
First Secretary

Box 7003 S-103 86,Stockholm, Sweden
tel: 46-8-6132902 fax: 46-8-4112851
E-mail: Rick.Nimmo@dfat.gov.au

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

TELEFAX Sid 1 (8)

1999-02-05

INK. UTRIKESDEPARTEMENTET
DNR
1999 -02-
Avd. P 2 Eu1

aa
P

EC

UTRIKESDEPARTEMENTET, nr 37

Till: EC, ambassadör Jan Lundvik

Wallenbergärendet

1 bil

Översättning av ett avsnitt rörande den ungerska motståndsrörelsen under kriget ur HVG nr3 1999 bifogas.

Lundvall

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

2/(8)

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

UNOFFICIAL TRANSLATION

1999-02-04

Handläggare: Katalin Borvölgyi.

HVG, 23 January 1999

Allen Dulles, the spy chief

Hungarian Contacts

(...)

He was the one to have Fritz Kolbe as his contact, a high official of the German foreign ministry, through whom he managed to obtain the particulars of the German missile base in Peenemünde, where the notorious V-1 and V-2 weapons were kept. He had also contacted Hans Gisevius, one of the leading figures of the German military plot against Hitler, and he even met Heinrich Himmler`s proxy in the hope of thus precipitating a coup d`état against the Führer and consequently bringing the end of the war closer. The above-mentioned Kolbe had known about the attempt on Hitler`s life in the making in the summer of 1944, and so had Dulles, and the only reason why Kolbe did not take part in it was that Dulles had dissuaded him from that. But what Dulles did not say to Kolbe as his informant was that his hope that the Germans would be likely to get the chance of a separate peace after a successful attempt on Hitler`s life or the chance of anything more than unconditional surrender was merely an illusion.

Yet it was something like this that the secret Hungarian negotiating partners of Dulles and his British colleague Royal Tyler, namely the diplomats György Barcza and György Bakach-Bessenyei were actually dreaming of in 1943. During the talks Dulles

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST
UNGERN

Telefon
+36 1 352 2804

Telefax
+36 1 352 2807

Telex
225647

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

TELEFAX Sid 1 (8)

1999-02-05

UTRIKESDEPARTEMENTET, nr 37

Till: EC, ambassadör Jan Lundvik

Wallenbergärendet

1 bil

Översättning av ett avsnitt rörande den ungerska motståndsrörelsen under kriget ur HVG nr3 1999 bifogas.

Lundvall

Spel nr 3
Saknas ?
Original behövs
Efterlys
repa den tack!
Hälls UD-EC.

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225847

4(8)

Germans and did not let any German troops cross Hungarian territory, or if needed, did resort to armed resistance). As it is known, for fear of a German occupation which was to take place later anyway regardless of the American stance, Hungary did not accept the offer which was in fact just as unprepared on the American side, and as a result of all this, Dulles' intervention could not even mitigate the well-known consequences.

(...)

99 02 05 FRE 13:06 FAX 36 1 352 2807 SWE EMB BUDAPEST +++ UD 004

ákiához
ıspirácizenvező
gy a fen-
e, hogy
lokként
t elcsa-
ı aligha

tárgya-
tlen ke-
zást ka-
rszerző
lett na-
9-et fr-
ször itt
ı forra-
gramot
Ebben
ı el kell
venni
ni kell
unista
ı és ro-
ehist =
llensú-
rancia-
kintet-
jen ke-
negszi-
onban
nycze-
Wilson
het az

figyel-
, hogy
ın el-
tséget
ncsak
össze-

került sor, amikor a CIA elődjének is tekintett Office of Strategic Services (OSS) svájci rezidense lett. Svájc ekkoriban, semleges ország lévén, miként már három évtizeddel korábban is, a kémkedés és a konspirációk fő hadszíntere volt. Dulles missziója rosszul kezdődött: a Journal de Genève című lap közhírré tette érkezésének nemcsak tényét, de célját is. Ő azonban végül erényt kovácsolt az indiszkrécióból, mondván, most legalább mindenki könnyen megtalálja, aki találkozni akar vele. Az idő őt igazolta. Háromféves működése során több komoly sikert ért el – és nemcsak a legendák szerint számolatlan nőügyében.

Az ő kapcsolata lett Fritz Kolbe, a német külügyminisztérium vezető beosztású tisztviselője, akinek révén például sikerült megszereznie a hírhedt V–1 és V–2 fegyvereket rejtő peenemündei német rakétatelep adatait. Kapcsolatot teremtett Hans Giseviussal, a Hitler-ellenes német katonai szervezkedés egyik vezetőjével; de találkozott még Heinrich Himmler megbízottjával is, annak reményében, hogy így is siettethet egy Führer-ellenes államcsínyt, és ezzel a háború lerövidítését. Az említett Kolbe – és így Dulles is – tudott a Hitler ellen 1944 nyarán készülő merényletről, amelyben csak azért nem vett részt, mert Dulles lebeszélte őt erről. Azt azonban már nem közölte mint informátorával, abbeli reménykedése nem több puszta illúziónál, hogy a sikeres merényletet követően a németek különbékére, netán többre, mint a feltétel nélküli megadásra számíthatnának.

Pedig valami ilyesmiről álmodoztak 1943-ban Dulles és brit kollégája, Royal Tyler titkos magyar tárgyalópartnerei, Barcza György és Bakach-Bessenyei

Búcsúérdemrend Kennedy elnöktől. A Disznó-öbölben ő is elsüllyedt

Az amerikai szándékokat ismertetve legalábbis kétértelmű volt: azt közölte ugyanis a magyar diplomatával, hogy „a szövetségesek semmilyen területi elkötelezettséget nem vállaltak a kis államok tekintetében". Ami jelenthette akár a magyar igények esetleges figyelembevételét, akár azok elvetését is. A későbbiekben azért biztatta is Barczát: például az akkoriban londoni emigráns Benest a szovjet politika exponensének nevezte, s akként írta le, mint aki „hazugságaival már 1918-ban sokat ártott, mert félrevezette a győztes államokat". De – hangsúlyozta azért – Moszkva támogatása miatt megszabadulni sem lehet tőle. Ugyanakkor azt is Barcza

tén, illetve ha szükséges, azokkal fegyverrel is szembeszegül). Mint tudjuk, az amerikai részről is előkészítetlen ajánlatot a magyarok – félve a később enélkül is bekövetkezett német megszállástól – nem fogadták el, így Dulles közreműködése még csak enyhíteni sem tudott az ismert következményeken.

Ez a kudarc valóban eltörpült az amerikai más területeken elért hírszerzői és közvetítői sikerei mellett. Dulles azonban – mondják – ezek ellenére némiképp keserű szájízzel zárta második világháborús működését. Csalódottságának fő oka állítólag az volt, hogy bár közel egy hónappal a háború befejezése előtt szinte „készre tárgyalta" az északolaszországi német fegyverletételt, ezt a Roosevelt elnök halála után hivatalba lépő Truman – félve, hogy Sztálin arra gondol, az amerikaiak különbékére törekednek – a szó szoros értelmében elszabotálta.

A csalódott Dullesnek nem volt nehéz kiszállni. Truman ugyanis a háború után feloszlatta az OSS-t. A kelet–nyugati szembenállás kibontakozása azonban hamar életre hívta az utódszervezetet, a CIA-t. Dulles az alapításkor még sehol sem volt. Az inkompetensnek mondott és hamarosan leváltott Hillenkoetter tengernagy utóda, Walter Bedell Smith 1950-ben azonban már meghívta a „cég"-hez. Hogy utóbb megbánta-e vagy sem, nem tudni, de Allen Dulles 1953-ban, abban az évben, amikor

HVG 23 January 1999

91768004

'99 02/05 FRE 13:07 FAX 36 1 352 2807 SWE EMB BUDAPEST →→→ UD 005

HVG
23 January 1999

6 (8)

köttetéseinek segítségével a Wall Street egyik legnevesebb jogi irodájához került. Európával azonban ekkor sem szakadt meg a kapcsolata: a kötelesség többször Németországba szólította, ahol közelről figyelhette az ottani fejleményeket. A németeket a kemény békefeltételek miatt inkább sajnáló bátyjával szemben, Allen Dulles kifejezetten visszataszítónak tartotta a nemzetiszocialistákat, s amikor azok hatalomra kerültek, még azt is sikerült elérnie, hogy főnökei felfüggesszék a Cromwell és Sullivan iroda németországi működését. A harmincas évek végére azután a két testvér – még mindketten egyszerű amerikai állampolgárként – élesen szembekerült egymással: John Foster a távolmaradás, Allen a mielőbbi beavatkozás mellett kardoskodott.

Nyilván ez a tennivágyás vitte az ötven felé közelítő sikeres ügyvédet ismét a hírszerzés tájékára. A reaktiválásra 1942-ben került sor, amikor a CIA elődjének is tekintett Office of Strategic Services (OSS) svájci rezidense lett. Svájc ekkoriban, semleges ország lévén, miként már három évtizeddel korábban is, a kémkedés és a konspirációk fő hadszintere volt. Dulles missziója rosszul kezdődött: a Journal de Genève c. mű lap közhírré tette érkezésének nemcsak tényét, de célját is. Ő azonban végül erényt kovácsolt az indiszkrécióból, mondván, György diplomaták is. Dulles és Tyler a megbeszéléseken – nyilván próbálgatva a magyar hajlandóság komolyságát is – azt kérték, fogadjanak be a magyarok amerikai katonai megfigyelőket. Amikor erre nemleges választ kaptak, legalább egy rádiótávírász fogadását kérték. Végül öthónapos egyeztetés után három amerikai ereszkedhetett alá ejtőernyővel Magyarország légterébe. Csakhogy akkor már 1944. március 16-át írtak: három nap múlva bekövetkezett az ország német megszállása, s a Vereb-misszionak nevezett akció résztvevői egytől-egyig a Gestapó kezére kerültek.

Allen Dulles egyébként 1943 júliusában találkozott első ízben Barcza Györggyel.

értésére adta, hogy Magyarországnak a remélt Kállay-féle külpolitikai fordulat ellenére nagy árat kell majd fizetnie németbarátságáért, és mielőbb demokratikus belső átalakuláson kell átmennie.

Nem sokkal később a Kállay-kormányt immár félhivatalosan képviselő Bakach-Bessenyeitől már azt is kérte Dulles, hogy a magyarok ne működjenek együtt a németekkel – még a bolsevista veszély elhárításának ürügyén sem. Ellentételként – utólag úgy tűnik, a saját szakállára – azt az ajánlatot tette, hogy megtudakolja kormányától, vajon lehetséges lenne-e Moszkvától a magyarokkal szembeni enyhébb elbánást, esetleg az orosz csapatoknak a magyar–szovjet határon történő megállítását elérni (amennyiben persze Magyarország megszakítja az együttműködést a németekkel, és nem enged át német csapatokat az ország területén, illetve ha szükséges, azokkal fegyverrel is szembeszegül). Mint tudjuk, az amerikai részről is előkészítetlen ajánlatot a magyarok – félve a később enélkül is bekövetkezett német megszállástól – nem fogadták el, így Dulles közreműködése még csak enyhíteni sem tudott az ismert

91768005

7(8)

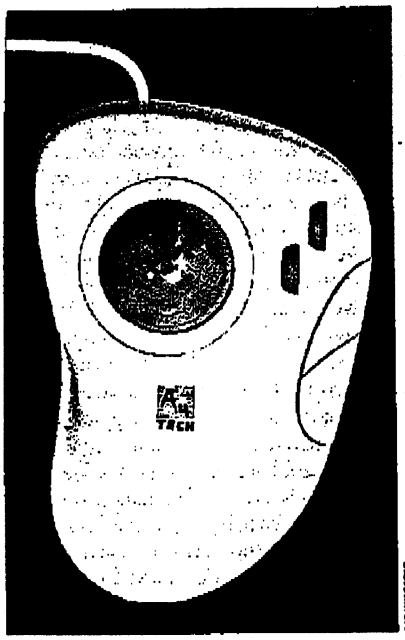

Egy jövő variáció: az egérhátra került golyó. Szidják, de nincs jobb

Mindehhez persze már szükségesek az elmúlt évtizedben kifejlesztett, külön-külön programozható miniatűrizált nyomtatott áramkörök is.

De vannak más különlegességek is: a trackballok, azaz a „hanyatt-egerek" ugyanezen az elven működnek, s valóban olyanok, mintha egy számítógépes egeret felfordítanánk, és a hasában elhelyezett golyót simogatnánk. „Ezeket általában egybeépítik a billentyűzettel, s olyan környezetben alkalmazzák, ahol nem fér el a 100-200 négyzetcentiméteres egéralátét" – vázolja a felfordított testhelyzet előnyeit Kirov. De ez már az egeret meghaladni igyekvő lelemények világa. Az emberi kézügyesség az alapja például az érintéssel működő úgynevezett touch pad-eknek is, amelyeket elsősorban a hordozható gépeknél, a note bookoknál, más néven laptopoknál rendszeresítettek a gyártók. Ezeknek az a lényege, hogy a normál boríték méretű vagy még kisebb felület egésze be van hálózva nyomásérzékelőkkel, s a nyilat akár ujjbeggyel is lehet irányítani. „Az érintős felületek hátránya, hogy nem elég precízek, s nem esnek úgy kézre, mint az egér" – állítja Gábor Balázs informatikus, hozzátéve, hogy az ugyanezen az elven működő, a mérnöki tervezésben használatos digitalizáló asztalok esetében más a helyzet, ám ezek gyakorlatilag csak a profik körében népszerűek, hiszen méretük gyakran több négyzetméternyi.

A legújabb trendeket és divatokat diktáló olasz származású, de Amerikában élő komputer-formatervező Bruce Tognazzini, a már említett Wired magazinnak adott interjújában másképpen vélekedik, amikor azt jósolja a számítógépek világa forradalmi változások előtt áll. Szerinte az egér segítségével „kezelt" masinák helyét rövidesen a hanggal, vagy a speciális, állítólag már fejlesztés alatt álló monitorfelületek miatt, akár szemmozgással is vezérelt gépek veszik át.

Persze legyen bárhogy is, a mindennapi felhasználó ma még a többnyire olcsó, eldobható egereket sztárolja. Sőt, a kis elektronikus rágcsáló már olyannyira része lett a mindennapoknak, hogy a háziorvosok lassan foglalkozási ártalomként tartják számon a mértéktelen egérkezelés során kialakult akut csuklófájdalmat, vagy netán az ilyen eredetű inhüvelygyulladást...

Vajna Tamás

Allen Dulles, a kémfőnök

Magyar kapcsolatok

Allen Welsh Dulles 1969 februári temetésére még a KGB is küldött koszorút. Minden idők egyik legsikeresebb spionja, az angol Kim Philby pedig állítólag moszkvai „kényszerlakhelyén" sajnálkozott, hogy nem tiszteleghet személyesen az egykori pályatárs emléke előtt. Méltán: Dulles pályafutásának zenitjén, a világ talán legnagyobb kémszervezete, a CIA fejeként magánhadseregeket mozgatott, államcsínyeket szervezett, hírszerzők és elemzők hadai lesték minden parancsát. Eközben több alkalommal is közelről szemlélhette, sőt bizonyos fokig befolyásolhatta térségünk, benne a magyarok sorsának alakulását.

Nyolcéves korában könyvecskét írt a búr–angol háborúról, amelyet családja saját költségén kinyomatott. Ebben az ifjú szerző kifejezte reményét, hogy a gyáva angolok, akik csak kicsi országokat mernek megtámadni, de olyan nagyokat, mint Kína vagy Oroszország nem, elvesztik a háborút. Később – de még mindig ifjú korában – leginkább a filozófia érdekelte, megtanult hindiül és szanszkritül. Princeton egyetemi tanulmányait egyébként a gyermekeit igen szigorú elvek és gyakorlat szerint nevelő, tehetős presbiteriánus lelkész papa fedezte. Az életrajzírók rendszerint ezeket sorolják, ha a modern kori amerikai hírszerzés kétségtelen legnevesebb gyakorlójának és organizátorának indulásáról szólnak.

Meg arról, hogy az utóbb nem egyszer öntörvényűnek mutatkozó Dulles ifjan még családi tanácsra lépett a külügyi pályára. Alig 23 éves volt, amikor 1916-ban első állomáshelyére, az Osztrák–Magyar Monarchia társfővárosába, a már világháborús főszereplő, de Amerikával még „békében álló" Bécsbe érkezett. Mindjárt konfliktussal kezdett: nagykövete ugyanis állítólag azzal fogadta, vigye le az öltönyét a pucerájba. Az újdonsült diplomata indignáltan válaszolt: „az tény, hogy a beosztottja vagyok, de nem az inasa". Talán ez a kis közjáték is hozzájárult, hogy végül inkább a rokonszakmában, a hírszerzésben próbálkozott. Esélyt erre az is adott, hogy ha-

Három Dulles testvér a tutajon (középen Allen Welsh). Szigorú atya, kalandvágyó gyermek

91768006

8(8)

köttetéseinek segítségével a Wall Street egyik legnevesebb jogi irodájához került. Európával azonban ekkor sem szakadt meg a kapcsolata: a kötelesség többször Németországba szólította, ahol közelről figyelhette az ottani fejleményeket. A németeket a kemény békefeltételek miatt inkább sajnáló bátyjával szemben, Allen Dulles kifejezetten visszataszítónak tartotta a nemzetiszocialistákat, s amikor azok hatalomra kerültek, még azt is sikerült elérnie, hogy főnökei felfüggesszék a Cromwell és Sullivan iroda németországi működését. A harmincas évek végére aztán a két testvér – még mindketten egyszerű amerikai állampolgárként – élesen szembekerült egymással: John Foster a távolmaradás, Allen a mielőbbi beavatkozás mellett kardoskodott.

Nyilván ez a tennivágyás vitte az ötven felé közelítő sikeres ügyvédet ismét a hírszerzés tájékára. A reaktiválásra 1942-ben került sor, amikor a CIA elődjének is tekintett Office of Strategic Services (OSS) svájci rezidense lett. Svájc ekkoriban, semleges ország lévén, miként már három évtizeddel korábban is, a kémkedés és a konspirációk fő hadszíntere volt. Dulles missziója rosszul kezdődött: a Journal de Genève című lap közhírré tette érkezésének nemcsak tényét, de célját is. Ő azonban végül erényt kovácsolt az indiszkrécióból, mondván, most legalább mindenki könnyen megtalálja, aki találkozni akar vele. Az idő őt igazolta. Hároméves működése során több komoly sikert ért el – és nemcsak a legendák szerint számolatlan nőügyében.

Az ő kapcsolata lett Fritz Kolbe, a német külügyminisztérium vezető beosztású tisztviselője, akinek revén például sikerült megszereznie a hírhedt V–1 és V–2 fegyvereket rejtő peenemündei német rakétatelep adatait. Kapcsolatot teremtett Hans Giseviussal, a Hitler-ellenes német katonai szervezkedés egyik vezetőjével; de találkozott még Heinrich Himmler megbízoujával is, annak reményében, hogy így is siettethet egy Führer-ellenes államcsínyt, és ezzel a háború lerövidítését. Az említett Kolbe – és így Dulles is – tudott a Hitler ellen 1944 nyarán készülő merényletről, amelyben csak azért nem vett részt, mert Dulles lebeszélte őt erről. Azt azonban már nem közölte mint informátorával, abbeli reménykedése nem több puszta illúziónál, hogy a sikeres merényletet követően a németek különbékére, netán többre, mint a feltétel nélküli megadásra számíthatnának.

Pedig valami ilyesmiről álmodoztak 1943-ban Dulles és brit kollégája, Royal Tyler titkos magyar tárgyalópartnerei, Barcza György és Bakach-Bessenyei György diplomaták is. Dulles és Tyler a megbeszéléseken – nyilván próbálgatva a magyar hajlandóság komolyságát is – azt kérték, fogadjanak be a magyarok amerikai katonai megfigyelőket. Amikor erre nemleges választ kaptak, legalább egy rádiótávírász fogadását kérték. Végül öthónapos egyeztetés után három amerikai ereszkedhetett alá ejtőernyővel Magyarország légterébe. Csakhogy akkor már 1944. március 16-át írtak: három nap múlva bekövetkezett az ország német megszállása, s a Veréb-missziónak nevezett akció résztvevői egytől-egyig a Gestapó kezére kerültek.

Allen Dulles egyébként 1943 júliusában találkozott első ízben Barcza Györggyel.

Búcsúérdemrend Kennedy elnöktől. A Disznó-öbölben ő is elsüllyedt

Az amerikai szándékokat ismertetve legalábbis kétértelmű volt: azt közölte ugyanis a magyar diplomatával, hogy „a szövetségesek semmilyen területi elkötelezettséget nem vállaltak a kis államok tekintetében". Ami jelenthette akár a magyar igények esetleges figyelembevételét, akár azok elvetését is. A későbbiekben azért biztatta is Barczát: például az akkoriban londoni emigráns Benest a szovjet politika exponensének nevezte, s akként írta le, mint aki „hazugságaival már 1918-ban sokat ártott, mert félrevezette a győztes államokat". De – hangsúlyozta azért – Moszkva támogatása miatt megszabadulni sem lehet tőle. Ugyanakkor azt is Barcza értésére adta, hogy Magyarországnak a remélt Kállay-féle külpolitikai fordulat ellenére nagy árat kell majd fizetnie németbarátságáért, és mielőbb demokratikus belső átalakuláson kell átmennie.

Nem sokkal később a Kállay-kormányt immár félhivatalosan képviselő Bakach-Bessenyeitől már azt is kérte Dulles, hogy a magyarok ne működjenek együtt a németekkel – még a bolsevista veszély elhárításának ürügyén sem. Ellentételként – utólag úgy tűnik, a saját szakállára – azt az ajánlatot tette, hogy megtudakolja kormányától, vajon lehetséges lenne-e Moszkvától a magyarokkal szembeni enyhébb elbánást, esetleg az orosz csapatoknak a magyar–szovjet határon történő megállítását elérni (amennyiben persze Magyarország megszakítja az együttműködést a németekkel, és nem enged át német csapatokat az ország területén, illetve ha szükséges, azokkal fegyverrel is szembeszegül). Mint tudjuk, az amerikai részről is előkészítetlen ajánlatot a magyarok – félve a később enélkül is bekövetkezett német megszállástól – nem fogadták el, így Dulles közreműködése még csak enyhíteni sem tudott az ismert következményeken.

Ez a kudarc valóban eltörpült az amerikai más területeken elért hírszerzői és közvetítői sikerei mellett. Dulles azonban – mondják – ezek ellenére némiképp keserű szájízzel zárta második világháborús működését. Csalódottságának fő oka állítólag az volt, hogy bár közel egy hónappal a háború befejezése előtt szinte „készre tárgyalta" az északolaszországi német fegyverletételt, ezt a Roosevelt elnök halála után hivatalba lépő Truman – félve, hogy Sztálin arra gondol, az amerikaiak különbékére törekednek – a szó szoros értelmében elszabotálta.

A csalódott Dullesnek nem volt nehéz kiszállni. Truman ugyanis a háború után feloszlatta az OSS-t. A kelet–nyugati szembenállás kibontakozása azonban hamar életre hívta az utódszervezetet, a CIA-t. Dulles az alapításkor még sehol sem volt. Az inkompetensnek mondott és hamarosan leváltott Hillenkoetter tengernagy utódja, Walter Bedell Smith 1950-ben azonban már meghívta a „cég"-hez. Hogy utóbb megbánta-e vagy sem, nem tudni, de Allen Dulles 1953-ban, abban az évben, amikor

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

TELEFAX Sid 1 (7)

1999-02-08

Handläggare: S.Lundvall

UD/EC/Amb Jan Lundvik/990210
Delges
Guy von Dardel
Nina Lagergren
Per Anger
amb Riga
amb Moskva

EC

1999-02-08
Avd. P Gr 2 Mål Eu

Exp. 990210/

UTRIKESDEPARTEMENTET, nr 41

Till: EC, ambassadör Jan Lundvik, och Magnus Lennartsson

Minnesmärket över Wallenberg i Szent István Park i Budapest

1 bil.

Artikel ur HVG, 1999-01-30 bifogas i översättning.

Carlsson

Exp 8/2-99

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

92617001

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

UNOFFICIAL TRANSLATION

2(7)

1999-02-05

Handläggare: Katalin Borvölgyi.

HVG, 30 January 1999

The Fate of the Wallenberg Statue of Szent István Park

Halfway

The Wallenberg memorial demolished in 1949 is now to be taken back to its previous place, the capital's Szent István Park, though this is not the original work of art: the Debrecen municipality insists on retaining the statue made by Pátzay, which has been in the town since 1953. Therefore the committee set up to re-erect the memorial is having a copy made of the statue, which is foreseen to be inaugurated on the 50th anniversary of the inauguration of the original.

Budapest is expected to enrich itself in April with an old-new statue: this is when the Wallenberg memorial which was standing only for a couple of days in 1949 will be re-erected in its original place in Szent István Park. To re-erect the statue which has gone through difficult times (HVG, 11 July 1998), the organisation called Wallenberg Statue Committee '98 was formed last July, under Mayor Gábor Demszky's patronage. In its statutory meeting last July the organisation decided to assign the arrangement tasks to those two men who had come up with the idea of the statue re-erection, Mátyás Vincze and Gábor Deák.

The location has been successfully "regained", but not the original statue itself. The statue which shows a man killing a snake and which was demolished in 1949 most probably upon Soviet instruction, has been standing in Debrecen in front of the Biogal Pharmaceutical Company since 1953. After much

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST
UNGERN

Telefon
+36 1 352 2804

Telefax
+36 1 352 2807

Telex
225647

3(7)

hesitation Debrecen officials made up their minds not to give the statue back to Budapest, and they agreed to its copying only on condition that the original statue would be returned to them.

This is not the first attempt at taking back Pál Pátzay`s work of art. Shortly after entering office, Géza Jeszenszky, Foreign Minister in the Antall administration, had proposed the Budapest municipality of the time to take the statue back to Budapest and re-erect it there. But the Foreign Minister`s idea was rejected by József Bielek, then council chief - the case was on the agenda before the 1990 autumn local government elections -, on the grounds that "the capital is consistent in maintaining its position that sculptures set up in public places in the past few years should not be demolished, nor should statues removed from their original places be re-erected there". As it turned out from the letter, what the council chief had in mind when making this decision was to protect another work of art, also placed in Szent István Park, which, made by the sculptor Ferenc Kovács and erected in 1970, paid tribute to a once active so-called "Szir" group made up of Communist resistance fighters, the reasoning in his letter being that "to lift and transfer it would not be justified either". (At present the Szir memorial is still in Szent István Park.)

At the end of 1991, however, it was the city of Budapest that was asking Debrecen to return the statue back. According to a note dating from that time the initiative had been launched by László Baán (then Fidesz chairman of the city hall cultural committee, today Deputy State Secretary of the Ministry of National Cultural Heritage), but was opposed by the cultural department of the Budapest City Hall. In spite of that, the mayor asked Debrecen to allow the return of the statue, but the request was turned down. Afterwards a number of people, among them the then American Ambassador Charles Thomas intervened in the matter, yet as it was put in a letter of August 1992 by Deputy Mayor Miklós Marshall, "neither in moral nor in legal terms is the city of Budapest in a position to bring the statue to the capital under such circumstances".

4(7)

No wonder then that last year`s request was again refused by the Debrecen officials. What the statue committee managed, however, to agree on with them was to lift the sculpture off its pedestal in order to be taken to a Karcag sculptor`s workshop for copying. But even before this could take place, some hard thinking was done because according to the records of the Debrecen municipality the statue is private property, but attempts to identify its owner had failed (some reports based on memory say that it must have been given to Debrecen in 1953 as a gift either by the Ministry of Heavy Industry or by the Ministry of Health). The Gordian knot was finally cut by lawyers arguing that it was up to the owner of the statue`s copyrights to decide about its copying. Since Pál Pátzay`s heiress in this respect is his widow, she was asked to give the permission for copying and she consented to that.

The 2.8-meter high statue was lifted off its pedestal and taken to sculptor Sándor Györfy`s workshop in Karcag on the first week of January. The costs of the transport and the repair to the old statue undertaken by the sculptor are to be covered by the Debrecen municipality, while the preparation of the copy is to be financed from what the committee has managed to "scrape up". This totals some 7.6 million forints, and the committee received great help from the Biogal Pharmaceutical Rt. in the form of co-financing up to the half of this amount. By the way its Israeli owner, Teva, had insisted on keeping the original work of art in front of the factory.

But the committee will still need to raise at least another 7.6 million if it wishes to restore the memorial in its original form. The statue had been placed on a 3-meter high pedestal which had an inscription on it in memory of Wallenberg, plus a relief portraying him, again by Pál Pátzay. Although the pedestal has been reported by some to have been made of Swedish granite, Mátyás Vincze told HVG the documents he had had access to say it was made of limestone. The pedestal and its surroundings were now designed by László Rajk, and the design was already approved by the experts` panel of the Budapest Gallery last week. The relief is more problematic, since it is not possible to reconstruct it on the basis of the photograph that has been left of it. The

5(7)

committee has therefore decided to invite one of Pátzay`s disciples, István Marosits to make a portrait of Wallenberg, in his master`s style, on the basis of a photo. So far the statue committee has not raised enough money for the construction of the pedestal and the erection of the memorial, though there have been contributions by the city of Budapest, the local government of district XIII, plus a number of companies and private persons, and in addition to that, there have been promises coming from Swedish companies operating in Hungary, too. According to Vincze, there is only one financial question left to be clarified, namely that of the copyright fee due to Mrs. Pál Pátzay, also a member of the statue committee; with whom there has been no agreement concluded as yet on the sum to be paid to her.

István Riba

6 (7)

igazságügyi karriertje Veszprémben például – mint azt a helyszínen hallottuk – csak akkor ért véget, amikor egy forró nyári napon, tárgyalás közben véletlenül kiborult egy lavór, amelyben a tanács elnöke a pulpitus alatt a lábát áztatta.

„A fekete klepetusnak presztízse van: szétnyílik a tömeg, amikor egy taláros ember végigmegy a folyóson. A bíró magatartására is jótékony hatást gyakorol az uniformis, felerősíti viselőjében azt a tudatot, hogy ő az állam igazságosztó hatalmának letéteményese" – nyilatkozta a HVG-nek Horváth György, a Veszprém Megyei Bíróság elnöke, aki 1993 elején elsőként vezette be vidéken a bírói formaruhát. Az elnök a talár személytelenítő hatásával is összefüggésbe hozza, hogy kollégáit évek óta nem érte komolyabb inzultus a megyében.

Az OIT tagjaként Horváth egyébként ahhoz a többséghez tartozik, akik – felülbírálva az OIT hivatalának eredeti javaslatát – úgy döntöttek: csak a professzionális bírák kapjanak talárt Magyarországon. „Az ülnökök elvileg egyenrangúak a hivatásos bírákkal, ám ez csak üres deklaráció. A laikus bírák például egyetlen ügyet sem dönthetnek el egyedül" – érvel Horváth, hozzátéve: külföldön sem tekintik a bírói hivatásrendhez tartozónak az esküdtet és a többi laikust. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem docense, Fűrész Klára viszont – mint a HVG kérdésére elmondta – alkotmányos szempontból aggályosnak tartja az OIT döntését.

Az egységes bírói kar eszméjének némiképp az is ellentmondani látszik, hogy a katonai bírák sem talárban, hanem – miként eddig is – a hadseregben rendszeresített egyenruhában ítélkeznek majd. Ezt az érintettek egyébként annyira magától értetődőnek tekintették, hogy – mint megtudtuk – a kérdés nem is volt vita tárgya az OIT ülésén. „Ismereteink szerint egyedül Belgiumban hordanak rangjelzéssel kiegészített talárt a hadbírók, minden más országban katonai uniformisban tárgyalnak" – indokolta a döntést lapunknak Erményi Lajos, az OIT főosztályvezetője. Az ügyészi, illetve az ügyvédi kar vezetői ugyanakkor már az OIT ülésén jelezték: e két hivatásrend is bevezeti a fekete köpenyt, amely várhatóan csak díszítésében tér majd el a bírák veszprémi típusú, hagy galléros talárjától.

Miközben a hazai judikatúra szimbólumrendszere egyre inkább igazodni látszik az igazságszolgáltatás világszerte jól ismert külsőségeihez (2000. január 1-jétől például fogadalmat is tehetnek majd a tanúk a hazai büntetőbíróságokon), néhány európai államban egy puritán törvénykezési reformirányzat is megjelent az utóbbi évtizedekben. A magukat a humanizált igazságszolgáltatás híveinek tekintő bírák – mint Kengyel Miklós 1993-ban kiadott, Perkultúra című kötetéből kiderül – meg kívánják tisztítani a peres eljárást a felesleges nek vélt formaságoktól. A „humanista iskola" még a bírói pulpitus – vagyis az ítélő emberek „centiméterfölénye" – ellen is harcot indított, mondván: a bíróság nem bosszúisten, akinek a magasban kell trónolnia.

Babus Endre

A Szent István parki Wallenberg-szobor sorsa

Félúton

Visszakerül egykori helyére, a fővárosi Szent István parkba az 1949-ben ledöntött Wallenberg-emlékmű, igaz, nem az eredeti műalkotás: a debreceni önkormányzat ugyanis ragaszkodik az 1953 óta a városban álló Pátzay-szoborhoz. Az emlékmű visszaállítására szerveződött bizottság ezért a szoborról másolatot készíttett, amelyet a tervek szerint az eredeti avatás ötvenedik évfordulóján lepleznek le.

Áprilistól várhatóan egy régi-új szoborral gyarapodik Budapest: ekkor helyezik vissza az 1949-ben csak pár napig állt Wallenberg-emlékművet egykori helyére, a Szent István parkba. A hányatott sorsú szobor (HVG, 1998. július 11.) eredeti helyszínen történő felállítására tavaly július közepén alakult meg a Wallenberg Szoborbizottság '98 nevű szervezet, amelynek fővédnöke Demszky Gábor főpolgármester. A testület tavaly júliusi alakuló ülésén úgy határozott, hogy a szobor-visszaállítás ké ötletadóját, Vince Mátyást és Deák Gábort bízza meg a szervezéssel.

A helyszínt sikerült ugyan „visszaszerezni", az eredeti szobrot azonban nem. Az 1949-ben minden bizonnyal szovjet utasításra ledöntött, kígyóölő férfit ábrázoló szobor 1953 óta Debrecenben áll a Biogal Gyógyszergyár előtt. A debreceniek hosszas habozás után úgy döntöttek, nem adják azt vissza Budapestnek, sőt a másolatkészítéshez is azzal a feltétellel járultak hozzá, hogy az eredeti műalkotás hozzájuk kerül vissza.

A Wallenberg-szobor darun. Visszakapja Debrecen

CZIGLER ZSOLT

Nem ez az első kísérlet Pátzay Pál alkotásának a visszahozatalára. Nem sokkal hivatalba lépése után Jeszenszky Géza, az Antall-kormány külügyminisztere tett javaslatot az akkori fővárosi vezetésnek, hogy a szobrot szállítsák Budapestre, s itt állítsák fel újra. Bielek József tanácselnök – az eset még az 1990. őszi önkormányzati választások előtt történt – azonban a külügyminiszter ötletét azzal utasította el, hogy „a főváros következetesen képviseli azt az álláspontot, hogy az elmúlt évtizedekben felállított köztéri plasztikák lebontására ne kerüljön sor, sem valahol álló szobrok korábbi helyén történő visszaszállítására". Mint a levélből kitűnt, a tanácselnök ezzel a döntésével a szintén a Szent István parkban álló, egykori kommunista ellenállókat tömörítő úgynevezett Szir-csoportot dicsőítő alkotást, Kovács Ferenc szobrászművész 1970-ben felállított művét szerette volna megvédeni, mert „annak

92617006

7(7)

lebontása, áthelyezése is indokolatlan lenne". (A Szir-emlékmű jelenleg is a Szent István parkban van.)

1991 végén viszont már a főváros kérte Debrecent, hogy szolgáltassa vissza a szobrot. A kezdeményezés egy akkori feljegyzés szerint Baán Lászlótól (akkor a fővárosi közgyűlés kulturális bizottságának fideszes elnöke, ma a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának helyettes államtitkára) indult, azonban a Főpolgármesteri Hivatal kulturális osztálya ellenezte az ötletet. A főpolgármester ennek ellenére kérte a visszaszállítást a debreceniektől, akik azonban elutasították azt. Ezután többen, köztük az akkori amerikai nagykövet, Charles Thomas is, közbenjártak az ügyben, de Marschall Miklós főpolgármester-helyettes 1992. augusztusi levele szerint „Budapest fővárosnak nincs sem erkölcsi, sem jogi lehetősége arra, hogy ilyen körülmények között elhozassa a szobrot a fővárosba".

Így nem csoda, hogy a tavalyi kérésre a debreceniek ismét elutasítóan válaszoltak. Abban viszont sikerült a szoborbizottságnak megegyezni velük, hogy a művet másolatkészítéshez leemelhetik a helyéről, s egy karcagi szobrász műhelyébe vihetik. Előtte okozott ugyan még némi fejtörést, hogy a debreceni önkormányzat nyilvántartása szerint a szobor magántulajdonban van, azt viszont nem sikerült kideríteni, ki a tulajdonos (a visszaemlékezések szerint 1953-ban vagy a Nehézipari vagy az Egészségügyi Minisztérium ajándékozta a szobrot a debrecenieknek). A gordiuszi csomót jogászoknak végül azzal az érveléssel sikerült átvágni, hogy a szobor másoltatásával kapcsolatban a szerzői jogok birtokosa dönthet. Minthogy e tekintetben Pátzay Pál örököse a szobrász özvegye, tőle kérték, és meg is kapták az engedélyt a másoltatásra.

Öntőminta-készítés a karcagi Györfi-műhelyben. Másolat az eredeti helyre

A 2,8 méter magas szobrot január első hetében emelték le a talapzatáról, s szállították Györfi Sándor karcagi szobrászművész műhelyébe. A szállítást és a régi szobron a szobrász által elvállalt javítások költségeit a debreceni önkormányzat vállalta magára, míg a szobormásolat elkészítésére a bizottság „kalapozta össze" a pénzt. Ez összesen mintegy 7,6 millió forint, s nagyban segítette a bizottságot, hogy ennek felét a Biogál Gyógyszergyár Rt. – amelynek izraeli tulajdonosa, a Teva cég is ragaszkodott ahhoz, hogy az eredeti szobor a gyáruk előtt álljon tovább – vállalta magára.

A bizottságnak azonban még legalább ennyi pénzt össze kell gyűjtenie, ha az emlékművet eredeti formájában szeretné visszaállítani. A szobor ugyanis egy 3 méter magas talapzaton állt, amelyen a Wallenberg emlékét megörökítő felirat, valamint egy, szintén Pátzay Pál által készített, Wallenberget ábrázoló domborművet volt. Bár némely híradás szerint a talapzat anyaga svéd gránit volt, Vince Mátyás a HVG-nek elmondta, hogy a rendelkezésére álló iratok szerint mészkőből készítették. A talapzat s a körülötte lévő környezet kivitelezési tervét Rajk László készítette el, s azt a Budapest Galéria zsűrije a múlt héten már jóvá is hagyta. A domborművel nehezebb a helyzet, mert a megmaradt fotó alapján már nem rekonstruálható. A bizottság ezért úgy döntött, hogy Pátzay Pál egyik tanítványát, Marosits Istvánt kéri fel, hogy a mester stílusában, fotó után készítse el Wallenberg portréját. A talapzat elkészítéséhez és az emlékmű felállításához egyelőre nincs együtt a szoborbizottság pénze, noha a főváros és a XIII. kerületi önkormányzat mellett már számos cég és magánszemélyek is adakoztak, s több ígéretük van Magyarországon tevékenykedő svéd vállalkozásoktól is. Vince szerint már csak egy pénzügyi kérdést kell tisztázni, a szintén szoborbizottsági tag Pátzay Pálnénak járó szerzői jogdíjat, amelynek nagyságáról egyelőre nem állapodtak meg a művész özvegyével.

Riba István

Zemplényi György halála

Lenyomás

Pintér Sándor jelenlegi belügyminisztert hivatali hatalommal való visszaéléssel, Morvay István egykori belügyi államtitkárt lopással vádolta meg közvetve utolsó interjújában a sokszoros csalásért nem jogerősen négy év fogházra ítélt s a múlt héten elhunyt Zemplényi György volt úszómenedzser. Az áprilisra kitűzött másodfokú tárgyaláson már sem ezek a híresztelései, sem saját bűnössége nem tisztázható, hiszen halála miatt megszűnik az ellene folytatott büntetőeljárás.

Nem maradt hűtlen önmagához Zemplényi György – múlt keddi halálával is rendezetlen számlákat hagyott maga mögött. Még az sem egyértelmű, mi okozta a súlyos rákbeteg, valamint légzőszervi betegsége miatt jobb oldali szívfélterhelésben is szenvedő egykori úszómenedzser halálát. Az első – Zemplényi ügyvédje által is megerősített – híradások szívinfarktusról szóltak, a bűnügyi szakértők ki sem szálltak a helyszínre, Garamvölgyi László rendőrségi szóvivő szerint viszont tüdőembólia volt a halál legvalószínűbb oka. Mint azt a hétfői boncolást végző Szabó László docens a HVG-nek elmondta, rendőrségi kérésre az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet vizsgálja a halál okát. Végleges eredmény leghamarabb a jövő hét elejére, a toxikológiai és szövettani vizsgálatok után várható, az eddigi adatok azonban semmiféle bűncselekményre nem utalnak.

SVERIGES AMBASSAD
RIGA

1999-02-08

Handläggare: H Magnusson

aa
P

UTRIKESDEPARTEMENTET

Avd.	Grupp	Mål
P	2	Eu 1

EC

Re **Raoul Wallenberg**

Till: EC(Lundvik)
Kopia: EI(L Olson), amb Moskva

(1. bil.)

Bifogat översänds den frågelista som lämpligen bör överlämnas till ryssarna före mötet den 22 februari. Jag vore tacksam om den också kan snabbgranskas i Stockholm för ev. synpunkter. Som framgår av inledningen kommer jag också ha flera frågor som bättre lämpar sig att ta upp muntligen.

Vid mötet med SVR tänkte jag huvudsakligen ta upp frågan om Michail Tolstoj-Kutuzov. Vi har ju flera gånger fått besked att hans akt i SVR:s arkiv inte innehåller något om RW. Med tanke på Tolstoj-Kutuzovs betydelse i RW-ärendet kan vi inte vara tillfredsställda med detta svar. Det kan finnas dokument av intresse även om de kanske inte omedelbart förefaller vara relevanta för SVR:s arkivarbetare. Undantagsvis vill vi därför stå fast vid vår begäran att få gå igenom i första hand personakten, men begränsat till perioden 1944-1946. Tillträde och tagande av anteckningar etc. kan ske på de villkor som SVR ställer upp.

SVR bör också uppmanas att undersöka *delo operativnoj proverki, delo operativnoj razrabotki och delo agenturnoj razrabotki* för Tolstoj-Kutuzov, om detta icke redan gjorts. Till dessa akter begär vi dock inte någon direkt tillgång för egen del.

Slutligen vill jag upprepa en fråga ställd för ett par år sedan om SVR påträffat något s k *delo formuljar* för Raoul Wallenberg(från f d PGU). I sitt svar på denna fråga valde SVR att avsiktligt? missuppfatta den genom att svara att något *belyj formuljar* icke påträffats.

Jag är något osäker på om det är taktiskt mest lämpligt att presentera dessa önskemål i förväg eller om det är bättre att ta upp dem först på mötet. Kanske sistnämnda alternativ är att föredra?

MAGNUSSON

3(0)

1999-02-08

Raoul Wallenberg: some questions and observations to be discussed at a meeting in Moscow on February 22,1999.

The Swedish side of the working group on Raoul Wallenberg would like to draw the attention of the Russian side to the following questions and observations, of which several refer to earlier requests from Ms Mesinai. Some additional points will be brought up orally.

As a general point the importance of fully implementing the outstanding work programme in accordance with the Russian-Swedish agreement late 1997 should be stressed.

1. Although this matter has been touched upon, there is still a certain confusion, at least on the Swedish side, concerning the use of registration numbers for prisoners of war as well as the sources available for establishing such registration numbers and for establishing cell numbers. It would be valuable to clarify this in a conclusive way. In this context, it would be appreciated if access could be granted to review the Lubyanka registry for the years 1945-1952.

2. For Franz Rudolf Gfrorener, the Russian side has indicated that he on 11 February 1952 was sentenced to be executed by a firing squad and that the execution was carried out on 30 April 1952. It would be important to find the document confirming this in the prescribed legal way and also the document confirming if he was cremated and where he was buried.

3. Concerning numbered prisoners. It was earlier established in the Working group, that prisoner no.1 in Vladimir was a Hungarian, born 1919, but later there appeared to have been some uncertainty concerning the birth year. Could this be confirmed again?

In one of the working group meetings Mr Galitsky said that he had been able to establish the identity of all numbered prisoners in the so called Op Fund 451. Could the full list be made available(we presume that it does not only refer to Vladimir).

In april 1947 a group of numbered prisoners was sent to Ivanovo. In a document instructions and guidelines for numbered prisoners were established(this will be presented at the meeting). This document might lead to the discovery of similar documents for Vladimir and other special prisons/camps/institutions.

4. In its reply of 16 December 1998 on the questions of Ms Susan Mesinai, the Russian side says that Otto Hatz, i a, was interrogated on 27.01, 29.01, 08.04 an 19.04 in the year 1947. However, in accordance with lists previously presented by the Russian side, Hatz was also interrogated on 08.08 in 1947(by Solovov).

It was also stated in the Russian answer that Hatz was interrogated on 18.07, 22.07 and 23.07 1947. These dates can not be found on the above-mentioned list earlier presented.

5. It would be valuable to have a clear idea about which files/documents exist for the Swiss diplomats Feller and Maier and to be given access to these.

6. It seems that for Walter Schlüter/Scheuer the sequence of pagination in his file is broken. This should be discussed.

7. According to the Russian answer, no file has been found on Field Noel. It should be pointed out that the first name is Noel and the surname is Field.

8. On 17 November 1997 some written questions were given to Mr Pitovranov. Have any answers been received?

9. In one of the working group meetings the Russian side said it could not grant the Swedish request to be able(through independent experts) to review archive documents in original in their archive context(this mainly, but not only, is valid for the FSB archive). It would be important to have this policy confirmed in written.

10. In his letter to Mr Dahl, Minister at the Swedish Embassy in Moscow, of 10 August 1998, Mr Kuznetsov said, in response to a letter from the Swedish Embassy, that search for and handing over of medical documents signed by the MGB Doctor Mr Smoltsov can

only be done on the basis of a decision by the working group. It would be valuable to discuss this.

11. Another reply in that letter was that it is at present impossible to put together a list of the prisoners who were transferred from Butyrka to Lefortovo, as the investigation on this is not completed. Has it been completed by now?

12. It is obvious that the Soviet Union during the last year of the war managed to intercept, by way of signal intelligence, cable and telegram/radio traffic between Budapest-Berlin and Budapest-Bukarest, including OKW field cables, communications of the German Embassy Budapest, Abwehr, Gestapo, Stab Becher, SD, Sonderkommando Eichmann with RSHA. We could discuss how access to this material could be arranged in the most practical way.

13. It would be valuable to study any Smersh/NKVD/MGB memoranda on prisoners of war, from the period 1946-48.

14. The Russian side has earlier, without success so far, been trying to locate protocols of interviews/interrogations conducted by Frontline Red Army Units(incl.Smersh) of the 2nd and 3rd Ukrainian Fronts, with certain persons in Budapest who either worked in the Swedish Legation or with Raoul Wallenberg's relief efforts.

The names discussed so far have been:
-Ivar Danielsson
-Per Anger
-Lars Berg
-Denes P. von Mezey
-Yngve Ekmark
-Goete Carlsson
-Margareta Bauer
-Birgit Brulin(all from the Swedish legation)
-Valdemar Langlet(Swedish Red Cross)

It might also be worthwile to try to locate any material from interrogations with the following persons:
-Nina Langlet
-Asta Nilsson
-Simon Margel
-Sixten von Bayer
-Weyermann
-Friedrich(Fritz) Born
-Ernst(Erno) Kugel
-Antonio Vidmar(all Swedish or International Red Cross)

Peter Hain, Karoly Szabo, Evald Maxson Engestrom, Laszlo Kelemen, Laszlo Geiger, Ivan Szekely, Pal Hegedus, Tibor Vandor, Albert Szent-Gyorgyi, Miklasz Krausz, Pal Szalai, Peter Zuercher, Erno Peto, Laszlo Ferency, Laszlo Falk, Razso Mueller, Otto Fleischmann, Jozsef Benes, Andor Balog, Max Fleischmann, Hugo Wohl, Vilmos Forgecs, Guyla Simon/Stephanie Simon, Vilmos Tarcsai, Helene and Raszlo Falk, Stefan Engelmann, Karoly Wilhelm, Peter Sugar, Konstantin Takasczy(all from Raoul Wallenberg's staff or his international contacts).

15. Has any correspondence, including communications on behalf of third parties, relating to the Swedish Legation's in Budapest role as Protective Power of Soviet interests in Hungary, been discovered in Russian(mainly MID) archives? It would be of interest to have access to this.

16. Documentary sources indicate that Mellaneuropeiska AB, the company where Raoul Wallenberg was co-director, had numerous contacts with the Soviet Trade Delegation in Stockholm. There are sources indicating that Raoul Wallenberg even had plans to travel from Budapest to Moscow in 1944(before his mission) and that the Trade Delegation had been informed about Raoul Wallenberg's humanitarian mission. Could access be given to the files of the Soviet Trade delegation in Stockholm, for the years 1942-1947?

17. Access to records of the Hungarian Political Police, Section for War Criminals, headed by Gabor Peter, 1945-46; records of the Russian Liaison Agency in Budapest for these years, concerning the interrogations of Kurt Andreas Becher conducted from November 14-December 1, 1945(we know that the Russian side has been trying to locate these interrogation protocols before). A document on Becher recently received from Hungarian archives is enclosed.*)

18. The working group has several times discussed the possible links between Raoul Wallenberg and his fate and Walter Schellenberg. Materials on Schellenberg is still being reviewed in several international archives and it would be appreciated to be given access also to the documents relating to Schellenberg available in Russian archives.

19. In the working group we have discussed the contacts in Ankara between the Counsellor of the Soviet Embassy, Mr Pavel Erzine, and a Finnish diplomat, Mr Ake Frey, as well as later contacts between the Soviet diplomat in Helsinki, Mr Vladimirov and the Finnish Foreign Ministry, relayed

to Stockholm, concerning Raoul Wallenberg. These contacts took place in 1955-56 and, in short, indicated an interest or readiness on the Soviet side to discuss, in the early phase, the possibilities of finding Raoul Wallenberg in the Soviet Union, and in a later phase, after Swedish Prime Minister Erlander's visit to Moscow, to have informal Swedish-Soviet discussions on the Soviet reply to the Swedish "demarche", including new testimonies, already before such a reply was worked out on the Soviet side. So far, the Russian side has been able to find three documents on Mr Erzine's contacts with Mr Frey, which give a somewhat different and less sensational picture of these conversations than the reports of Mr Frey. Furthermore, in a conversation I personally had with Mr Vladimirov in 1993, he confirmed the Soviet attempts to have informal discussions with Sweden in late 1956, in order to be able to work out "the most suitable answer", an answer also described by him as approximately a "half-truth".

It would be of great interest to investigate if any further material on these contacts could be located in Russian archives. For example, it appears that, at the time, Mr Boris Fedorovich Podtserov was Soviet ambassador in Ankara. He was earlier the Head of Mr Molotov's secretariat in the Foreign Ministry, and was probably the only person, apart from Mr Molotov himself, who *might* have been able to read the letter from Mr Abakumov of July 17, 1947. There are also indications that Mr Podtserov was personally in contact with Moscow from Ankara on the Raoul Wallenberg matter. Could there, in the MID archive, or in any other archive, be any documents relating to Mr Podtserov, either from his time as Ambasssador in Ankara or from earlier times, containing anything about Raoul Wallenberg?

20. Some of the questions from Ms Mesinai to the Russian side have not been commented upon in the replies of December(FSB) and january(MVD). Inter alia, this is the case for
-the question on foreign prisoners shot during the period when *rasstrel* was not carried out(May 1947 until February 1952).
-the question on the "American" departments of Smersh/MGB, wether they could at any time have been indirectly involved or consulted in the Raoul Wallenberg case.
-the question relating to Schandl and Ionov.
-the question on the respective competence of the Internal prison, the Transport Directorate and the prison department in emergency cases like the suicide attempt of Gudenko or the death of Roedl.

-the need to have a clearer understanding of the deaths of Jankowski and prisoner no. 11 on March 13, 1953.
-the question why Loyda(1947), Beckerle(1952) and Konoye were brought back to Moscow from their respective destinations. Who ordered this? A complete list of Konoye's cellmates.

*) Har delgivits ambassaden

Hans Magnusson
Ambassador

AMERICAN VIDEO CHANNELS INC

JL

Aa
K

43/001

EC

Avd. P Gr 2 Mä Eu 1

Feb 12,1999

Ambassador Martin Hallquist
Swedish Foreign Ministry
Stockholm, Sweden
Fax: 011-46-8-723-1176

Dear Ambassador Hallquist,

Our documentary production on Raoul Wallenberg is entering a conclusive stage, although we still have much work to do, We appreciate your cooperation and assistance very much.

According to our discussions last June, the "White Paper" was likely to be released early this year. Obviously I have a great interest in its contents and conclusions.
If, indeed, it has been released, I would very much appreciate having a copy. Of course, if it has been translated into English, that would be the preferable version.

Again, my sincere thanks for your help in this matter.

Yours Truly

Robert L.Kimmel
Executive Producer

Tel. (212) 765-6324 630 Ninth Avenue, Suite 304 New York, NY 10036 FAX (212) 765-6539

SVERIGES AMBASSAD
HELIGA STOLEN

1999-02-09

Avd. P | Grupp 2 | Mål Eu I

Till: UD-EI-ESEK (Lage Olson)

RE Raoul Wallenberg-ärendet

1999-01-22

Att få ta del av Vatikanarkivets hemligheter är fortfarande tämligen svårt. Påven har beslutat att man får släppa "fria" alla dokument före 1922. Wallenberg-ärendet hör ju till 1944-45. Det går att få se dessa handlingar efter skriftlig förfrågan. Jag har muntligen tagit upp frågan med Mons Re den 4 februari och med Mons Tauran den 8 februari. Mons Re är il Sostituto på Statssekretariatet och den man som nästan varje dag ser påven. Tauran är Vatikanens inofficiella utrikesminister.

Tauran bad mig igår förbereda en "note" och det hade jag precis gjort. Då plötsligt ringer Tauran och berättar, att man redan undersökt akterna och att man där inte funnit något. Man ville underhand meddela oss detta, så att vi inte behövde gå vidare med en "note". Jag hoppas det är hela sanningen och jag har ingen anledning, att tro att man vill vilseleda oss. Det skulle i så fall komma fram senare. Man ville kanske snarare hjälpa oss och jag tackade för det snabba svaret.

Thunborg

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

1999-02-13 HP

EC

Avd. HP | Grupp 2 | Mål Eu 1

UD/EC/Amb Jan Lundvik
990218
Delges
H Magnusson, Riga
von Dardel
Lage Olson, ESEK
Exp. 990218/HP

UTRIKESDEPARTEMENTET

Till: Amb Lundvik/EC
Kopia: Lennartsson/EC, ambassaden Moskva

Wallenberg - den ungerska vinkeln

Ambassadören Nanovfszky, som jag besökte i fredags, välkomnar ett besök av Dig. Vad han har att berätta är intressant, men värdet av hans information ur Wallenbergsynvinkel kan jag inte bedöma.

I samband med att han tillträdde som ambassadör i Moskva 1992 fick Nanovfszky av dåvarande premiärminister Antall uppdraget att söka spåra kvarlevorna efter den förre ungerske premiärministern (1921-31) Istvan Bethlen, som i slutet av 1944 eller början av 1945 av den ryska ockupationsarmén fördes till Moskva. Nanovfszky verkar ha ägnat en betydande del av sin tid under de första åren i Moskva åt denna fråga. Han har haft hjälp av en god portion kännedom om Ryssland, och, tycker jag mig ana, en utpräglad förmåga att operera i den ryska miljön. Jag tror han använt rätt oortodoxa metoder i sin jakt efter kvarlevorna av såväl Bethlen som Laszlo Deseö, far till nuvarande Nordeuropachefen med samma namn, som en månad före sin sons födelse tillfångatogs när den ungerska armén på den ryska fronten gick under i början av 1943. Pappa Deseö hade som bekant varit militärattaché i Moskva och hade alltså en ur sovjetisk synvinkel särskilt suspekt bakgrund.

Laszlo Deseös fars kvarlevor hade återfunnits på en kyrkogård i Krasnogorsk, fem kilometer utanför Moskvas yttre ringväg. I dödsattesten hade det bara stått njurinsufficiens. Enligt Nanovfszky betydde detta att man hade bultat sönder njurarna och

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

därefter tvångsmatat honom med många liter vatten, vilket lett till döden.

Istvan Bethlen hade Stalin enligt Nanovfszky en tid velat hålla i reserv som en tänkbar ledare i efterkrigsungern. Han behandlades därför rätt väl och internerades i en villa i Moskva. När denna option övergavs, blev emellertid Bethlen en belastning. I likhet med en rad andra prominenta fångar fördes han till Ivanovo, där han helt enkelt fick svälta ihjäl. Därefter transporterades stoftet till Butyrka för kremering. Askan finns i ett av tre stora hål i marken på Donskojkyrkogården i Moskva, tillsammans med kvarlevorna efter 3.200 andra kremerade fångar.

Hur kunde Nanovfszky nu fastställa detta? Jo, Bethlen, och Laszlo Deseös far med för den delen, gick att spåra i de ryska arkiven. De hade i handlingarna fått ryska namn, förnamnet en förryskad variant av deras egna förnamn, och efternamnet deras fadersnamn i lämplig form. Laszlo Deseös far hade sålunda i dokumenten hetat Vladislav Ludovikovitj (farfadern hette Lajos). Nanovfszky ansåg sig med säkerhet ha kunnat fastställa detta, eftersom födelsedata fanns noterade i dokumenten.

Att Nanovfszky anser sig veta hur Wallenberg skall kunna spåras bygger på antagandet att denne fått samma behandling som Bethlen (Ivanovo, kremering på Butyrka, gravsättning på Donskojkyrkogården). Misstankarna mot Wallenberg för samröre med västliga underrättelsetjänster och för goda kontakter med den tyska ockupationsmakten måste enligt Nanovfszky ha varit starka. Han bör därför ha hanterats på samma sätt som Bethlen, och en rad andra framstående utländska fångar. Nanovfszky säger sig vara övertygad om att det, på precis samma sätt i fallet Bethlen, går att spåra Wallenberg i de ryska arkiven.

Vad Nanovfszky har är alltså en hypotes. Jag vet att han talat med Sven Hirdman i Moskva, men kanske kan det han nu efter fem år har att berätta kasta ytterligare ljus över frågan om det finns någon Wallenbergkoppling. Hans hypotes reser onekligen en del frågor, som Du nog bäst formulerar och ställer själv vid Dina samtal senare i vår.

CARLSSON

REGERINGSKANSLIET

P 2 Eu 1

Stockholm, 12 February 1999

EC

Ministry for Foreign Affairs

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telephone +46 8 405 3114

Robert L. Kimmel
Executive Producer
American Video Channels Inc.

New York

White Paper on Raoul Wallenberg

Dear Mr. Kimmel,

I refer to your fax to Ambassador Hallqvist, whom I have succeeded at the Raoul Wallenberg desk in the Ministry. Unfortunately the Swedish-Russian working group on the case has not yet finished its work, and this means that the White Paper is likely to be released only towards the end of the year.

Yours sincerely

Jan Lundvik

Jan Lundvik
Ambassador

Exp. m. fax 1999-02-12/RP

Postal Address
SE-103 39 STOCKHOLM
SWEDEN

Telephone
+46 8 405 10 00

E-mail: ud@foreign.ministry.se
X.400: S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Visitors' address
Fredsgatan 6

Fax
+46 8 723 11 76

Telex
105 90 MINFOR S

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

TELEFAX Sid 1 (3)

1999-02-17

Handläggare: S.Lundvall

aa
P

EC

1999 02
Avd. P Gr 2 Ma Eu 1

UTRIKESDEPARTEMENTET, nr 51

Till: Ambassadör Jan Lundvik, EC, och Magnus Lennartsson, EC

Wallenbergstatyn

1 bil.

Ett stick ur dagens Népszabadsag om upprättandet i Budapest av kopian av Pátzays Wallenbergstaty bifogas.

Carlsson

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST

Telefon
+36 1 352 2804

Fax
+36 1 352 2807

Telex
225647

98344001

2(3)

SVERIGES AMBASSAD
BUDAPEST

UNOFFICIAL TRANSLATION

1999-02-17

Handläggare: Katalin Borvölgyi.

Nepszabadsag, 17 February 1999

Blessing to the Snake-killer

At its meeting held a few days ago, the representative board of the local government of District XIII agreed to the plan of setting up in this district the copy of a work of art by the sculptor Pál Pátzay. The "Snake-killer" was made in memory of the Swedish diplomat Wallenberg. The statue is to be set up in its original place, the Szent István Park of Angyalföld (district XIII).

Adress
Ajtósi Dürer sor 27 A
1146 BUDAPEST
UNGERN

Telefon
+36 1 352 2804

Telefax
+36 1 352 2807

Telex
225647

'99 02/17 ONS 14:44 FAX 36 1 352 2807 SWE EMB BUDAPEST →→→ UD 003

98344003

jóval kevesebb. Néhány szakember szerint a térítési díjat éppen ezért nem egy összegben, hanem a nyugdíjakhoz viszonyítva, százalékos formában kellene meghatározni. Ez igazságosabb lenne, alacsonyabb térítési díjak viszont elképzelhető, hogy a lakók közötti ellentétekhez vezetnének. Nehéz lenne ugyanis elfogadható magyarázatot találni arra, hogy ugyanaz a szolgáltatás a kisnyugdíjasoknak miért kerül kevesebbe, másoknak pedig többe.

L. K.

Áldás a Kígyóölőre

A XIII. kerületi önkormányzat képviselő-testülete a napokban megtartott ülésén egyetértését fejezte ki azzal a tervvel kapcsolatban, hogy Pátzay Pál szobrászművész egyik alkotásának másolatát a kerületben állítsák fel. A Kígyóölő a svéd diplomata, Wallenberg emlékére készült. A szobrot az eredeti helyszínen, az angyalföldi Szent István parkban állítják fel.

N 17/2-99

VÉRADÓ NAP A NÉPSZABADSÁGNÁL

Február 17-én, 10–17 órig

a Péterfy Vérellátó Központ

véradást szervez

a Népszabadság

székházában

(1034 Budapest,

Bécsi út 122–124. 3. emelet).

Természetesen dolgozóinkon

kívül mindenkit várunk,

aki segíteni szeretne.

Ma Ön segít, holnap talán

Önnek segítenek!

Adjon vért!

DAIHATSU

TERIOS

4WD személygépjármű

- 500 000 Ft!

Alaptípus:

bruttó 2 995 000 Ft

ABS + klímával:

bruttó 3 495 000 Ft

DAIHATSU HUNGÁRIA

1037 Budapest, Zay u. 24.

Tel.: 250-2789

BAUMAG

TÜZÉP KÖTVÉNY

most 19% kamat

1 éves futamidejű,

folyamatosan megvásárolható

Információ: a Baumag irodákban,

a Teletext 536. oldalán és a 327-8430

Harmincnégy tűzhalál

Elektromos hibák, dohányzás, közlekedés

A fővárosi tűzoltókat tavaly mintegy 3500 tűzesethez és 1700 műszaki mentéshez, elsősorban közúti balesethez riasztották, ez mintegy tizenöt százalékkal kevesebb, mint 1997-ben. A lángokban harmincnégyen lelték halálukat, s több mint 5,7 milliárd forintnyi kár keletkezett a különböző káresemények miatt.

Tavaly a tűzoltókat csaknem ötszázzal kevesebbszer riasztották, mint 1997-ben, az egyéb feladatok száma – melybe a közúti balesetek áldozatainak mentésétől az eltűnt személyek felkutatásán át az elkódorgott méhek begyűjtéséig minden beletartozik – is visszaesett. Az egy parancsnokság alá tartozó városrészek közül a legtöbb tüzet, 386-ot a nagy lakótelepekkel rendelkező IV. és XV. kerületben regisztrálták, a legkevésbé tűzveszélyes térség Budafok volt. Téves jelzést, vagyis olyan bejelentést, amikor a telefonálók azt hitték, hogy ég valami, ám valójában csak a szomszéd sütött szalonnát, 1100 esetben kaptak a tűzoltók, vicceskedő vagy rosszindulatú vaklármát pedig mintegy ötszázan jelentettek be – olvasható az összefoglalóban.

A tüzek túlnyomó többsége a legenyhébb, az úgynevezett I-es fokozatot érte csak el, a legsúlyosabb, az V-ös kiemelt osztályba szerencsére csak egy eset, a márciusi Váci utcai templomtűz tartozott. Mint ismeretes: a felújítás alatt álló épület állványzata égett le, az átterjedés veszélye miatt azonban a szomszédos kollégium lakóit is ki kellett telepíteni. Szerencsére személyi sérülés ott nem történt.

A lángok között 1998-ban harmincnégyen vesztették életüket és 174-en sérültek meg. 105 személyt viszont kimentettek a tűz fogságából. Tűzoltó nem halt meg szolgálat közben.

A tűzesetek legnagyobb részét a különböző elektromos berendezések és ezek hibái okozták, sok gondot okozott a nyílt láng használata és a dohányzás is. A lángok legtöbbször – az esetek egyharmadában – a lakásokban tettek kárt, és jellemző volt a közlekedési tűz is.

Becslések szerint a lángok és a tűzoltók hatáskörébe tartozó egyéb káresetek mintegy 5,7 milliárd forintnyi kárt okoztak tavaly Budapesten, a testület tagjai munkájuk során viszont több mint 8,5 milliárdnyi értéket mentettek meg a pusztulástól – tájékoztat a jelentés.

Mutyka Péter

[illegible] kiállítását. A programban szerepel mé[illegible] a Gdanski Táncszínház Suttogások – Árnyak című előadása, illetőleg fellép a[illegible] Brzsi zene nevű együttes. A szombat[illegible] ajánlatban kapott helyet a francia Compagnie Iritis táncszínház Carmen Dragon és Louis Loiseau való és igaz története című produkciója, valamint Árva György A nyakkendő decentralizációj[illegible] című performansza. A rendezvény a lengyel Atman együttes hangversenyéve[illegible] zárul. Az együttes különös muzsikáját a tagok Indiában, Nepálban, Közép-Ázsiában és Kelet-Európában tett utazásai ihlették. *(MTI)*

Csak a pezsgőfürdő zárt be

Hétfői lapszámunkban azt írtuk: bezárták a Gellért fürdőt, mert megkezdték az új szűrő-forgató berendezés építését és a pezsgő úszómedence felújítását. Tévedtünk, mert valójában csak a Gellért pezsgőfürdőosztályán folynak a munkák, a többi fürdőosztály továbbra is zavartalanul fogadja a vendégeket. Az új szűrő-forgató berendezés egészen pontosan a pezsgőfürdő termál ülő-, valamint a hullámfürdő ülő- és gyermekmedencéjének vizét tisztítja majd május elsejétől. A pezsgő úszómedence – és ezt helyesen írtuk – február huszonhetedikén reggeltől ismét fogadja a vendégeket. A tévedésért elnézést kérünk.

Tavaly több turista járt Budapesten

Kiemelt szerepet szánnak a gyógy- és a konferenciaturizmusnak

Folytatás a 23. oldalról

A Budapesti Turisztikai Hivatal (BTH) a tervezettnél negyvenmillió forinttal szűkebb költségvetésből gazdálkodhat 1999-ben. A hivatal vezetője, *Ifju György* elmondta: a tervek szerint novemberben megnyílhat a negyedik, központi információs iroda a Liszt Ferenc téren, a Vár kevésbé népszerű részeit érintő sétákat indítanak, tovább korszerűsödik az info-touch rendszer, és reményei szerint ötven-hatvanezer Budapest-kártya talál gazdára ebben az évben. A tavalyi eredményekről az igazgató elmondta: az előző évhez viszonyítva 2,8 százalékkal nőtt a fővárosba látogató turisták száma, a vendégéjszakák száma pedig 2,2 [illegible] német nyelvterületről érkezik a legtöbb vendég, bár a német és az osztrák turisták száma a korábbi évhez viszonyítva csökkent. Új vendégkört jelentenek viszont a török turisták: tavaly ötven százalékkal többen jöttek Budapestre, mint az azt megelőző évben.

A BTH ezért az idén először részt vesz az isztambuli idegenforgalmi vásáron, ahol török nyelvű prospektusokkal várja az érdeklődőket. A BTH idei kiadványai már január 15-én az utcára kerültek. A 2000-re tervezett kiadványok pedig a tervek szerint még az idei év végén elkészülnek.

L. K.

A Magyarországi Idegenvezetők Szövetsége és a Budapesti Turisztikai Hivatal az idén harmadik alkalommal rendezi meg az ingyenes városnézést. Február 28-án, vasárnap húsz autóbusszal négyezer ember indulhat magyar egyelvű városnézésre a Műcsarnok Dózsa György út felőli oldalától. Hat helyszínről – a Halászbástya elől, a Sikló felső állomásától, a Vörösmarty térről, a Vajdahunyad vára bejáratától, a Citadella előtti buszmegállótól és a Bazilika főbejáratától – gyalogos városnézés indul. A buszok és a séták reggel kilenc és dél[illegible] [illegible]ány óra kö[illegible]ránként indulnak.

Копия.

РАССЕКРЕЧЕНО
25.05.1990 г.

А К Т.

Судебно-медицинского исследования трупа БЕТЛЕН Иштван, 1874 г. рождения.

Вскрытие произведено 8/X- 1946 г. судебно-медицинским экспертом СЕМЕНОВСКИМ в присутствии Начальника Санчасти Бутырской тюрьмы МВД СССР - полковника медицинской службы ЛАРИНА, подполковника медицинской службы ФИНАЕВА и капитана медицинской службы ТИШКЕВИЧ.

Наружный осмотр:

Труп мужчины, выше среднего роста, правильного сложения, умеренного питания. Общий цвет кожных покровов трупно-бледный. Трупные пятна фиолетового цвета хорошо выражены на задней и боковых поверхностях трупа. Окоченение сохранено во всех группах мышц. На волосистой части головы и на лице ничего особенного. Конъюктивы и склеры глаз бледные, роговицы прозрачные. Ушные, носовые отверстия и полость рта свободны, чисты. Слизистая губ нормальной окраски. Шея без изменений. Грудная клетка бочкообразной формы. Кожа паховых областей бледная. Наружные половые органы без изменений. На верхних и нижних конечностях, а также на спине ничего особенного.

Внутренний осмотр:

Мягкие покровы головы влажные, бледные. Кости свода и основания черепа целы. Твердая мозговая оболочка не напряжена, в синусах ее рыхлые, красные, кровяные свертки. Сосуды мозга склерозированы. Мягкая мозговая оболочка среднего кровенаполнения, серая, местами белесоватая. Мозговое вещество нормального кровенаполнения, пропитано влагой. В крупных ганглиях мозга, в мозжечке, продолговатом мозгу и в Варолиевом мосту видимых изменений не обнаружено. Расположение органов в грудной и брюшной полостях правильное, свободное. В плевральной полости и брюшной об

Preliminärt program för besök i Moskva den 21-23 februari för Hans Magnusson och Jan Lundvik

Söndagen den 21 februari

10.00 Ankomst Hans Magnusson Sjeremetjevo-1 med Air Baltic flight 503. Ambassadbil möter för transport till hotell Slavjanskaja, adress Berezjkovskaja Naberezjnaja 2 tel. 941 80 20. Ambassadbil väntar för vidare transport till ambassaden för möte med Susan Mesinai, adress ulitsa Mosfilmovskaja 60, tel 937 92 00.

14.35 Ankomst Jan Lundvik med SK 734. Ambassadbil möter för transport till hotell Slavjanskaja. Ambassadbil väntar för vidare transport till ambassaden för möte med Hans Magnusson och Susan Mesinai.

Måndagen den 22 februari

09.00 (?)Avresa från Slavjanskaja till ambassaden.

10.30 Avresa från ambassaden.

11.00 (prel.) Möte med G E Sokolov, ul. Akademika Onochina, dom 26 korpus 2 kvartira 239 12:e våningen.

14.30 Avresa från ambassaden till MID, adress Smolenskaja plosjtjad.

15.00 Möte på MID med den ryska delen av arbetsgruppen. Från svensk sida deltar även Susan Mesinai, Mats Foyer och Anders Wallberg.

17.30 ca Transport från MID till hotell Slavjanskaja.

19.15 Transport från hotell Slavjanskaja till ambassaden.

19.30 Middag hos ambassadör Sven Hirdman för Hans Magnusson och Jan Lundvik. Från ambassaden deltar även Mats Foyer och Anders Wallberg.

21.30 ca Transport från ambassaden till hotell Slavjanskaja.

Tisdagen den 23 februari

09.00 Avresa (Magnusson) från hotell Slavjanskaja till flygplatsen Sjeremetjevo-1.

11.25 Avresa från Sjeremetjevo-1 för Hans Magnusson med Air Baltic 502.

16.00 Avfärd (Lundvik) till flygplatsen Sjeremetjevo-2.

Stockholm 13.2 1997

Skr till. från Martin Hallqvist RFS 99-04-01

INK. UTRIKES DEP.
D. No 44/008
97-02-17
AVD P GR. 2 MÅL Eu

Med åter MH

Martin Hallqvist
UD

a.a. /Lo

Jag uppvaktades för en tid sedan av Guy von Dardel och Susanne Berger med anledning av den rapport om Raoul Wallenberg som förbereds inom UD. De ville ha mitt bistånd med att framföra några synpunkter inför arbetet och tyckte att jag skulle vända mig till dig.

Deras huvudfråga såvitt jag kunde bedöma var om rapporten kommer att innehålla förslag till ytterligare åtgärder och i så fall vilka. De menar också att det finns material och ny oberoende rysk forskning som hittills inte beaktats. Förre KGB-chefen Bakatin skall i en artikel i Komsomolskaja Pravda ha refererat till olika arkiv i Sverige, USA och Ungern som tydligen inte utnyttjats hittills. De anser sig också ha fått indikationer på att UD har material i ärendet som hittills inte lämnats ut.

Ett särskilt problem var enligt von Dardel och Berger möjligheten för släktingar att få tillgång till SÄPO-register - en begäran från familjen att få ta del av uppgifter som SÄPO kan ha om Raoul Wallenberg kommer tydligen att lämnas in.

Eftersom jag inte själv sysslat med Wallenberg-frågan och inte haft möjlighet att följa det arbete som nu pågår så kan jag inte bedöma vad som kan ligga bakom de olika punkter som von Dardel och Berger tog upp. Jag sänder därför vidare de punkter jag noterade från vårt samtal till dig och är tacksam för en reaktion under våren.

med vänliga hälsningar

Håkan Holmberg
riksdagsledamot (fp)

48/005

REGERINGSKANSLIET
Utrikesdepartementet

Promemoria

1999-02-17

P 2 Eu'

ASO

Enheten för Asien och Oceanien
ds Henrik Cederin
Telefon 08-405 3787

HEMLIG
enl. kap. 7 § sekretesslag (1980:100)
1999-02-18
UTRIKESDEPARTEMENTET

Delges:
Exp.chef
Ch ASO
Ch AME
Ch A-ARK
Olson, EI-ESEK
Lundvik, EC

Amb Washington
Amb Hanoi
Amb Riga
Amb Moskva

Exp. 99-02-18/ GW

Uppgifter om Raoul Wallenberg

Expeditionschefen Dag Klackenberg tog den 9 februari 1999 emot 'Deputy Director' Terron W. Nelsen [redacted] från det amerikanska försvarsdepartementets kontor för krigsfångar och saknad personal (Defense Prisoner of War/Missing Personnel Office). Närvarande var också undertecknad.

Förutom en diskussion om eventuella krigsfångar i Vietnam berättade Nelsen, som även var medlem av 'U.S.-Russia Joint Commission', att han hade uppgifter om Raoul Wallenberg som möjligtvis kunde intressera Sverige. Personer som suttit i Gulag hade berättat för honom att Wallenberg fått en dödlig injektion 1947. Man skulle vidarebefordra dokument härom till oss.

(Terron W. Nelsen, Deputy Director, Office of the Secretary of Defense.

Henrik Cederin

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

1999-02-18

Aambs A. Wallberg

aa
R

UTRIKESDEPARTEMENTET

P | 2 | EU 1

EC

För: UD-EC (Lundvik)

Kopia: JU-EU (Lundahl),
JU-ENH F1 (Strömberg),
rekryfax amb Riga

Re Raoul Wallenberg

Vid samtal Wallberg hade med MID idag bekräftade Sverige-handläggaren Nikolaj Kortjunov att ambassadens brev till inrikesminister Sergej Stepasjin med begäran om tillstånd för att genomföra den avslutande delen av arkiv-undersökningen i Vladimir-fängelset hade överlämnats till Justitieministeriet. Skälet var att hela det formella ansvaret för kriminalvården, inklusive tillträde till fångarkiv, numera låg under detta ministerium.

Kortjunov föreslog att man i syfte att påskynda handläggningen av ärendet skulle föra upp frågan på dagordningen inför ss Kristina Rennerstedts möte i Moskva den 26 februari med en av de ryska vice justitieministrarna.

Kommentar: det är ambassadens uppfattning att vi bör använda oss av detta tillfälle för att ta upp begäran om tillstånd för att avsluta Vladimir-undersökningen. Att inte göra detta riskerar omvänt att uppfattas som att frågan inte är prioriterad. Tacksam instruktion.

HIRDMAN

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

1999-02-19

Aambs A. Wallberg
mobiltel:743 39 45

aa
P

EC

UTRIKESDEPARTEMENTET

Avd.	Grupp	Mål
P	2	Eu 1

För: UD-EC (Lundvik)

Kopia: amb Riga

B R Å D S K A N D E

Re Raoul Wallenberg

(1 bil.)

1999-02-01 amb Riga P 2 EU

1. Nikolaj Kortjunov från MID ringde idag och meddelade att man erhållit ett negativt besked på begäran om ett sammanträffande med SVR för att diskutera frågan om Tolstoj-Kutuzov. SVR hade för MID motiverat sitt nej med att denna myndighet inte hade med frågan om Tolstoj-Kutuzov att göra och att ett svar redan tidigare överlämnats till den svenska sidan. Ett skriftligt svar väntades under början av nästa vecka.

2. G E Sokolov förklarade vid ett samtal med Wallberg idag att det aldrig funnits någon videoupptagning av samtalen med Serov och Jevgenij Ivanov och att det hela måste ha rört sig om ett missförstånd. Nedteckningar av samtalen fanns dock, och Sokolov skulle gärna träffa Magnusson om dessa var av intresse. Ett möte med Sokolov är preliminärt inbokat på måndag kl. 1100.

3. Krajusjkin är åter från tjänsteresa den 20 februari, varför besked om möte med honom kan ges först på söndag.

HIRDMAN

Preliminärt program för besök i Moskva den 21-23 februari för Hans Magnusson och Jan Lundvik

Söndagen den 21 februari

10.00 Ankomst Hans Magnusson Sjeremetjevo-1 med Air Baltic flight 503. Ambassadbil möter för transport till hotell Slavjanskaja, adress Berezjkovskaja Naberezjnaja 2 tel. 941 80 20. Ambassadbil väntar för vidare transport till ambassaden för möte med Susan Mesinai, adress ulitsa Mosfilmovskaja 60, tel 937 92 00.

14.35 Ankomst Jan Lundvik med SK 734. Ambassadbil möter för transport till hotell Slavjanskaja. Ambassadbil väntar för vidare transport till ambassaden för möte med Hans Magnusson och Susan Mesinai.

Måndagen den 22 februari

09.00 (?)Avresa från Slavjanskaja till ambassaden.

10.30 Avresa från ambassaden.

11.00 (prel.) Möte med G E Sokolov, ul. Akademika Onochina, dom 26 korpus 2 kvartira 239 12:e våningen.

14.30 Avresa från ambassaden till MID, adress Smolenskaja plosjtjad.

15.00 Möte på MID med den ryska delen av arbetsgruppen. Från svensk sida deltar även Susan Mesinai, Mats Foyer och Anders Wallberg.

17.30 ca Transport från MID till hotell Slavjanskaja.

19.15 Transport från hotell Slavjanskaja till ambassaden.

19.30 Middag hos ambassadör Sven Hirdman för Hans Magnusson och Jan Lundvik. Från ambassaden deltar även Mats Foyer och Anders Wallberg.

21.30 ca Transport från ambassaden till hotell Slavjanskaja.

Tisdagen den 23 februari

09.00 Avresa (Magnusson) från hotell Slavjanskaja till flygplatsen Sjeremetjevo-1.

11.25 Avresa från Sjeremetjevo-1 för Hans Magnusson med Air Baltic 502.

16.00 Avfärd (Lundvik) till flygplatsen Sjeremetjevo-2.

SVERIGES AMBASSAD
OTTAWA

TELEFAX

1999-02-19

Handläggare: U Lindell

P 2 : Eu 1

(EU)

Delges:
Kaks
von Dardel
Carl Persson
Magnusson, Riga
Lundvik, EC
Olson, EU-ESEK
Gullgren, EC
RW-Föreningen
Amb Moskva

exp. 99-02-22

a.a.

Utrikesdepartementet, dnr 33

Till: EI (L. Olson), EC
Kopia till: AME (Kviele)

Re: Kanadensisk advokat och Wallenbergärendet
(1 bilaga)

Den Winnipegbaserade advokaten David Matas - som förra året publicerade en egen utredningsrapport i Wallenbergärendet - har i dagarna skrivit till Kanadas utrikesminister och föreslagit ytterligare kanadensiska efterforskningar.

Enligt bifogade tidningsartikel vill Matas att kanadensiska forskare som befinner sig i Ryssland ska ges i uppdrag att företa intervjuer, mm. Matas rapporteras även föreslå att Kanadas regering söker ingå ett MoU med Ryssland om tillgång till arkiv, mm i RW-ärendet.

Som bekant har David Matas tidigare fått ett mindre belopp av det kanadensiska utrikesministeriet för sitt eget forskningsarbete i ärendet.

STÅHL

Postadress
377 Dalhousie Street
Ottawa, Ont. K1N 9N8
CANADA

Telefon
+1 (613) 241 8553

Telefax
+1 (613) 241 2277

Telex
053-3331

Telegram
SVENSK

2 (2)

Searching for the truth about Wallenberg

Lawyer's crusade seeks answers to disappearance

BY LOUISE SCHETTE

TORONTO — A Winnipeg lawyer's crusade to find the truth about what happened to Raoul Wallenberg, Canada's only honorary citizen, now needs the help of the federal government's resources to get answers.

Frustrated by bureaucracy and denial of access to information abroad, David Matas hopes Foreign Affairs Minister Lloyd Axworthy will allow Canadian investigators who are researching Russian archives for the purpose of war-crimes prosecution to investigate what happened to Mr. Wallenberg.

Mr. Wallenberg, who disappeared in 1947, was a Swedish diplomat who is said to have saved as many as 100,000 Hungarian Jews from Nazi death camps during the Second World War.

Mr. Matas, 56, convinced that the war hero did not die in a Soviet prison as claimed by authorities, has been trying to access information in Russia, Sweden, the United States and Britain that would help determine the truth.

Mr. Matas, an immigration lawyer, was in Toronto yesterday for a presentation of his newly finished report on the status of the case to the Jewish Civil Rights Educational Foundation. He became involved in the search for Mr. Wallenberg in 1990 out of a lifelong interest in the Holocaust.

Mr. Matas sent a letter to Mr. Axworthy last week suggesting that Canadian researchers working in Russia on war crimes could also locate and interview witnesses who might provide leads on Mr. Wallenberg.

These researchers, already familiar with how things work in Russia, might have success in obtaining access to KGB files.

"This is what needs to be done to push this effort further; otherwise we are going to continue to be met with the off-handedness and non-disclosure we've seen up to now," said Mr. Matas.

Mr. Wallenberg started his work to help the Jews in 1944 when he was 32, working in Hungary as a diplomat. Using his diplomatic status, he distributed special Swedish passports to Jews on deportation trains and death marches. He also arranged diplomatic protection for sections of Budapest and brought in food and medical supplies.

Officials of the former Soviet Union claimed that Mr. Wallenberg died in prison in 1947, but other former Soviet prisoners claim he was alive as late as the 1980s.

Raoul Wallenberg was a Swedish diplomat who is said to have saved as many as 100,000 Hungarian Jews from Nazi death camps.

Mr. Matas is sure the claim that he died in 1947 is false and all trails lead to the KGB, but it will not give information.

On a $5,000 grant given to Mr. Matas by the Canadian government in 1996, in addition to his own money, he spent almost a year travelling to six countries to try to access documents that could hold the answer to what happened to Mr. Wallenberg. But he was met by a wall of red tape, especially in Russia.

Mr. Matas notes that in 1989, Canada and Russia negotiated a memorandum of understanding to permit direct Canadian access to archives for war-crimes prosecution.

Mr. Matas is suggesting a similar memorandum be developed in this case or an amendment to the existing one to include researching information on Mr. Wallenberg.

Mr. Matas says it is unlikely that Mr. Wallenberg is still alive but said he will continue the search until he finds the truth about his fate.

"He did everything within his imagination to save those lives. In fact, he did more than any government ever did to save Jewish lives, and for that he is a true hero of the 20th century," said Mr. Matas.

"In light of what he did to help others, it is an irony and a tragedy that so little has been done to help him. The truth to what happened to him is one of the single greatest pieces of unfinished business in the history of human rights."

Author: Susan (UD) Mesinai at (Pk)Moskva-amb-1
Date: 1999-02-19 13:08
Priority: Normal
Receipt Requested
TO: Jan (UD) Eliasson at (Pk)UD-1
Subject: Your letter of 29 January

50/005

DNR 99-19 1999 02 15

AVD P 2 Eu

aa/ml

February 19, 1999

Dear State Secretary Eliasson:

I want to thank you for your very encouraging letter which awaited me upon my arrival in Moscow this morning, in preparation for our meetings with the Russian side on Monday. I won't take up your time but I do want you to know how very much I appreciate the feedback -- positive or negative -- in this work which is somewhat groundbreaking and therefore can make one feel all the more at sea. I especially say this because in addition to the creative aspects of the work, as I am working on behalf of your Government in a kind of free zone which allows me to speak informally on your behalf, I want to be carefully aligned with the concerns of those I somewhat represent.

I share your optimism about concluding this work in 1999 -- in good part because I am determined that this be so and will put my efforts toward that goal. With your help and that of Hans Magnusson, Jan Lundvik, Stefan Gullgren and all those at the Embassy here I am sure that we can achieve this -- assuming the Russians can have the courage to provide us with the data we need.

I also think we can achieve this because our work is now quite focused They system is sufficiently understood by all of us and the foundation has been laid. There will be three more Preliminary Reports over the next several months, which I consider both information carriers and queries on the topics of 'Disappearance,' 'Investigation and Sentencing' and 'Medical.' With the answers to these in place, my Final Report as a contribution to that of the Swedish side will be quite precise

Along those lines and particularly after interviewing the eyewitness Jan Loyda (who definitely sat with both Wallenberg and Langfelder in 1945) embarked upon a computer study of the interrogation patterns vis a vis the movement of those prisoners who were in the same general group as Wallenberg in Moscow prisons. This, back to back, with the Vladimir study (using data I have already acquired or which has been handed over to us by the Russian side) will provide us with a very thorough basis of analysis. Both Dr. Makinen and I look forward to these results.

Again, my thanks to you for your kind letter and for allowing me to do this work on your behalf. My thanks also to the Foreign Minister. Please tell her I will do my best.

With good wishes,

Susan Ellen Mesinai

1999-02-19/Kabs J Eliasson/ml
cc till: Jan Lundvik, UD/EC
Stefan Gullgren, UD/EC
Hans Magnusson, Amb Riga
Lage Olson, UD/ESEK
Berndt Fredriksson, UD-ARK
G Lindholm, UMK
C Elm, UMK
Amb Moskva (onr)

per mail 990219 /ml

REGERINGSKANSLIET

ARKIVEXEMPLAR

Dnr	Avd	Grupp	Mål
50/012	P	2	Eu 1

1999-02-19

EC

Utrikesdepartementet

Enheten för Central- och Österuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Envoyé Arne S. Lundberg
Östermalmsgatan 50
Stockholm

RW-manuskript

1 bil

Härmed återsänder jag manuskriptet med tack för mycket intressant läsning. I det följande några kommentarer till texten, av vilka de flesta endast är korrekturläsarens.

sid. 66 - "sovjetiska ministeriet" bör vara sovjetiska **utrikes**ministeriet

sid. 67 - Tyskarna ockuperade Ungern i **mars** 1944, och pilkorsarnas statskupp ägde rum i **oktober** samma år. Pilkorsledarens namn skrives på ungerska med accent - **Szálasi**

sid. 68 - Pest ligger på **östsidan** av Donau

sid. 73 - "Zdanov" bör vara **Zjdanov**

sid. 74 - **Tolstoj-Kutuzov** var av rysk härkomst, veterligen son till en tsaristisk officer och under ryska inbördeskriget bosatt i Paris. På 30-talet var han i Transsylvanien, dvs Rumänien, och först därefter lär han ha slagit sig ner i Ungern. KGB:are har han uppenbarligen varit, men Béla Kun-man är väl mera tveksamt med den bakgrunden.

sid. 76 - I samtalet med Söderblom sade **Stalin**: "Ni vet väl att vi gav befallning om att svenskarna skulle skyddas." Det tycker jag tyder på att han var orienterad om läget.

sid. 79 m fl - Vi har länge haft mycket vacklande praxis i fråga om namnen på fängelserna i Moskva. Idag tycks emellertid **Lubjanka** och **Lefortovo** vara korrekt stavning.

sid. 89 - På svenska **Vladimir** med enkelt v. W är tysk transkribering.

sid. 90 - Av betydelse är också att **Thomsen/Grossheim-Krisko** satt i Vladimir och sade sig vara svensk legationssekreterare.

Med vänlig hälsning

Jan Lundvik

Postadress 103 39 STOCKHOLM *Telefon* 08 - 405 10 00 *E-post:* ud@foreign.ministry.se *X.400:* S=UD; O=Foreign; P=Ministry; A=SIL; C=SE

Besöksadress Fredsgatan 6 *Telefax* 08 - 723 11 76 *Telex* 105 90 MINFOR S

Ifylles av postexp

Avsänt med: ☐ sv kurir ☐ utl kurir ☐ luftpost ☒ vanlig post

Avsändn datum 990224 Sign

Dep U 328 BCB Varberg 961052

Author: Lage (UD) Olson at (Pk)UD-3
Date: 1999-02-22 14:53
Priority: Urgent
Receipt Requested
TO: Susan (UD) Mesinai at (Pk)Moskva-amb-1
Subject: Re: Latest Fiscal Mishap

Dear Susan,

Thank you for your message of 22 February 1999. I would suggest that you talk to Mr Lundvik about these problems as soon as possible as he will be able to explain to you how the system works.

Sincerely,

Lage _____ Reply Separator

_____

Subject: Latest Fiscal Mishap
Author: Susan (UD) Mesinai at (Pk)Moskva-amb-1
Date: 1999-02-22 11:21

SS/008
1999 -02- 22
P 2 MAL

Dear Lage.

Hans Magnusson and I had a tremendously hard working day yesterday, Sunday, most pleasurable -- very akin to working with Marvin when he comes to New York for a day and wants all the questions answered at once. Also, when Jan Lundvig arrived we continued -- here discussing other matters like what valuable information we could hope to retrieve from Hungary and the question of interviewing the witnesses as etc. All of this is most fine, including our planning and determination -- not to mention optimism -- that with hard work and a regular schedule we can have all the necessary data and sub reports done by the end of the year. This of course presumes that I will be here a very large portion of the time as well as that the Russians will provide us with the data and proper working cooperation.

The latest new rules, news to me, of which I first learned through your e mail makes all this really quite impossible. For one, the Foreign Ministry letter to me informing me of the decision said nothing about the monies for expenses in Moscow being paid after the fact -- nor did you. We all know that advances or quick reimbursement is necessary to my financial structure which is based on cash. We also know that I would not have gotten on a plane if I had known that things were not in order.

I am not making an issue out of this with Jan Lundvik until after the meeting with the Russians, which is our paramount goal at this time. And I am not angry at anyone. I just want to be safe and to get my work done without undue hardship. This past year I gave everything I could to this work with my whole heart and tremendous good faith, but given the succession of 'rules' all of which constitute a hardship to me, a fact that I have made very very clear, and the way in which when I accept one set of rules a new obstruction is sprung on me.....I am beginning to feel that someone in the system, unknown, is taking it upon themselves to make certain that it is very difficult if not impossible for us to fulfill our very valuable and important goal.

In any case I have reached my absolute limit in terms of what is humanly possible for me. In truth, unless this can be corrected now, I think the best thing is that I go home, have my files pouched to me again, work within the confines of my monthly honorarium while I write the Disappearance report and continue with the interrogation computer study with Marvin and Ari in Chicago where we can communicate at close range and I can raise the money somehow to fly to Chicago and work

with them where need be. As I proposed repeatedly over the past month to Hans Magnusson and others. Then when this problem is resolved I will return for the remaining work.

I know you understand the ins and outs of my budget quite well, but for those who govern this situation whom I cannot address or see, I must repeat them again: Of the 33,000 USD which I received last year which was requested as my bare bones minimum (I did not charge the Swedish Government for the month of April), 4,500 went to taxes of which 1,764 was recently returned. This money, which is mine, was used to pay for my ticket here and to reimburse those who loaned me money while I was waiting for my February telex to come through, which again was taxed and for which I will not be reimbursed until 2000 if then.

All of the 3,000 honorarium (2,250 after taxes) for February, March and so on which is telexed into my account is necessary to support my normal living structure in New York. It cannot pay for Moscow too, as anyone who understands the cost of living and travel would know. Nor do I have a credit card. Nor do I have any intention of borrowing any more than I already have from my family and friends -- for a number of reasons. The primary reason is that they are getting increasingly incensed toward the Government of Sweden for putting me through this....In their eyes I am doing you a great favor for next to nothing and this kind of 'punitive' or strict subjugation to rules is to them, far away, an indication of something much deeper and possibly more sinister. Given some of the people I have borrowed from, I think the Government would do well to take this negative p.r. quite seriously. (I understand it differently, that the Swedish system is not like the American but this latest development pushes even me past the point where I can convince them)

Whatever the reason that this is happening, however, without the kind of consideration that makes it possible for my very reasonable demands to be met with dignity and a proper spirit -- no one feel confident that my situation here will be other than precarious. That includes me.

Therefore: as a last resort and on a practical problem-solving level, as long promised, I am attaching an invoice for my overtime from 1998 which I tabulated for the first time last night. It is substantial and if we do what we are setting out to do this year it will happen again at the end of 1999. In America we are paid time and a half for overtime. I am charging this at the straight forward daily rate of 150 USD per day (20 working days divided into 3,000 USD). This represents work of seven hours or more (many times ten hours) performed at the Swedish Embassy in Moscow on Sunday. It does not include the work done on Saturdays which is practically equal in amount. All of this work has been noted in my calendar, with some indication of what was achieved, and can be further documented if necessary. Furthermore, the guards at the Embassy can attest to my presence and seriousness of purpose. If I did a tremendous job in 1998 it was because of these extra hours, worked also when I did not have to struggle for computer access or quiet time. I submit this bill for 4050 USD to you today and will give an original to Jan Lundvik tomorrow when we discuss money. I will also give him copies of my plane tickets totalling approximately 1330 USD. Also, if I sound a little breathless, I must make the point that with 300 USD in my pocket -- exactly what it will cost me to change my tickets to go home -- I have no time left to be spent hanging. As far as all of us knew, this matter was resolved just before I left and we were ready to move forward. It must be satisfactorily resolved now and for the future in a way that does not put me in a difficult position.

The only way out of our current dilemna that I can see is that I be reimbursed for this money through Moscow immediately. This will enable

me to pay for my expenses related to this trip (1330 travel plus 2500 costs in Moscow) myself out of my personal monies until I can submit the various receipts and invoices to you correctly after I get back -- in short it will put me in sync with your system rather than calling for any more 'advances' which is an anethma to the Government of Sweden and an embarrassment to me. If your Fiscal Department insists upon telexing this money into my account in New York rather than releasing it through the Embassy here, I will have no way to access it whatsoever and therefore will have to go home to get it.

It goes without saying that this will not only waste money on air fare but cost us more and more valuable time. It will also make those who are watching us think we are not focused in our purpose which we all know is not a good idea.

So here is the invoice and I am sorry if my letter sounds harsh. It is not meant to be. I appreciate everything you and the Swedish side of the Working Group have done for me very much. It's just that this has not been properly negotiated -- I was never consulted about the changes in the terms of my consultancy and whenever I think I have been, they change again. This is unacceptable procedure which no one would be wise to permit in their life. The Government of Sweden is expecting a great deal of me and I am prepared to deliver it but not under these circumstances and not without the proper solid support. This means not only financially but in terms of an understanding of the scope of my work, and also questions of protection. All of which I have raised repeatedly to everyone concerned.

Please can we put this once and for all into proper form. That is, Order? With still more thanks....

Best regards, Susan.

I N V O I C E

February 22, 1999

FOR OVERTIME INCURRED IN CONSULTANT SERVICES
RENDERED TO THE GOVERNMENT OF SWEDEN DURING 1998
FOR RESEARCH AND ANALYSIS INTO THE WALLENBERG CASE

Work performed at the Swedish Embassy in Moscow,

Invoice is based on a seven hour working day, with no meal time.
@ 150 USD per day, i.e. regular daily wage.

February 1, 1998
February 8, 1998
February 15, 1998
February 22, 1998
March 1, 1998
March 8, 1998
March 15, 1998
March 22, 1998
March 29, 1998 (10 hours)
May 10, 1998
May 17, 1998
May 24, 1998
June 7, 1998
June 14, 1998
June 20/21, 1998 (12 hours)
August 9, 1998
August 15, 1998

August 16, 1998
August 23, 1998
August 30, 1998
September 6, 1998
November 22, 1998
November 29, 1998
December 6, 1998
December 13, 1998
December 20, 1998

27 days at 150 U.S. Dollars per day = 4,050 USD

TOTAL CHARGE FOR OVERTIME IN 1998: Four thousand and fifty U.S. dollars.

Respectfully submitted,

Susan Ellen Mesinai
123 Bank Street
New York, NY 10014-2188

Author: Lage (UD) Olson at (Pk)UD-3
Date: 1999-02-23 16:25
Priority: Normal
Receipt Requested
TO: Susan (UD) Mesinai at (Pk)Moskva-amb-1
Subject: Re: ORDER is imminent

Dear Susan,

Thank you for today's message. I appreciate it very much that you seem to have ironed out most of the economic prloblems with Mr Lundvik and Ms Andersson. I will of course discuss the current issues with Mr Lundvik as soon as he has returned to Stockholm. In the meantime I do hope that you receive your per diems, when you are in Moscow, once a week or whatever you have agreed with May Andersson.

Sincerely,

Lage

a.a. | 7

INK. UTRIKESDEPARTEMENTET
DNR 54/001
1999 -02- 23
AVD P | GR 2 | MÅL EU

Reply Separator

Subject: ORDER is imminent
Author: Susan (UD) Mesinai at (Pk)Moskva-amb-1
Date: 1999-02-23 15:37

Dear Lage.

Jan Lundvik and I have had our meeting regarding receipts, financing and the like with Maj Andersen participating a good part of the time. It took hours, but I think I have the picture better now and it gave us a chance to discuss the various problems. What emerged was how many problems have incurred as a result of my being taxed and how this has changed my ability to conform with your structure. So we have reached the following conclusions, paperwork for which I will be preparing for you over the next week. All of this of course Jan Lundvik will discuss with you when he returns.

1. I will write a letter requesting the renegotiation of my honorarium to a net of 3000 USD as soon as possible.

2. I will prepare invoices related to my different trips in segments retroactively going back at least to August/September 1998 (once the tax deductions kicked in) and possibly earlier if that proves desirable. In this manner, per diems will replace any food receipts, pharmaceuticals, cleaning etc. which would appear personal This will include for all my Moscow trips, my London stopovers, my trips to Stockholm, Washington and my share of expenses to Germany. As these per diems, whether half or full, will be retroactive -- this will replace my invoice for any form of overtime.

3. For copying at the Public Record Office, I will prepare a letter explaining what was ordered and forward that with the two original invoices which the PRO prepared for me to you or Jan and from this a request will go out through the Embassy in London to pay for the copying. This material will be forwarded to me in New York, and I will copy it for you there where it is cheaper and give you a set.

4. On all occasions where invoices are submitted involving trips for research or meetings, I will first -- as I have -- notify you of my interest in pursuing this work to receive a yes or no on whether it falls within the parameters of the Swedish Government's investigation and then submit the invoices once permission is granted.

5. The Embassy here will advance me 3,000 USD toward the expenses of this current trip.

So we seem to be up and running. I have not read your messages to me yet in reply to my panic, but I want you to know that I think we have ironed it all out. Maj will help me learn the ropes.

I tell you right away to ease or erase whatever headaches I have given you. I am sorry but I was really disturbed by what I was understanding prior to this meeting. It was as if I was receiving two distinctly different signals. Now I think we are down to one clear and consistent one.

The meeting by the way went quite well, the usual reluctance and stubborness but the concessions that were offered were good. Will tell you more of that later. Now I must get to work.

All the best

Susan

55/01P

P 2 EU 1

EC

REGERINGSKANSLIET
Utrikesdepartementet

PM

1999-02-24

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Delges:
Kabs
Ambassaden Moskva
Ambassaden Riga
Ambassaden Budapest
Ambassaden Washington
GK New York
Ambassadör Per Anger
SB, Bard-Bringéus
Exp. 990225/PP

Raoul Wallenberg-minnesmärke i Stockholm

1 bil

Från Stockholms Kultur- och Idrottsförvaltning har närslutna dokumentation rörande det planerade minnesmärket över Raoul Wallenberg överlämnats för förtrolig kännedom. Det upplystes vidare att omdaningen av Nybroplan beräknas kunna slutföras nästa sommar, och då skall minnesmärket finnas på plats.

Jan Lundvik

Jan Lundvik

STOCKHOLMS KULTUR-
OCH IDROTTSFÖRVALTNING

TJÄNSTEUTLÅTANDE
1998-11-15

KIN
1998-11-17
Nr. 23

Handläggare: Bo Wingren
Tfn: 668 51 93

D.nr. KK 914/97019

DENNA HANDLING ÄR HEMLIG
JÄMLIKT 6 KAP 1-15 8 KAP 10 §
SEKRETESSLAGEN (1980:100)
DATUM 1998-11-15
STOCKHOLMS KULTUR-
OCH IDROTTSFÖRVALTNING

Till
Kultur- och idrottsnämnden

Förslag ang. minnesmärke över Raoul Wallenberg

FÖRSLAG TILL BESLUT
Kultur- och idrottsförvaltningen föreslår kultur- och idrottsnämnden besluta

att anta det förslag som juryn för Raoul Wallenbergtävlingen beslutat om enligt juryprotokollet och som tillstyrkts av Stockholms konstråd 1998-11-02 innebärande att Kirsten Ortwed föreslås få uppdraget i enlighet med inlämnat skissförslag.

att uppdra åt förvaltningen att slutföra projektet i nära samarbete med konstnären och berörda förvaltningar.

Thore Hallbäck

Eva Schöld

UTLÅTANDE

Bakgrund
1996-08-26 beslöt kommunfullmäktige uppdra åt dåvarande kulturnämnden att bevaka omdaningen av området vid Nybrokajen för att i samband därmed återuppta frågan om ett minnesmärke för Raoul Wallenberg. Kultur- och idrottsnämnden beslöt den 2 september 1997 att ge förvaltningen i uppdrag att planera och genomföra rubricerade projekt. Ärendet har härefter handlagts av konstkansliet. Kommunstyrelsen beslöt i december 1997 att anvisa 2,5 mkr för finansieringen. Även Statens konstråd har beslutat bidra till finansieringen samt ställa sakkunnig konsult till förfogande.

Med hjälp av en expertgrupp har Stockholms konstråd gjort ett urval av sex konstnärer som inbjudits till en tävling om uppdraget. Dessa konstnärer, tre svenska och tre utländska medborgare, inbjöds till Stockholm kring månadsskiftet april-maj för att studera platsen, träffa ansvarig arkitekt och tävlingsarrangör m.m. Härefter har konstnärerna under tiden maj-augusti 1998 utarbetat sina skissförslag, som inlämnades i början av september till konstkansliet.

Konstrådet utsåg hösten 1997 en särskild jury för Raoul Wallenbergtävlingen. Denna expertjury består av representanter för Stockholms konstråd, Statens konstråd, Konsthögskolan, Skönhetsrådet, International Artists Studio Program in Sweden (IASPIS) samt ansvarig arkitekt. Hedersordförande är fru Nina Lagergren och ordförande författaren Per Wästberg. Konstrådet har den 2 nov 1998 beslutat förorda det förslag som tävlingsjuryn beslutat om enligt juryprotokoll av den 23 oktober.

Förvaltningens förslag

Förvaltningen kan konstatera att tävlingsjuryn och konstrådet kommit fram till ett enhälligt beslut beträffande val av konstnär för detta uppdrag. Med hänvisning härtill föreslår förvaltningen att kultur- och idrottsnämnden beslutar i enlighet med tävlingsjuryns och konstrådets förslag. Protokoll samt juryns skriftliga motivering bifogas.

Vidare föreslås att kultur- och idrottsnämnden ger förvaltningen i uppdrag att slutföra detta projekt i nära samråd med konstnären och med handläggare inom övriga berörda förvaltningar. Om väsentliga förändringar blir aktuella framöver kommer diskussion om processen att föras med konstrådet och med tävlingsjuryn.

Bilaga 1. Protokoll från Stockholms konstråds sammanträde den 2 november 1998 § 5
Bilaga 2. Protokoll från tävlingsjuryn för ett monument över Raoul Wallenberg 23 oktober 1998
Bilaga 3. Tävlingsjuryns motivering för sitt beslut enligt protokoll av den 23 oktober 1998

STOCKHOLMS KONSTRÅD

PROTOKOLL
Sammanträdesdag
1998-11-02
Magasin 5, Frihamnen

Bilaga 1

Justerat den 2 november 1998

Ingrid Almgren

Margareta Schwartz

§ 5 Minnesmärke över Raoul Wallenberg
(Ärende 5)

Beslöts att förorda det förslag som juryn för Raoul Wallenberg-tävlingen beslutat om enligt juryprotokoll av den 23 oktober 1998

MFO 875 40110

TÄVLINGSJURYN FÖR ETT MONUMENT
ÖVER RAOUL WALLENBERG

PROTOKOLL 4/1998
Sammanträdesdag
1998-10-23, kl 1000-1200
Konstkansliet
Torkel Knutssonsgatan 2

Närvarande:

Hedersordföranden	Nina Lagergren
Ordföranden	Per Wästberg
Ledamöterna	Cajsa Holmstrand
	Sune Nordgren (per telefon)
	Eva Rosengren
	Martin Wickström
	Dan Wolgers
	Aleksander Wolodarski

§ 1 *Föredragningslista*
Föredragningslistan **godkändes**

§ 2 *Val av justerare av dagens protokoll*
Beslöts att utse Dan Wolgers att tillsammans med ordföranden justera dagens protokoll

§ 3 *Tid för justering av dagens protokoll*
Beslöts att protokollet ska sändas till ordföranden för justering snarast möjligt

§ 4 *Föregående mötes protokoll*
Föregående mötes protokoll **godkändes**

§ 5 *Minnesmärke över Raoul Wallenberg*
Alla sex förslagen diskuterades. Aleksander Wolodarski informerade om pågående planering av området.
Beslöts att förorda Kirsten Ortweds skissförslag till utförande
Cajsa Holmstrand deltog inte i beslutet
Beslöts att juryn snarast utformar motivering till beslutet samt kommenterande texter till samtliga skissförslag.

KIRSTEN ORTWED

TÄVLINGSJURYN FÖR ETT MONUMENT ÖVER
RAOUL WALLENBERG

Juryns motivering för sitt beslut enligt protokoll den 23 oktober 1998

Kirsten Ortwed

Juryn har stannat för en konstnär som valt ett samtidspräglat uttryck och som har avstått från det monumentala, det tillbakablickande och det sakrala. Kirsten Ortweds tolv figurer förflyttar sig över en yta som inte tycks omgärdad. De framkallar bilden av Raoul Wallenberg på oavslutat uppdrag, ut i ovissheten, med dess möjligheter och tragedier.

Ortwed frigör fantasin. Hon skapar en lekplats; hennes tema är inte förintelsens obönhörliga stentavlor i Aron Isaaks gränd hundra meter därifrån utan en frihet och öppenhet som bjuder motstånd mot förtrycket. Hon har arbetat i en opretentiös anda och sökt utgångar ur fångenskapen, i riktning mot Nybrovikens vatten och horisonten där bortom.

Hennes figurer är öppna för tolkningar: sfinxer, kroppar, urtida trädstammar. De tycks slitna ur en tung lermassa: svårläkta sår, gropar i materien, men de uttrycker lika starkt en skapande handling och en obändig kraft. De står för en vilja att gripa in, forma om, vända historien i dess spår. I deras trots och taggiga förtvivlan göms också något milt och stilla: en plats att vila på.

Raoul Wallenbergs eget öde är för storslaget för monumentets och minnesmärkets traditionella former. Han finns men inte just här utan längre bort, han har på nytt kastat sig i bilen för att dela ut skyddspass till människor som gett upp allt hopp. Ortwed ger oss fragment, ansatser, gjutformar att fylla med vår egen känsla. Den snabba tidspressade namnteckningen, i lysande brons, är för Ortwed nog som påminnelse. Kring den samlas, eller utifrån den sprider sig, hennes vilande, smygande figurer, namnlösa och förklädda.

Raoul Wallenberg var själv omvittnat fantasifull, oprotokollär, improviserande och i oavlåtlig rörelse. Kirsten Ortweds gestaltningar speglar draget av flykt och förändring, lek och ångest. Att ge en klar bild av Raoul Wallenbergs idealism och mod, av mannen som utan att han anade det för generationer kom att symbolisera individens möjlighet att förändra historien - det är knappast möjligt. Men betraktar vi Kirsten Ortweds skapelser med inlevelse och inbillning, ser vi hur försiktigt men djärvt hon närmar sig den uppfordrande gåta där kallaste brutalitet möter den oväntade uppenbarelsen av mänsklig godhet.

Lars Olof Loeld

Ett ödmjukt och vackert förslag som med sin avgränsade, meditativa karaktär ger utrymme för eftertanke. Ett litet torg för begrundan, enligt konstnärens egen beskrivning. Den stränga kompositionen med mörka, allvarliga stenar har en närmast sakral karaktär. Förslaget är minutiöst genomarbetat och placeringen är noga vald i förhållande till synagogan på Warendorffsgatan.

Franco Leidi

Ett grandiost förslag med ambitioner långt utöver de förutsättningar som angetts för de tävlande. Idén med ett monument i två plan, varav det undre utgörs av ett labyrintiskt Raoul Wallenbergsmuseum, under torgytan, är ambitiös och kunde kanske vidareutvecklas för framtida projekt.

Bernard Kirschenbaum

Ett kraftfullt och elegant förslag, utarbetat med osviklig geometrisk precision. Tre väldiga stålplåtar, två ton vardera, hålls på plats över en i torgplanet inlagd trianmgulär yta i granit. Den minimalistiska skulpturen omsluter ett rum för kontemplation. Kirschenbaums kompromisslösa konstverk borde ha goda förutsättningar att fungera på en offentlig plats.

Christian Partos

Ett raffinerat och expressivt tecken, eller snarare symbol, för Raoul Wallenbergs intensiva, kortvariga verksamhet i Budapest. Partos skriver själv beträffande sitt förslag att skulpturen, som avbildar centrala Budapests gatunät, är tänkt som en tromb med centrum i de kvarter där Raoul Wallenberg utförde sin gärning, trotsande denna kraft. Den uppslukade honom själv. Denna perforerade, sju meter höga bronsskulptur kunde även avge ett levande skuggspel på marken.

Jaume Plensa

Ett djärvt och originellt förslag. En expansiv lösning som arbetar med hela det storskaliga stadsrummet och utnyttjar dygns- och årstidsrytmens variationer. Plensas förslag har två ansikten: dagens och nattens, som är väldigt olika. Dagen handlar om längtan, väntan och tålamod. Så kommer nattens klara signal, ett hopp tänds. Förslaget inbegriper sittmöbler, torgbelysning m.m. Sammantaget, ett spännande skissförslag som kunde diskuteras även för andra projekt i det urbana rummet.

Kirsten Ortved

Motivering og tekniske uppgifter

Jeg har forsøgt at skabe en åben situation, en horisontal spredning over Raoul Wallenbergs Torv, et mange-facetteret mindesmærke. De 12 skulptur skal ses i sammenhæng.

Intet er mere signifikant end en underskrift og i hans tilfælde blev den symbolet for en redningsaktion af mange tusinde jøder. Hvordan beskriver man en situation, som er så kompleks og så alvorlig uden at forfalde til sentimentalitet?

Jeg har forsøgt at løse opgaven på et kunstnerisk niveau, jeg kan stå inde for og som i høj grad er inspireret af de konkrete facts. Derfor har jeg efterstræbt en sphinx-lignende form, som er værdig og alvorlig til Raoul Wallenbergs minde og som samtidig visuelt kunne foranledige tanker hen mod stedet, hvor det foregik - husene, gaderne, godsvognene, angstens terror og modet til at kæmpe.

Jeg har forestillet mig at tæt samarbejde med Aleksander Wolodarski med hensyn til den endelige placering af skulpturerne.
Teknisk set skal Raoul Wallenbergs underskrift, som er støbt i bronze og patineret, sættes ned i pladsen plant med belægningen. De 12 skulpturer bliver støbt i bronze, patineres og monteres direkte på belægningen, vægten af den enkelte skulptur varierer fra ca. 200 kg til 400 kg. Holdbarheden af bronze er som bekendt også i nordiske lande stabil.

STOCKHOLMS KONSTKOM.
4.9.1998
Dnr: KK914/97019

Kirsten Ortwed

Mit skitseforslag til **Raoul Wallenbergs Mindesmærke** indeholder:

- 3 papirarbejder 70 x 100 cm, gouache på håndlavet papir - forslag til placering af skulpturerne
- Model 1:10 bestående af 12 små bronzer
- Plader med indtegning over hvor modellerne skal placeres, 100 x 200 cm
- 1 materialprøve, som samtidigt er en detalj i skala 1:1
- Teknisk beskrivelse, motivering og en budgetoversigt

Med venlig hilsen
K. Ortwed

SVERIGES AMBASSAD
RIGA

1999-02-25

Handläggare: H Magnusson

aa
P

UTRIKESDEPARTEMENTET

Avd.	Grupp	Mål
P	2	Eu 1

EC

Re Raoul Wallenberg

Till: Amb Moskva (Wallberg)
Kopia: EC (L Olson)

Bifogat översänds nytt förslag till brev till SVR. Det kan väl förses med missiv eller inledning innehållande artighetsfraser. Fundera gärna på texten. Är det lönt försöka en gång till att få ut något betr. Tolstoj-Kutuzov? Jag tror utsikterna är dåliga.

MAGNUSSON

2 (3)

February 22, 1999

Raoul Wallenberg.

As co-chairman of the Russian-Swedish working group on Raoul Wallenberg I would like to forward the following requests to the SVR.

1. From the Swedish side we have on several occasions asked for the existence of information relating to the case of Raoul Wallenberg in the files of M Tolstoy-Kutuzov in the archive of the SVR. The answer has always been that no such material has been found. The Swedish sie has of course no reason to doubt this authoritative reply. Furthermore, at a meeting with the Russian members of the working group on February 22, somewhat more specific comments were forwarded from the SVR.

It was stated that the "SVR Rossii ne raspologaet dokumentami, prolivayushchimi svet na sud'bu RW" and also that "na materialach M T-K n'et nikakich svedenij o ego dejatel'nosti v Budapeshte po linii shvedskogo krasnogo kresta imeyushchich otnoshenie k RW".

However, at an earlier stage of the joint working group, Mr Vinogradov from FSB claimed that there was(in the file of M T-K?) a note stating that a 4-page document containing M T-K's characterization of RW had been destroyed. It would be appreciated if a copy of this act could be given to the Swedish side.

Furthermore, in the situation where we are, lacking legally binding evidence on the fate of RW, any material relating to the situation in Budapest in 1944-45 or to M T-K's activities could prove to be valuable, even if RW or his activities are not mentioned explicitly. As we now approach the end of the investigation I would like to request that, as an

exception, the Swedish side be given access yo study part of the personal file of M T-K, namely for the years 1944, 1945 and possibly 1946. Any conditions put forward by SVR on note-taking etc. would of course be respected.

2. It is understood that SVR has already searched any documenents/files of an operative character relating to M T-K.
A few years ago we asked about the existence of a *delo formulyar* for Raoul Wallenberg. The reply received was that no *belye formulyari* existed. A clarification is therefore asked.

3. Could SVR present any reports from the Residentura in Stockholm(Zoya Rybkina, Boris Rybkin e g) for the years 1941-47 approx. on efforts to rescue Jews, the activities of Iver C Olsen(the OSS representative in Stockholm), separate peace contacts or on Raoul Wallenberg's disappearance?

4. It would be interesting to discuss once more the assessment of SVR concerning the chapter on Raoul Wallenberg in Mr Sinitsyn's book publishe a few years ago. When discussing this with SVR representatives in 1995(?), the opinions were divided on the credibility of Mr Sinitsyn's story. Is there a more consolidated view today?

Hans Magnusson
Ambassador

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

1999-02-23 DRN:

Aambs A. Wallberg

aa
P

Avs	Grupp	Mål
P	2	Eu 1

UTRIKESDEPARTEMENTET

EC

För: JU-EU (Lundahl)

Kopia: UD-EC (Lundvik), rekryfax amb Riga

Underlag om Raoul Wallenberg-ärendet inför ss Rennerstedts möte med vice justitieminister Vladimir Engelsberg den 26 februari 1999

1999-02-16

Bifogat översänds promemoria med talepunkter avseende Raoul Wallenberg-ärendet inför rubricerade möte.

HIRDMAN

2

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

PROMEMORIA

1999-02-23

Ambs A. Wallberg

Underlag i Raoul Wallenberg-ärendet

1. Arbetet inom den svensk-ryska arbetsgruppen för att bringa klarhet i Raoul Wallenbergs öde är inne i ett slutskede. På svensk begäran återstår i första hand tre delprojekt att fullfölja innan arbetsgruppen kan avsluta sitt arbete.

Ett av dessa rör bearbetning av ett större antal **registerkort** (drygt 10 000) i **Vladimirfängelsets arkiv** för att undersöka trovärdigheten hos de vittnesuppgifter som föreligger om att Wallenberg skulle ha hållits i Vladimirfängelset under en viss period efter 1947.

Undersökningsarbetet utförs på svenskt uppdrag och med svensk finansiering av en oberoende expert, den amerikanske biologiprofessorn **Marvin Makinen** och dennes ryska respektive amerikanska medarbetare. I april i år genomfördes efter åtskilliga turer en slutlig genomgång respektive avläsning (med scanner) av de aktuella registerkorten i Vladimirfängelsets arkiv. Den avslutande databearbetningen av informationen från registerkorten har under har sedan våren 1998 fått uppskjutas ett flertal tillfällen p.g.a. diverse oförutsedda komplikationer på rysk sida: datorföretaget Prosoft, som fått i uppdrag att utföra arbetet, har inte givits tillträde till inrikesministeriets faciliteter för att slutföra undersökningen. Det är därför **i dagsläget oklart** när denna skall kunna genomföras. Ett brev avsändes den 16 december till inrikesminister Sergej Stepasjin från ambassadör Hirdman med en begäran om att ge slutgiltigt klartecken till undersökningen.

I början av februari meddelades att brevet **vidarebefordrats till Justitieministeriet** med hänvisning till att det är detta ministerium som numera har ansvaret för den ryska kriminalvården - inklusive frågor som berör fångarkiv.

Vi anser det från svensk sida angeläget att ges möjlighet att fullfölja undersökningen i Vladimirfängelset så att den kan slutföras i enlighet med vad som tidigare överenskommits utan ytterligare dröjsmål, och vore därför tacksamma för ett snart tillstyrkande i ärendet från justitieministeriet.

Anders Wallberg

Anders Wallberg

Skurup den 24 februari 1999

Utrikesdepartementet
Box 16121
103 23 Stockholm

55/009
25
P 2 EU

Vänner,

Raoul Wallenberg får aldrig bli bortglömd.

Översänt aktuellt info-underlag i RW-ärendet till Er.
99-03-01

Vänliga hälsningar

Lars Jönsson
Stortorget 7B
274 34 Skurup

a.a.

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

1999-02-26

Aambs A. Wallberg

aa
P

EC

Avd.	Grupp	Mål
P	2	Eu 1

UTRIKESDEPARTEMENTET

För: UD-EC (Lundvik)

Kopia: amb Riga

Re Raoul Wallenberg

(1 bil.)

1999-02-01

Bifogat översänds Susan Mesinais synpunkter på Susanne Bergers reviderade utkast till framställan om de s.k. troféfonderna.

HIRDMAN

February 24, 1999

MEMORANDUM TO : Anders Wallberg, Hans Magnusson, Jan Lundvik

FROM: Susan Mesinai

RE: Trophy Proposal

You have asked me to review the Trophy Proposal in case I want to make any additions. It has been sometime since I read a draft and so I see it unfortunately with new eyes. That is, I think that there are some structural and other problems with it which could readily be fixed and should be before handing it in, especially when you have insisted that it be taken very seriously. These are as follows, and I have numbered the items next to each section, as I have gone through it. I apologize to you and to Suzanne that I did not notice these things before. It was months ago and I had my own work on my mind.

Please, before presenting those changes you think important to Susanne, give me the chance to tell her first. She has specifically asked me to apprise her of any conversations involving changes I felt were necessary for the Trophy.

1. Something rather KEY should be pointed out about this proposal from the onset. It never mentions or defines the TROPHY COLLECTION as such as being the overall umbrella collection from which to obtain the desired answers. As a result, this is quite clearly a proposal to open up the question of 'Why' in general terms which could be construed as a passport to enter a number of archives in order to obtain the desired information. If you heard Ziborov and others at the meeting -- their view is very strongly that this Group exists only to answer the question of Wallenberg's fate, namely the WHERE and the WHEN. While of course the 'Why is of interest historically, there could be an eruption if this is turned in without specifying in some detail the specific framework of the Trophy. They will not accept an effort to get a carte blanche which this -- as it stands -- appears to be.

What I would suggest is an air tight paragraph written by Suzanne between the 'Introduction' section and 'Work Procedure' which makes it very clear that this requested is confined to the Trophy for which permission has already been orally promised. Susanne could also tell them something about the Trophy, about which most of them know nothing, and impress them with the homework she has already done on the subject. Finally, she could put the final touch by showing how this information will be used in the Final Report. This will offset criticism that you are a gateway to access for something that is indeed out of the sphere of the work. This could cause a backlash .... as you know.

2. There is this sudden insert regarding the records of the various Hungarian governments etc which do not seem, to me, to be German records confiscated by the Soviets but rather Hungarian. Do we know for a fact that these are part of the Trophy or are we guessing? If they are, they should be separated and grouped together for the

sake of clarity. They also should be itemized more openly as in the previous section which relates to the German records.

If these are confiscated German records ON the various topics, that is a different story. Either way, the items should be grouped with a logic and, yes, here I would add a few names out of my recent research in the various archives -- but only if I am sure these are in the Trophy. In other words the logic here, as well as the grouping, is a bit fuzzy.

3. The PERSONNEL FILES. Suzanne identifies the importance of this group of records primarily as identifying German agents in foreign countries. I would not start with this which would raise eyebrows. But also I must comment that, while agents were mentioned in passing, this is not what I understood to be the value of this group of records. My request, and this section did rest on my work in the prisoner files, was to go through the personnel files of German officials arrested and held with Raoul (like Richter and Roedl, Gerstenberg, etc.) to establish a clearer picture of what their activities were on the Eastern front in order to better understand their placement as prisoners, the groupings during the investigative periods and sentencing and post sentencing, and their fates -- in the cases of those who disappeared or were executed. This could be, even in the most general form, helpful operational material which -- linked to what I propose to do with the interrogations -- could be dynamite.

I would place the German officials' personnel files first, the list of agents of interest to German intelligence second (in other words their files on Allied, Polish, Jewish or other national intelligence networks) and the German agents abroad -- with an emphasis on names from the Prisoner list. It does not have to be confined to names on the list -- that would be a mistake. So I think one should say, 'Such as.....'

Suzanne's line about index and cross referencing is very good and should stand alone.

4. Esterhazy family. Papers in GARF. This is Hungarian. So, again, the question is if it is -- strictly speaking -- Trophy. We need a separate request for materials in GARF.

5- Whatever names you put here should be specifically related to Raoul Wallenberg, Jewish rescue or relief and rescue of other minorities, Allied intelligence, economic/industrial warfare in Hungary and/or radio networking. And very specific, linked to previous discussions. The arrows I put in on her original list would all fall and complete the category of economic and industrial warfare, for instance.

Names that belong here would not be Hatz (who is an agent) but those involved in rescue such as Felix Kersten, Storch, Masur who worked with Schellenberg and Bernadotte. Another important name missing here but well known to the Germans was Iver Olsen.

6. RESCUE AND RELIEF (See attached). the first group of records we know exists and were confiscated as I have seen this at the Joint in NY (not the files but that they are part of the Trophy.) From here I am projecting categories of great interest to the Germans as each of these contacts potentially meant (in their belief) supplies for the Eastern front (trucks for Jews, etc.) This is a very important section to me, and basically was to be designated as is, Mesinai. It also is important to the Soviets.

7. I would recommend that a number of these items be regrouped under SEPARATE PEACE offers, with a few additions. Stalin was known to have been very paranoid about the possibility of a united front or semi united front between the Anglo-American Allies and the Himmler/Schellenberg group against the USSR. There are a number of peace offers made by the Germans through neutral nations which would be of great interest to the Soviets -- involving the Wallenbergs, Iver Olsen, Allen Dulles and his law partners and some other very interesting related figures. In addition there are the Hungarian attempts to make peace with the Western Allies before extricating themselves from the Germans .... with a hope that the Americans or British would occupy Hungary and not the Soviets.

8. Finally, one of the primary objectives of pursuing the Trophy was the question of radio intercepts. I know that this was discussed at the meeting and dismissed because Vinogradov stated he did not know where they were to be found. I think our mistake, in retrospect, was in not making it clear at that time that the Trophy request (a segment of which you presented out of that context) refers to German intercepts of the various materials. Obviously the Soviets will not be too keen on handing over their own intercepts. German intercepts, however, are now to be seen in the National Archives in Washington -- of the Foreign Affairs communications between Budapest and Berlin. It is therefore not inconceivable that these materials, if not taken over by GRU and Smersch for their own purposes, could be available to Susanne. The most exciting aspect of this work in the Trophy is the possibility that through this work she could define the kinds of contacts that existed, say, between rescuers and the Abwehr -- how these two systems overlapped. This would make a definite contribution to the question of Wallenberg's arrest, no doubt tie it in more closely with Gfrorener et al and so on. So this should be re introduced into the Trophy Proposal as such.

SVERIGES AMBASSAD
MOSKVA

1999-02-26

Aambs A. Wallberg

aa

UTRIKESDEPARTEMENTET (EC)

Avd.	Grupp	Mål
P	2	Eu 1

För: UD-EC (Lundvik)

Kopia: amb Riga

Re Raoul Wallenberg

(1 bil.)

Bifogat översänds Susan Mesinais anteckningar från arbetsgruppsmötet den 22 februari jämte kommentarer.

HIRDMAN

MD

MINUTES OF MEETING
Swedish - Russian Working Group Into the Fate of Raoul Wallenberg
February 22, 1999, Moscow

Tuchnin: Welcoming those who have come from Sweden, Riga, the United States and Moscow. We are meeting in an enlarged group. For the Russian side, practically everyone is here -- Vladimir Konstantinovich Vinogradov and Mr. Ziborov of FSB; Konstantin Sergeyovitch Nikishkin of MVD; Mr. Dalian, Deputy Director of History and Documents of the Russian Ministry of Foreign Affairs, a new person in the Wallenberg search; and Mr. Sokolov, representing the same department as a veteran of the whole story.

I am personally a comparatively new person here, instead of Mr. Kazochkov (spelling?). During this short time I have tried to acquaint myself with the problems. I cannot say this is clear as this is a sufficiently complicated affair, but the corps group is represented here with sufficient people, in the know. Our sentiments in the political sense remain the same -- to get as clear a picture as possible into the fate of Raoul Wallenberg.

You know that in December, Swedish State Secretary Eliasson and our Deputy Foreign Minister Aveydev touched upon the Wallenberg affair. I was there. Both both were of the opinion that this could be done this year, that it could be done in dignity so that the public in all countries aware of this matter could be assured that we had done all we could do.

We received your questions last week and you realize that this is not sufficient time to answer them. Yet our experts received these either the same day or the next. If there are any other questions we would like you to enumerate them so we could plan our work for today. I propose to work till 5 or 5:30, if necessary until later on.

Magnusson: Thank you. First it is a pleasure to meet you, Mr. Tuchnin, and to meet all our friends on the Russian side who have worked with us all these years. Let me first introduce to you Ambassador Lundvik who has followed this case for many years and who will deal with the Raoul Wallenberg case in Stockholm. The Raoul Wallenberg case is not new to him -- he (has touched upon it throughout his career and) including his last post as Ambassador in Budapest.

We are very glad to have this opportunity and I share your ambitions as to the time.

First of all, as an introduction, I want to thank all our friends from the Russian side for their continued efforts and for their replies which we keep on receiving to our questions. We can understand the feeling on your side that there are too many questions, because you have for several years worked in the Archives in order to find all the relevant documents and we have full respect for these efforts. But as you recall, the situation occurred one or two years ago --- on the Swedish side. I had prepared a draft report but upon reading and discussing it, we realized this was not good enough. Even if the answers were good enough for us -- we felt that it was not good enough for the general public. Therefore, the extra proposed measures --

Vladimir Corpus 2 study, the prisoner files, the psychiatric/medical and finally -- access to the Trophy files.

For the first two objectives the idea was to eliminate possibilities of what might have happened to Raoul Wallenberg (based on eyewitness reports) -- a methodology that I think we both understand. We also have the ambition that this work should be finished before the end of the year. Perhaps there is a need to focus this more closely and we are ready to discuss that in every instance. This is now we see it. We have some idea of how to proceed. I have a few questions to take up orally when you are ready. That is my introduction.

Tuchnin: Those additional questions – are they connected to those in the paper?

Magnusson: They are linked but not completely new.

Tuchnin: Maybe you could enumerate them now.

Magnusson: The first question refers to the working method. As we see, we have a tendency for long lists of questions. A possiblity is to have a counterpart on the Russian side who could work with Ms. Mesinai . There was before an archivist from FSB--to whom we are most grateful . Perhaps a similar person could be found--(with some understanding of the history of the case and a working knowledge of how to get information – also a facilitator). This is our proposal to try to facilitate the progress we need.

Tuchnin: Could you specify....?.

Mesinai: A facilitator who could make certain that we can access the data needed to answer our questions.

Tuchnin: English speaking?

Mesinai: Not necessary.....as long as it is a good facilitator, knowledgable (and effective in the system)

Magnusson: Secondly, presenting testimonies of Henry Thomsen/Grossheim-Krisko. These testimonies occurred in Swedish and in German. In German it is not the original German version which will be sent to you tomorrow. The key point is that Grossheim-Krisko in both testimonies speak of Raoul Wallenberg being sent to Butyrka in March of 1950. In the Swedish version --he is not quite clear. In the German version he is more convinced.

We will send you tomorrow a request for access to the Trophy files which is fully in accordance with our Agreement. Only thing we want to discuss is how this is to be done. Susanne Berger is willing to come to Moscow to do this work in May....

Tuchnin: We will forward this request to where the Trophy files are. Will Susan Mesinai be involved?

Mesinai: ...not me. (NOTE: In reality I am a part of the request, regarding the Joint and the Personnel Files.)

Magnusson: Susanne Berger.

Tuchnin: Good.

Magnusson: I mention the remaining files. Ms. Mesinai has been able to see approximately half the files. The remaining ones, as I understand it, are mainly MVD. I hope this would can continue quickly, with the few exceptions for security reasons.

Nikishin: As to the number of personal files of interest as a result of the Swedish files, unfortunately the data is insufficient. We have been looking in a number of places which has added to the difficulty of search. We understand you are also in difficulties in finding such data -- we need still more detail.

Magnusson: Could you indicate for which files you are lacking information? Not the new cases (revised list in the Preliminary Report One) -- that we understand. I refer to the 'old' lists.

Nikishkin: All the files which we can show have been shown. (NOTE: This is news to me.)

Vinogradov: (makes mention of) Af de Sandberg plus.....

Mesinai: That is the revised list. I know the data is required there and I am preparing it. But what about the original list...?. Stefan Gullgren requested specifically that if a file is not available you should answer in writing, giving the reason why. There are a number of less prominent prisoners, direct eye witnesses to Wallenberg in the later 40s and on, whose testimonies are very important as they interlock. A number of these witnesses are still alive. We need these files. Also, what about Kalinski.....?

Vinogradov: We discusssed him before. We established that he is a false witness....

Mesinai: Can I review his file in order to eliminate him? What part of his testimony is true? Which false? I am trying to follow a methodology here....

Vinogradov: We did that previously.

Mesinai: I leave the question to Mr. Magnusson.

Vinogradov: Is it necessary to put all this in writing?

Mesinai: (.I should think so, yes. A great deal of thought went into the careful selection of the names on this original list. Substituting other names for them is not going to give the same result.)

Magnusson: Perhaps somebody could sit down with Ms. Mesinai and state what is and is not available? .

Nikishkin: We are not allergic to Ms. Mesinai. We can tell her in person.

Mesinai: Or you could do it with our 'facilitator.' This is exactly the kind of question he should deal with.

Tuchnin: When would you like to do it.

Mesinai: As soon as possible -- with a Swedish diplomat present.

Nikishkin: After the first of March.

VERY IMPORTANT NOTE AFTER THE MEETING. I think in retrospect this was a tactical mistake. They made me and my team sign an AKT that they had seen the files which they presented to us. I refused to sign this act because it seemed they were trying to close this down on the basis of half the files. (which could be based in reality not upon an absence of files but the fact that this method is far more effective than anyone anticipated). . Eventually we decided to make the concession for good will, on the hope/belief that more would follow. A few more did trickle through -- Hamburger and Rivo -- but that's it. In any case, if they insist upon such formalities with us, they should be prepared to offer the same in kind. We need an AKT from them stating in each case what the problem is, also as surety that if an alternative solution is offered for finding the file, this can and must be done.)

Tuchnin: Regarding Vladimir, we transferred your request to the Minister of Justice but we have not heard yet.

Magnusson: This will be mentioned again when the State Secretary of Justice visits in a few days. I would also like to mention to you that I will be sending a short letter to SVR with a few questions.

Tuchnin: Is this in connection with Tolstoy-Kutuzow?

Magnusson: Among others. We have a few requests not placed yet.

Tuchnin: We requested a meeting with SVR to discuss this. As far as I knew the issue was only Tolstoy-Kutuzow.

Magnusson: I will mention everything in the lettter.

Tuchnin: We did ask about Tolstoy-Kutuzow. They did not agree (to let you see the files) -- not because they don't like you (???) but they have already replied to the question. They believe there are absolutely no new grounds of questioning. SVR believes it has no relation to that question (QUESTION: Tolstoy-Kutuzow or the Wallenberg issue overall??) and MID has no reason to doubt their sincerity. It would be useless to address that particular question again.

Magnusson: Oggins -- a well known American prisoner. It would be interesting to have additional documents on him -- especially concerning his death. How did it happen? What were the circumstances?

Tuchnin: Oggins was handled in our response.

Vinogradov: We did reply -- Susan Mesinai asked for the skae of analogy. This case may be an analogy but it is not a necessity (QUESTION: not necessarily so?) . The analogy could be compared to the fate of Raoul Wallenberg. The only question asked by the Swedish side permanently -- why was it in 1947 when rasstrel was cancelled (that Oggins was shot) without any court trial?. I draw your attention to that. At that time, when no court produced a sentence for capital punishment, separate facts exist of executions taking place. Unfortunately that was done. This is not a very typical example. We do not have the capacity to find out how exactly Raoul Wallenberg died. We can only guess.....Although we have a number of examples, I don't think we are approaching the gist of the problem. There is only guesswork, but no positive answers.

Magnusson: Unfortuantely we will have many death versions in our report. Is there any document to establish how Oggins was eliminated?

VCV or Ziborov: *The document says 'liquidatsia.....* (NOTE: From memory: I think they said, that is why we presented it to you, meaning to substantiate the claim that the use of the term 'liquidatsia' is only pointed toward execution.)

Mesinai: Is it known for a fact that Oggins was executed by rasstrel and not by death through injection? Is this a certainty?

VCV: I don't even ask that question.!!!! As for Oggins, alot has been written in the United States -- read Volkogornov's book

Mesinai: (This is a serious investigation. I am trying to arrive at the correct answer through your documents, not outside literature.) I am looking for documents that relate specifically to our concerns. For example, it was of great interest to me in your response to my questions that you stated Oggins had been held in Lubyanka, that he was executed here. rather in Norillag where his false documents claim him to be Therefore a very natural question comes to mind ---if death by injection, was it Smoltsov who adminstered the injection? Is this what the Smoltsov document is about? I urge you to consider this in order to substantiate your claim.

Magnusson: We ask because there are at least two versions of how Raoul Wallenberg could have been executed.

VCV. I understand that. If we were to gather from Smoltsov that there was cremation, we cannot draw the exact method of death. Michaelis, for example, was run over by a car.....

SOMETHING MISSING HERE WHICH IS PROBABLY ME ON SMOLTSOV. WRITTEN ABOVE.

Ziborov: I fully share the logic of conclusions of Ms. Mesinai but unfortunately share Mr. Vinogradov's view that building an analogy of this kind will lead us nowhere but to an impasse. Unfortunately we do have to take as a fact that there is no reliable documents -- evidence, neither about Raoul Wallenberg nor Oggins. If we said it is not available, it is not available. I'm not sure we have to continue on this question. If we stick with analogies we will go on forever.

Mesinai: I for my part am sick of analogies. I am looking for the kind of data which could break this very deadlock. I am asking in this case for documents I know for a fact exist, at least in good part, because they were shown to the American government. I am hopeful that in the case of Oggins, where your Government has already acknowledged not only that he was executed but his medical history faked, we could go under the surface to examine the circumstances more deeply. Especially when his death is so close to that said to be Raoul Wallenberg's. If executed, how exactly was it done? Was it Smoltsov? I can not urge you enough to take this one last step in answering these questions.

Tuchnin: It's been close to an hour now -- shall we take a break?

Magnusson: The next question need not be answered today -- and that is regarding Kransnogorsk. I thought it was a transit camp near Moscow but now it seems this may have been a misimpression on my part. One example will be the fact that Willi Roedl died en route. Do you have much information on this camp?

Nikishkin: We took care of it with the Americans. It was not exactly a camp but a special point where people were brought together prior to their repatriation. If you need more details.....(NOTE: Krasnogorsk had three sections that I know about. One was for labor units, one for high officers and scientists of interest and one undefined. If it was a gathering point it was not so in the 40s. At that time it housed the Anti-Fascist school, the place for supervising rocket etc scientific research and also conducted certain kinds of interrogation in neighboring units around, including Smersh while it was still in existence. This answer is by no means adequate.)

Vinogradov: It was a camp for the Germans -- as for other nationalities, they were taken to another place. Germans were more numerous and were kept in several places....

Mesinai: Could I submit specific questions regarding this camp???

Magnusson: Let us see what happens.

Mesinai: Another one for our 'facilitator.'

Magnusson (raised the question of Katona and turns it over to Susan Mesinai)

Mesinai points to the fact that Katona's name not only appears with Langfelders for the transport from Lefortovo to Internal Prison on July 23 but that he was also interrogated at that time. Ms. Mesinai requests -- even knowing that Katona's file has not been found -- to receive Katona's interrogation schedule along the lines the Russian side had submitted those of Langfelder, Richter, Krafft, etc. in order to compare it with other Hungarians. Either immediately or later, Ziborov stated that it was impossible to recreate this schedule as there is no file. Ms. Mesinai then asked how they were able to provide interrogation schedules for others -- such as Hatz. Mr. VCV explained how this was done. **(NOTE: I have failed you. The correct example for this question should have been Langfelder as we do not have his file either but the Russian side has provided us with his so called interrogation schedule. How was this doen?.)**

Vinogradov: We brought up the name of Katona only considering that it had been crossed out in the registry. We are convinced that Katona, like Langfelder, was somehow connected with Wallenberg and there is no doubt that there was a personal file on each of these as prisoners of war. With this file we could determine the dates and times when they were called. This does not mean that there was or wasn't a criminal case opened against them. We know alot of names of those who crossed the path of Raoul Wallenberg -- all the witnesses, etc. who were repatriated. Roedl, Langfelder, Katona did not return and there are no files. The names are crossed out from the register and that gave us the grounds to suppose that, besides Langfelder, some kind of interviews were carried out regarding Raoul Wallenberg. You should try to find out everything you can about Katona. Maybe he is not a Hungarian. Maybe he is an Austrian...somehow involved in this whole affair around. him.

In the absence of files or documents ...we have no sense of the function (of an operation or interrogation). We do not know what they were asked about Raoul Wallenberg or what Wallenberg was asked about them. We take it for granted that Raoul Wallenberg was the central figure but this is not necessarily so. No possibility exists for answering this either....

Mesinai: One last question -- is there a prisoner of war card?

Ziborov: Nothing! Ms. Mesinai, the more you are told (it is impossible?), the more you want to know!

Magnusson: We do not have any information, unfortunately as to who was Raoul Wallenberg (in this context). .

One last oral question, addressed to Mr. Sokolov. I remember his saying that there was a paper where Kollontay tried to justify why she informed the wife of the Swedish Foreign Minister. Or was this connected to the newspaper article?

Sokolov: As far as I remember the story, after the note by Dekanozov in Sweden saying that Raoul Wallenberg was in the hands of the Soviet military authorities in Budapest, Kollontay contacted the mother to calm her down. Later, speaking to a Soviet journalist, she was much more cautious....

Magnusson: So there is no internal memo where she had to justify herself?

Solovov: It was not necessary because she did not go beyond the Dekanozow note -- she was only trying to be reassuring within that framework.

Magnusson. This ends my oral questions. Now for the written ones and I apologize for giving the impression that I expected answers right away. This was not the intention.

Tuchnin: Mr. Vinogradov will now begin because most of the questions are within his competence. (Mr. Nikishkin was absent from the room at this point).

Magnusson: We have also a few short comments....

Tuchnin: Can we hear them?

Magnusson: If you don't mind, when we come to them.

Tuchnin: We are now prepared to answer point by point.

Vinogradov: The first question is the old question about numbered prisoners....

Magnusson: No, the use of registration numbers for prisoners... The system..

Vinogradov: The reply is immediate. The prisoners at registration did not get any numbers at the moment of registration. Never. The numbers were given only to those when they tried to conceal their names from the personnel of the prison.

Magnusson: About the number prisoners in general, we have a certain idea. The numbers we speak about are, say, the prisoners arriving in Vladimir,. whose numbering is sequential.

Vinogradov: It is only the registration number that he attained there -- not the numbered prisoner number. That number was only when the name was to be concealed. The registration of files of prisoners of war were separated from those believed to be criminal. Prisoner of war files are now called personal files. If he was sentenced to a certain term in the camp a certain number would be given there. Is that clear?

(Mesinai may have given a summary of our findings on the numbering system at Vladimir, H prisoners, etc. at this point. Not sure. This I can recreate in full)

Vinogradov: As for the question of Wallenberg and Langfelder's registration number at Lubyanka, while this is filed in a very secret archive, to which no foreigner is allowed: we are willing to permit Ms. Mesinai to review the alphabetical registry -- however without taking any notes.

Magnusson.....without taking any notes.

Mesinai.....No notes? Okay. But that will be a real test of my memory.

Vinogradov: (On the question of Gfrorener)....This is another anology. As you were informed, Gfrorener died at 2:10 in the morning of April 1952 in a group of fifteen persons. There is an AKT as to the burying or cremation. These people were NOT reported in the registers of the Domskoi Crematory. Their names were not put down there.

As it is a constant to consider and this will be confirmed by the MVD --it is considered that their ashes were put among those whose ashes were not claimed. At Domskoi Cemetery now there are monuments, as in the case of Bethlen, van der Waals. Domskoi was the only crematory at that time, not only in Moscow but in the USSR. (Offering to place a monument for Wallenberg here.....) **VERY IMPORTANT NOTE POST MEETING: Yesterday Svetlana Ivanova brought me a book written by a very intelligent Comintern foreign prisoner who was in the GULAG from between the Wars until the 50s. She was for some time in Lubyanka, among other places of interest to us. She states that Lubyanka had its own crematory -- the ashes would go up and many times fall on the roof where they were taken for exercising.)**

Vinogradov (Continuing): In case of necessity, we could produce the AKT -- without the other fourteen names of course. THIS MUST BE DISCUSSED FURTHER. I passed Hans Magnusson a note related to the question of whether the other fourteen were sentenced at the same time and whether any of them were connected with the same crime?

Vinogradov: Question Number Three. We could not find Prisoner Number 1 among the numbered prisoners files. It is difficult to know something about his destiny without knowing more about his identity. I understand also there are doubts about his date of birth.

Mesinai: Yes, at Vladimir there are a number of Prisoner Number One cards stapled together with some variation in dates of birth. They may not all be referring to the same person but perhaps a sequence of prisoners with that number for the time being....

Nikishkin: If he was given a name, there would be no use in trying to conceal his other data. (If we wanted to totally conceal), we could have made it even simpler -- no nationality, no date of birth. Most important thing is to find out the name concealed under this number. In some numbered prisoners we could find the name. For Number One we could not do that.

Mesinai: I would like to point out from this graph sent to us by Dr. Makinen regarding prisoners coming and going from Vladimir in 1952 that Prisoner Number One was brought in on May 12, 1952 with Merkis and others who had been previously numbered prisoners at Ivanovo, before they were sent to Butyrka for

sentencing and then to Vladimir. As there is a tendency I have observed to forward prisoners to Vladimir who had been sentenced together, there is strong reasons to believe that they may have all been processed together. Is it not possible to examine the summaries of protocol for that time?

Nikishkin: In the Court trials of that nature, usually had very long lists. If Ms. Mesinai could be more specific. (NOTE AFTER THE MEETING: In fact, if the authorities would show me the file of Merkis - father who is on my original list and who also was brought to Vladimir on that date, I could provide them with the date of sentencing to test the possibility that Prisoner Number One was also sentenced at that time.)

Mesinai: There is evidence of Prisoner Number One at Internal Prison in 1943 in the file of Dering, May 1943, Page 54. We do not know of course if this is the same Prisoner Number One, because there is no biographical information there. Assuming however that it is the same because the Hungarian Prisoner Number One was indeed arrested earlier than 1943, then it is a question of tracking him. I would like to point out that just because we don't know who he is does not prevent us from following his movements until such time as we do establish his identity.

Vinogradov: It does not matter anyway -- because he is not Wallenberg. He is a Hungarian.

Mesinai: He is a Hungarian who is considered an American spy. This should not be forgotten. In any case he could be Langfelder at a later date -- in Vladimir. (NOTE: This means that Prisoner Number One Vladimir described as a Hungarian who appeared in 1952 could be Langfelder, while the Prisoner Number One in Internal in 1943, prior to Langfelder's arrest -- while definitely prominent and most probably a foreign prisoner/captive could be of any nationality whatsoever.)

Nikishkin: As Ms. Mesinai will recall (!!!!), a number of these numbered prisoner files were not found. .....There were transfer points and at these transfer points -- not mentioned. If in cases for example where we know that there wwere a certain number of prisoners in Ivanovo, need to know.....

Mesinai repeats her discussion of the Numbered Prisoners using the 1952 entry list. She informs Mr. Nikishkin that he is speaking of prisoners going from Vladimir to Ivanovo, while she is speaking of prisoners going from Ivanovo to Butyrka for sentencing then to Vladimir. (NOTE: Perhaps they had passed through Vladimir en route to Ivanovo, hence our gap in the 1947 incoming registration chart. This is very important and should be investigated.)

Nikishkin: The only way I see to resolve this problem and go further would be if the Swedish side was willing to conduct a study of the card files as in Vladimir. (NOTE: I am ready to do a pilot with only a few people on a note taking basis only.)

Mesinai: Are you telling me that the kartotecha of Ivanova still exists and can be studied ~~by us~~? That it has not been absorbed into some regional archive or brought to Moscow?

Nikishkin: Yes.

(NOTE: I would like to see other notes on this section because it is very important. It appears that they are claiming that Ivanovo was a transfer point. Ivanovo had many aspects and was in fact a 'gathering point' for the return of certain prisoners AFTER their sentencing, that is in the mid-Fifties.. But it was quite clearly a deep freeze place for prominent foreign numbered prisoners as per the document dated April 19, 1947 hanging in the Sakharov Museum which is mentioned further on and as per the file of Merkis the son who refers to his own number at Ivanovo and that of his mother. It is almost definite that they sat there for five years as numbered prisoners, and meanwhile elsewhere as Merkis the son's file shows a gap for close to ten years, until his sentencing in 1952.

Nikishkin (Continued): The files for the prisoenr kept in those places where they served their sentenced. This is the general condition but there are exceptions. The Balts could have been repatriated and his file sent along with him. NOTE TO HANS MAGNUSSON TO EXHAUST ALL POSSIBILITIES ON THIS SCORE THROUGH THE AUTHORITIES IN RIGA, AND VIA HIS COLLEAGUES IN VILNIUS AND SO ON. NOTE ALSO, Mr. Nikishkin repeatedly used the term 'as Ms. Mesinai will recall', 'as I informed Ms. Mesinai,' and so on. I did not say a word for the sake of the meeting, but on no occasion did he tell me any of those things. He was simply saving face and I let him.)

Magnusson. I agree to the proposal to table this discussion only to emphasize that we had agreed at an earlier stage as an objective to identify Prisoner Number One. (NOTE TO HANS: **This could be our Katona. about whom we know nothing)**

Vinogradov: Regarding Galitsky, I discussed this question with him yesterday. It is true that when he was engaged in archival research he was looking into Fond 451 which is a closed fond because it is the operational archival of the Prisoner of War and Interned Persons. (NOTE: This was a MVD Section under Serov during the relevant period). This is kept in the same place as the Trophy files. It is a question of operational work among prisoners of war. Galitsky did inform us that during his research he was able to identify the numbered foreign prisoners and Russian, but Raoul Wallenberg was not among them. (NOTE: As I remember this, Galistsky was amended his original statement from 'all' to 'some' to 'a few.')

We have asked that archives and in the Trophy which Ms. Mesinai....

Magnusson/Mesinai: Ms. Berger.....

Vinogradov (cont.) wants to see. Raoul Wallenberg is not among them. As for the Trophy, ...copied and sent back. I have the official reply that in neither

Fond 451 or the confiscated Trophy records, in neither is Raoul Wallenberg's name to be found.

Magnusson: I would like to insert here that sometimes in this work material can be interesting and throw light even if Raoul Wallenberg's name is not mentioned. Could be related to his mission, people with whom he had connection or the circumstances surrounding his fate. If we were only concentrating on his name, we would not have come very far at all. We have come very far through this kind of secondary information, and that is why we have advanced over the past year.....

Ziborov: You cannot embrace the un-embraceable. The Trophy documents --- how could they throw light on the fate of Raoul Wallenberg? For history, to establish why the Soviets were interested in Raoul Wallenberg -- this may be possible. But this is not a history project. It is an attempt to solve a very practical issue....

Magnusson: The Trophy is secondary to other matters we are looking into. Nevertheless it can throw some light. We have agreed to this. I think we should proceed accordingly.

Vinogradov: We are not looking very narrowly into this. Besides we can not be sure that all German documents were turned into this archives. We need to know what is in the archive. The head of the Archives was asked not only for Raoul Wallenberg but the Swedish mission, etc. but we got a negative reply.

Magnusson: You will receive our request in a few days. We hope it will be possible to realize the investigation. We hope it will cause as little work for the Russian side as possible.

Vinogradov: It is not our Archive. It is the State Archive.

Magnusson: Before proceeding, we had mentioned a document regarding Ivanovo Prison which we promised would be presented to you. HANDS OVER DOCUMENT

Mesinai: Notice please the date.

The Russian Side quickly studies the document.

Vinogradov: This is not a copy of the actual document, but the text.

Mesinai: That is right. The actual document is hanging in the Sakharov Museum. We feel however that where there is one, there must be other surrounding documents. In any case this would suggest some action related to numbered prisoners.

Vinogradov: We will check into this.

Vinogradov (Contined): Regarding Question Number 4. In our previous reply we gave dates (for Hatz) from the investigative files which were signed by him and the investigator. The other dates were taken from files of prisoners of war and where

possible from correspondence. We know that the number of calls does not always correspond with the number of encounters. Possibly we can find something more.

Magnusson: Thank you very much. This is only to show that there is a small discrepancy between graphics presented earlier and your response to the Preliminary Report....

Vinogradov: Question Number 5. We present Ms. Mesinai with the personal files of Meyer and Feller but she must study them here.

Mesinai: Who will translate for me? (No answer.) How can I do this? (NOTE: I proceeded to do this because the files were extremely short and the information very minimal. However, this effected my record keeping from that point onward except where my participation in the discussion was required.)

Vinogradov on Schlitter/Schlutter's Pagination: THESE NOTES ARE IMPORTANT. I DO NOT HAVE THEIR RESPONSE, BUT THIS ISSUE IS NOT CLOSED YET BECAUSE THE MISSING PAGES CORRESPOND TO 1947 AND 1948. I NEED TO ESTABLISH HOW INVOLVED HE WAS WITH LANGFELDER AND POSSIBLY ALSO ROEDL AND WALLENBERG.

Vinogradov (Continued): We have checked both Noel Field and Field Noel and found nothing. If you have date and place of birth we could continue.

Mesinai: I can provide you with that of course because there is a great deal known about Noel Field in the West. However, I would like to point out that he was the subject of a 'show trial' in Budapest in the early 50s where presumably he was brought from Moscow. After the trial, he and his wife remained in Budapest where they lived out their life. Is it possible that for the trial all materials were forwarded to Hungary and stayed there?

Vinogradov: We shall see. (NOTE: Vinogradov genuinely seemed to know nothing of this case which is hard to believe because it is so deep a mystery in the West. In any case it is important because Noel Field was a rescue worker for the Unitarian Service Committee who were an important component of the War Refugee Board. He lived in Geneva during the War where he had active contacts with Allen Dulles, all the while carrying on rescue operations in France -- predominantly among the Communists -- with forays into Hungary, and possibly Poland.

Vinogradov: Question Number 8. I DID NOT TAKE NOTES DURING THIS PERIOD WHILE I STUDIED MEYER AND FELLER'S FILES.

Vinogradov. Question Number 9: I DID NOT TAKE NOTES DURING THIS PERIOD. HOWEVER, MENTION WAS MADE OF ME AND THE FACT THAT I AM SOON TO GO THROUGH THIS SPECIAL ARCHIVE -- PRESUMABLY TO SEE THE LUBYANKA REGISTRY.

Vinogradov: Question Number 10 - Smoltsov. .....since the legitimacy of the handwriting has been established, any further reqeusts should be formally addressed by the Swedish side. If Ms. Mesinai has something to add.....

Mesinai: Again, my point is not to challenge the legitimacy of Smoltsov's handwriting but to try to evaluate Smoltsov's competence in the context of the powers claimed in the Smoltsov note supposedly of 17 July 1947. From what we have seen in the prisoner files, Smoltsov has a very limited role --- basic sanitorium services, routine check ups, innoculations, signing whether or not fit for labor camp and so on. How do you make the jump from this to observing the death of Wallenberg and ordering his cremation??????

To be fair, I have been very skeptical until I noticed this past month in reviewing my notes on Pataridze, that Smoltsov's signature appears in a number of related instances. There are whole notes in his handwriting, which could be submitted for review. But more importantly, this is the first time I see any indication of a special relationship between him and the Especially Grave Matters Unit. That is, there are communications directly from Schwartzmann and Leonov -- head and secretary of the Unit ... to Mironov and to Smoltsov regarding Patardize's health and his rations. I can give you the page numbers for this if you want. Or, as this is a rather technical matter, it can wait until I work on it with my counterpart.

However, the point is that it would do you well to look deeper into your files -- using this information from the Patardize file as a key -- to substantiate more Smoltsov's role.

Vinogradov: (reacted not to the above but the question of the legitimacy of the signature, over and over again. Says that experts said that it was authentic.....etc.) If it is a question of Smoltsov's signature I can give you plenty of examples. It appears in many files ....in documents of interrogation, investigation. But there is NO GROUNDS for starting now to collect these notes.

Mesinai: Again, this is a technical issue. Perhaps I could write a letter defining the questions as I see them.

Magnusson: (NOTE: At some point Hans did state that the Swedish side was not completely sure of the authenticity of the document because the only grounds they had to compare were the Smoltsov document and the Okulicki one, qualifying him for labor.)

Vinogradov: Question Number Eleven. Found in corespondence from Lefortovo to Butyrka that certain people were transferred on March 30/31 - April 5, 1950 which we have reported in our response to Ms. Mesinai's questions. For us to give documents for Butyrka is not possible. May be Mr. Nikishkin could produce something.

Nikishkin: The Butyrka prison has liquidated all documents before 1953, with the exception of certain personal files -- Okulicki , it was mentioned that he was

transfered to Butyrka from Internal Prison. (NOTE: This was a medical transfer only). Therefore it is not possible to make a list of such people coming into Butyrka at that time. It is possible if we have a certain name , then it would be possible to find out where they were kept in Butyrka. (NOTE: This is a contradiction which we should consider carefully and make use of. S.M.)

Tuchnin: Are you satisfied with this answer?

Mesinai: Would the MVD be so kind as to provide me with the AKT describing the destruction of the document in question, that is the incoming registry for March 30/31, 1950 -- as the officer in charge at Vladimir was able to do regarding a similar registry in the year 1952 and 1954.

Nikishkin/Ziborov/: What?

Mesinai: Vladimir is an MVD Prison, isn't it? Butyrka was at that time an MVD prison, even then -- correct?

Nikishkin: Nods his head.

Mesinai: Then I am asking you for the document ordering the destruction of that registry, since I would assume the MVD procedures at one prison during approximately the same time period were implemented in the same manner throughout the system.

Nikishkin: Different people did different things. FOLLOWS A LONG STORY ABOUT HOW THE RETIRED ARCHIVIST WHO SOUNDS MAYBE EVEN MEDICAL REPORTED TO HANS MAGNUSSON HOW AFTER THE DEATH OF STALIN THEY CAME IN AND BURNED ALL THE FILES.

NOTE: WITH DUE RESPECT, THIS DOES NOT MAKE ANY SENSE WHATSOEVER. BUTYRKA IS THE MOST METICULOUS RECORD KEEPING INSTITUTION OF THEM ALL. ITS FUNCTIONS VARIED BETWEEN PRE-SENTENCING PREPARATION (THE WORST IN TERMS OF INTERROGATIONS WAS OVER AND DONE ELSEWHERE BY THE MGB); A MEDICAL FACILITY WHOSE X RAYS ARE AVAILABLE EVEN NOW FROM THAT PERIOD AND BEFORE; AND A TRANSPORT DEPOT. THERE IS NO REASON TO DESTROY THE RECORDS IN THIS ONE PARTICULAR PRISON AND IF YOU DO YOU HARM THE ENTIRE APPARATUS. IF THERE WERE A NUMBER OF PRISONERS WHO WERE KILLED HERE THROUGH INJECTION OR EXECUTED HERE, TO DESTROY OR REMOVE THESE FILES IS UNDERSTANDABLE. BUT THE REGISTRY I AM REQUESTING IS COMPLETELY HARMLESS AND PRO FORMA. THEY ARE EITHER TO LAZY TO LOOK FOR IT OR DON'T WANT US TO SEE IT.

I WOULD PUT IT TO YOU THAT THEY ARE IN THE ARCHIVES, SPECIAL FONDS. IN FACT THE MATERIAL IN 451 WOULD ALREADY IMPLY THIS POSSIBILITY, BECAUSE AS THEY HAVE STATED IT IS MVD. WE ALSO

HAVE NO VERIFICATION, WITHOUT THE DESTRUCTION DOCUMENT, THAT IT WAS DESTROYED IN 1953. IT COULD HAVE BEEN REVIEWED, SOME DESTROYED, SOME PUT AWAY UNDER SEROV A FEW YEARS LATER.)

Vinogradov: Question Number Twelve. Intercepts. I don't even know where this material is to be found. FOLLOWS A DISCUSSION IN WHICH HE EXPLAINS THAT INTERCEPTS ARE OPERATIONAL AND IN NO COUNTRY ARE THEY SHARED WITH THE GENERAL PUBLIC OR OUTSIDERS.

(NOTE: In terms of Susanne Berger's Trophy request it is necessary to make the distinction between Soviet intercepts of German radio or Hungarian or Swedish transmissions and the German's intercepts of the same. We should reintroduce the question in the Trophy, making it clear that we are interested in German confiscated record intercepts.)

(NOTE: The reality is that this is a military intelligence manner and the intercepts, German or Soviet, would presumably be in the hands of GRU.)

Magnusson: On question Number 13, this should be amended to go from 1945 - 1947. and to include the various Moscow Conferences that began in 1945.....

Solovov: Those conferences led up to the Potsdam Conference. They related to reparations, not to prisoners of war..... (NOTE: The British Archives show quite clearly that these meetings were frequent and continuous, both before Potsdam and later. Also, I can produce at the appropriate time documents to establish ... I believe in Stalin's own words, how prisoners of war were considered ,that is weighed in the scale, as reparations -- whether as slave labor or implicitly collateral in exchange.)

I DO NOT HAVE ANY MORE NOTES AFTER THIS. S.M.

57/014

REGERINGSKANSLIET
Utrikesdepartementet

PM

P 2 Eu 1

1999-02-26

EC

Enheten för Central- och Östeuropa (EC)
Jan Lundvik
Telefon 08-405 3114

Delges:
Kabs
Elm, UMK
Expeditionschefen
Kärre, P
Höjer, P-L
Haggård, P-L
Olson, EI-ESEK
Magnusson, Riga
Amb Moskva

Exp 990302

Ersättning till oberoende arkivexpert i arbetsgruppen för Raoul Wallenberg

Sedan några år tillbaka spelar tre amerikanska arkivexperter, Marvin Makinen, Susan Mesinai och Suzanne Berger, en allt mer framträdande roll i den svensk-ryska Wallenberggruppens arbete. Kontakten med dem, som ursprungligen förmedlats genom Guy von Dardel, har stegvis utvidgats utan att frågan om ersättning för deras arbetsinsatser någonsin fått en principiellt tillfredsställande lösning. Frågan har ställts på sin spets av Susan Mesinai, som långa perioder vistats i Moskva på svenskt uppdrag och samlat på sig stora mängder kvitton på utgifter hon anser sig ersättningsberättigad för liksom även ett antal förskott från ambassaden i Moskva och andra svenska utlandsmyndigheter. I ett relativt sent skede visade det sig därutöver att hon enligt svensk uppfattning utanför USA är skattskyldig i Sverige för det arvode hon uppbär från UD, vilket innebär att hon fått ut avsevärt lägre belopp än hon ansett sig ha grundad anledning att räkna med.

Ett första steg mot en sanering av de ekonomiska mellanhavandena mellan UD och Mesinai utgöres av närslutna beslut om arvode och traktamentsersättning för perioden 1.2 - 30.6 1999. Under ett besök i Moskva nyligen gjorde jag en grundlig genomgång med Mesinai av hennes många obearbetade kvitton, av vilka en del hänför sig till ganska långt tillbaka liggande perioder, biljettstammar, anspråk på övertidsersättning m m. Jag klargjorde hur reseräkningar ställs upp enligt UD:s bestämmelser, vilka anspråk som måste ställas på verifikat, vilka utgifter som skall täckas med traktamente och uppmanade henne att också retroaktivt - i mån av behov med ambassadens bistånd - ställa upp

reseräkningar för resor under det gångna året, så att vi på så sätt skall kunna reda upp de komplicerade utestående ersättningsfrågorna med användande av normala schablonmetoder också på det förflutna.

Mesinai har instruerats att inkomma med förhandsanmälan av sina tjänsteresor till Lage Olson eller mig själv, att föra separata reseräkningar för olika resor och på dessa ta upp sådana tjänsteutgifter som inte bör bestridas med traktamentspengarna.

Mesinai tog därjämte upp frågan om sitt arvode på 3000 USD/mån och konstaterade att hon accepterat detta belopp i tron att det var ett nettobelopp. Sedan det visat sig att 25 procent i svensk skatt innehölls för de perioder hon vistas utanför USA fann hon summan vara klart otillräcklig och aviserade sin avsikt att begära omförhandling av arvodet.

Sammanfattningsvis är det angeläget att under den tid som återstår få till stånd klara regler för handläggningen av de oberoende experternas reseersättning inom ramen för Raoul Wallenberg-projektet. Ovanstående är ett försök att tillämpa normala svenska reseräkningsbestämmelser på i första hand Mesinai, men vid behov bör de även vara tillämpliga på de övriga. Vad hennes krav på en arvodeshöjning kompenserande för skatteuttaget vill jag tillstyrka det eftersom hon uppenbarligen varit i god tro om arvodets nettokaraktär och utför ett tungt och ofta otacksamt arbete för vår räkning i Moskva.

Jan Lundvik

Jan Lundvik